

شرح اذكار حصن المسلم

(پناهگاه مسلمان)

سعيد بن وهف قحطانی

نویسنده:

هانى الحاج و اسامه عبدالفتاح

ترجمه:

عبدالله احمدى

عنوان کتاب:	شرح اذکار حصن المسلم
عنوان اصلی:	تحفة المسلم شرح حصن المسلم
نویسنده:	هانى الحاج و اسامه عبدالفتاح
مترجم:	عبدالله احمدى
موضوع:	دعا، ذکر و مناجات نامه
نوبت انتشار:	اول (ديجيتال)
تاريخ انتشار:	تير (سرطان) ۱۳۹۵ شمسی، شوال ۱۴۳۷ هجرى
منبع:	سایت کتابخانه عقیده www.aqeedeh.com

این کتاب از سایت کتابخانه عقیده دانلود شده است.

www.aqeedeh.com

book@aqeedeh.com

ایمیل:

سایت‌های مجموعه موحدین

www.aqeedeh.com

www.mowahedin.com

www.islamtxt.com

www.videofarsi.com

www.shabnam.cc

www.zekr.tv

www.sadaislam.com

www.mowahed.com

contact@mowahedin.com

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

فهرست مطالب

فهرست مطالب	۱
سخن مترجم	۹
مقدمه‌ی مؤلف (حصن المسلم)	۱۱
مسائلی پیرامون ذکر و دعا	۱۲
آداب ذکر و دعا ^۱	۱۷
فضیلت ذکر	۲۲
(۱) انکار هنگام بیدار شدن از خواب	۲۶
(۲) دعای پوشیدن لباس	۳۱
(۳) دعای پوشیدن لباس نو	۳۱
(۴) دعا برای کسی که لباس نو پوشیده است	۳۱
(۵) دعای هنگام در آوردن لباس	۳۲
(۶) دعای هنگام ورود به توالت	۳۳
(۷) دعای هنگام بیرون شدن از توالت	۳۴
(۸) ذکر قبل از وضو	۳۵

- ۳۵ (۹) دعای پایان وضو
- ۳۷ (۱۰) ذکر بیرون شدن از منزل
- ۳۹ (۱۱) ذکر وارد شدن به منزل
- ۴۰ (۱۲) دعای رفتن به مسجد
- ۴۲ (۱۳) دعای وارد شدن به مسجد
- ۴۳ (۱۴) دعای بیرون شدن از مسجد
- ۴۴ (۱۵) اذکار اذان
- ۴۸ (۱۶) دعاهای بعد از تکبیر تحریمه و قبل از خواندن فاتحه
- ۵۵ (۱۷) دعای رکوع
- ۵۹ (۱۸) دعای بر خاستن از رکوع
- ۶۱ (۱۹) دعای سجده
- ۶۵ (۲۰) دعای نشستن در میان دو سجده
- ۶۷ (۲۱) دعاهای سجده‌ی تلاوت
- ۶۹ (۲۲) تشهد
- ۷۱ (۲۳) درود بر رسول الله ﷺ بعد از تشهد
- ۷۴ (۲۴) دعای بعد از تشهد آخر و قبل از سلام
- ۸۳ (۲۵) اذکار بعد از سلام نماز
- ۹۱ (۲۶) دعای نماز استخاره
- ۹۴ (۲۷) اذکار صبح و شام

- ۱۱۳ (۲۸) اذکار قبل از خواب
- ۱۲۴ (۲۹) دعا هنگام غلتیدن از پهلویی به پهلوی دیگر در شب
- ۱۲۵ (۳۰) دعای موقع هول و هراس و پریشانی در خواب
- ۱۲۶ (۳۱) پس از دیدن خواب نیک و بد چه باید کرد؟
- ۱۲۸ (۳۲) دعای قنوت در نماز وتر
- ۱۳۰ (۳۳) ذکر پس از سلام نماز وتر
- ۱۳۱ (۳۴) دعای هنگام غم و اندوه
- ۱۳۳ (۳۵) دعا به هنگام مشقت
- ۱۳۶ (۳۶) دعای هنگام روبرو شدن با دشمن یا صاحب قدرت
- ۱۳۸ (۳۷) دعای ترس از ظلم فرمانروا
- ۱۴۰ (۳۸) دعا علیه دشمن
- ۱۴۱ (۳۹) دعای کسی که از گروهی می‌ترسد
- ۱۴۲ (۴۰) دعای شک و وسوسه در ایمان
- ۱۴۴ (۴۱) دعا برای ادای قرض و بدهی
- ۱۴۵ (۴۲) دعای وسوسه در نماز یا در قرائت قرآن
- ۱۴۶ (۴۳) دعا برای انجام کار مشکل
- ۱۴۷ (۴۴) آنچه که مرتکب گناه باید بگوید و انجام دهد
- ۱۴۸ (۴۵) دعای راندن شیطان و وسوسه‌هایش
- ۱۴۹ (۴۶) دعای هنگام حادثه‌ی ناگوار و یا شکست در کار

- ۱۵۰ (۴۷) تبریک به کسی که صاحب فرزند شده و جواب آن
- ۱۵۱ (۴۸) دعا برای محافظت فرزند
- ۱۵۲ (۴۹) دعا برای مریض هنگام عیادتش
- ۱۵۳ (۵۰) فضیلت عیادت مریض
- ۱۵۴ (۵۱) دعای مریضی که از زندگی ناامید شده
- ۱۵۷ (۵۲) تلقین لا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ به شخص در حال احتضار (سکرات)
- ۱۵۸ (۵۳) دعای انسان مصیبت زده
- ۱۵۹ (۵۴) دعای بعد از خروج روح و بستن چشمان میت
- ۱۶۰ (۵۵) دعا برای میت در نماز جنازه
- ۱۶۴ (۵۶) دعا در نماز میت برای کودک
- ۱۶۶ (۵۷) دعای تسلیت گفتن
- ۱۶۷ (۵۸) دعا هنگام نهادن میت در قبر
- ۱۶۸ (۵۹) دعای بعد از دفن میت
- ۱۶۹ (۶۰) دعای زیارت قبور
- ۱۷۰ (۶۱) دعا هنگام وزیدن باد
- ۱۷۲ (۶۲) دعای موقع رعد و برق
- ۱۷۳ (۶۳) دعای طلب باران
- ۱۷۵ (۶۴) دعای هنگام باریدن باران
- ۱۷۶ (۶۵) دعا پس از باریدن باران

- ۱۷۷ (۶۶) دعای هنگام باران زیاد
- ۱۷۸ (۶۷) دعای رؤیت هلال (ماه نو)
- ۱۷۸ (۶۸) دعای هنگام افطار
- ۱۸۰ (۶۹) دعای قبل از خوردن غذا
- ۱۸۱ (۷۰) دعای پایان غذا
- ۱۸۳ (۷۱) دعای مهمان برای میزبان
- ۱۸۴ (۷۲) دعا برای کسی که به ما آب دهد یا قصد آب دادن داشته باشد
- ۱۸۴ (۷۳) دعای روزه دار برای خانواده‌ای که نزد آنان افطار کند
- ۱۸۵ (۷۴) دعای روزه دار که بر سفره حاضر شود و نخورد
- ۱۸۶ (۷۵) اگر شخصی به روزه‌دار دشنام داد یا اهانت کرد، بگوید:
- ۱۸۷ (۷۶) دعای دیدن میوه‌ی تازه
- ۱۸۸ (۷۷) دعای عطسه و آداب آن
- ۱۸۹ (۷۸) جواب عطسه کافر
- ۱۹۰ (۷۹) دعای تبریک ازدواج
- ۱۹۰ (۸۰) دعای کسی که ازدواج می‌کند و یا خادم یا شتری می‌خرد
- ۱۹۱ (۸۱) دعای قبل از همبستر شدن
- ۱۹۲ (۸۲) دعای هنگام خشم
- ۱۹۳ (۸۳) دعای دیدن شخص مبتلا به مصیبت
- ۱۹۴ (۸۴) دعای مجلس

- ۱۹۵ (۸۵) دعای کفاره‌ی مجلس
- ۱۹۶ (۸۶) جواب کسی که بگوید: غَفَرَ اللَّهُ لَكَ
- ۱۹۶ (۸۷) دعا برای کسی که به تو نیکی کرده است
- ۱۹۷ (۸۸) اعمالی که باعث نجات از شرّ دجال می‌شوند
- ۱۹۸ (۸۹) دعا برای کسی که می‌گوید: (تو را به خاطر الله دوست دارم)
- ۱۹۹ (۹۰) دعا برای کسی که مالش را به تو پیشنهاد کند
- ۲۰۰ (۹۱) دعا هنگام پرداخت بدهی، برای طلبکار
- ۲۰۱ (۹۲) دعای ترس از شرک
- ۲۰۲ (۹۳) دعا برای کسی که می‌گوید: الله به شما برکت دهد
- ۲۰۳ (۹۴) دعای بدفالی
- ۲۰۴ (۹۵) دعای سوار شدن بر مرکب
- ۲۰۵ (۹۶) دعای سفر
- ۲۰۶ (۹۷) دعای ورود به روستا یا شهر
- ۲۰۸ (۹۸) دعای ورود به بازار
- ۲۰۹ (۹۹) دعای لغزیدن سواری
- ۲۰۹ (۱۰۰) دعای مسافر برای مقیم
- ۲۱۰ (۱۰۱) دعای مقیم برای مسافر
- ۲۱۲ (۱۰۲) تکبیر و تسبیح در مسافرت
- ۲۱۳ (۱۰۳) دعای مسافر، هنگام سحر

- ۲۱۴ (۱۰۴) دعای مسافر، هنگامی که جایی توقف نماید.
- ۲۱۵ (۱۰۵) ذکر بازگشت از سفر.
- ۲۱۶ (۱۰۶) ذکر هنگام شنیدن خبر خوشایند و ناخوشایند.
- ۲۱۷ (۱۰۷) فضیلت درود فرستادن بر رسول الله ﷺ.
- ۲۲۰ (۱۰۸) رواج دادن سلام.
- ۲۲۳ (۱۰۹) جواب دادن به سلام شخص کافر.
- ۲۲۵ (۱۱۰) دعا هنگام شنیدن آواز خروس و صدای الاغ.
- ۲۲۶ (۱۱۱) دعا هنگام شنیدن پارس سگها در شب.
- ۲۲۶ (۱۱۲) دعا برای کسی که به او دشنام داده ای.
- ۲۲۷ (۱۱۳) آنچه را که مسلمان هنگام مدح مسلمان دیگری بگوید.
- ۲۲۸ (۱۱۴) آنچه که مسلمان هنگام مدح شدنش بگوید.
- ۲۲۹ (۱۱۵) لبیک گفتن مُحَرَّم در حج یا عمره.
- ۲۳۰ (۱۱۶) تکبیر گفتن هنگام رسیدن به حجر الأسود.
- ۲۳۱ (۱۱۷) دعای بین رکن یمانی و حجر الأسود.
- ۲۳۱ (۱۱۸) دعای توقف بر صفا و مروه.
- ۲۳۲ (۱۱۹) دعای روز عرفه.
- ۲۳۳ (۱۲۰) ذکر در مشعر الحرام.
- ۲۳۴ (۱۲۱) تکبیر، هنگام رمی جمرات با هر سنگریزه.
- ۲۳۵ (۱۲۲) دعای تعجب و امور خوشحال کننده.

- ۲۳۶ هنگام دریافت خبر خوشحال کننده چه باید کرد (۱۲۳)
- ۲۳۷ آنچه هنگام احساس درد گفته می شود (۱۲۴)
- ۲۳۸ دعای کسی که از چشم زخم خود به دیگران بترسد (۱۲۵)
- ۲۳۹ آنچه هنگام ترس گفته شود (۱۲۶)
- ۲۴۰ آنچه هنگام ذبح قربانی گفته شود (۱۲۷)
- ۲۴۱ دعایی که برای رفع کید و مکر شیاطین خوانده می شود (۱۲۸)
- ۲۴۲ توبه و استغفار (۱۲۹)
- ۲۴۶ فضیلت تسبیح و تحمید، و تهلیل، و تکبیر (۱۳۰)
- ۲۵۵ شیوهی تسبیح گفتن رسول الله ﷺ (۱۳۱)
- ۲۵۶ مجموعه‌ای از آداب نیک اجتماعی (۱۳۲)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سخن مترجم

﴿وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾ [الأنفال: ٤٥].

«الله را زیاد به یاد آورید تا رستگار شوید».

بدون تردید ذکر، تسبیح و دعا بهترین عملی است که وقت صرف آن گردد و انسان مشغول آن شود و قوی‌ترین وسیله برای تقرب به الله می‌باشد. انسان با ذکر الله زنده است و کسی که اهل ذکر و دعا نیست در واقع مرده‌ای بیش نیست، همیشه قلبش پریشان، خاطرش آزرده، افکارش پراکنده و اراده‌اش ضعیف است ولی کسی که اهل ذکر و دعا است قلبش با ذکر الله آرام می‌گیرد: ﴿أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ﴾ [الرعد: ٢٨]. «آگاه باش که با یاد خدا دلها آرامش می‌یابد». چرا که اذکار و اوراد بسان دژی محکم و غیر قابل نفوذ برای صاحب خویش‌اند که او را از گزند جن و انس و شیاطین در امان نگه می‌دارند. ذکر واقعی آن است که انسان لحظه‌ای از یاد الله غافل نشود، به فکر مرگ و آخرت باشد، غبار غفلت را از خود بزدايد و این وقتی ممکن و میسر است که زبانش نیز همیشه با ذکر و دعا تر و تازه باشد، هر کار مباحی را با بسم الله آغاز و با الحمدلله به پایان برساند، پایبند اذکار و دعاهای صبح و شام و مناسبت‌های مختلف باشد.

با توجه به جایگاه رفیع اذکار شرعی و دعاهای نبوی در دین و اهمیت در دل‌های مسلمین، در طول تاریخ کتاب‌های زیادی در این مورد نوشته شده و به جمع‌آوری اذکار و دعاها پرداخته‌اند که برخی مفصل و برخی مختصر و برخی حاوی اذکار و دعاهای صحیح و معتبر و بعضی مانند گردآورنده‌ی هیزم در تاریکی شب، صحیح و ضعیف را کنار هم آورده‌اند. از اینرو لازم است کسانی که به مسایل دینی، عبادی و

اخروی اهمیت می‌دهند چشم بسته دنبال هر کتاب ذکر و دعایی نروند بلکه در جستجوی اذکار و دعاهای مسنون و ثابت از رسول اکرم ﷺ باشند. چرا که رسول مکرم اسلام در باب دعا همچون سایر ابواب دین، امت خویش را بر شاهراه روشنی گذاشته، اذکار و دعاهای مناسبت‌های مختلف را به بهترین و کامل‌ترین وجه بیان نموده، نیازی به اختراع و اجتهاد و استفاده از تجربه‌ی دیگران در این زمینه باقی نگذاشته است.

کتاب حاضر شرح اذکار کتاب «حصن المسلم» یکی از صحیح‌ترین کتاب‌های ذکر و دعا است که با وجود حجم کوچک به‌خاطر داشتن اذکار و اوراد صحیح و ثابت و مسنون از مقبولیت ویژه‌ای در دنیا برخوردار گردیده و تا کنون به چندین زبان دنیا ترجمه شده و به صورت جیبی چاپ و منتشر گردیده است. این کتاب به شرح اذکار و پاداش و فوائد آنها پرداخته است به امید اینکه مورد استفاده قرار گرفته، خواننده را هرچه بیشتر مشتاق ذکر، تسبیح و دعا نماید زیرا زندگی انسان بدون ذکر و دعا هیچ ارزشی نخواهد داشت. باشد که زبان‌ها با ذکر الله تر و تازه، قلبها با یاد الله شاد و جسم‌ها با بندگی الله زنده و سرحال باشند.

والسلام

عبدالله احمدی ۱۷ رجب المرجب ۱۴۳۲

هـ. زاهدان

مقدمه‌ی مؤلف (حسن المسلم)

إِنَّ الْحَمْدَ لِلَّهِ، نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِينُهُ، وَنَسْتَغْفِرُهُ وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا، وَسَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، مَنْ يَهْدِهِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ، وَمَنْ يَضِلَّ فَلَا هَادِيَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ وَمَنْ تَبِعَهُمْ بِإِحْسَانٍ إِلَى يَوْمِ الدِّينِ وَسَلَّمَ تَسْلِيمًا كَثِيرًا، أَمَا بَعْدُ:

آنچه پیش روی دارید مختصری است از کتابم: «الذِّكْرُ وَالِدَعَاءُ وَالْعِلَاجُ بِالرُّقِيِّ مِنَ الْكِتَابِ وَالسُّنَّةِ» که بخش الاذکار را برای استفاده در سفرها به صورت مختصر در آوردم. بدین جهت، فقط به ذکر متن حدیث، بسنده نموده‌ام و به جای سند، به ذکر یک یا دو مصدر اکتفا کرده‌ام، لذا هرکس که خواهان شناخت صحابی حدیث و یا اسناد آن است به اصل منابع حدیث، مراجعه کند.

از الله - عز وجل - با توسل به أسماء حسنی و صفات والایش خواهانم که آن را به عنوان عملی خالص به درگاه کریم خویش بپذیرد و در دنیا و آخرت برایم سودمند گرداند و نیز برای کسی که آن را می‌خواند، یا آن را چاپ می‌کند، یا سبب انتشار آن می‌گردد، سودمند قرار دهد درود الله بر پیامبر ما محمد ﷺ و آل و اصحاب و پیروانش باد.

ماه صفر ۱۴۰۹ هـ. ق

سعید بن علی بن وهف القحطانی

مسائلی پیرامون ذکر و دعا

این بحث را با فوائدی که امام ابن قیم در کتاب ارزشمند خویش:

«الوایل الصیب» برای ذکر و دعا بیان داشته است آغاز می‌کنم:

- ۱- ذکر الله متعال باعث طرد شدن شیطان و قلع و قمع وسوسه‌های او می‌گردد.
- ۲- ذکر، باعث خشنودی الله متعال است.
- ۳- ذکر، از دل، غبار غم و پریشانی می‌زداید و به‌جای آن شادی، خوشحالی و نشاط می‌بخشد.
- ۴- ذکر الله متعال، باعث تقویت قلب و روح و همچنین نیرومند شدن جسم آدمی می‌گردد.
- ۵- ذکر، به چهره و قلب، روشنی می‌بخشد.
- ۶- ذکر، باعث جلب روزی و برکت در آن می‌گردد.
- ۷- ذکر، باعث هیبت، حلاوت و شادابی چهره خواهد بود.
- ۸- ذکر، انسان را محبوب خلق و خالق می‌گرداند.
- ۹- انسان در اثر ذکر الله متعال، همیشه او را مراقب اعمال خویش می‌داند و به مقام احسان می‌رسد یعنی طوری بندگی می‌کند گویا الله متعال را می‌بیند و این مقامی است که هرگز نصیب انسان‌های غافل نمی‌شود.
- ۱۰- ذکر باعث انابت و رجوع به سوی الله می‌شود.
- ۱۱- ذکر انسان را مقرب دربار الله تعالی می‌کند و انسان به اندازه‌ی غفلت خویش، از الله فاصله می‌گیرد.
- ۱۲- ذکر بر روی انسان دروازه‌ی مغفرت را می‌گشاید و با کثرت ذکر معرفت و شناخت انسان به الله افزایش خواهد یافت.
- ۱۳- هیبت و عظمت الله در قلب ذاکر می‌نشیند به خلاف انسان غافل که قلبش تهی از هیبت و عظمت الله تعالی است.
- ۱۴- ذکر باعث می‌شود که الله تعالی نیز به یاد انسان باشد چنانکه می‌فرماید: ﴿فَأذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ﴾ «به یاد من باشید تا من به یاد شما باشم». و اگر ذکر، ارزش دیگری نداشته باشد همین بس خواهد بود که الله به یاد انسان باشد.
- ۱۵- ذکر به قلب، حیات می‌بخشد شیخ الاسلام ابن تیمیه می‌گوید: ذکر برای قلب همانند آب برای ماهی است آیا ممکن است ماهی بدون آب زنده بماند؟!

- ۱۶- ذکر، غذای قلب و روح است.
- ۱۷- ذکر صیقل دهنده‌ی قلب است.
- بدون تردید، قلب نیز همانند فلز زنگ آلود می‌شود و علت زنگ آلودگی آن، گناه و غفلت است و صیقل آن با ذکر و استغفار تحقق می‌یابد و اگر غفلت کسی همیشگی باشد، غبار زنگ بر قلبش می‌نشیند و رفته رفته تیرگی بر آن چیره می‌شود، آنگاه چنین قلبی حقایق را وارونه می‌بیند حق را باطل و باطل را حق می‌پندارد و این بزرگترین بیماری قلب محسوب می‌شود.
- ۱۸- ذکر باعث عفو گناهان می‌شود چرا که نیکی‌ها بدی‌ها را از بین می‌برند و کدام نیکی از ذکر الله برتر است؟
- ۱۹- ذکر باعث از بین بردن وحشت میان انسان و پروردگارش می‌باشد چرا که انسان غافل همواره در وحشت از پروردگار به سر می‌برد که این وحشت فقط با ذکر و یاد الله از بین می‌رود.
- ۲۰- ذکر الله تعالی، تسبیح، تمجید و بیان کبریائی او، باعث دستگیری انسان هنگام مشکلات خواهد بود.
- ۲۱- وقتی انسان در حالت عادی به یاد الله باشد، الله تعالی در مشکلات به یاد بنده‌ی خویش خواهد بود.
- ۲۲- ذکر وسیله‌ی نجات از عذاب الهی است.
- ۲۳- ذکر باعث نزول سکینه و رحمت و حضور فرشتگان خواهد بود.
- ۲۴- ذکر، زبان انسان را از مشغول شدن به غیبت سخن چینی، دروغ‌گویی و ناسزاگویی باز می‌دارد.
- ۲۵- مجلس ذکر، مجالس فرشتگان است و مجالس بیهوده و غفلت‌آمیز، مجالس شیاطین است.
- ۲۶- انسان ذاکر با گفتن ذکر و ثنای الله، هم خودش بهره‌مند می‌شود و هم همنشین او؛ بدینصورت هر جا باشد باعث خیر و برکت خواهد بود اما انسان غافل، با پرداختن به بیهودگی‌ها هم خودش متضرر می‌شود و هم همنشین او، و بدینصورت باعث بدبختی خود و دیگران می‌گردد.
- ۲۷- ذکر الله انسان را از حسرت و ندامت قیامت می‌رهاند چرا که در روز قیامت انسان‌ها بر لحظه‌هایی که بدون ذکر الله سپری کرده‌اند پشیمان و متأسف

خواهند بود.

۲۸- ذکر الله همراه با اشک ریختن در تنهایی باعث جای گرفتن انسان در زیر سایه عرش الهی می‌شود؛ در روزی که سایه‌ای جز سایه عرش وجود ندارد.

۲۹- مشغول شدن به ذکر الله باعث می‌شود که الله تعالی به انسان ذاکر بهترین پاداش‌هایی را که به دعا و مسألت می‌دهد، بدهد.

۳۰- ذکر، آسان‌تر و در عین حال بهترین و شیرینترین عبادت‌هاست چرا که حرکت زبان، آسانترین حرکت در میان اعضا و جوارح به‌شمار می‌رود و اگر عضو دیگری به اندازه‌ی زبان به حرکت در آورده شود، خیلی سریع خسته و درمانده خواهد شد.

۳۱- ذکر، نهال بهشت است چنانکه رسول الله ﷺ فرموده است: هر کس «سبحان الله و بحمده» گوید برایش در بهشت، نخلی کاشته می‌شود^(۱).

۳۲- فضل و پاداشی که از جانب الله برای ذکر در نظر گرفته شده برای هیچ عمل دیگری در نظر گرفته نشده است.

۳۳- دوام و استمرار در ذکر الهی باعث حفاظت زبان از انواع گناهان می‌شود که انسان را در دنیا و آخرت به شقاوت و بدبختی می‌کشاند چرا که فراموش نمودن رب باعث فراموشی خویشتن نیز می‌گردد چنانکه فرموده است: ﴿وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ نَسُوا اللَّهَ فَأَنْسَاهُمْ أَنْفُسَهُمْ أُولَٰئِكَ هُمُ الْفٰسِقُونَ ﴿۱۹﴾﴾ [الحشر: ۱۹]. «و چون کسانی مباشید که خدا را فراموش کردند و او [نیز] آنان را دچار خودفراموشی کرد؛ آنان همان نافرمانانند».

۳۴- ذکر از عباداتی است که محدودیت زمانی و مکانی ندارد.

۳۵- ذکر برای گوینده‌ی خویش نوری است در دنیا و در قبر و قیامت و هنگام عبور از پل صراط، از اینرو پیامبر ﷺ همواره از پروردگار خود نور می‌طلبید و می‌فرمود: بارالها! در گوشت و استخوان و رگ و مو و چشم و گوش و بالا و پائین و سمت راست و چپم نور قرار ده تا جایی که فرمود: خدایا خودم را منور گردان و بدینصورت از الله خواست تا ظاهر و باطن او را نوارانی بگرداند

- آری، الله، کتابش، پیامبرش و بهشتش نوری است و خود الله نور آسمانها و زمین است و یکی از نامهایش «النور» می باشد.
- ۳۶- ذکر دروازه‌ی ورود بر الله تعالی است.
- ۳۷- ذکر انسان را به الله می‌رساند، شیطان را از دور می‌سازد غمها و پریشانی‌ها را می‌زداید، آخرت را در دین و قلب انسان بزرگ جلوه می‌دهد دنیا را کوچک و ناچیز می‌گرداند و یاد آنرا از قلب و زبان انسان محو می‌کند.
- ۳۸- ذکر، قلب را از خواب غفلت بیدار می‌سازد چرا که قلب با خوابیدن چیزهای بزرگی را از دست می‌دهد و ندامت و پشیمانی به بار می‌آورد.
- ۳۹- ذکر درختی است که معرفت الله میوه‌هایش می‌باشند.
- ۴۰- ذکر باعث جلب همراهی، دوستی و یاری الله می‌شود ﴿إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ﴾ [النحل: ۱۲۸]. «در حقیقت، خدا با کسانی است که پروا داشته‌اند و [با] کسانی [است] که آنها نیکوکارند». و در حدیث قدسی چنین آمده است «أنا مع عبدي ما ذكرني وتحركت بي شفته»^(۱).
- ۴۱- ذکر باعث ادای شکر الهی است و بدون ذکر، شکر گزاری ممکن نیست.
- ۴۲- بهترین بنده‌ی الله کسی است که زبانش همواره با یاد الله تر و تازه است.
- ۴۳- ذکر، قساوت و سنگدلی را از بین می‌برد چنانکه وقتی کسی به حسن بصری از سنگدلی خود شکایت کرد فرمود: سنگدلی خود را با ذکر الله محو و نابود کن.
- ۴۴- ذکر شفای بیماری قلب است و بیماری قلب جز غفلت نیست که با ذکر مداوم می‌شود.
- ۴۵- ذکر پایه دوستی با الله و غفلت، پایه دشمنی با الله است بنابراین الله انسان ذاکر را دوست دارد و دشمن انسان غافل است.
- ۴۶- هیچ چیزی در جلب نعمت و دفع مضرت به اندازه‌ی ذکر، کارساز نیست.
- ۴۷- انسان ذاکر مشمول درود فرشتگان و رحمت الله می‌شود.
- ۴۸- مجلسی که به خاطر تعریف و تمجید الله برگزار می‌شود یکی از باغهای بهشت نامیده شده و اگر کسی خواهان بهشت است باید خود را به نشستن

۱- به روایت احمد و دیگران نگا: صحیح الجامع ش ۱۹۰۶.

در چنین مجالسی پایبند سازد.

۴۹- مجلس ذکر، مجلس فرشتگان است چنانکه در حدیث آمده که فرشتگان در دنیا جوای مجالس ذکر می‌شوند و در آن می‌نشینند.

۵۰- الله تعالی به کسانی که لب به ذکر و ثنای او می‌کشایند نزد فرشتگان مباحات و افتخار می‌کند چنانکه روزی رسول الله وارد یکی از جلسات اصحاب خود شد و پرسید: چرا اینجا نشسته دید؟ گفتند: از الله و نعمت‌هایش و اینکه ما را به اسلام و به شما مشرف ساخت سخن می‌گفتیم رسول اکرم ﷺ فرمود: شما را به خدا که فقط برای همین منظور نشسته بودید؟ آنها سوگند خوردند که به همین منظور گرد هم نشسته‌اند فرمود: من شما را به خاطر اتهام سوگند ندادم ولی چون جبرئیل نزد من آمد و گفت الله به وسیله این گروه نزد فرشتگان افتخار می‌کند می‌خواستم بدانم که حقیقت چیست؟

۵۱- باید دانست که سایر عبادت‌ها به خاطر ذکر و یاد الهی است چنانکه در مورد نماز فرموده است: ﴿وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي﴾ [طه: ۱۴]. «نماز را به خاطر یاد من برپا دار». بنابراین وقتی از ابن عباس پرسیدند: کدام عمل ارزش بیشتری دارد؟ فرمود: ذکر الله از همه چیز بزرگ‌تر و مهم‌تر است.

۵۲- هر عبادتی که در آن ذکر بیشتری گفته می‌شود، ارزش بیشتری پیدا می‌کند مثلاً بهترین روزه آنست که در آن ذکر بیشتری گفته شود همچنین بهترین حج، صدقه و جهاد آنست که در آن ذکر بیشتری گفته شود.

۵۳- ذکر الله مساوی با همه‌ی عبادت‌های نفلی است و حتی پاداش بیشتری نیز دارد. چنانکه وقتی فقرای مهاجرین نزد رسول الله ﷺ آمده‌اند و گفتند: ثروتمندان با انفاق در راه الله بر ما پیشی گرفتند آنها مانند ما نماز می‌خوانند و روزه می‌گیرند ولی به وسیله‌ی مال‌هایشان به حج و عمره می‌روند و در جهاد شرکت می‌کنند؟ رسول الله ﷺ فرمود: آیا به شما چیزی نیاموزم که به وسیله‌ی آن به پیشینیان برسید و بر آیندگان سبقت بگیرید و هیچ کس بهتر از شما نباشد مگر کسی که او نیز همین عمل را انجام دهد.

آنگاه فرمود: بعد از هر نماز ۳۳ بار «سبحان الله، الحمد لله والله أكبر» بگوئید (بخاری و مسلم).

بدینصورت رسول اکرم ﷺ، ذکر الله را معادل بلکه بالاتر از حج، عمره و جهاد آنان دانست.

۵۴- ذکر الله، قوی‌ترین انگیزه برای انسان در راه اطاعت و بندگی الله می‌شود و عبادت‌ها را لذت بخش و آسان جلوه می‌دهد بگونه‌ای که انسان با انجام آن احساس خنکی چشم می‌نماید.

۵۵- ذکر الله ترس و وحشت قلب را می‌زداید.

۵۶- ذکر الله به انسان قدرت بدنی می‌بخشد چنانکه رسول اکرم ﷺ به فاطمه و علی وقتی از او درخواست خادمی نمودند فرمود شب هنگام ۳۳ بار سبحان الله، ۳۳ بار الحمد لله و ۳۴ بار الله اکبر بگوئید و این برای شما از خادم مفیدتر است.

۵۷- همه‌ی عبادت‌ها نوعی مسابقه در امور آخرت محسوب می‌شوند و ذکر کنندگان در این مسابقه برنده هستند.

۵۸- ذکر کردن باعث نجات از نفاق است چرا که منافقان زیاد ذکر نمی‌کنند چنانکه الله تعالی می‌فرماید: ﴿وَلَا يَذْكُرُونَ اللَّهَ إِلَّا قَلِيلًا﴾. «و خدا را جز اندکی یاد نمی‌کنند».

آداب ذکر و دعا^(۱)

ذکر و دعا آداب مشروع و شروطی دارد که اگر رعایت شوند انسان به خواسته‌اش می‌رسد از آداب دعا این است که انبیا و اولیا و بندگان نیک الله در پیشگاه الله خالصانه می‌ایستادند دستها را بلند می‌کردند اشک‌هایشان جاری می‌شد، قبل از درخواست، توبه و استغفار می‌نمودند و با قلبی خاشع و حالتی فقیرانه نخست لب به تعریف و تمجید و بیان عظمت و پاکی الله می‌گشودند سپس با التماس و زاری شروع به خواستن می‌نمودند چنانکه ابراهیم خلیل؛ بدینگونه قبل از اینکه از الله چیزی مسالت نماید به حمد و ثنای پروردگار خویش می‌پردازد: ﴿الَّذِي خَلَقَنِي فَهُوَ يَهْدِينِ﴾

۱- برگرفته از کتاب «الدعاء المأثور وآدابه» ابوبکر طرطوشی و کتاب اذکار نووی و الصحيح المسند مصطفی عدوی.

وَالَّذِي هُوَ يُطْعِمُنِي... ﴿ [الشعراء: ۷۸-۷۹]. «آن کس که مرا آفریده و همو راهنماییم می‌کند، و آن کس که او به من خوراک می‌دهد».

او در این آیات به بیان برخی از اوصاف باری تعالی پرداخت که عبارت‌اند از خالق، هادی، خوراک دهنده و آب نوشاننده شافی، زنده و میراننده و بخشنده بعد از اینها نیازهای خود را اینگونه بیان نمود:

﴿ رَبِّ هَبْ لِي حُكْمًا وَأَلْحِقْنِي بِالصَّالِحِينَ ﴿۸۳﴾ وَأَجْعَلْ لِي لِسَانَ صِدْقٍ فِي الْأَخْيَرِينَ ﴿۸۴﴾ وَأَجْعَلْنِي مِنْ وَرَثَةِ جَنَّةِ النَّعِيمِ ﴿۸۵﴾ وَأَعْفِرْ لِأَبِي إِنَّهُ كَانَ مِنَ الضَّالِّينَ ﴿۸۶﴾ وَلَا تُخْزِنِي يَوْمَ يُبْعَثُونَ ﴿۸۷﴾ [الشعراء: ۸۳-۸۷]. «پروردگارا، به من دانش عطا کن و مرا به صالحان ملحق فرمای، و برای من در [میان] آیندگان آوازه نیکو گذار، و مرا از وارثان بهشت پر نعمت گردان، و بر پدرم ببخشای که او از گمراهان بود، و روزی که [مردم] برانگیخته می‌شوند رسوایم مکن».

الله تعالی همه‌ی نیازهای او را بر آورده کرد جز یکی که در خواست بخشش پدرش بود چنانکه در این باره الله می‌فرماید: ﴿ فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ أَنَّهُ عَدُوٌّ لِلَّهِ تَبَرَّأَ مِنْهُ ﴾ [التوبة: ۱۱۴]. «هنگامی که برای ابراهیم روشن شد که پدرش دشمن خداست از او بیزار شد».

همچنین خداوند بر این امت با نزول سوره فاتحه منت گذاشت که با تعریف و تمجید الله آغاز می‌شود و بقیه‌اش دعا است.

همچنین در دعای موسی که قرآن آن را نقل کرده می‌خوانیم که فرمود: ﴿ أَنْتَ وَلِيُّنَا فَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا ﴾ [الأعراف: ۱۵۵]. «با الهاتو دوست و کار ساز ما هستی پس ما را بیامرز و مورد رحمت قرار ده».

همچنین در صحیح بخاری در حدیث شفاعت آمده است که رسول اکرم ﷺ در مورد شفاعت روز قیامت فرمود که من سر سجده می‌گذارم آنگاه خداوند می‌فرماید: سرت را بردار و هر چه می‌خواهی بخواه.

آنگاه به من الهام می‌شود، لب به تعریف و تمجید او می‌گشایم....

آری در قیامت نیز قبل از اینکه رسول اکرم ﷺ چیزی از الله بخواهد لب به تعریف و تمجید وی می‌گشاید.

و نیز از فضاله بن عبید روایت است که رسول اکرم ﷺ متوجه مردی شد که بدون تعریف و ثنای الله و بدون درود فرستادن به رسول الله ﷺ، شروع به دعا

کردن نمود فرمود: این مرد شتاب ورزید سپس او را طلبید و فرمود: ابتدا از پروردگار خویش تعریف و تمجید کنید سپس برای رسول خدا درود بفرستید بعد از آن به دعا رو آورید و هر چه می‌خواهید بخواهید. (ابوداود و ترمذی)

آداب دیگر دعا اینست که مخلصانه و با ترس و امید باشد چنانکه الله تعالی می‌فرماید: ﴿إِنَّهُمْ كَانُوا يُسْرِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَيَدْعُونَنَا رِعَبًا وَرَهَبًا وَكَانُوا لَنَا خَشِيعِينَ﴾ [الأنبياء: ۹۰]. «بی‌گمان آن‌ها همواره در کارهای خیر می‌شتافتند، و در حال بیم و امید ما را می‌خواندند، و پیوسته برای ما (خاشع و) فروتن بودند».

همچنین از آداب دعا این است که باید در خواستن جدی بود و اصرار کرد چنانکه رسول الله ﷺ می‌فرماید: «نباید در دعا اینگونه گفت که پروردگارا، اگر صلاح می‌دانی بر من ترحم کن بلکه باید با قاطعیت از وی طلب نمود زیرا کسی نمی‌تواند او را مجبور به انجام کاری نماید»^(۱).

و از آداب دیگر دعا اینست که باید به رحمت‌های الهی امیدوار بود و از اینکه دعایش فوراً پذیرفته نشده است نا امید نشد. رسول اکرم ﷺ فرمود: دعای شما تا وقتی که عجله نکنید پذیرفته می‌شود عجله یعنی اینکه بگویند من هر چه دعا می‌کنم پذیرفته نمی‌شود.^۲

یکی دیگر از آداب دعا اینست که انسان در دعا بخل نرزد بدینصورت که فقط برای خود بخواهد بلکه برای همه مؤمنان، خیر دنیا و آخرت را بطلبد چنانکه الله تعالی خطاب به پیامبرش می‌فرماید: ﴿وَأَسْتَغْفِرُ لِدُنْيِكَ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ﴾ [حمد: ۱۹]. «و برای گناه خویش آمرزش جوی؛ و برای مردان و زنان با ایمان [طلب مغفرت کن]».

و از آداب دیگر دعا، مخفیانه دعا کردن است چنانکه الله تعالی فرموده: ﴿ادْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً﴾ [الأعراف: ۵۵]. «پروردگارتان را با تضرع (و زاری) و در پنهانی، بخوانید». حسن بصری می‌گوید: عادت مسلمانان در دعا این بود که کسی صدای آنها را نمی‌شنید، با پروردگار خویش زمزمه می‌کردند.

۱- بخاری و مسلم.

۲- بخاری و مسلم.

همچنین از آداب دعا است که انسان خود را در پیشگاه الله کوچک و ناچیز بداند و قدرت و عزت را به الله نسبت دهد چنانکه در دعای یعقوب پیامبر می‌خوانیم که فرمود: ﴿إِنَّ الْحُكْمَ إِلَّا لِلَّهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَعَلَيْهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ﴾ [یوسف: ۶۷] «حکم تنها از آن الله است، بر او توکل کرده‌ام، و (همه) متوکلان بر او توکل کنند».

همچنین یوسف پیامبر وقتی از شر مکر زنان به الله پناه خواست چنین گفت: ﴿وَالَا تَصْرِفْ عَنِّي كَيْدَهُنَّ أَصْبُ إِلَيْهِنَّ وَأَكُن مِّنَ الْجَاهِلِينَ﴾ [یوسف: ۳۳]. «اگر مکر آن‌ها را از من نگردانی، به سوی آنان متمایل می‌شوم، و از نادانان خواهم بود».

بنابراین، الله دعای او را پذیرفت و توطئه‌ی آنان را نقش بر آب نمود.

و از آداب دیگر ذکر و دعا اینست که اگر نشسته به سوی قبله و با آرامش و خشوع و در حالی که سرش را پائین گرفته به ذکر و دعا رو آورد البته در غیر اینصورت نیز جایز است ولی افضل همان است که بیان گردید.

یکی دیگر از آداب دعا زاری و اصرار ورزیدن است به تعبیر شاعر: «دست از طلب ندارم تا کام من برآید». رسول اکرم ﷺ معمولاً اینگونه دعا می‌نمود چنانکه ابن مسعود رضی الله عنه می‌گوید: روزی رسول اکرم ﷺ در سایه خانه کعبه نماز می‌خواند ابوجهل و یارانش شکمبه شتری را بر شانه‌های رسول اکرم ﷺ که در حال سجده بود گذاشتند فاطمه آمد و آن‌را از روی شانه‌های رسول الله برداشت رسول اکرم ﷺ بعد از اینکه سرش را بلند کرد سه بار گفت: بار الها خودت به حساب قریشیان برس سپس یکی یکی نام برد و گفت: بارالها به حساب ابوجهل، عتبه بن ربیع، شیبه بن ربیع، امیه بن خلف و عقبه برس و هفت نفر از آنان را نام برد. ابن مسعود می‌گوید: به خدا سوگند همه‌ی کسانی را که رسول اکرم ﷺ در آنروز نام برد با چشمان خود دیدم که روز جنگ بدر کشته و درون چاه انداخته شدند^(۱).

همچنین انس بن مالک رضی الله عنه می‌گوید: روزی رسول اکرم ﷺ در حال ایراد خطبه بود که مردی وارد شد و درخواست دعا برای طلب باران نمود؟ رسول اکرم ﷺ دست بلند کرد و سه بار فرمود: «اللَّهُمَّ اسقنا» «بار الها! به ما آب بده» انس می‌گوید:

به خدا سوگند ابر کوچکی پدید آمد و دیری نگذشت آسمان را پوشاند و تا یک هفته بارید»^(۱).

و نیز از آداب دعا است که انسان رو به قبله دست‌ها را بلند کند و آنگونه که در مواضع متعدد از جمله در میدان بدر از رسول اکرم ﷺ به اثبات رسیده است. همچنین در دعای طلب باران دست‌ها را بلند نمود.

و در جایی فرمود: «خداوند حیا دارد از اینکه دست‌های بنده‌اش را وقتی به‌سوی او بلند می‌کند خالی برگرداند»^(۲).

از آداب دیگر ذکر و دعا، پاکیزه بودن مکان و همچنین پاک بودن دهان و دندان فرد است.

اوقات اجابت دعا.

اوقاتی که در آن دعا بهتر پذیرفته می‌شود عبارتند از:

یک سوم آخر شب، در حال سجده، روزهای جمعه، بعد از نماز فرض، همچنین در فاصله اذان و اقامه، شب قدر، در میدان نبرد، دعای پیشوای عادل و فرد روزه دار، و انسان مظلوم زود پذیرفته می‌شود چنانکه رسول الله فرمود: برای دعای این سه نفر درهای آسمان گشوده می‌شود و الله تعالی می‌فرماید: قطعاً به یاری تو خواهم شتافت»^(۳).

و اما دعای کسانی که از مال حرام تغذیه می‌شوند پذیرفته نخواهد شد به دلیل اینکه الله تعالی فرموده است: ﴿يَتَأْتِيهَا الرُّسُلُ كُلُّوْا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَأَعْمَلُوا صَالِحًا﴾ [المؤمنون: ۵۱]. «ای پیامبران، حلال و بخورید و کار نیک انجام دهید» و رسول اکرم ﷺ فرموده که چه بسا انسان‌هایی که زحمت سفر را متحمل می‌شوند و با ژولیدگی و غبار آلودگی دست به دعا بلند می‌کنند و می‌گویند: یا رب (پروردگارا..). ولی از آنجا که خوردنی و نوشیدنی آنها از مال حرام بوده، دعایشان پذیرفته نمی‌شود»^(۴).

۱- بخاری ش ۱۰۱۳ و مسلم ش ۸۹۷.

۲- احمد ابوداود و ترمذی. شیخ آلبنی آنرا صحیح دانسته است.

۳- ابن ماجه نگا: سلسله احادیث صحیحه، ش ۱۲۱۱.

۴- این مقدمه بر گفته از شرح حصن المسلم مجدی بن عبدالوهاب احمد می‌باشد (مترجم).

فضیلت ذکر

الله می فرماید:

﴿فَاذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ وَاشْكُرُوا لِي وَلَا تَكْفُرُونِ﴾ [البقرة: ۱۵۲].

«مرا یاد کنید تا من نیز شما را یاد کنم، و از من سپاسگزاری کنید و ناسپاسی مرا نکنید.»

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا أَذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا﴾ [الأحزاب: ۴۱].

«ای مؤمنان! الله را بسیار یاد کنید.»

﴿وَالذِّكْرِينَ اللَّهُ كَثِيرًا وَالذَّاكِرَاتِ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُم مَّغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا﴾

[الأحزاب: ۳۵].

«مردان و زنانی که الله را بسیار یاد می کنند، الله برای آن ها آمرزش و پاداش بزرگی فراهم ساخته است.»

﴿وَأَذْكُر رَبَّكَ فِي نَفْسِكَ تَضَرُّعًا وَخِيفَةً وَدُونَ الْجَهْرِ مِنَ الْقَوْلِ بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ

وَلَا تَكُن مِّنَ الْغَافِلِينَ﴾ [الأعراف: ۲۰۵].

«پروردگارت را در دل خود، با فروتنی، هراس، آهسته و آرام، صبحگاهان و شامگاهان یاد کن و از زمره ی غافلان مباش.»

رسول الله ﷺ می فرماید: «مَثَلُ الَّذِي يَذْكُرُ رَبَّهُ وَالَّذِي لَا يَذْكُرُ رَبَّهُ مَثَلُ الْحَيِّ

وَالْمَيِّتِ»^(۱). «مثال کسی که پروردگارش را یاد می کند و کسی که پروردگارش را یاد نمی کند، مانند زنده و مرده است.»

۱- بخاری مع الفتح (۲۰۸/۱۱) و مسلم (۵۳۹/۱) به این لفظ: «مَثَلُ الْبَيْتِ الَّذِي يُذَكِّرُ اللَّهُ فِيهِ وَالْبَيْتِ

الَّذِي لَا يُذَكِّرُ اللَّهُ فِيهِ مَثَلُ الْحَيِّ وَالْمَيِّتِ».

و فرمودند: «أَلَا أَنْبَتُكُمْ بِخَيْرِ أَعْمَالِكُمْ، وَأَرْكَأَهَا عِنْدَ مَلِيكِكُمْ، وَأَرْفَعَهَا فِي دَرَجَاتِكُمْ، وَخَيْرٌ لَكُمْ مِنْ إِنْفَاقِ الذَّهَبِ وَالْوَرِقِ، وَخَيْرٌ لَكُمْ مِنْ أَنْ تَلْقَوْا عَدُوَّكُمْ فَتَضْرِبُوا أَعْنَاقَهُمْ وَيَضْرِبُوا أَعْنَاقَكُمْ؟ قَالُوا بَلَى. قَالَ: ذَكَرَ اللَّهُ تَعَالَى»^(۱). «آیا شما را از بهترین اعمال با خبر نگردانم که نزد پروردگارتان پاکیزه‌تر و بیش از هر چیز باعث بالا رفتن درجات شما و برای شما از بخشش طلا و جواهرات نیز بهتر است، حتی از این که با دشمنان روبرو شوید و گردن آنها را بزنید و آنها گردن شما را بزنند بهتر است؟ اصحاب گفتند: بلی پیامبر ص فرمود: ذکر و یاد الله تعالی می‌باشد».

همچنین رسول الله ﷺ فرمود:

«يَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى: أَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِي بِي، وَأَنَا مَعَهُ إِذَا ذَكَرَنِي، فَإِنْ ذَكَرَنِي فِي نَفْسِهِ ذَكَرْتُهُ فِي نَفْسِي، وَإِنْ ذَكَرَنِي فِي مَلَأٍ ذَكَرْتُهُ فِي مَلَأٍ خَيْرٍ مِنْهُمْ، وَإِنْ تَقَرَّبَ إِلَيَّ شِبْرًا تَقَرَّبْتُ إِلَيْهِ ذِرَاعًا، وَإِنْ تَقَرَّبَ إِلَيَّ ذِرَاعًا تَقَرَّبْتُ إِلَيْهِ بَاعًا، وَإِنْ أَتَانِي يَمْسِيهِ أَتَيْتُهُ هَرَوَلَةً»^(۲).

ابوهریره رضی الله عنه می‌گوید: نبی اکرم ﷺ فرمود: «خداوند متعال [در حدیث قدسی] می‌فرماید: من با بنده‌ام بر اساس گمانی که به من دارد، رفتار می‌نمایم. و هنگامی که مرا یاد می‌کند، من با او هستم. پس اگر در تنهایی مرا یاد کند، من هم او را در تنهایی، یاد خواهم کرد. و اگر مرا در میان جمع، یاد کند، من او را در میان جمع بهتری، یاد خواهم کرد. و اگر به اندازه یک وجب به من نزدیک شود، من به اندازه یک ذراع به او نزدیک می‌شوم. و اگر به اندازه یک ذراع به من نزدیک شود، من به اندازه یک باع (فاصله باز کردن دو دوست) به او نزدیک می‌شوم. و اگر قدم زنان به سوی من بیاید، من دوان دوان به سوی او خواهم آمد».

از عبدالله بن بُسر رضی الله عنه روایت شده که مردی گفت: یا رسول الله، امور اسلام زیاد هستند، به من چیزی یاد دهید که به آن تمسک جویم. پیامبر ﷺ فرمودند: «لَا يَزَالُ لِسَانَكَ رَطْبًا مِنْ ذِكْرِ اللَّهِ»^(۳). «پیوسته زبانت با یاد خدا تر باشد».

و نیز پیامبر اکرم ﷺ فرمودند: «مَنْ قَرَأَ حَرْفًا مِنْ كِتَابِ اللَّهِ فَلَهُ بِهِ حَسَنَةٌ، وَالْحَسَنَةُ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا، لَا أَقُولُ: ﴿الْم﴾ حَرْفٌ؛ وَلَكِنْ: أَلِفٌ حَرْفٌ، وَلَا مٌ حَرْفٌ، وَمِيمٌ

۱- ترمذی (۴۵۹/۵) وابن ماجه (۱۲۴۵/۲) ونگا: صحیح ابن ماجه.

۲- بخاری (۱۷۱/۸) و مسلم (۲۰۶۱/۴) و لفظ از امام بخاری است.

۳- ترمذی (۴۵۸/۵) وابن ماجه (۱۲۴۶/۲) ونگا: صحیح ترمذی (۱۳۹/۲۲) و صحیح ابن ماجه

حَرْفٌ»^(۱).

«هرکس یک حرف از قرآن بخواند، یک نیکی برایش نوشته می‌شود، و هر نیکی، ده برابر خواهد شد، من نمی‌گویم: ﴿الْم﴾ یک حرف است، بلکه: ألف یک حرف، لام یک حرف، و میم یک حرف است».

عقبه بن عامر رضی الله عنه می‌گوید: در صُفّه بودیم که رسول الله صلی الله علیه و آله بیرون آمد و فرمود:

«أَيُّكُمْ يُحِبُّ أَنْ يَعْدُوَ كُلَّ يَوْمٍ إِلَى بُطْحَانَ أَوْ إِلَى الْعَقِيقِ فَيَأْتِي مِنْهُ بِنَاقَتَيْنِ كَوْمَاوَيْنِ فِي غَيْرِ إِيْمٍ وَلَا قَطِيعَةٍ رَحِمٍ؟».

«کدام یک از شما دوست دارد که هر روز صبح، به بُطْحان یا عقیق برود و با دو شتر بار برگردد بدون این که گناهی یا قطع صله ی رحمی انجام داده باشد»؟.

گفتیم: یا رسول الله! ما دوست داریم. فرمود: «أَفَلَا يَعْدُو أَحَدُكُمْ إِلَى الْمَسْجِدِ فَيَعْلَمُ، أَوْ يَقْرَأَ آيَتَيْنِ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ ﷻ خَيْرٌ لَهُ مِنْ نَاقَتَيْنِ، وَثَلَاثَ خَيْرٌ لَهُ مِنْ ثَلَاثٍ، وَأَرْبَعٌ خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَرْبَعٍ، وَمِنْ أَعْدَادِهِنَّ مِنَ الْإِبِلِ». [صحیح مسلم ۵۵۳/۱]

«هرکس به مسجد برود و دو آیه از کتاب الله تبارک و تعالی را یاد بگیرد یا بخواند، برای او از دو شتر بهتر است، و سه آیه از سه شتر، و چهار آیه از چهار شتر، و به تعداد آیات از همان تعداد شتر، برایش بهتر و سودمندتر است».

و رسول الله صلی الله علیه و آله فرمودند: «مَنْ قَعَدَ مَقْعَدًا لَمْ يَذْكُرِ اللَّهَ فِيهِ كَانَتْ عَلَيْهِ مِنَ اللَّهِ تِرَةً، وَمَنْ اضْطَجَعَ مَضْجَعًا لَمْ يَذْكُرِ اللَّهَ فِيهِ، كَانَتْ عَلَيْهِ مِنَ اللَّهِ تِرَةً»^(۲).

«هرکس در جایی بنشیند و آنجا، الله را یاد نکند، از طرف خدا، بر او زیان وارد خواهد شد و هرکس به پهلو بخوابد و الله را یاد نکند، برای این غفلت هم از جانب خدا زیان خواهد دید».

همچنین فرمود: «مَا جَلَسَ قَوْمٌ مَجْلِسًا لَمْ يَذْكُرُوا اللَّهَ فِيهِ، وَلَمْ يُصَلُّوا عَلَى نَبِيِّهِمْ إِلَّا كَانَ عَلَيْهِمْ تِرَةٌ، فَإِنْ شَاءَ عَذَّبَهُمْ وَإِنْ شَاءَ غَفَرَ لَهُمْ»^(۳).

«هر گروهی در مجلسی بنشیند و در آن، ذکر الله را نکند و بر پیامبرشان درود نفرستد،

۱- ترمذی (۱۷۵/۵) ونگا: صحیح ترمذی (۹/۳).

۲- ابوداود (۲۶۴/۴) و غیره. و نگا: صحیح الجامع (۳۴۲/۵).

۳- ترمذی و نگا: صحیح ترمذی (۱۴۰/۳).

مگر اینکه بر آنها حسرت و افسوس وارد می‌شود، و بر الله است که آنها را ببخشد یا عذاب دهد».

و رسول الله ﷺ فرمود:

«مَا مِنْ قَوْمٍ يَفُومُونَ مِنْ مَجْلِسٍ لَا يَذْكُرُونَ اللَّهَ فِيهِ إِلَّا قَامُوا عَنْ مِثْلِ حَيْفَةِ حِمَارٍ وَكَانَ لَهُمْ حَسْرَةٌ»^(۱). «هیچ گروهی از مجلسی که در آن، الله را یاد نکرده‌اند بر نمی‌خیزند، مگر مثل اینکه از لاشه‌ی الاغی برخاسته‌اند، و این مجلس برای آنان باعث حسرت خواهد بود».

۱- ابوداود (۲۶۴/۴) و أحمد (۳۸۹/۲) و نکا: صحیح الجامع (۱۷۶/۵).

(۱) اذکار هنگام بیدار شدن از خواب

۱- «الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَحْيَانَا بَعْدَ مَا أَمَاتَنَا وَإِلَيْهِ النُّشُورُ»^(۱).

«تمام ستایش‌ها از آن الله است که پس از میراندن، ما را زنده کرد و بازگشت به سوی اوست».

معنی کلمات حدیث:

الحمد: به معنای ستایش و بیان بزرگواری الله می‌باشد و باید دانست که حمد خاص‌تر از مدح و عام‌تر از شکر است.

النشور: برخاستن در قیامت و زنده شدن بعد از مرگ.

رهنمود حدیث:

رسول اکرم ﷺ هنگام بیدار شدن از خواب این دعا را می‌خواند که دلالت بر این مطلب دارد که خواب نوعی مرگ به حساب می‌آید چنانکه الله می‌فرماید: ﴿اللَّهُ يَتَوَفَّى الْأَنْفُسَ حِينَ مَوْتِهَا وَالَّتِي لَمْ تَمُتْ فِي مَنَامِهَا فَيُمْسِكُ الَّتِي قَضَىٰ عَلَيْهَا الْمَوْتَ وَيُرْسِلُ الْأُخْرَىٰ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى﴾ [الزمر: ۴۲]. «خدا روح مردم را هنگام مرگشان به تمامی باز می‌ستاند، و [نیز] روحی را که در [موقع] خوابش نمرده است [قبض می‌کند]؛ پس آن [نفسی] را که مرگ را بر او واجب کرده نگاه می‌دارد، و آن دیگر [نفسها] را تا هنگامی معین [به سوی زندگی دنیا] بازپس می‌فرستد».

و حکمت از خواندن این ذکر در اول روز آنست که انسان روزش را با بیان توحید و سخن نیک آغاز نماید.

فوائد حدیث:

۱- مرگ و زندگی فقط در دست الله متعال است.

۱- بخاری مع الفتح (۱۱۳/۱۱) و مسلم (۲۰۸۳/۴).

- ۲- بنده در هر حال باید پروردگار خویش را ستایش کند.
- ۳- خواب نیز مرگ نامیده می‌شود ولی کمتر از مرگ واقعی است چرا که در مرگ واقعی روح کاملاً جسم را رها می‌کند.
- ۴- وجه مشترک خواب و مرگ، رهایی روح از بدن است که از نشانه‌های قدرت الله و بیانگر ربوبیت وی می‌باشد.
- ۵- بیدار شدن از خواب دلیل زنده شدن پس از مرگ است.
- ۲- رسول اکرم ﷺ فرمود: هر کس شب هنگام بیدار شود و این دعا را بخواند هر چه بخواهد پذیرفته می‌شود و اگر برخیزد و وضو سازد سپس نماز بخواند نمازش مقبول می‌گردد: «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، سُبْحَانَ اللَّهِ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ، وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَاللَّهُ أَكْبَرُ، وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ، اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي»^(۱).
- «هیچ معبود بحق جز الله وجود ندارد، یکتاست و شریک ندارد، پادشاهی و ستایش از آن اوست، او بر هر چیز تواناست. الله پاک و منزّه است، و حمد از آن اوست، هیچ معبود بحق جز الله وجود ندارد، و الله بزرگترین است و هیچ حول و قدرتی بجز از طرف خدای بلندمرتبه و بزرگ نیست. خدایا! مرا ببامرز».
- معنی کلمات حدیث:
- تَعَارًا^۲: بیدار شدن
- لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ: هیچ معبود بحق جز الله وجود ندارد. در این کلمه معبود بودن از غیر الله منتفی و برای الله ثابت شده است.
- وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ: تاکید همزمان نفی و اثبات.
- سُبْحَانَ اللَّهِ: از هر عیب و نقص پاک و مبرا است.
- لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ: یعنی هیچ کس چاره یا توان روی گردانی از گناه و همچنین قدرت بر انجام کار نیک بدون توفیق الله را ندارد.
- اغْفِرْ لِي: ببامرز و به خاطر گناهان مؤاخذه ام مکن.

۱- بخاری مع الفتح (۳۹/۳) و غیره و لفظ از ابن ماجه است، نگا: صحیح ابن ماجه (۳۳۵/۲).

۲- «مَنْ تَعَارَّ مِنَ اللَّيْلِ فَقَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ.....».

رهنمود حدیث:

در این حدیث به استمرار ذکر الله و اقرار به عبودیت و مالکیت ایشان و ایمان داشتن به اینکه هر چیز در دست الله متعال می‌باشد، تشویق شده است.

فوائد حدیث:

۱- در اینجا به استمرار ذکر الله با قلب و زبان و با رعایت اخلاص و پیروی از سنت تشویق شده است.

۲- اعتراف به فضل و بزرگواری الله و اینکه هر گاه مسلمان این دعا را با یقین بخواند سپس وضو بگیرد و نماز بخواند، نمازش پذیرفته خواهد شد.

۳- هنگامی که زبان انسان مسلمان به ذکر الله عادت کند در حالت خواب و بیداری ذکر کننده به حساب می‌آید.

۴- این ذکر بیانگر اهمیت توحید است و باید مسلمان روزش را با آن آغاز نماید و توحید را بر هر چیز دیگری ترجیح دهد.

لازم به ذکر است که یکی از راویان بخاری به نام عبدالله فربری می‌گوید: من هنگام بیدار شدن از خواب، این ذکر را خواندم سپس خوابیدم. در خواب دیدم که یکی این آیه را می‌خواند:

﴿وَهُدُوا إِلَى الطَّيِّبِ مِنَ الْقَوْلِ وَهُدُوا إِلَى صِرَاطِ الْحَمِيدِ﴾ [الحج: ۲۴].

«آنان به سوی سخنان زیبا و راه پسندیده رهنمود می‌گردند».

۳- «الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي عَاقَبَنِي فِي جَسَدِي وَرَدَّ عَلَيَّ رُوحِي، وَأَذِنَ لِي بِذِكْرِهِ»^(۱).

«تمام ستایش‌ها مر خدایی راست که به جسم‌ام سلامت بخشید، و روح‌م را به من بازگرداند و به من اجازه ذکرش را داد».

رهنمود حدیث:

این دعا بیانگر اعتراف به نعمت‌های الهی می‌باشد و شایسته است که بنده با انجام کارهای نیک و ترک کارهای زشت حق نعمت‌های الهی را به جا آورد.

فوائد حدیث:

۱- مسلمان واقعی ارزش زندگی را می‌داند و فرصت عمر را در بندگی الله و تقرب به ایشان مغتنم می‌شمارد.

۱- ترمذی (۴۷۳/۵) و نکا: صحیح ترمذی (۱۴۴/۳).

- ۲- ذکر الله متعال یکی از نشانه‌های بارز سپاس‌گزاری است.
- ۳- صحت و تندرستی از نعمت‌های بزرگ الهی بشمار می‌آیند.
- ۴- توفیق انجام کار خیر فقط در دست الله متعال است.
- ۵- ﴿إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَآيَاتٍ لِأُولِي الْأَلْبَابِ ﴿۱۹۰﴾ الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَمًا وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَذَا بَطْلًا سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ﴿۱۹۱﴾ رَبَّنَا إِنَّكَ مَنْ تَدْخِلِ النَّارَ فَقَدْ أَخْزَيْتَهُ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ أَنْصَارٍ ﴿۱۹۲﴾ رَبَّنَا إِنَّا سَمِعْنَا مُنَادِيًا يُنَادِي لِلْإِيمَانِ أَنْ ءَامِنُوا بِرَبِّكُمْ فَآمَنَّا رَبَّنَا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَكَفِّرْ عَنَّا سَيِّئَاتِنَا وَتَوَفَّنَا مَعَ الْأَبْرَارِ ﴿۱۹۳﴾ رَبَّنَا وَعَايِنَا مَا وَعَدْتَنَا عَلَىٰ رُسُلِكَ وَلَا تُخْزِنَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّكَ لَا تُخْلِفُ الْمِيعَادَ ﴿۱۹۴﴾ فَاسْتَجَابَ لَهُمْ رَبُّهُمْ أَنِّي لَا أُضِيعُ عَمَلَ عَمَلٍ مِّنْكُمْ مِّنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنثِيَ بَعْضُكُمْ مِّنْ بَعْضٍ فَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَأُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَأُودُوا فِي سَبِيلِي وَقَاتَلُوا وَقُتِلُوا لَأُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَلَأُدْخِلَنَّهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ثَوَابًا مِّنْ عِنْدِ اللَّهِ وَاللَّهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الثَّوَابِ ﴿۱۹۵﴾ لَا يَعْزَتَكَ تَقَلُّبُ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي الْبِلَادِ ﴿۱۹۶﴾ مَتَّعٌ قَلِيلٌ ثُمَّ مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿۱۹۷﴾ لَكِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا نُزُلًا مِّنْ عِنْدِ اللَّهِ وَمَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ لِلْأَبْرَارِ ﴿۱۹۸﴾ وَإِنَّ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَمَنْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْكُمْ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْهِمْ خَشِعِينَ لِلَّهِ لَا يَشْتُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ ثَمَنًا قَلِيلًا أُولَٰئِكَ لَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿۱۹۹﴾ يَتَأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا أَصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿۲۰۰﴾ [آل عمران: ۱۹۰-۲۰۰] ^(۱).

«مسلماً در آفرینش آسمان‌ها و زمین، و پشت سر هم آمدن شب و روز، نشانه‌ها و دلائلی برای خردمندان است، کسانی که ایستاده و نشسته و بر پهلوهای‌شان افتاده، خدا را یاد می‌کنند و درباره آفرینش آسمان‌ها و زمین می‌اندیشند (و به زبان حال و

قال می گویند: پروردگارا! این را ببهوده و عبث نیافریده‌ای. تو منزّه و پاک، پس ما را از عذاب آتش محفوظ دار. پروردگارا! بی‌گمان تو هر که را به آتش در آری، براستی خوار و زبونش کرده‌ای، و ستمکاران را یآوری نیست. پروردگارا! ما از منادی - پیامبر ﷺ - شنیدیم که - مردم را - به ایمان به پروردگارشان می‌خواند، وما ایمان آوردیم. پروردگارا! گناهان ما را بیمارز، و بدیهای مان را بیوشان، و ما را با نیکان بمیران. پروردگارا! آنچه را که با پیغمبران خود به ما وعده داده‌ای، به ما عطا کن، و در روز رستاخیز ما را خوار و زبون مگردان، بی‌گمان تو خلاف وعده نخواهی کرد».

پس پروردگارشان دعای ایشان را پذیرفت، و پاسخشان داد که من عمل هیچ صاحب عملی از شما را که انجام گرفته باشد، خواه زن باشد یا مرد، ضایع نخواهم کرد. بعضی از شما از بعض دیگر تولد شده‌اید. «و همگی هم نوع و هم جنس می‌باشید» آنان که هجرت کردند، و از خانه‌های خود رانده شدند و در راه من اذیت و آزار کشیدند و جنگیدند و کشته شدند، به یقین گناهانشان را می‌بخشم، و در بهشتی جای می‌دهم که از زیر (درختان) آن، نهرها در جریان است، این پاداش از سوی خداست، و پاداش نیکو تنها نزد خداست. رفت و آمد کافران در شهرها، تو را نفریید. (این) متاع ناچیزی است، سپس جایگاهشان دوزخ است، و چه بد جایگاهی است، ولی آنهایی که از پروردگارشان می‌ترسند، بهشت از آن ایشان است که در زیر (درختان) آن نهرها جاری است، و جاودانه در آن می‌مانند، این پاداشی از جانب خدا است. و آنچه در نزد خداست برای نیکان بهتر است. برخی از اهل کتاب هستند که به خدا و بدانچه بر شما نازل شده و بدانچه بر خود آنان نازل گردیده ایمان دارند، در برابر خدا فروتن بوده، آنها هرگز آیات خدا را به بهای ناچیز (دنیا) نمی‌فروشند، پاداش ایشان در نزد پروردگارشان است، خداوند به سرعت حساب بندگان را رسیدگی می‌کند، ای مؤمنان! شکیبائی ورزید، و استقامت و پایداری کنید، و مراقبت به عمل آورید، و از خدا بترسید تا اینکه رستگار شوید».

معنی کلمات حدیث:

لَا أُولِي الْأَلْبَابِ: خردمندان.

أَخْرَجْتَهُ: خوار و زبونش کردی

كَفَّرَ عَنَّا: گناهانمان را بیوشان و نابود گردان

عَلَى رُسُلِكَ: به زبان پیامبران

تَقَلَّبُ الدِّينَ كَفَرُوا: گشت و گذار کافران در تجارت، کشاورزی، صنعت و غیره.

نُزُلًا مِّنْ عِنْدِ اللَّهِ: مهمانی و پذیرائی

رَابِطُوا: سنگرها را محکم بگیرید تا برای دشمن غیر قابل نفوذ باشد.

(۲) دعای پوشیدن لباس

۵- «الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي كَسَانِي هَذَا (التَّوْبَ) وَرَزَقَنِيهِ مِنْ غَيْرِ حَوْلٍ مِنِّي وَلَا قُوَّةَ...»^(۱).

«حمد از آن خدایی است که این لباس را به من پوشانید و بدون اینکه من قدرت و توانایی

داشته باشم آنرا به من عنایت کرد...».

فوائد حدیث:

۱- ستایش مخصوص الله متعال به خاطر بخشیدن نعمت‌ها

۲- از اعتماد به چاره اندیشی و توان خویش به چاره سازی و توان الله پناه بردن.

(۳) دعای پوشیدن لباس نو

۶- «اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ أَنْتَ كَسَوْتَنِيهِ، أَسْأَلُكَ مِنْ خَيْرِهِ وَخَيْرِ مَا صُنِعَ لَهُ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ

شَرِّهِ وَشَرِّ مَا صُنِعَ لَهُ»^(۲).

«الهی! ستایش برای تو است، تویی که این لباس را به من پوشاندی، از تو خیر آنرا

می‌خواهم، و خیر آنچه را که برای آن ساخته شده است. و به تو از بدی آن و بدی آنچه که

برای آن ساخته شده است، پناه می‌برم».

فوائد حدیث:

۱- ستایش مخصوص الله متعال است به خاطر بخشیدن نعمت‌ها.

۲- ابراز نیاز کردن به الله متعال برای جلب منفعت و دفع مضرت.

(۴) دعا برای کسی که لباس نو پوشیده است

۷- «تُبْلِي وَيُخْلِفُ اللَّهُ تَعَالَى»^(۳).

«کهنه کن و الله به تو عوض می‌دهد». کنایه از عمر طولانی است یعنی چندین لباس

۱- أهل سنن بجز نسائی، نگا: إرواء الغلیل (۴۷/۷).

۲- ابوداود و ترمذی و بغوی و نگا: مختصر شمائل ترمذی أثر ألبانی ص (۴۷).

۳- ابوداود (۴۱/۴) و نگا: صحیح أبي داود (۷۶۰/۲).

نو را کهنه کن.

رهنمود حدیث:

به دعای برکت، تندرستی و فراخی روزی تشویق شده است.

فوائد حدیث:

۱- نشر چنین دعاهایی باعث الفت و محبت بیشتری میان مسلمانان می‌شود.

۲- به مؤده دادن تشویق شده است.

۸- «الْبَسْ جَدِيدًا وَعِشْ حَمِيدًا وَمُتْ شَهِيدًا»^(۱).

«لباس جدیدی را بپوشی، و زندگی نیکویی داشته باشی، و با شهادت از این دنیا بروی».

معنی کلمات حدیث:

الْبَسْ جَدِيدًا: گر چه این جمله، دستوری است ولی بمعنای دعا است.

مُتْ شَهِيدًا: اشاره به بهترین نوع مرگ است که شهادت در راه خداست.

فوائد حدیث:

۱- مستحب است در حق افراد اینگونه دعا کرد تا زندگی با سعادت و مرگ با شهادتی داشته باشند.

۲- مسلمانان موظف شده‌اند که یکدیگر را به یاد شهادت بیندازند.

۳- به پوشیدن لباس جدید تشویق شده تا اینکه فرد مسلمان دارای قیافه مناسب و زیبایی باشد و همچنین با دیدن او دیگران برایش دعای فوق را بخوانند.

(۵) دعای هنگام در آوردن لباس

۹- «بِسْمِ اللَّهِ»^(۲) «به نام الله».

معنی کلمات حدیث:

بِسْمِ اللَّهِ: به نام الله آغاز می‌کنم.

رهنمود حدیث:

از آنجا که نام الله، پر برکت است، رسول اکرم ﷺ برای ما بسم الله گفتن هنگام درآوردن لباس را سنت قرار داده چرا که همه‌ی نعمت‌های ظاهری و باطنی را الله

۱- ابن ماجه (۱۱۷۸/۲) و بغوی (۴۱/۱۲) و نگا: صحیح ابن ماجه (۲۷۵/۲).

۲- ترمذی (۵۰۵/۲) و غیره، نگا: الإرواء (۴۹) و صحیح الجامع (۲۰۳/۳).

متعال به ما ارزانی داشته است.

فوائد حدیث:

۱- ذکر الله بیانگر اوج سپاسگزاری از کسی است که نعمت‌ها را به ما بخشیده است.

۲- ذکر الله باعث می‌شود که نعمتها با دوام و پر برکت گردد.

(۶) دعای هنگام ورود به توالت

۱۰- «[بِسْمِ اللّٰهِ]، اَللّٰهُمَّ اِنِّیْ اَعُوْذُ بِكَ مِنَ الْخُبْثِ وَالْخَبَاِثِ»^(۱).

«[به نام الله] الهی! از جن‌های خبیث و پلید، اعم از زن و مرد، به تو پناه می‌برم».

معنی کلمات حدیث:

أَعُوْذُ: پناه می‌برم.

الْخُبْثِ وَالْخَبَاِثِ: شیاطین مرد و زن.

رهنمود حدیث:

در این حدیث، رسول اکرم ﷺ راهنمایی کردند که انسان مسلمان فقط به الله پناه برده، این ورد را قبل از وارد شدن به توالت بخواند چرا که در اینگونه مکان‌ها شیاطین، وجود دارند چنانکه رسول اکرم ﷺ فرموده است: بسم الله گفتن هنگام ورود به توالت پرده‌ای بین چشم جنها و شرمگاه انسانها ایجاد خواهد کرد. (نگا: الاروا: ۵۰)

[در روایت صحیح بخاری اینگونه تصریح شده است: «اذا أراد أن یدخل» (یعنی وقتی می‌خواست وارد توالت بشود) بنابراین محل خواندن دعا قبل از ورود است نه بعد از آن.

کلمات حدیث:

اَللّٰهُمَّ: در اصل: یا الله بوده است میم مشدد به جای «یا» در اخر افزوده شده است]^۲.

۱- بخاری (۴۵/۱) و مسلم (۲۸۳/۱) به اضافه (بسم الله) در اولش که سعید بن منصور آنرا روایت کرده است، نگا: فتح الباری (۲۴۴/۱).

۲- شرح حصن المسلم مجدی بن عبدالوهاب احمد.

فوائد حدیث:

- ۱- باید به الله متعال پناه برد و در همه حالات‌ها به‌ویژه هنگام ترس از هر آسیبی به ایشان ابراز نیاز نمود.
- ۲- این ورد هنگام ورود به خلوت گاه جهت قضای حاجت گفته می‌شود، چه در صحرا و چه در چهار دیواری با این تفاوت که در صحرا قبل از نشستن و در چهار دیواری و توالت قبل از وارد شدن در آن مکان خوانده می‌شود.
- ۳- ابراز بندگی در پیشگاه الله متعال در همه شئون زندگی مطلوب و پسندیده است.

(۷) دعای هنگام بیرون شدن از توالت

۱۱- «غُفْرَانُكَ»^(۱). «الهی! از تو آمرزش می‌طلبم».

معنی کلمات حدیث:

غُفْرَانُكَ: بار الهی ببخش.

رهنمود حدیث:

این حدیث، دلالت بر کمال بندگی رسول الله ﷺ دارد که طبق تفسیر برخی از علما، وی از خداوند به‌خاطر اینکه هنگام قضای حاجت از گفتن ذکر الله معذور بوده، طلب آمرزش می‌نماید.

و بعضی گفته‌اند: استغفار در اینجا به‌خاطر عدم امکان شمارش نعمت‌های الهی است که یکی از آنها همین دفع پیشاب و پساب است چرا که دفع مشکل نیز نعمتی بزرگ به حساب می‌آید.

فوائد حدیث:

- ۱- انسان مسلمان فقط از پروردگارش طلب آمرزش می‌نماید به‌خاطر اینکه می‌داند، جز او کسی گناهان را نمی‌آمرزد.
- ۲- الله متعال می‌تواند ضرر و زیان و مصایب را بر طرف کند.
- ۳- استغفار باعث استمرار نعمت و دفع مضرت خواهد بود.

۱- اهل سنن بجز نسائی که آنرا در کتاب: (عمل الیوم واللیلة) روایت کرده نگا: تخریج زاد المعاد (۳۸۷/۲).

باید دانست که در مورد دعای بعد از قضای حاجت هیچ حدیث صحیحی جز همین روایت وارد نشده است.

(۸) ذکر قبل از وضو

۱۲- «بِسْمِ اللَّهِ»^(۱) «به نام الله».

[رهنمود حدیث: حدیث بدینصورت وارد شده است: «لا صلاة لمن لا وضوء له ولا وضوء لمن لم يذكر اسم الله عليه».

یعنی: نماز بدون وضو و وضو بدون بسم الله گفتن صحیح نیست از اینرو شاه ولی الله دهلوی در حجة الله البالغة می گوید: این حدیث به صراحت «بسم الله گفتن» را شرط و یا رکن وضو قرار داده است و این احتمال که بگوئیم هدف نفی کمال می باشد، توجیهی است مخالف با الفاظ حدیث و من آنرا نمی پسندم]^(۲).
فوائد حدیث:

- ۱- وضوی کامل، وضویی است که با گفتن بسم الله آغاز شود.
- ۲- انسان مسلمان تشویق شده به اینکه در آغاز هر کار نام الله را بر زبان بیاورد و فقط از او کمک بخواهد تا عملش درست، مقبول و مبارک گردد.

(۹) دعای پایان وضو

۱۳- «أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ».^(۳)

«شهادت می دهم که معبود بحق جز الله وجود ندارد، یکتاست و شریکی برای او نیست و شهادت می دهم که محمد، بنده و فرستاده‌ی اوست».
معنی کلمات حدیث:

أَشْهَدُ: گواهی می دهم و اعتراف می کنم.

۱- ابوداود وابن ماجه وأحمد. و نکا: إرواء الغلیل (۱/۱۲۲).

۲- شرح حصن المسلم مجدی بن عبدالوهاب احمد.

۳- مسلم (۱/۲۰۹).

رهنمود حدیث:

این ورد با برکت جزو اذکار مستحبی است که بعد از وضو گفته می‌شود و شامل اقرار به یگانگی الله و رسالت خاتم الانبیاء؛ می‌باشد.

فوائد حدیث:

کسی که وضو را کامل ساخته، این ورد را بخواند و آن پاداش عبارت است از باز شدن درهای هشتگانه بهشت به رویش تا از هر کدام که بخواهد وارد شود چنانکه در پایان این حدیث تصریح شده است.

۱۴- «اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي مِنَ التَّوَّابِينَ وَاجْعَلْنِي مِنَ الْمُتَطَهِّرِينَ»^(۱).

«پروردگارا! مرا از توبه کنندگان بگردان و جزو کسانی قرار ده که کاملاً طهارت می‌کنند و

پاکیزه‌اند».

معنی کلمات حدیث:

اللهم: ای کسی که دارای همه‌ی صفات کمال و جلال هستی.

رهنمود حدیث:

این ورد بعد از وردی گفته می‌شود که در حدیث قبلی بیان گردید و پشت سرهم

آمدن کلمات «التوابع والمتطهرين» اشاره به این گفته الله متعال است: ﴿إِنَّ اللَّهَ

يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ﴾ [البقرة: ۲۲۲]. «الله، توبه‌کاران و اهل طهارت را دوست

دارد».

و مناسبت جمع بین آنها این است که توبه طهارت از آلودگی‌های باطنی و گناهان،

و وضو طهارت از آلودگی‌های ظاهری است.

فوائد حدیث:

۱- تشویق به خواستن توفیق توبه از الله متعال.

۲- به پاکیزگی ظاهری و باطنی راهنمایی شده است.

۳- به کثرت دعا تشویق شده است چرا که دعا از بهترین عبادت‌ها محسوب

می‌شود.

چنانکه رسول اکرم ﷺ فرموده است: الدعاء هو العبادة { دعا عین عبادت است }

۱- ترمذی (۷۸/۱) ونگا: صحیح ترمذی (۱۸/۱).

۱۵- «سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ»^(۱).

«الهی! تو را به پاکی یاد می‌کنم و ستایش می‌نمایم، و گواهی می‌دهم که جز تو، معبود [بحقی] نیست، از تو طلب مغفرت می‌کنم، و در حضورت توبه می‌نمایم».

معنی کلمات حدیث:

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ: بار الها تو را از آنچه شایسته‌ی تو نیست پاک و منزّه می‌دانم.

رهنمود حدیث:

الله را به پاکی یاد کردن، ستایش و طلب آمرزش از وی بیانگر دوام بندگی الله تعالی می‌باشد.

فوائد حدیث:

۱- استمرار تسیح و استغفار و طلب آمرزش جزو اسباب نجات در دنیا و آخرت هستند.

۲- این ذکر باعث تداوم اعتراف به یگانگی الله خواهد بود.

(۱۰) ذکر بیرون شدن از منزل

۱۶- «بِسْمِ اللَّهِ، تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ، وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ»^(۲).

«به نام الله، بر الله توکل کردم، و هیچ قدرت و توانائی جز از طرف الله نیست».

معنی کلمات حدیث:

لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ: یعنی نفع و ضرر در دست الله متعال است.

تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ: امورم را به الله متعال سپردم.

رهنمود حدیث:

انسان مسلمان به امید توفیق در کارها در هر حال بر الله توکل می‌نماید. بخصوص هنگام بیرون شدن از منزل به قصد کسب روزی حلال یا انجام کار خیری مانند: صلّه رحم یا ایجاد صلح بین مردم و...

۱- نسائی در (عمل الیوم واللیلة) ص (۱۷۳) و نگا: إرواء الغلیل (۱/۱۳۵ و ۲/۹۴).

۲- ابوداود (۴/۳۲۵) و ترمذی (۵/۴۹۰) و نگا: صحیح ترمذی (۳/۱۵۱).

فوائد حدیث:

۱- به توکل همراه با استفاده از اسباب تشویق شده و باید دانست که این، منافی با توکل نیست مهم اینکه انسان به رب الاسباب توکل نماید نه خود اسباب.
 ۲- الله برای گوینده‌ی این ورد- اگر از روی اخلاص گفته باشد- تضمین نموده که او را کفایت و حفاظت نماید و از شر شیطان نجاتش دهد چنانکه در پایان حدیث این مطلب بیان گردیده است.

۳- چنگ زدن به الله متعال باعث نجات از وسوسه و تفکرات واهی می‌شود.
 ۱۷- «اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ أَنْ أَضِلَّ أَوْ أُضَلَّ أَوْ أَزِلَّ أَوْ أُزَلَ، أَوْ أَظْلِمَ أَوْ أُظْلَمَ، أَوْ أَجْهَلَ أَوْ يُجْهَلَ عَلَيَّ»^(۱).

«پروردگارا! من به تو پناه می‌برم از اینکه خودم گمراه شوم، یا به وسیله‌ی دیگری گمراه شوم، و یا اینکه بلغزم، یا لغزیده شوم، یا ستم کنم، یا مورد ستم قرار گیرم، یا دچار جهالت شوم، یا با من به جهالت رفتار شود».

معنی کلمات حدیث:

أَضِلَّ: از راه حق منحرف گردید.

رهنمود حدیث:

پناه جستن به الله از گمراهی، ذلت، ظلم و نادانی شیوه رسول اکرم ﷺ بود.

گمراهی و ضلالت بر دو نوع است:

۱- گمراهی اعتقادی: عبارت است از داشتن باورهایی که مخالف با باورهای رسول الله ﷺ و یارانش باشد.

۲- گمراهی عملی: عبارت است از عبادت الله متعال و تقرب به وی با عبادت و روش‌هایی که او مشروع نساخته است.

فوائد حدیث:

۱- پناه جستن به الله باعث نجات از هر آسیبی و رسیدن به مطلوب می‌شود.
 چنانکه شاعر می‌گوید:

يامن ألوذ به فيما أؤمله ومن أعوذ به مما أأذره

«ای کسی که من برای رسیدن به آنچه آرزو دارم و برای نجات از آنچه می‌ترسم به

۱- اهل سنن و نگا: صحیح ترمذی (۱۵۲/۳) و صحیح ابن ماجه (۳۳۶/۲).

او پناه می برم».

«لا یجبر الناس عظاما أنت کاسره ولا یهیضون عظاما أنت جابره».

«مردم نمی توانند استخوانی را ترمیم کنند که تو آنرا شکسته‌ای و نه می توانند استخوانی را بشکنند که تو آنرا ترمیم نموده‌ای».

۲- هشدار دادن به اینکه ما با ارتکاب گناه بر خویشتن ستم روا داریم یا با تجاوز به حقوق دیگران بر آنها ستمی روا داریم.

۳- ترک پناه جستن به الله، باعث خواری و بی کسی در دنیا و آخرت خواهد بود.

(۱۱) ذکر وارد شدن به منزل

۱۸- «بِسْمِ اللَّهِ وَلَجْنَا، وَبِسْمِ اللَّهِ خَرَجْنَا، وَعَلَى رَبِّنَا تَوَكَّلْنَا»^(۱).

«به نام الله داخل شدیم، و به نام الله خارج گشتیم، و بر پروردگاران توکل نمودیم».

و بعد از خواندن دعای فوق، به خانواده‌اش سلام بگوید.

معنی کلمات حدیث:

وَلَجْنَا: یعنی وارد شدیم.

یسلم علی أهله: السلام علیکم ورحمة الله و برکاته بگوید.

رهنمود حدیث:

مداومت بر ذکر الله هنگام ورود و خروج از منزل با توکل بر الله و سپردن امور خویش به ایشان باعث دور شدن شیطان از انسان و منزل و خوراکش می شود چنانکه در حدیثی صحیح که امام مسلم نقل کرده رسول الله ﷺ می فرماید: هرگاه انسان در بدو ورود به منزل و همچنین هنگام خوردن غذا نام الله را بر زبان بیاورد شیطان به همراهانش می گوید: برویم که اینجا، جای ما نیست.

فوائد حدیث:

۱- ذکر الله، هنگام ورود به منزل باعث تحقیر شیطان می شود.

۲- سلام گفتن به خانواده‌ی خویش جهت ابراز محبت و همبستگی، مستحب

۱- ابوداود (۳۲۵/۴)، و علامه ابن باز در کتاب (تحفة الأخیار ص ۲۸) آنرا حسن دانسته، و در صحیح

چنین روایت شده است: «إِذَا دَخَلَ الرَّجُلُ بَيْتَهُ فَذَكَرَ اللَّهَ عِنْدَ دُخُولِهِ وَعِنْدَ طَعَامِهِ، قَالَ الشَّيْطَانُ: لَا

مَبِيتَ لَكُمْ وَلَا عَسَاءَ». مسلم (۲۰۱۸).

است.

۳- بهتر است بسم الله و سلام گفتن با صدایی باشد که مخاطبان بشنوند.

(۱۲) دعای رفتن به مسجد

۱۹- «اللَّهُمَّ اجْعَلْ فِي قَلْبِي نُورًا، وَفِي لِسَانِي نُورًا، وَفِي سَمْعِي نُورًا، وَفِي بَصَرِي نُورًا، وَمِنْ فَوْقِي نُورًا، وَمِنْ تَحْتِي نُورًا، وَعَنْ يَمِينِي نُورًا وَعَنْ شِمَالِي نُورًا، وَمِنْ أَمَامِي نُورًا، وَمِنْ خَلْفِي نُورًا، وَاجْعَلْ فِي نَفْسِي نُورًا، وَأَعْظِمْ لِي نُورًا، وَعَظِّمْ لِي نُورًا، وَاجْعَلْ لِي نُورًا، اللَّهُمَّ أَعْظِنِي نُورًا، وَاجْعَلْ فِي عَصِي نُورًا، وَفِي لَحْيِي نُورًا، وَفِي دَمِي نُورًا، وَفِي شَعْرِي نُورًا وَفِي بَشْرِي نُورًا»^(۱).

«الهی! در قلب، زبان، گوش و چشم من نور قرار ده و بالا و پایین، راست، چپ، مقابل، پشت و درون مرا منور گردان، و نور را برای من بیفزای، و بزرگ گردان، و مرا نوری عطا فرما، و در عصب، گوشت، خون، مو و پوست من نوری قرار ده».

«اللَّهُمَّ اجْعَلْ لِي نُورًا فِي قَبْرِي وَنُورًا فِي عِظَامِي»^(۲).

«الهی! قبرم را منور گردان، و در استخوان‌هایم نور قرار بده».

«وَرِدْنِي نُورًا، وَرِدْنِي نُورًا، وَرِدْنِي نُورًا»^(۳).

«و برای من نور را افزون فرما، افزون فرما، افزون فرما».

«وَهَبْ لِي نُورًا عَلَى نُورٍ»^(۴).

«و نور بر روی نور به من عطا کن».

معنی کلمات حدیث:

نُورًا: در اینجا یعنی بیان حق و راهنمایی به سوی آن.

۱- همهی این موارد در بخاری (۶۳۱۶) و مسلم (۱۷۶۳) روایت شده.

۲- ترمذی (۳۴۱۹).

۳- بخاری در کتاب الأدب المفرد (۶۹۵) و نگا: صحیح الأدب المفرد (۵۳۶) تألیف ألبانی.

۴- ابن حجر عسقلانی در کتاب فتح الباری آنرا ذکر کرده، و گفته ابن ابی عاصم در کتاب: (الدعاء) آن را قوی دانسته، نگا: الفتوح (۱۱۸/۱۱) و گفته: از اجتماع اختلاف روایت، بیست و پنج ویژگی و خصلت بیان شده است.

رهنمود حدیث:

راوی این حدیث عبدالله ابن عباس رضی الله عنهما است، او می‌گوید: شب را در خانه‌ی رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم و نزد خاله‌اش؛ ام المؤمنین؛ می‌مونه سپری نموده و از بیدار شدن رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم برای نماز شب، سپس از اذان مؤذن و بیرون شدن رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم برای نماز فجر سخن به میان آورده و افزوده است که رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم در راه مسجد این دعا را خوانده و او شنیده است.

اقرطبی می‌گوید: انواری که رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم در این دعا از الله متعال طلبید را می‌توان حمل به ظاهر کرد و گفت هدف این است که الله متعال در روز قیامت و در آن تاریکیها سایر اعضای بدن ایشان را منور بگرداند تا خودش و پیروانش در روشنائی نور ایشان حرکت بکنند.

ولی بهتر است که آنرا حمل به نور دانش و هدایت نمود. چنانکه الله متعال در سوره‌ی زمر فرموده است: فهو علی نور من ربه و همچنین در سوره‌ی انعام فرموده است:

﴿وَجَعَلْنَا لَهُ نُورًا يَمْشِي بِهِ فِي النَّاسِ﴾ [الأنعام: ۱۲۲]. «و برای او نوری پدید آوردیم

تا در پرتو آن، در میان مردم راه برود».

که مراد از آن دانش و هدایت است و تحقق آن سنت به هر عضو بدینگونه ممکن می‌شود که با نور شنوایی، شنیدنی‌های مفید و با نور چشم، دیدنی‌های مفید و نور قلب معلومات مفید و همینطور با نور سایر اعضا آنچه که متناسب آنها است کشف گردد و توفیق انجام کار خیر بیابند^(۱).

فوائد حدیث:

۱- با اصلاح قلب، بقیه اعضای بدن، صالح می‌شوند به‌خاطر همین است که رسول

الله صلی الله علیه و آله و سلم قبل از دیگر اعضا، قلب را ذکر کرد.

۲- برای نجات انسان مسلمان از وقوع در شبهه‌ها و شهوت‌ها باید عرصه را از هر

سو بر شیطان تنگ نمود.

۳- رهنمون شدن انسان به‌سوی ایمان و بندگی الله جزو بزرگ‌ترین نعمت‌های

الهی بشمار می‌آید که هر کس از این نور محروم ماند در واقع از همه چیز

محروم شده است چنانکه الله متعال فرموده است: ﴿وَمَنْ لَّمْ يَجْعَلِ اللَّهُ لَهُ نُورًا فَمَا لَهُ مِنْ نُورٍ﴾ [النور: ۴۰].

(۱۳) دعای وارد شدن به مسجد

۲۰- «أَعُوذُ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ، وَبِوَجْهِهِ الْكَرِيمِ، وَسُلْطَانِهِ الْقَدِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ»^(۱).
 «به الله بزرگ و چهره‌ی گرامی‌اش و قدرت قدیم و ازلی او پناه می‌برم از بدی شیطان رانده شده».

«بِسْمِ اللَّهِ وَالصَّلَاةِ»^(۲) وَ السَّلَامُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ»^(۳).

(به نام الله، و درود و سلام بر رسول الله ﷺ).

«اللَّهُمَّ افْتَحْ لِي أَبْوَابَ رَحْمَتِكَ»^(۴).

«الهی! درهای رحمت خود را بر من بگشا».

معنی کلمات حدیث:

الْقَدِيمِ: ازلی و ابدی.

الرَّجِيمِ: مطرود از رحمت الله.

رهنمود حدیث:

از آنجا که ابلیس نفرین شده همواره در کمین بندگان الله نشسته تا با توطئه و وسوسه‌هایش، نمازهایشان را فاسد بگرداند چرا که با خوب و درست بودن نماز، همه‌ی اعمال انسان درست می‌شود و با فاسد شدن نماز، همه‌ی اعمال فاسد می‌شود بنابراین رسول اکرم ﷺ به ما فرموده تا هنگام ورود به مسجد از شر شیطان به الله پناه بجوئیم و دعای فوق را بخوانیم که مفهومی چنین است: بار الها! مرا از وسوسه،

۱- ابوداود، و نگاه: صحیح الجامع شماره‌ی (۴۵۹۱).

۲- ابن السنی شماره‌ی (۸۸) و البانی آن را حسن دانسته است.

۳- ابوداود (۱۲۶/۱) و نگاه: صحیح الجامع (۵۲۸/۱).

۴- مسلم (۴۹۴/۱). و در سنن ابن ماجه از حدیث فاطمه چنین روایت شده است: «اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي

ذُنُوبِي وَافْتَحْ لِي أَبْوَابَ رَحْمَتِكَ». و البانی بخاطر شواهدش آنرا صحیح دانسته است، نگاه: صحیح ابن

ماجه (۱۲۸/۱-۱۲۹).

نیرنگ، خطر شیطان و فریفته و گمراه شدن توسط او نجات ده.
فوائد حدیث:

- ۱- اثبات صفت چهره برای الله همانگونه که شایسته اوست و این عقیده اهل سنت و جماعت است چنانکه خداوند می فرماید: ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّيِّعُ الْبَصِيرُ﴾ [الشوری: ۱۱]. «هیچ چیزی شبیه او نیست و او شنوا و بینا است».
- ۲- مساجد به خاطر ذکر و دعا و سکینه محل نزول رحمت‌های الهی است.
- ۳- پناه جستن به الله از شر شیطان، انسان را در راه طاعت و بندگی الله متعال کمک خواهد کرد.

(۱۴) دعای بیرون شدن از مسجد

۲۱- «بِسْمِ اللَّهِ وَالصَّلَاةِ وَالسَّلَامِ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ فَضْلِكَ، اللَّهُمَّ اعْصِمْنِي مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ»^(۱).

«به نام الله و درود و سلام بر رسول الله ﷺ الهی! از تو فضل را مسألت می‌نمایم، الهی! مرا از شیطان مردود، حفاظت فرما».

معنی کلمات حدیث:

اعْصِمْنِي: مرا حفاظت کن و در پناه خویش در آر.

رهنمود حدیث:

انسان مسلمان در حین خواندن نماز در مسجد با پروردگار خویش به مناجات می‌پردازد، او را یاد می‌کند می‌خواند و به سوی او رجوع می‌نماید بنابراین بعد از اتمام نماز و هنگام بیرون رفتن از مسجد، رسول اکرم ﷺ برای ما خواندن دعای فوق را سنت قرار داده تا بدینوسیله شخص از گنجینه‌های فضل و کرم الله برای خود چیزی مسألت نماید به‌ویژه این را بخواهد که الله او را از شر شیطان و سربازانش در امان نگه دارد همچنین او را در کسب روزی حلال یاری نماید چنانکه می‌فرماید:

۱- نگا: تخریح روایت‌های حدیث قبل و اضافه‌ی «اللَّهُمَّ اعْصِمْنِي مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ». از روایت ابن ماجه. نگا: صحیح ابن ماجه (۱/۱۲۹).

﴿فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللَّهِ﴾ [الجمعة: ۱۰].

«وقتی نماز تمام شد در زمین پراکنده شوید و دنبال فضل و روزی الله بروید».

فوائد حدیث:

- ۱- اثبات این مطلب که فضل و کرم فقط در دست الله تعالی است و هیچ کس با او در مالکیت جهان شریک نیست.
- ۲- نجات و رهایی از توطئه شیطان فقط با روی آوردن به الله متعال ممکن است.

(۱۵) اذکار اذان

۲۲- هر چه را که مؤذن می گوید، شنونده تکرار کند مگر در: «حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ، وَحَيَّ

عَلَى الْفَلَاحِ»، که در جواب می گوید: «لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ»^(۱).

معنی کلمات حدیث:

الْفَلَاحِ: موفقیت و رستگاری.

رهنمود حدیث:

رسول اکرم ﷺ بهترین سنتها را برای ما بجا گذاشته و از جمله سنت هایش این

است که شنونده ی اذان، کلمات اذان را با مؤذن تکرار کند جز در گفتن: «حی علی

الصلاة وحی علی الفلاح» که هنگام شنیدن آنها باید گفت: «ولا حول ولا قوة الا بالله»

فوائد حدیث:

- ۱- فقط الله متعال، یاری می دهد، قدرت می بخشد و توفیق می دهد.
 - ۲- اذان جزو شعایر بزرگ اسلام است که شیطان با شنیدن آن فرار می کند.
 - ۳- ارج نهادن به شعایر الهی بیانگر تقوای قلب است.
- ضمنا: هیچ روایت صحیحی در مورد اینکه هنگام شنیدن «قد قامت الصلاة» گفته شود: «أقامها الله وأدامها» وجود ندارد بلکه قول صحیح همین است که خود «قد قامت الصلاة» تکرار شود چرا که «اقامه» نیز اذان نامیده می شود چنانکه رسول اکرم ﷺ فرمود: «بین کل أذانین صلاة» بین دو اذان (یعنی اذان و اقامه) می توان نماز خواند.

۲۳- «وَأَنَا أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ، رَضِيْتُ بِاللَّهِ رَبًّا، وَبِمُحَمَّدٍ رَسُولًا، وَبِالْإِسْلَامِ دِينًا»^(۱).

«و من گواهی می‌دهم که هیچ معبود، بحقی جز الله وجود ندارد، یکتاست و شریکی ندارد، و محمد ﷺ بنده و فرستاده‌ی اوست، من از اینکه الله، پروردگار و محمد، پیامبر و اسلام، دین من است، راضی و خشنودم».

پس از اینکه مؤذن شهادتین را گفت، این ذکر، خوانده شود^(۲).

معنی کلمات حدیث:

رَضِيْتُ: پذیرفتم و تسلیم شدم.

رهنمود حدیث:

شاید حکمت این کار در آن باشد که اذان دارای کلماتی است که در برگیرنده عقیده توحیدی است چنانکه آغاز اذان با الله اکبر است که در واقع اعتراف به عظمت الله و اینکه از همه بزرگتر است می‌باشد. سپس به اثبات وحدانیت الله و نفی هر نوع شریک از وی پرداخته که او ذاتا غنی و بی‌نیاز است. همچنین به اثبات نبوت و اقرار به رسالت محمد ﷺ می‌پردازد و بعد از آن به نماز فرا می‌خواند که دلیل عملی ایمان است به‌ویژه خواندن آن به‌صورت جمعی در مسجد و نیز دعوت به رستگاری داده می‌شود که شامل رستگاری دنیا و آخرت است و در پایان با تکبیر و تعظیم الله و همچنین بیان وحدانیت وی ختم می‌شود، اگر واقعا انسان این مفاهیم بزرگ اذان را متوجه بشود، قلبا و قالبا به‌سوی نماز رو خواهد آورد.

فوائد حدیث:

۱- لازمه‌ی رضایت الله، اخلاص در کارها است.

۲- لازمه رضایت به نبوت رسول الله ﷺ پیروی از سنت‌های قولی و عملی ایشان است.

۳- به شنیدن اذان و تکرار کلمات آن با مؤذن تشویق شده است.

۴- بعد از پایان اجابت مؤذن، بر پیامبر ﷺ درود فرستاده شود^(۳).

۱- مسلم (۲۹۰/۱).

۲ ابن خزیمه (۲۲۰/۱).

۳- مسلم (۲۸۸/۱).

معنی کلمات حدیث:

الصلاة على النبي: صلاة از طرف الله یعنی تعریف و رحمت و از طرف انسان‌ها یعنی درود فرستادن بر پیامبر.

رهنمود حدیث:

بعد از اینکه انسان مسلمان با قلب و زبانش کلمات اذان را با مؤذن تکرار می‌کند، مستحب است که در پایان بر رسول اکرم ﷺ درود بفرستد و بهترین کلمات درود همان درود ابراهیمی است که در پایان تشهد می‌خوانیم یعنی: «اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ...» تا عالم پائین (انسان‌ها) همراه با عالم بالا (فرشتگان و الله) بر رسول اکرم ﷺ درود بفرستند.

فوائد حدیث:

۱- انسان مسلمان موظف است که برای رسول اکرم ﷺ، بعد از اتمام اذان، خواهان «وسيله» بشود چنانکه در حدیث آمده است:

هرکسی که برای رسول اکرم ﷺ خواهان وسیله باشد روز قیامت مشمول شفاعت ایشان قرار خواهد گرفت.

۲- برای هر مسلمانی که صدای اذان را می‌شنود مستحب است که کلمات اذان را با مؤذن تکرار نماید فرق نمی‌کند که در حالت طهارت باشد یا خیر مگر اینکه که مانعی وجود داشته باشد مانند اینکه در حال ادای نماز بوده یا در حال همبستری یا مشغول قضای حاجت باشد مستحب است که بعد از زوال مانع، پاسخ اذان را بدهد.

۲۵- [بعد از درود] گفته شود: «اللَّهُمَّ رَبِّ هَذِهِ الدَّعْوَةُ التَّامَّةُ، وَالصَّلَاةُ الْقَائِمَةُ، آتِ مُحَمَّدًا الْوَسِيلَةَ وَالْفَضِيلَةَ، وَابْعَثْهُ مَقَامًا مَحْمُودًا الَّذِي وَعَدْتَهُ، [إِنَّكَ لَا تُخْلِفُ الْمِيعَادَ]»^(۱).

«بار الها! ای پروردگار این ندای کامل و نماز بر پا شونده، به محمد ﷺ «وسيله» (مقامی والا در بهشت) و فضیلت عنایت بفرما، و او را به «مقام شایسته ای» که وعده فرموده ای نایل بگردان، [همانا تو خُلف وعده نمی‌کنی]».

معنی کلمات حدیث:

الدَّعْوَةُ التَّامَّةُ: دعوت توحید.

۱- بخاری (۱۵۲/۱) و آنچه بین گروه‌ها آمده از سنن بیهقی (۴۱۰/۱) روایت شده، و علامه عبدالعزیز بن باز در کتاب (تحفة الأخیار ص ۳۸) سندش را حسن دانسته است.

الْوَسِيْلَةَ: مقام ویژه‌ای در بهشت است.

الْفَضِيْلَةَ: برتری بر سایر مخلوقات.

مَقَامًا مَحْمُودًا: جایگاه بسیار شایسته که مراد شفاعت است.

رهنمود حدیث:

این دعا بعد از اذان گفته می‌شود و اشاره به این آیه دارد ﴿عَسَىٰ أَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ

مَقَامًا مَحْمُودًا﴾ [الإسراء: ۷۹]. «باشد که پروردگارت به تو جایگاه شایسته‌ای ببخشد».

تفسیر بیشتر علما در مورد ﴿مَقَامًا مَحْمُودًا﴾ این است که مراد از آن، شفاعت عظمی در قیامت است که از الله می‌خواهد تا قضاوت بین بندگان را آغاز نماید. و برخی گفته‌اند مراد از ﴿مَقَامًا مَحْمُودًا﴾ چنگ زدن ایشان به یکی از حلقه‌های دروازه بهشت است و برخی گفته‌اند مراد از آن بدست گرفتن لوای حمد در قیامت و عده‌ای گفته‌اند لباس مخصوصی است و برخی معتقداند که قرار گرفتن ایشان در سمت راست عرش است که البته دیدگاه نخست ارجحیت دارد.

فوائد حدیث:

- ۱- شفاعت برای رسول اکرم ﷺ آن هم به اجازه‌ی الله متعال ثابت است.
- ۲- این حدیث، ردی است بر کسانی که منکر شفاعت هستند که آن بر چند نوع است.
- ۳- بیان جایگاه رفیع رسول اکرم ﷺ بنابراین شایسته است که انسان مسلمان از ایشان پیروی نماید تا در کنار ایشان از چنین مقام بالایی برخوردار گردد از الله مسألت می‌نمائیم که ما را جزو پیروان واقعی ایشان قرار دهد.

ضمنا: شیخ آلبانی در «ارواء الغلیل (۱/۲۶۰)» می‌گوید: جمله‌ی «إِنَّكَ لَا تَخْلَفُ

الميعاد» در دعای اذان، شاذ و ضعیف است همچنین کلمات: «والدرجة العالية الرفیعة» فاقد اصل و اساس هستند.

۲۶- «شخص در بین اذان و اقامه برای خود دعا کند، چرا که دعا در این هنگام رد

نمی‌شود»^(۱).

رهنمود حدیث:

۱- ترمذی و أبوداود و أحمد و نكا: إرواء الغلیل (۱/۲۶۲).

از آنجا که دعا عین عبادت است رسول اکرم ﷺ برای ما سنت قرار داده تا در فاصله‌ی اذان و اقامه که فرصت با فضیلتی است دعا کنیم و امید است که دعا در این لحظه به خواست الله پذیرفته شود به شرطی که مانعی برای پذیرش آن وجود نداشته باشد مانند: خوراک، نوشیدنی و لباس حرام و این وقت یکی از اوقاتی است که امید پذیرفته شدن دعا بیش از سایر اوقات می‌رود. اوقات دیگری که امید پذیرفته شدن دعا در آنها زیاد است عبارتند از:

۱- یک سوم آخر شب.

۲- ساعتی در روز جمعه.

۳- هنگام روبه رو شدن با دشمن در جنگ.

۴- در سجده.

فوائد حدیث:

۱- انسان مسلمان باید اوقات قبولی دعا را جستجو نماید.

۲- این حدیث رد بر اهل تصوف است که می‌گویند: دعا کردن متهم نمودن الله تعالی است و در این باره روایت جعلی استدلال می‌کنند که وقتی ابراهیم خلیل داخل آتش نمرود به سر می‌برد، جبرئیل آمد و گفت: من در خدمتم؟ ابراهیم گفت: من نیازی به کمک تو ندارم.

جبرئیل گفت: پس از الله بخواه تا کمکت کند؟ ابراهیم در جواب گفت: او خودش بهتر می‌داند و نیازی به سوال من نیست.

(۱۶) دعاهای بعد از تکبیر تحریمه و قبل از خواندن فاتحه

۲۷- «اللَّهُمَّ بَاعِدْ بَيْنِي وَبَيْنَ خَطَايَايَ كَمَا بَاعَدْتَ بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ، اللَّهُمَّ نَقِّنِي مِنْ خَطَايَايَ كَمَا يُنَقَّى الثَّوْبَ الْأَبْيَضُ مِنَ الدَّنَسِ، اللَّهُمَّ اغْسِلْنِي مِنَ خَطَايَايَ بِالثَّلْجِ وَالسَّمَاءِ وَالْبَرَدِ»^(۱). «بار الها! بین من و خطاهایم، همانند فاصله ای که بین مشرق و مغرب انداخته‌ای، فاصله بیانداز، و مرا از خطاهایم پاک ساز، همانند لباس سفیدی که از آلودگی پاک می‌شود. بارالها! خطاهای مرا با برف و آب و تگرگ بشوی.»

معنی کلمات حدیث:

الدَّنَس: چرک.

الْبَرْد: تگرگ.

رهنمود حدیث:

معمولاً رسول اکرم ﷺ بعد از تکبیر احرام و قبل از شروع فاتحه: (الحمد لله رب العالمین) اندکی مکث می نمودند و وقتی که ابوهیریه رضی الله عنه از ایشان پرسید: که در این مکث چه می فرمایید؟

رسول اکرم ﷺ این دعای فراگیر را که یکی از دعاهایی است که معمولاً رسول الله در آغاز نماز می خواند بازگو نمود. سخن از لباس سفید به میان آورد به خاطر اینکه اثر نظافت در آن بهتر دیده می شود.

فوائد حدیث:

۱- از آنجا که گناهان سبب ورود به دوزخ و باعث گرما و آتش می شود از خداوند طلب آمرزش نمود و از ایشان خواست تا گناهانش را با یخ، آب و تگر بشوید و این آتش را خاموش سازد.

۲- همچنین این حدیث میزان کنجکاوی یاران رسول اکرم ﷺ در پیروی از سایر حرکات و اعمال ایشان را نشان می دهد کسانی که خداوند به وسیله آنها دینش را حفاظت نمود رحمت و رضوان الله، بر آنان باد.

۲۸- «سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، وَتَبَارَكَ اسْمُكَ، وَتَعَالَى جَدُّكَ، وَلَا إِلَهَ إِلَّا عَزِيْزُكَ»^(۱).

(بار الهی! پاک و منزهی، و حمد از آن توست، و نامت با برکت است و قدرت و شوکت تو بسیار بالاست و هیچ معبودی بجز تو [بحق] وجود ندارد).

معنی کلمات حدیث:

تَعَالَى جَدُّكَ: عظمت تو بر هرکس دیگری برتری یافته است.

رهنمود حدیث:

باید دانست که نماز پل ارتباطی میان بنده و پروردگارش می باشد. بنابراین رسول الله ﷺ نمازش را گاهی با این ورد آغاز می نمود که در بر گیرنده بیان پاکی الله از هر عیب و نقصی بوده، او را ذاتی با برکت معرفی می نماید که دارای برکت

۱- سنن أربعة، ونگا: صحیح ترمذ (۷۷/۱) و صحیح ابن ماجه (۱۳۵/۱).

فراگیر است. پس می‌طلبید که انسان قبل از قرائت این ورد، به معنی آن بیندیشد تا ضمن فواید دیگری که دارد تفکر و تدبر در آن، باعث ایجاد فروتنی بیشتری در پیشگاه الله تعالی بشود.

فوائد حدیث:

۱- این دعا در بر گیرنده‌ی اعتراف به توحید خالص و نفی شرک، همتا و شبیه برای الله متعال است.

۲- به کمال بندگی رسول الله ﷺ در مقابل پروردگارش دلالت دارد.

ضمنا: رسول اکرم ﷺ در مورد این ورد فرمود: بهترین کلام نزد الله این است که

بنده بگوید: «سبحانک اللهم و بحمدک...» (الإرواء: ۵۳/۲)

۲۹- «وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ حَنِيفًا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ، إِنَّ صَلَاتِي، وَنُسُكِي، وَمَحْيَايَ، وَمَمَاتِي، لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، لَا شَرِيكَ لَهُ وَبِذَلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ. اللَّهُمَّ أَنْتَ الْمَلِكُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَنْتَ رَبِّي وَأَنَا عَبْدُكَ، ظَلَمْتُ نَفْسِي وَاعْتَرَفْتُ بِذُنُوبِي فَاعْفُرْ لِي ذُنُوبِي جَمِيعًا إِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ. وَاهْدِنِي لِأَحْسَنِ الْأَخْلَاقِ لَا يَهْدِي لِأَحْسَنِهَا إِلَّا أَنْتَ، وَأَصْرِفْ عَنِّي سَيِّئَهَا، لَا يَصْرِفُ عَنِّي سَيِّئَهَا إِلَّا أَنْتَ، لَبَّيْكَ وَسَعْدَيْكَ، وَالخَيْرُ كُلُّهُ بِيَدَيْكَ، وَالشَّرُّ لَيْسَ إِلَيْكَ، أَنَا بِكَ وَإِلَيْكَ، تَبَارَكْتَ وَتَعَالَيْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ» [مسلم ۵۳۴/۱]

«من چهره‌ام را به سوی ذاتی متوجه کرده‌ام که آسمان‌ها و زمین را آفرید، در حالی که من از باطل روی گردان شده و به سوی حق آمده‌ام، و از مشرکان نیستم. نماز، عبادت، زندگی و مرگم از آن پروردگار جهانیان است که شریکی ندارد، دستور یافته‌ام که چنین کنم، و من از فرمانبرداران می‌باشم. پروردگارا! تویی پادشاه، جز تو، معبود بحقی وجود ندارد. تو پروردگار من هستی و من بنده‌ی توأم، بر خود ظلم کردم و به گناهانم اعتراف نمودم، همه‌ی گناهانم را ببخشای، همانا جز تو کسی گناهانم را نمی‌آمرزد.

الهی! مرا به نیکوترین اخلاق و خصلت‌ها، رهنمون فرما، همانا جز تو کسی نیست که مرا بسوی آنها هدایت کند. الهی! خصلت‌های بد را از من دور بگردان، زیرا جز تو کسی نیست که آن‌ها را از من دور بگرداند. من در بارگاهت حاضرم، و برای اطاعتت آماده‌ام، هرگونه خیر و نیکی در دستان توست، بدی را به سوی تو راهی نیست. الهی! من به لطف تو موجودم و به سوی تو متوجه‌ام، تو بسیار بابرکت و برتر هستی، از تو آموزش می‌خواهم، و در بارگاهت توبه می‌کنم.»

معنی کلمات حدیث:

فَطَرَّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ: آسمان و زمین را بدون اینکه قبلا الگویی داشته باشد آفرید.

حَنِيفًا: یکسو از هر دینی و متمایل به اسلام.

سُكِّي: عبادتم.

لَبِيْكَ وَسَعْدَيْكَ: همواره بندگی خواهم کرد.

وَالسُّرُّ لَيْسَ إِلَيْكَ: شر و بدی سبب رسیدن به تو نمی‌شود.

رهنمود حدیث:

این دعا بیانگر فروتنی بیش از حد رسول اکرم ﷺ در پیشگاه الله تعالی است. زیرا در حالی که در کمال بندگی بسر می‌برد و پرهیزکارترین بنده الله بود لب به بیان تقصیرات خویش می‌گشاید و می‌گوید: «ظلمت نفسي» «بر خویشتن ستم نمودم» و قبل از طلب آموزش، اعتراف به تقصیر می‌نماید. که این ادب ایشان در پیشگاه الله را می‌رساند و نیز درسی است در ثناگویی الله چنانکه کارهای نیک و ستودنی را به وی نسبت داد نه کارهای زشت را.

فوائد حدیث:

۱- اشاره به این مطلب است که توحید بزرگترین حق الله متعال بر بندگانش می‌باشد.

و اینکه خالق و آفریننده باید پرستش شود نه کسی دیگر چنانکه به نقل از ابراهیم فرموده است: ﴿الَّذِي خَلَقَنِي فَهُوَ يَهْدِينِ﴾ [الشعراء: ۷۸]. «آنکه آفرید و هدایت نمود».

۲- شناخت الله با نامها و صفاتش باعث ترس و تقوا می‌گردد.

۳- الله خالق خیر و شر است ولی انسان مؤمن از روی ادب، کارهای زشت را به

الله نسبت نمی‌دهد. چنانکه می‌فرماید: ﴿وَأَنَا لَا نَدْرِي أَشَرٌّ أُرِيدَ بِمَنْ فِي

الْأَرْضِ أَمْ أَرَادَ بِهِمْ رَبُّهُمْ رَشَدًا﴾ [الجن: ۱۰]. «که در این آیه از نسبت دادن

مستقیم شر به الله پرهیز شده است».

ضمنا:

برخی از علما مانند: حافظ، نووی، صفائی و شوکانی خواندن این دعا را به نماز شب اختصاص داده‌اند که این اختصاص قابل قبول نیست چنانکه شیخ آلبنی در "الکلم

الطیب (۵۸) می‌نویسد: در هیچ یک از سندهای این حدیث، مطلبی که آن را به نماز شب اختصاص بدهد نیامده است.

۳۰- «اللَّهُمَّ رَبَّ جِبْرَائِيلَ، وَمِيكَائِيلَ، وَإِسْرَافِيلَ فَاطِرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ، عَالِمَ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ، أَنْتَ تَحْكُمُ بَيْنَ عِبَادِكَ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ، إِهْدِنِي لِمَا اخْتَلَفَ فِيهِ مِنَ الْحَقِّ بِإِذْنِكَ، إِنَّكَ تَهْدِي مَنْ تَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ»^(۱).

«الهی! پروردگار جبرائیل و میکائیل و اسرافیل، ای مبدع آسمان‌ها و زمین، و آگاه از دنیای پنهان از دیدگان، و مطلع از جهان عیان، تو در بین بندگان در آنچه که در آن اختلاف می‌ورزند، حاکمی؛ مرا به آنچه که از حق در آن اختلاف شده است، با اراده‌ات هدایت کن، چرا که تو هرکس را که خواهی به راه راست هدایت می‌کنی».

معنی کلمات حدیث:

إِهْدِنِي لِمَا اخْتَلَفَ فِيهِ مِنَ الْحَقِّ: به من توفیق شناخت حق و ثبات بر آن را عطا کن.
رهنمود حدیث:

نام بردن از چند فرشته فقط در حالی که الله پروردگار همه‌ی انسان‌ها، جن‌ها و فرشتگان، مؤمنان و کفار است. به‌خاطر عظمت و جایگاه این سه فرشته است چرا که جبرئیل، امین وحی است که وحی باعث حیات قلبها است و میکائیل، امین باران که باعث حیات زمین است و اسرافیل مامور دمیدن در صور است که باعث زنده شدن دوباره‌ی انسان‌ها جهت حضور در پیشگاه رب العالمین برای پس دادن حساب می‌باشد.

فوائد حدیث:

۱- از نشانه‌های رهیاب شدن انسان مسلمان درخواست همیشگی توفیق و استقامت بر راه حق تا هنگام مرگ است.

۲- خداوند با فضل و بزرگواری خویش هر کس را بخواهد هدایت می‌کند و از روی عدل و پاداش هر که را بخواهد گمراه می‌سازد.

۳- غیب را کسی جز الله نمی‌داند نه فرشته‌ی مقرب و نه پیامبر بزرگواری.

ضمنا: در حدیث بیان شده که رسول الله ﷺ این دعا را در نماز شب می‌خواند.

۳۱- «اللَّهُ أَكْبَرُ كَبِيرًا، اللَّهُ أَكْبَرُ كَبِيرًا، اللَّهُ أَكْبَرُ كَبِيرًا، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ كَثِيرًا، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ

كَثِيرًا، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ كَثِيرًا، وَسُبْحَانَ اللَّهِ بُكْرَةً وَأَصِيلًا» ثلاثاً «أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ، مِنْ نَفْخِهِ، وَنَفْثِهِ، وَهَمْزِهِ»^(۱).

«الله، برترین و بزرگترین است، همه‌ی ستایش‌ها به کثرت مخصوص اوست، من صبح و شام او را تسبیح می‌گویم) [سه بار] (به الله پناه می‌برم از غرور، سحر و وسوسه شیطان)». معنی کلمات حدیث:

نفخ: تکبر.

نفث: (دم) شعر زشت.

هَمْز: نفوذ و وسوسه.

رهنمود حدیث:

شیطان دشمن آشکار انسان است بنابراین، می‌کوشد انسان را وادار سازد تا در عبادات با خالق خویش شریک و همتا قایل شود و جزو پیروان شیطان و دوزخیان گردد بنابراین رسول الله ﷺ به ما آموزش داده تا از شر شیطان و نقشه‌هایش به الله پناه ببریم و این دعا اشاره به این آیه قرآن دارد که می‌فرماید: ﴿وَقُلْ رَبِّ أَعُوذُ بِكَ مِنْ هَمَزَاتِ الشَّيْطَانِ ﴿۹۷﴾ وَأَعُوذُ بِكَ رَبِّ أَنْ يَحْضُرُونِ ﴿۹۸﴾ [المؤمنون: ۹۷-۹۸]. «و بگو: پروردگارا! من از وسوسه‌های شیطان به تو پناه می‌برم * و پروردگارا! از اینکه آنان نزد من حاضر شوند، به تو پناه می‌برم».

فوائد حدیث:

۱- این حدیث بیانگر میزان دشمنی شیطان با انسان و میزان تلاش وی برای گمراه نمودن انسان است.

۲- شعر زشت و وسوسه غالباً در اثر القاء شیطان است.

ضمناً: به‌خاطر اهمیت موضوع، مراجعه به سخنان شیخ آلبانی پیرامون طرق این

حدیث توصیه می‌شود. (نگا: الإرواء ۵۴/۲)

۱- أبوداود (۲۰۳/۱) وابن ماجه (۲۶۵/۱) و أحمد (۸۵/۴) و مسلم از ابن عمر رضی الله عنهما در ضمن قصه‌ای روایت کرده که با رسول خدا صلی الله علیه و آله نماز خواندیم که در اثنای نماز یکی این اذکار را بر زبان آورد: الله اکبر کبیر... رسول اکرم صلی الله علیه و آله بعد از نماز پرسیدند: چه کسی این اذکار را خواند؟ مرد جواب داد: من بودم. رسول اکرم صلی الله علیه و آله فرمود: تعجب کردم که درهای آسمان بخاطر آن باز شدند.

۳۲- «اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ أَنْتَ نُورُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَنْ فِيهِنَّ، وَلَكَ الْحَمْدُ أَنْتَ قِيَمُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَنْ فِيهِنَّ، [وَلَكَ الْحَمْدُ أَنْتَ رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَنْ فِيهِنَّ] [وَلَكَ الْحَمْدُ، لَكَ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَنْ فِيهِنَّ] [وَلَكَ الْحَمْدُ أَنْتَ مَلِكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ] [وَلَكَ الْحَمْدُ أَنْتَ الْحَقُّ وَوَعْدُكَ الْحَقُّ، وَقَوْلُكَ الْحَقُّ وَلِقَاؤُكَ الْحَقُّ، وَالْجَنَّةُ حَقٌّ وَالنَّارُ حَقٌّ، وَالتَّبَيُّونَ حَقٌّ، وَمُحَمَّدٌ ﷺ حَقٌّ وَالسَّاعَةُ حَقٌّ] [اللَّهُمَّ لَكَ أَسَلْتُ، وَعَلَيْكَ تَوَكَّلْتُ وَبِكَ أَمَنْتُ، وَإِلَيْكَ أُنَبْتُ، وَبِكَ خَاصَمْتُ، وَإِلَيْكَ حَاكَمْتُ، فَاعْفِرْ لِي مَا قَدَّمْتُ، وَمَا أَخَّرْتُ، وَمَا أَسْرَرْتُ، وَمَا أَعْلَنْتُ] [أَنْتَ الْمُقَدَّمُ، وَأَنْتَ الْمُؤَخَّرُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ] [أَنْتَ إِلَهِي لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ]»^(۱).

«بار الها! حمد از آن تو است، تو نور آسمان‌ها و زمین، و آنچه که در میان آنهاست، هستی. حمد از آن تو است، تو سرپرست آسمان‌ها و زمین، و آنچه که در بین آنهاست. [و حمد از آن تو است، تو پروردگار آسمان‌ها و زمین و آنچه که در بین آنهاست، هستی]. [و حمد از آن تو است، تو پادشاه آسمان‌ها و زمین هستی]. [و حمد از آن توست] [تو حقی، وعده، گفتار، لقاء، بهشت، آتش، پیامبران، محمد ﷺ، و روز قیامت حق هستند] [پروردگار! من تسلیم توأم، و بر تو توکل نمودم، و به تو ایمان آوردم، و به سوی تو برگشتم، و به خاطر تو دشمنی ورزیدم، و حاکمیت از آن تو است، و گناہانی را که پیش از این انجام دادم و آن کرداری را که به تأخیر انداختم، و آنچه را که پنهان نموده‌ام، و آنچه را که آشکار ساخته‌ام، ببخشای، تقدیم و تأخیر بدست تو است، و هیچ معبودی بجز تو «بحق» وجود ندارد]».

معنی کلمات حدیث:

قِيَمٌ: سرپرست و تدبیر کننده‌ی امور همه‌ی مخلوقات.

الْحَقُّ: نامی از نام‌های الله است.

أُنَبْتُ: به تو بازگشتم و تدبیر امورم را به تو می‌سپردم.

وَبِكَ خَاصَمْتُ: به وسیله‌ی حجت‌های تو با خصم روبرو می‌شوم.

إِلَيْكَ حَاكَمْتُ: تو را حکم قرار می‌دهم نه کسی دیگر را.

۱- بخاری مع الفتح (۳/۳ و ۱۱۶/۱۱ و ۱۳/۳۷۱، ۴۲۳، ۴۶۵) و مسلم (۵۳۲/۱) همانند آن به صورت اختصار روایت نموده است.

رهنمود حدیث:

این دعای مبارک جزو سخنان جامع رسول گرامی است چرا که ضمن کلمات کوتاه آن، در برگیرنده‌ی مفاهیم گسترده‌ای پیرامون ستایش الله متعال می‌باشد همچنین در آن به نبوت رسول الله ﷺ و نیز پاداش و ثواب و عقاب اخروی اشاره شده و سخن از اسلام، ایمان، توکل، انابت، ترس و فروتنی نیز به‌میان آورده است. همچنین میزان تعظیم پروردگار توسط رسول الله و ترس ایشان از الله و امیدش به وی به خوبی آشکار است.

فوائد حدیث:

- ۱- تاکید اقرار به زنده شدن دوباره جهت پس‌دادن حساب.
- ۲- اثبات این مطلب که بهشت و دوزخ هم اکنون وجود خارجی دارند و این باور، عقیده اهل سنت و جماعت.
- ۳- فقط باید الله را حکم و داور قرار داد نه دیگران را آنگونه که در دوران جاهلیت رواج داشت.
- ۴- اثبات ایمان به همه‌ی انبیا به‌صورتی که کفر ورزیدن به یکی از آنها مستلزم کفر به همه‌ی آنها است چنانکه خداوند درباره قوم نوح فرموده است: ﴿كَذَّبَتْ قَوْمُ نُوحِ الْمُرْسَلِينَ﴾ [الشعراء: ۱۰۵]. «قوم نوح پیامبران را تکذیب نمود» در حالی که نوح اولین پیامبر الهی است ولی با تکذیب وی گویا همه‌ی پیامبران بعدی را نیز تکذیب نمودند.

(۱۷) دعای رکوع

۳۳ «سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ»^(۱).

«پروردگار بزرگم پاک و منزّه است»، [سه بار هنگام رکوع].

معنی کلمات حدیث:

الْعَظِيمُ: دارای عظمت و بزرگی است.

رهنمود حدیث:

از آنجا که سوره فاتحه شامل حمد و ستایش پروردگار و در برگیرنده‌ی توحید با

۱- اهل سنن و امام احمد روایت کرده‌اند، و نگا: صحیح ترمذی (۸۳/۱).

اقسام سه گانه «توحید ربوبیت، الوهیت و اسماء و صفات الهی» است و همچنین آیات متعدد و دلایل قاطع قرآن بیانگر معبود بحق بودن ایشان می باشد، زینده است که انسان مسلمان بعد از قیام (که در آن سوره فاتحه و آیات قرآنی تلاوت گردیده) در رکوع نیز با گفتن «سبحان ربی العظیم» به عظمت الله اعتراف نماید.

فوائد حدیث:

- ۱- به عظمت الله اعتراف شده و کبریائی و عظمت به او اختصاص داده شده و اگر کسی ادعای کبریائی کند، الله متعال او را ذلیل و زبون خواهد ساخت.
- ۲- رکوع و خم شدن فقط در برابر الله متعال جایز است نه کسی دیگر.
- ۳- الله متعال از هر نوع عیب و نقصی پاک و مبرا و دارای تمامی صفات کمال و جلال است.

۳۴. - «سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ رَبَّنَا وَبِحَمْدِكَ، اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي»^(۱).

«پروردگارا! تو پاک و منزّهی، خدایا تو را ستایش می نمایم، الهی، مرا ببخشای»

معنی کلمات حدیث:

سُبْحَانَكَ: تو را از هر نوع عیب و نقصی مبرا می دانم و به پاکی یاد می کنم.

رهنمود حدیث:

ام المؤمنین عایشه رضی الله عنها گوید: رسول اکرم صلی الله علیه و آله بعد از نازل شدن سوره نصر که طبق برداشت رسول الله صلی الله علیه و آله، اشاره به نزدیک شدن اجل ایشان داشت همواره در رکوع این دعا را می خواند و به دستور الله که می فرماید: ﴿فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَأَسْتَغْفِرْهُ...﴾ [النصر: ۳]. «پروردگارت را به پاکی یاد کن و از او طلب آمرزش نما». جامه عمل می پوشاند و در بعضی طرق این روایت ذکر شده که رسول الله صلی الله علیه و آله در نماز و بیرون نماز پایبند این ذکر بود.

فوائد حدیث:

- ۱- جواز دعا نمودن در حال رکوع و اولویت آن در حال سجده.
- ۲- کثرت استغفار رسول الله صلی الله علیه و آله به خاطر آموزش امت و بیانگر تواضع ایشان در مقابل الله متعال است و گرنه گناهان گذشته و آینده ایشان بخشیده شده بود.

۳۵- «سُبُوْحٌ، قُدُوْسٌ، رَبُّ الْمَلَائِكَةِ وَالرُّوْحِ»^(۱).

«بسیار پاک و منزّه است پروردگار فرشتگان و جبرئیل».

معنی کلمات حدیث:

سُبُوْحٌ: بری از هر عیب و نقص و شریک.

قُدُوْسٌ: پاکیزه از هر آنچه که شایسته‌ی خالق عز و جل نیست.

رهنمود حدیث:

این دعا شامل بیان پاکی الله تعالی و اینکه او پروردگار فرشتگان است می‌باشد کسانی که شب و روز و به‌صورت خستگی ناپذیر در تسبیح، رکوع و سجده‌ی الله مشغول هستند و هنگامی که در قیامت سر از رکوع و سجده بر می‌دارند می‌گویند: خدایا تو پاکی و ما نتوانستیم آنگونه که شایسته است تو را بندگی کنیم.

مراد از «روح» در اینجا جبرئیل است. پس الله پروردگار همه‌ی مخلوقات از جمله فرشتگان و جبرئیل است.

فوائد حدیث:

۱- گفتن اذکار مختلفی از رسول اکرم ﷺ در حال رکوع به اثبات رسیده و مستحب است که همه‌ی آنها یا برخی هنگام رکوع گفته شود.

۲- تدبیر و اندیشه در این اذکار باعث ترس و خشوع قلب نمازگزار می‌شود و، به او در نماز آرامش بیشتری می‌بخشد.

۳۶- «اللَّهُمَّ لَكَ رَكَعْتُ، وَبِكَ آمَنْتُ، وَلَكَ أَسَلْتُ خَشَعَ لَكَ سَمْعِي وَبَصَرِي، وَمُخِّي، وَعَظْمِي، وَعَصِي، وَمَا اسْتَقَلَّ بِهِ قَدَمِي»^(۲).

«پروردگارا! برای تو رکوع کردم، به تو ایمان آوردم، و در مقابل تو تسلیم شدم. گوش، چشم، مخ، استخوان، پی و رگم و تمام اعضای بدنم برای تو خشوع و فروتنی نمودند».

معنی کلمات حدیث:

خَشَعَ: فروتن شد.

ما استقلت به قدمی: آنچه را که قدم‌هایم بر دوش گرفته‌اند (کنایه از تمامی جسم

است).

۱- مسلم (۳۵۳/۱) و أبوداود (۲۳۰/۱).

۲- مسلم (۵۳۴/۱) و اهل سنن أربعه بجز ابن ماجه روایت کرده‌اند.

رهنمود حدیث:

در این حدیث اعتراف به نعمت‌های الهی شده که غیر قابل شمارش هستند. بدون تردید شکر باعث حفاظت و نگهداری نعمت‌ها می‌شود همانگونه که صبر باعث توقیف و کنترل بلا و مصیبت می‌گردد.

رسول اکرم ﷺ در این حدیث دو تا از مراتب مهم اسلام را که مرتبه‌ی ایمان و اسلام نام دارند در کنار هم بیان داشته، پس سپاس و ستایش مخصوص الله است. فواید حدیث:

- ۱- عمل نیک را خالصانه برای الله انجام دادن نشانه‌ی یگانگی و توحید الله است.
 - ۲- حفظ و نگهداری از نعمت‌ها فقط با استفاده آنها در راه اطاعت الله ممکن است.
 - ۳- انسان مسلمان باید به صورت مداوم بندگی و شکر نعمت‌های الهی را بجا آورد.
- ۳۷- «سُبْحَانَ ذِي الْجَبَرُوتِ، وَالْمَلَكُوتِ، وَالْكِبْرِيَاءِ، وَالْعَظَمَةِ»^(۱).
 «پاک است پروردگاری که مالک قدرت، فرمانروایی، بزرگی و عظمت است».

معنی کلمات حدیث:

الْجَبَرُوتِ: جبر و قهر فراوان.

الْمَلَكُوتِ: مالکیت و تصرف مطلق.

رهنمود حدیث:

این دعا بیانگر معرفت و شناخت والای رسول اکرم ﷺ در مورد پروردگارش و ابراز خواری به سوی او است او به حق بر بندگان چیره است.

او عزیز و حکیم است. پاک است کسی که آسمان‌های هفت گانه با هرچه بر آن سایه انداخته‌اند و زمین هفت گانه با هر چه روی آنها قرار دارد از آن اوست.

این دعا از جمله دعاهایی بود که معمولاً رسول اکرم ﷺ در نمازهای شب هنگامی که ستارگان می‌درخشیدند و مردم در خواب بسر می‌بردند در مناجات و راز و نیاز با پروردگار جهانیان بر زبان می‌آورد.

فوائد حدیث:

- ۱- حمد و ستایش الله بدون شناخت نامها و صفاتش تحقق نمی‌یابد.
- ۲- این دعا میزان ترس و خشیت رسول الله ﷺ در برابر پروردگارش را می‌رساند.

۱- أبوداود (۲۳۰/۱) و نسائی وأحمد، و سند آن حسن است.

(۱۸) دعای بر خاستن از رکوع

۳۸ - «سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ»^(۱).

«الله ستایش کسی را که او را ستایش نمود شنید و قبول کرد».

معنی کلمات حدیث:

سَمِعَ: پاسخ داد. در اینجا سمع را مجازاً بمعنی پاسخ دادن می‌گیریم و نه شنیدن چرا که الله تعالی بدون تردید همه‌ی سخنان و صداها را می‌شنود.
رهنمود حدیث:

این دعا را رسول اکرم ﷺ هنگام بلند شدن از رکوع بر زبان می‌آورد گویا پروردگارش را به خاطر نعمتهائی که به ایشان و امتش ارزانی داشته که نماز از بزرگترین نعمت‌های الهی است سپاس می‌گوید و دستور داد تا نمازگزاران این را بگویند.

فوائد حدیث:

- ۱- اثبات صفت شنوایی برای الله به گونه‌ای که شایسته اوست.
- ۲- مشروعیت گفتن این ذکر هم برای امام و هم برای مقتدیان.
- ۳- این ذکر هنگام برخاستن از رکوع گفته می‌شود نه در اعتدال بعد از رکوع.
- ۳۹- «رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ، حَمْدًا كَثِيرًا طَيِّبًا مُبَارَكًا فِيهِ»^(۲).

«پروردگارا! حمد و ستایش‌های زیاد، خوب و مبارک از آن تو است».

معنی کلمات حدیث:

مُبَارَكًا: ستایش دائمی و ماندگار.

رهنمود حدیث:

این ورد دارای فضیلت و پاداش بزرگی است چنانکه راوی حدیث می‌گوید: باری پشت سر رسول الله ﷺ هنگامی که فرمود: «سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ» گفتم: «رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ حَمْدًا كَثِيرًا طَيِّبًا مُبَارَكًا فِيهِ» رسول اکرم ﷺ بعد از نماز پرسید: چه کسی این دعا را خواند؟ گفتم: من بودم. رسول خدا فرمود: حدود سی و اندی فرشته را دیدم که

۱- بخاری مع الفتح (۲/۲۸۲).

۲- بخاری مع الفتح (۲/۲۸۴).

برای نوشتن آن از یکدیگر سبقت می گرفتند.

فوائد حدیث:

۱- تایید رسول اکرم ﷺ باعث مشروعیت این ورد گردید و چنین چیزی فقط در زمان حیات رسول اکرم ﷺ ممکن است اما پس از رحلت ایشان کسی حق اختراع هیچ ذکر و عبادتی را ندارد چرا که دروازه وحی با وفات رسول اکرم ﷺ مسدود شده است.

۲- حضور فرشتگان در مسجد هنگام خواندن نماز.

۳- جواز خواندن ذکر با صدای بلند به شرطی که باعث اختلال در عبادت دیگران نشود.

ضمنا: از رسول اکرم ﷺ بعد از «سمع الله لمن حمده» گفتن «ربنا لك الحمد»

(بدون واو) و همچنین گفتن «ربنا ولك الحمد» (با واو) نیز ثابت است. (بخاری)

۴۰- «مِثْلَ السَّمَوَاتِ، وَمِثْلَ الْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا، وَمِثْلَ مَا سُئِلَتْ مِنْ شَيْءٍ بَعْدُ، أَهْلَ الثَّنَاءِ وَالْمَجْدِ، أَحَقُّ مَا قَالَ الْعَبْدُ، وَكُنَّا لَكَ عَبْدًا أَلَلَّهُمْ لَا مَانِعَ لِمَا أَعْطَيْتَ، وَلَا مُعْطِي لِمَا مَنَعْتَ، وَلَا يَنْفَعُ ذَا الْجَدِّ مِنْكَ الْجَدُّ». [مسلم: ۳۴۶/۱]

ترجمه: «الهی! حمدی که آسمان‌ها و زمین و میان آن‌ها و هر چه تو بخواهی را پر کند، از آن تو است. الهی! تو اهل ستایش و عظمت هستی. الهی! تو شایسته‌ی ستایش بندگان هستی. همگی ما بندگان هستیم، آن چه تو بفرمائی هیچ کس جلوی آن را نمی‌گیرد، و آنچه جلوی آن را بگیری، کسی قدرت ندارد آن را عطا نماید. الهی! صاحب ثروت، او را ثروتش از عذاب تو نجات نمی‌دهد و «تمامی شکوه» و ثروت از آن تو است».

معنی کلمات حدیث:

أَهْلَ الثَّنَاءِ وَالْمَجْدِ: ای الله تو شایسته‌ی تعریف و ذکر و ثنای زیبا هستی.

وَلَا يَنْفَعُ ذَا الْجَدِّ مِنْكَ الْجَدُّ: یعنی در قیامت جز عمل نیک هیچ پست و مقام دنیوی به کار نخواهد آمد. یا اینکه مال و مقام و حکومت بدون رعایت اوامر شما مفید نخواهد بود.

رهنمود حدیث:

رسول خدا ﷺ فرمود: این شایسته‌ترین دعایی است که بنده بر زبان می‌آورد. «کلمه بنده در اینجا می‌تواند هم به معنی عام کلمه و شامل همه‌ی بندگان باشد و هم

بمعنی خاص یعنی خود رسول اکرم ﷺ باشد.» و نیز بیانگر اعتراف به ناتوانی بنده در ادای حق ستایش الهی است هرچند که بنده ستایشگر باشد ضمن اینکه الله تعالی نیازی به ستایش، ستایش‌کنندگان و سپاس، سپاسگویان ندارد و خودش خویشتن را اینگونه ستایش نموده است ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ «همه‌ی ستایش‌ها از آن الله؛ پروردگار جهانیان است».

فوائد حدیث:

- ۱- فقط اعمال نیک و شایسته در قیامت، سودی به حال بنده خواهد داشت.
- چنانکه فرموده است: ﴿يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ﴾ إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ ﴿۸۸﴾ [الشعراء: ۸۸-۸۹]. «روزی که نه مال و نه فرزندان بکار آیند جز کسی که با خود قلب سالم همراه داشته باشد».
- ۲- این حدیث، اصلی در اثبات قضا و قدر و تسلیم شدن در برابر الله به‌شمار می‌رود.
- ۳- ذکر و گفتن حمد و ثنای الله سنت همیشگی رسول اکرم ﷺ بود.

(۱۹) دعای سجده

۴۱- «سُبْحَانَ رَبِّيَ الْأَعْلَى». [سه مرتبه هنگام سجده]

«منزه است پروردگار بزرگ و برتر من»^(۱).

معنی کلمات حدیث:

الأَعْلَى: برتر و بالاتر از همه.

رهنمود حدیث:

انسان مسلمان با سجده‌اش اعتراف به توحید و عبودیت الله می‌نماید به همین مناسبت به بیان پاکی و تسبیح الله می‌پردازد و می‌گوید: «سُبْحَانَ رَبِّيَ الْأَعْلَى» آری بنده با گذاشتن پیشانی بر خاک به مقام فروتنی و کرنش در مقابل ذاتی که فراتر از عرش و جدا از خلق قرار دارد و علمش همه جا را فرا گرفته در آمده است. گرچه در اینجا سه بار گفتن این ذکر بیان شده ولی طبق روایت دیگری می‌توان بیش از سه بار

۱- أهل سنن وأحمد و نگا: صحیح ترمذی (۸۳/۱).

نیز اذکار رکوع و سجده را تکرار نمود.

فوائد حدیث:

- ۱- اثبات صفت علو (بالا بودن) الله.
- ۲- این حدیث، بیانگر این نکته است که الله در بالا و فراتر از آسمانها است نه آنگونه که بعضی می گویند الله در همه جا وجود دارد.
- ۳- بالا بودن علو الهی دارای مفاهیم متعددی است که با یکدیگر متلازم می باشند از جمله اینکه:

الف: علو مقام: مقام و جایگاه الله بالاتر از مقام و جایگاه هرکس دیگری است به دلیل اینکه او داری همه صفات کمال و مبرا از هر عیب و نقصی می باشد.

ب: علو قهر و غضب: یعنی همه مغلوب قدرت و قهر الهی هستند و کسی نمی تواند اراده و امر الله را مغلوب اراده‌ی خویش سازد.

ج: علو فوقیت: یعنی از نظر ذات حقیقتا بالاتر از همه‌ی آفریدگانش بود و از آنها جدا است نه آنگونه که برخی می پندارند که نعوذ بالله آمیخته با آفریدگانش است.

۴۲- «سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ رَبَّنَا وَبِحَمْدِكَ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي»^(۱).

«بار الها! تو پاک و منزّهی و تو را ستایش می نمایم. الهی! از تو طلب مغفرت می کنم».

رهنمود حدیث:

قبلا بیان گردید که این ذکر را رسول اکرم ﷺ در حال رکوع خوانده و نیز ثابت است که در حال سجده خوانده است و در برگیرنده‌ی حمد و تسبیح و همچنین طلب آمرزش است به‌ویژه در سجده به‌خاطر اینکه نزدیک‌ترین حالتی که انسان با پروردگار خویش دارد در حالت سجده است. چنانکه این مطلب در حدیثی که مسلم روایت کرده اینگونه آمده است: «أَقْرَبُ مَا يَكُونُ الْعَبْدُ مِنْ رَبِّهِ وَهُوَ سَاجِدٌ».

فوائد حدیث:

- ۱- مشروعیت گفتن این ورد در سجده.
 - ۲- کثرت استغفار سبب رفع کدورت رنج و مصایب می شود.
 - ۴۳- «سُبُّوحٌ، قُدُّوسٌ، رَبُّ الْمَلَائِكَةِ وَالرُّوحِ»^(۲).
- «پاک و منزّه است پروردگار فرشتگان و جبرائیل».

۱- بخاری و مسلم و تخریح سندش در شماره‌ی (۳۴) ارائه شد.

۲- مسلم (۵۳۳/۱) و تخریح آن در شماره‌ی (۳۵) ارائه شد.

معنی کلمات حدیث:

الرُّوحُ: جبرئیل

سُبُوحٌ، قُدُّوسٌ: مبالغه در تعظیم و ستایش الله است.

رهنمود حدیث:

این ذکر نیز از اذکار مشترک رکوع و سجده و در برگیرنده‌ی انواع حمد و ثنای الهی است که او شایسته‌ی حمد و سپاس و ثنا است.

فوائد حدیث:

۱- استجابت ثنا گفتن الله در سجده و مبالغه در آن.

۲- طولانی کردن سجده بیانگر تعظیم الله توسط بنده است.

۴۴- «اللَّهُمَّ لَكَ سَجَدْتُ، وَبِكَ آمَنْتُ، وَلَكَ أَسَلْتُ، سَجَدَ وَجْهِي لِلَّذِي خَلَقَهُ، وَصَوَّرَهُ وَشَقَّ سَمْعَهُ وَبَصَرَهُ، تَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ»^(۱).

ترجمه: «الهی! برای تو سجده کردم، و به تو ایمان آوردم، و در مقابل فرمان تو تسلیم شدم، چهره‌ام برای پروردگاری که آن را خلق نمود، و صورت بخشید، و آن را زیبا آفرید، و عضو شنوایی و بینائی در آن قرار داد، سجده کرد. با برکت است آفریدگار که بهترین سازندگان است».

معنی کلمات حدیث:

شَقَّ: شکافت و حس شنوایی و بینایی بخشید.

رهنمود حدیث:

این دعا بیانگر آموزش عملی کیفیت ادای شکر بعضی از نعمت‌های الهی توسط رسول اکرم ﷺ به امت خویش است گرچه نعمت‌های الهی بقدری است که قابل شمارش نیست و بجا آوردن شکر آن نیز از توان انسان خارج است.

فوائد حدیث:

۱- اثبات این امر که الله آفریننده و تصویرگر است.

۲- مظاهر قدرت الله در خلقت انسان و تصویرگری زیبا و ظریف وی.

۳- وقتی فعل خلقت را به الله نسبت می‌دهیم یعنی بوجود آوردن از نیستی و نسبت آن به غیر الله یعنی ترکیب نه انشا و آفرینش.

۴۵- «سُبْحَانَ ذِي الْجَبَرُوتِ، وَالْمَلَكُوتِ، وَالْكِبْرِيَاءِ، وَالْعَظَمَةِ»^(۱).

«پاک است پروردگاری که مالک قدرت، فرمانروایی، بزرگی و عظمت است».

قبلا در بحث اذکار رکوع به تفصیل بیان گردید.

۴۶- «اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي ذَنْبِي كُلَّهُ، دِقَّةَ وَجِلَّتِهِ، وَأَوَّلَهُ وَآخِرَهُ وَعَلَانِيَتَهُ وَسِرَّهُ»^(۲).

«بار الها! همه‌ی گناهان مرا، اعم از کوچک و بزرگ، اول و آخر، آشکار و نهان، بیخشی».

معنی کلمات حدیث:

دِقَّةَ وَجِلَّتِهِ: ریز و درشت.

رهنمود حدیث:

در این حدیث تشویق به استمرار در طلب آموزش مستقیم از الله تعالی شده که او بحق توانایی این کار را دارد و نیاز به واسطه‌گری نیست آنگونه که بعضی از نا بخردان به بهانه‌های پوچی دست بدان می‌زنند همچنین آموزشی است از جانب رسول الله ﷺ به این امت تا از ایشان باره پیروی کنند کسی که الله تعالی گناهان قبلی و بعدی او را آمرزیده است.

فوائد حدیث:

۱- کنترل و شمارش گناهان بندگان توسط الله تعالی چنانکه می‌فرماید: ﴿أَخْصَلُهُ

اللَّهُ وَنَسُوهُ﴾ [المجادلة: ۶]. «الله آنها را یادداشت نموده در حالی که خودشان

فراموش نموده‌اند».

۲- خداوند همه‌ی گناهان قبلی و آنچه را که در آینده انسان مرتکب می‌شود،

می‌داند چرا که او به گذشته و آینده واقف و محیط است.

۴۷- «اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِرِضَاكَ مِنْ سَخِطِكَ، وَبِمَعَاذِكَ مِنْ عِقُوبَتِكَ وَأَعُوذُ بِكَ مِنْكَ، لَا

أُحْصِي ثَنَاءً عَلَيْكَ أَنْتَ كَمَا أَثْنَيْتَ عَلَيَّ نَفْسِكَ»^(۳).

«بار الها! من از خشمت به خشنودی تو پناه می‌برم. الهی! از عذابت به عفو تو پناه

می‌برم. الهی! از تو، به تو پناه می‌برم. پروردگارا! آنچنان که حق ستایش تو است،

نمی‌توانم آن را بجای آورم، بدون تردید تو آنچنانی که خود فرموده‌ای».

۱- أبوداود (۲۳۰/۱) و نسائی و أحمد ونگا صحیح أبی داود (۱۶۶/۱) تألیف البانی.

۲- مسلم (۳۵۰/۱).

۳- مسلم (۳۵۲/۱).

أَعُوذُ بِكَ مِنْكَ: از عذابت به خودت پناه می برم.

رهنمود حدیث:

این دعا در برگیرنده‌ی مفاهیم بزرگی است چنانکه نووی گفته است در اینجا رسول گرامی اسلام از، هر چیزی به ضد آن پناه جست تا اینکه به چیزی رسید که ضدی نداشت یعنی الله پس از او به خودش پناه جست.

فوائد حدیث:

۱- اثبات صفاتی همچون خرسندی و نارضایتی برای الله به صورتی که شایسته‌ی او باشد.

۲- رسول اکرم ﷺ رو آوردن به الله را بر متاع دنیا ترجیح داد.

۳- عظمت الله و شیوه‌ی ستایش او کاری است که از توان بشر خارج است و خود الله متعال با علم و کمال خویش صفات جلالش را بهتر می داند.

(۲۰) دعای نشستن در میان دو سجده

۴۸- «رَبِّ اغْفِرْ لِي رَبِّ اغْفِرْ لِي»^(۱).

«ای الله! مرا ببخش، مرا ببخش».

رهنمود حدیث:

گفتن این ورد بین دو سجده مستحب است چرا که طلب آمرزش از الله متعال جزو کارهای بزرگ و اساسی است بنابر این رسول گرامی اسلام، در نماز و بیرون نماز به ما توصیه نموده است چرا که انسان طبعاً اهل فراموشی و تقصیر است جز کسانی که مشمول لطف و رحمت الله قرار گیرند و تعدادشان محدود است.

فوائد حدیث:

۱- میزان شیفتگی صحابه نسبت به علم و سنت تا جایی بود که تمامی جزئیات

نماز رسول الله ﷺ را برای ما بیان نموده‌اند.

۲- انسان مسلمان باید از رسول الله ﷺ در روش خواندن نماز پیروی نماید

به دلیل اینکه رسول الله ﷺ فرموده است: «آنگونه که من نماز خوانده‌ام نماز

۱- أبوداود (۲۳۱/۱) ونگا: صحیح ابن ماجه (۱۴۸/۱).

بخوانید».

۳- به کارهایی که باعث ایجاد طمأنینه و اعتدال در بخش‌های مختلف نماز می‌شود راهنمایی کرده است.

۴۹- «اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي وَارْحَمْنِي، وَاهْدِنِي، وَاجْبُرْنِي، وَعَافِنِي، وَارْزُقْنِي، وَارْفَعْنِي»^(۱).

ترجمه: «بار الها! مرا ببخش. به من رحم کن، مرا هدایت کن، کوتاهی‌های مرا جبران کن، و به من عافیت و رزق عطا کن، و مقامم را رفیع گردان».

معنی کلمات حدیث:

اجْبُرْنِي: شکاف‌های زندگی‌ام را پر کن، کمکم کن و نیازهایم را برآورده ساز.

وَارْفَعْنِي: (در دو دنیا) بلند مرتبه‌ام گردان (به وسیله علم و عمل)

رهنمود حدیث:

این حدیث بیانگر خشوع و فروتنی فراوان رسول الله ﷺ در پیشگاه پروردگارش می‌باشد. معمولاً ایشان این دعا را در نمازهای شب می‌خواند ولی اشکالی ندارد که کسی در بقیه نمازها و حتی نمازهای فرض آن را بخواند. چرا که مجال دعا بیشتر از مجال ذکر است. همچنین این دعا بیانگر این نکته است. که رسول اکرم ﷺ در فاصله‌ی دو سجده مقداری درنگ می‌نمود حتی گاهی به قدری این نشستن را طولانی می‌نمود که اصحاب با خود می‌گفتند شاید فراموش کرده که در حال خواندن نماز است. و در برخی روایات ذکر شده که مدت این درنگ وی در میان دو سجده نزدیک به مدت خود سجده بوده است. و این از سنت‌هایی است که متأسفانه مدت‌ها است ترک داده شده است.

فوائد حدیث:

۱- طلب آموزش نمودن باید همیشگی باشد حتی بین دو سجده نیز از آن نباید غافل شد.

۲- از نشستن رسول خدا میان دو سجده به این نتیجه می‌رسیم که انسان مسلمان باید در ادای همه‌ی ارکان نماز مانند: قیام، رکوع و سجده، اعتدال و آرامش را حفظ کند.

۱- أصحاب سنن بجز نسائی ونگا: صحیح ترمذی (۹۰/۱).

(۲۱) دعا‌های سجده‌ی تلاوت

۵۰- «سَجَدَ وَجْهِي لِلَّذِي خَلَقَهُ، وَشَقَّ سَمْعَهُ وَبَصَرَهُ وَجَوَّلَهُ وَقُوَّتَهُ ﴿فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ

الْخَالِقِينَ﴾ [المؤمنون: ۱۴]»^(۱). «چهره‌ام برای ذاتی که آنرا آفرید و شنوایی و بینایی را با

قدرت و توانایی خود در آن قرار داد، سجده کرد. بسیار با برکت است بهترین آفرینندگان».

معنی کلمات حدیث:

حَوْلِهِ: برگردانیدن مصیبت‌ها.

قُوَّتِهِ: قدرتش برای ایجاد و بخشیدن حس شنوایی و بینایی به آنها.

رهنمود حدیث:

در اینجا به بیان خاص بعد از عام پرداخته یعنی نخست چهره را که شامل چشم و گوش می‌شود بیان فرمود سپس به بیان چشم و گوش به‌صورت خاص پرداخت که الله به قدرت خویش آنها را شکافت و به آنها حس بینایی و شنوایی بخشید. این ورد را

معمولاً در سجده تلاوت می‌خواند و به آیه سوره اسراء جامه عمل می‌پوشانید: ﴿يَخْرُجُونَ

لِلأَدْقَانِ سَجْدًا ﴿٣٧﴾ وَيَقُولُونَ سُبْحَانَ رَبِّنَا إِنْ كَانَ وَعْدُ رَبِّنَا لَمَفْعُولًا ﴿٣٨﴾ [الإسراء: ۱۰۷-

۱۰۸]. «به سجده می‌افتند و می‌گویند: پروردگار ما پاک و وعده‌اش شدنی است».

فوائد حدیث:

۱- اعتراف به این که همه چیز وابسته به حول و قوه‌ی الهی و مدد و نصرت او می‌باشد.

۲- سپاسگزاری نعمت‌های الهی با استفاده‌ی نعمت‌ها در رضای الله ممکن است.

۳- سجده‌های قرآنی، سجده‌ی تلاوت نامیده می‌شوند.

۵۱- «اللَّهُمَّ اكْتُبْ لِي بِهَا عِنْدَكَ أَجْرًا، وَضَعْ عَنِّي بِهَا وِزْرًا، وَاجْعَلْ لِي عِنْدَكَ ذُخْرًا،

وَتَقَبَّلْهَا مِنِّي كَمَا تَقَبَّلْتَهَا مِنْ عَبْدِكَ دَاوُودَ»^(۲).

ترجمه: «ای الله! برای من در نزد خود به‌خاطر این سجده اجری بنویس و به‌وسیله‌ی آن، گناهی را دور بگردان، و این سجده را برای من در نزد خود ذخیره بگردان و آنرا از من

۱- ترمذی (۴۷۴/۲) و أحمد (۳۰/۶) و حاکم (۲۲۰/۱) و آنرا صحیح دانسته و ذهبی با حاکم

موافقت کرده است، و الفاظ اضافی در روایت از حاکم می‌باشد.

۲- ترمذی (۴۷۳/۲) و حاکم (۲۱۹/۱) و آنرا صحیح دانسته و ذهبی با حاکم موافقت کرده است.

چنان بپذیر که از بنده ات داود پذیرفتی».

معنی کلمات حدیث:

وَصَّعُ: محو کردن.

وَزْرًا: گناه.

ذُخْرًا: گنج، ذخیره، پس انداز.

رهنمود حدیث:

این حدیث داستان عجیبی دارد و آن اینکه ابو سعید خدری نزد رسول اکرم ﷺ آمد و گفت: در خواب دیده است که پشت درختی نماز می خوانده، هنگامیکه به سجده رفته است، درخت نیز با او سجده کرده و دعای فوق را خوانده است رسول اکرم ﷺ با شنیدن این رؤیا، آیه سجده را تلاوت نمود و به سجده افتاد و دعایی را که ابو سعید گفته بود درخت خوانده است بر زبان آورد.

[ابن حزم می گوید: «در قرآن ۱۴ سجده‌ی تلاوت وجود دارد» ایشان سجده‌ی آخر سوره‌ی حج را بحساب نیاورده‌اند ولی رأی راجح این است که در سوره‌ی حج دو سجده وجود دارد و بدینصورت تعداد سجده‌های تلاوت در قرآن پانزده عدد می باشد^(۱)].

فوائد حدیث:

۱- سخن گفتن درخت و نالیدن درخت خرما که منبر رسول اکرم ﷺ بود

همه‌ی اینها معجزاتی است که بیانگر صداقت رسول اکرم ﷺ می باشند.

۲- همه‌ی موجودات آسمانها و زمین برای الله سجده می کنند جز انسانها و

جن‌های کافر چنانکه الله می فرماید: ﴿أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يَسْجُدُ لَهُ مَنْ فِي

السَّمَوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ وَالنُّجُومُ وَالْجِبَالُ وَالشَّجَرُ وَالْدَّوَابُّ

وَكَثِيرٌ مِّنَ النَّاسِ وَكَثِيرٌ حَقٌّ عَلَيْهِ الْعَذَابُ وَمَنْ يُهِنِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِن مُّكْرِمٍ إِنَّ

اللَّهُ يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ ﴿۱۸﴾ [الحج: ۱۸].

ترجمه: «آیا نمی دانی همه‌ی کسانی که در آسمانها و زمین هستند و نیز خورشید و ماه و ستارگان و کوهها و درختان و چارپایان و بسیاری از مردم برای الله سجده می کنند و بسیاری هم سزاوار عذاب هستند. و هر کس که الله خوارش نماید، دیگر کسی نیست که او را

گرامی بدارد. بی‌گمان الله هر چه بخواهد، انجام می‌دهد».

۳- جایز بودن بیان خواب‌های نیک بر خلاف خواب‌های شیطانی.

سؤال: آیا برای سجده تلاوت نیز طهارت، پوشیدن عورت و روبه قبله استادن شرط

است یا خیر؟

جواب: در طهارت از حدث بزرگ و رو به قبله بودن و ستر عورت اختلافی نیست اما

در وضو اختلاف نظر وجود دارد. امام صنعانی در «سبل السلام» می‌گوید: وجوب

طهارت در مورد نماز آمده است و یک سجده را نمی‌توان نماز نامید پس کسی که برای

سجده تلاوت معتقد به وجوب طهارت است باید دلیل ارائه نماید.

بنده می‌گویم: در صحیح بخاری وارد شده که ابن عباس می‌گوید: رسول اکرم ﷺ

هنگام تلاوت آیه سجده‌ی سوره‌ی نجم سجده نمود. و با ایشان مسلمانان و مشرکین و

جن و انس سجده کردند علاوه بر این حداقل چیزی که به آن نماز گفته می‌شود یک

رکعت است در حالی که سجده کمتر از رکعت است.

(۲۲) تشهد

۵۲- «التَّحِيَّاتُ لِلَّهِ، وَالصَّلَوَاتُ وَالطَّيِّبَاتُ، السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ،

السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَىٰ عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ»^(۱).

ترجمه: «فرمانروایی، رحمت و برکت و پاکی مخصوص الله است، سلام و رحمت و برکات

خدا بر تو باد ای پیامبر، سلام بر ما و کلیه بندگان صالح خدا، من گواهی می‌دهم که هیچ

معبودی بجز الله [بحق] وجود ندارد و محمد ﷺ بنده و رسول اوست».

معنی کلمات حدیث:

التَّحِيَّاتُ: انواع مختلف تعظیم و ستایش.

الصَّلَوَاتُ: انواع نمازها.

السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ: دعای سلامتی برای رسول اکرم ﷺ.

الطَّيِّبَاتُ: سخنان زیبا و ستایش آمیز.

رهنمود حدیث:

ابن مسعود می گوید: آنها پشت سر رسول اکرم ﷺ در نماز می گفتند: «السلام علی جبرئیل و میکائیل...» (سلام بر جبرئیل و میکائیل و سلام بر فلان و فلان) تا اینکه می گفتند: سلام بر الله. رسول اکرم ﷺ فرمود: الله خودش سلام است سپس روش صحیح سلام را به آنها آموزش داد و گفت: این دعا، همه ی بندگان نیک الله چه در زمین و چه در آسمان ها را در بر می گیرد.

رسول اکرم ﷺ گفتن: سلام بر الله را به دلیل اینکه سلام از نام های الله است ممنوع اعلام نمود و دستور داد تا بگویند: سلام بر بندگان نیک الله چرا که آنها نیازمند سلامتی هستند نه الله که بی نیاز است.

[در برخی از عبارات روایت ابن مسعود چنین آمده که وقتی رسول اکرم ﷺ زنده بود السلام علیک ایها النبی می گفتیم و هنگامی که وفات یافت گفتیم: «السلام علی النبی».

علامه ابن حجر و همچنین شیخ آلبنانی رحمهم الله می گویند: این سخن ابن مسعود دلالت بر این دارد که همه ی اصحاب در حیات رسول اکرم ﷺ، سلام تشهد را با ضمیر خطاب (کم) و بعد از وفات ایشان با کلمه ی غایب (علی النبی) بر زبان می آوردند. شیخ آلبنانی می افزاید که صحابه در عبادات از طرف خود چیزی نمی افزودند، قطعاً چنین چیزی از رسول اکرم ﷺ فرا گرفته بودند، چنانکه عایشه رضی الله عنها «تشهد» را با کلمه ی «السلام علی النبی» آموزش می داد» (پایان سخن شیخ آلبنانی)

بنده می گویم: حداقل چیزی که در این مورد می توان گفت: اینکه مسأله مختلف فیه است پس بهتر است پایبند عباراتی باشیم که خود رسول اکرم ﷺ در زندگی می خواندند یعنی «السلام علیک...» و بسیاری از صحابه نیز همین را می خواندند چنانکه عمر بن خطاب در حضور صحابه از روی منبر تشهد را با همین عبارت به مردم آموزش می داد^(۱).

فوائد حدیث:

- ۱- تذکر به خطا و اشتباه و تصحیح آن با حکمت و وعظ نیکو.
 - ۲- اخلاص در همه‌ی اعمال و اقوال و صرفاً آنها را برای الله انجام دادن.
 - ۳- در دعا برای مؤمنان باید گفت: و علی عباد الله الصالحین تا شامل همه‌ی نیکان عالم بشود.
 - ۴- استحباب دعا خواستن در آغاز برای خود سپس برای دیگران چنانکه رسول اکرم ﷺ چنین کرد و همچنین دعای نوح و ابراهیم علیهما السلام در قرآن به همین منوال نقل شده است.
- ضمناً: بسم الله گفتن در آغاز تشهد از رسول اکرم ﷺ ثابت نیست پس نباید با آن آغاز کرد.

(۲۳) درود بر رسول الله ﷺ بعد از تشهد

۵۳- «اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ، إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ، اللَّهُمَّ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا بَارَكْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ، إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ»^(۱).

ترجمه: «بار الها! بر محمد ﷺ و آل محمد درود بفرست همچنان که بر ابراهیم و آل ابراهیم درود فرستادی، همانا تو ستوده و با عظمت هستی. بار الها! بر محمد و آل محمد برکت نازل فرما همچنان که بر ابراهیم و آل ابراهیم برکت نازل کردی، همانا تو ستوده و با عظمت هستی».

کلمات حدیث

آلِ مُحَمَّدٍ: اهل بیت و افراد خانواده‌ی ایشان.

آلِ إِبْرَاهِيمَ: نسل ابراهیم که فرزندان اسماعیل و اسحاق هستند.

حَمِيدٌ مَجِيدٌ: دارای صفات ستودنی و بزرگواری.

رهنمود حدیث:

هنگامی که رسول اکرم ﷺ به یارانش کیفیت سلام گفتن در تشهد را یاد داد آنها

پرسیدند که ای رسول اکرم، چگونه بر شما درود بفرستیم؟ رسول اکرم ﷺ درود معروف به ابراهیمی را به آنها آموزش داد. اینگونه پرسیدنی که منجر به عملی شرعی می‌شود اشکالی ندارد و مشمول این آیه نمی‌شود که فرمود: ای مؤمنان از چیزهایی نپرسید که اگر آشکار گردد باعث بد حالی شما می‌شوند. (مائده: ۱۰۱)

و در پایان دو نام زیبا از نام‌های الله (حمید و مجید) را آورد به خاطر اینکه فقط او مالک همه نعمت‌هایی است که بندگان از آن برخوردار هستند پس تنها او شایسته‌ی سپاس و ستایش و بزرگواری است.

فوائد حدیث:

- ۱- فضیلت درود فرستادن بر رسول اکرم ﷺ و کنجاوی صحابه در این باره.
- ۲- یکی از اهداف درود فرستادن، کسب تقرب و نزدیک شدن به الله با پیروی از دستورات و پرهیز از منهیات است.
- ۳- انتخاب درود ابراهیمی در نماز و بیرون نماز مستحب است ضمن اینکه گفتن درودهای دیگر نیز بیرون از نماز کفایت می‌کند.
- ۴- مشروعیت کثرت درود فرستادن در همه‌ی اوقات به‌ویژه در روزهای جمعه که حسب احادیث صحیح در این روز سلام و درود به رسول الله رسانیده می‌شود.

۵۴- «اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَىٰ أَزْوَاجِهِ وَذُرِّيَّتِهِ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَىٰ آلِ إِبْرَاهِيمَ، وَبَارِكْ عَلَىٰ مُحَمَّدٍ وَعَلَىٰ أَزْوَاجِهِ وَذُرِّيَّتِهِ، كَمَا بَارَكْتَ عَلَىٰ آلِ إِبْرَاهِيمَ، إِنَّكَ حَمِيدٌ مَّجِيدٌ»^(۱).

«بار الها! بر محمد و همسران و فرزندان درود فرست همچنان که بر ابراهیم فرستادی، و بر محمد و همسران و فرزندان برکت نازل گردان همچنان که بر آل ابراهیم برکت نازل فرمودی، همانا تو ستوده و باعظمت هستی».

معنی کلمات حدیث:

أَزْوَاجِهِ وَذُرِّيَّتِهِ: خانواده‌اش.

رهنمود حدیث:

این درود نیز یکی دیگر از عبارات درود نماز است. همچنین بیانگر این مطلب است که درود فرستادن بر رسول اکرم ﷺ در تشهد اول مشروعیت دارد.. مختص تشهد

۱- بخاری مع الفتح (۴۰۷/۶) و مسلم (۳۰۶/۱) و لفظ حدیث از مسلم است.

دوم نیست. مطلب دوم اینکه این درود بیانگر جایگاه رفیع ابراهیم عَلَيْهِ السَّلَامُ است که او از هر کس دیگری به رسول اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نزدیکتر است چنانکه خداوند می‌فرماید: ﴿إِنَّ أَوْلَى النَّاسِ بِإِبْرَاهِيمَ لَلَّذِينَ اتَّبَعُوهُ وَهَذَا النَّبِيُّ﴾ [آل عمران: ۶۸]. «نزدیک‌ترین مردم به ابراهیم کسانی هستند که از او پیروی نموده‌اند و این پیامبر است».

[از آنجا که الله متعال به ما دستور داده تا به رسول اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ درود بفرستیم، گویا ما به ایشان می‌گوییم ما نتوانستیم حق مطلب را ادا کنیم و از شما می‌خواهیم که «صل علی محمد...» «بر محمد درود بفرست».

یعنی گفته‌اند: مراد از درود الله متعال این است که نام او را در مجلس فرشتگان گرامی بدارد.

خطابی می‌گوید: «درود بمعنی تعظیم و گرامی داشت مختص رسول اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ است و اما کاربرد آن برای دیگران بمعنی رحمت و برکت است».

سوالی در اینجا مطرح می‌شود که مقام ابراهیم از مقام محمد پائین‌تر است و معمولاً مشابه به، از مشابه قوی‌تر می‌باشد؟ در جواب گفته شده است که آل ابراهیم انبیا بودند و خود ابراهیم نیز یکی از انبیاء اولوالعزم است ولی آل محمد صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، انبیا نیستند. پس آل محمد به تناسب جایگاه خویش مشمول درود الهی می‌شوند باقی می‌ماند درودی که شامل حال خود ابراهیم و آل ایشان که همه انبیا بودند شده بود، این مقدار عظیم را ما برای رسول اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ می‌طلبیم. و بهتر از همه، سخنی است که این قیم گفته و آن اینکه خود محمد صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جزو فرزندان ابراهیم است پس ما از الله متعال می‌خواهیم که همان مقدار درود که شامل حال ابراهیم و فرزندانش که همه انبیا بودند از جمله خود محمد صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ را یکجا شامل حال محمد صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بنماید^(۱).

فوائد حدیث:

- ۱- درود در نماز، کلمات متنوع و مختلفی دارد.
- ۲- جواز درود گفتن بر غیر پیامبر که بمعنی دعا و طلب آموزش برای آنان می‌شود.
- ۳- عدم ثبوت کلمه ی «سیدنا» در هیچ یک از سندهای صحیح احادیث درود.

(۲۴) دعای بعد از تشهد آخر و قبل از سلام

۵۵- «اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ، وَمِنْ عَذَابِ جَهَنَّمَ، وَمِنْ فِتْنَةِ الْمَحْيَا وَالْمَمَاتِ، وَمِنْ فِتْنَةِ الْمَسِيحِ الدَّجَالِ»^(۱).

«پروردگارا! از عذاب قبر و عذاب دوزخ، فتنه‌ی زندگی و مرگ، و فتنه‌ی مسیح دجال به تو پناه می‌برم».

معنی کلمات حدیث:

فِتْنَةُ الْمَحْيَا: فتنه‌های زندگی، مادیات و خواهشات نفسانی.

فِتْنَةُ الْمَمَاتِ: فتنه‌هایی که هنگام مرگ و پس از مرگ انسان با آنها روبرو می‌شود.

رهنمود حدیث:

از آنجا که فتنه و آزمایش طبق فرموده‌ی رسول اکرم ﷺ قلب انسان را مورد هجوم قرار می‌دهد، سنت است که از آن به الله پناه برده شود زیرا هیچ کسی جز ایشان قادر نخواهد بود که انسان را از چنگ فتنه‌ها و آزمایشات برهاند. فتنه یعنی آزمایش و امتحان و از بین بردن ناخالصی طلا در آتش نیز امتحان گفته می‌شود چرا که بدینوسیله ناخالصی‌های آن زدوده می‌شود.

الله متعال می‌فرماید:

﴿أَحْسِبْ النَّاسُ أَنْ يُتْرَكُوا...وَلْيَعْلَمَنَّ الْكٰذِبِينَ﴾ [العنكبوت: ۲-۳]. «آیا مردم

پنداشتند که رها می‌شوند.....، و دروغگویان را [نیز] معلوم دارد».

فوائد حدیث:

- ۱- امتحان و آزمایش از سنت‌های الهی است.
- ۲- اثبات عذاب قبر و اینکه عذاب و خوشی قبر از مسائل غیبی است که ایمان به آن واجب می‌باشد.
- ۳- شیطان در صدد فریفتن اهل ایمان با آرستن خواهشات و عرضیه‌ی شبهات تا دم مرگ است و استقامت و ایستادگی در مقابل توطئه‌های شیطان فقط با پناه بردن به الله ممکن است. ما نیز از او امان و استقامت می‌طلبیم.

۱- بخاری (۱۰۲/۲) و مسلم (۴۱۲/۱) و لفظ حدیث از مسلم است.

۵۶- «اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ الْمَسِيحِ الدَّجَالِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ الْمَحْيَا وَالْمَمَاتِ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْمَأْتَمِّ وَالْمَغْرَمِ»^(۱).

«الهی! من از عذاب قبر، و از فتنه‌ی مسیح دجال، و فتنه‌ی زندگی و مرگ به تو پناه می‌برم. بار الها! من از گناه و زیان، به تو پناه می‌آورم».

معنی کلمات حدیث:

مَسِيحِ الدَّجَالِ: مراد دجال گمراه کننده است و در اینجا مسیح بمعنی مفعول آن است به خاطر اینکه چشم راستش از او گرفته شده است.

الْمَأْتَمِّ: گناه و مصیبت.

الْمَغْرَمِ: وام و قرض.

رهنمود حدیث:

رسول اکرم ﷺ از فتنه‌های یاد شده، به الله پناه می‌جوید و امت خویش را نیز آموزش می‌دهد که با این دعا در تشهد از فتنه‌های یاد شده به الله پناه بجویند. مراد از فتنه و امتحان قبر، پرسش‌های دو فرشته است که هرکس موفق به دادن پاسخ شود به نعمت و شرافت بزرگی دست یافته است. بنابراین عثمان رضی الله عنه در حالی که کنار قبری گریه می‌کرد می‌گفت: «این اولین منزل آخرت است».

یکی دیگر از آزمایشات الهی هنگام نزدیک شدن قیامت، ظهور مسیح دجال است که رسول اکرم ﷺ سخت از آن برای امت خویش بیمناک بود و به ما راه نجات از فتنه‌ی دجال را آموزش داده از جمله خواندن آیات اول و آخر سوره کهف همچنین در این دعا از ورشکستگی مالی و مقروض شدن، به پیشگاه الله پناه برده شده است.

فوائد حدیث:

- ۱- اظهار بندگی، فروتنی و نیازمندی رسول اکرم ﷺ به پیشگاه الله.
- ۲- تشویق امت خویش به التجا و پناه بردن دائمی به الله که همه‌ی امور در دست اوست.
- ۳- فتنه‌ها و آزمایشات همراه با عذاب است بنابراین برای ما سنت است تا از فتنه‌ها به الله متعال پناه ببریم.

۴- مقروض بودن و ورشکستگی مالی نیز امر خطرناکی است و انسان را به دروغ گفتن و خلف وعده وادار می‌سازد که سر انجام به آن خو می‌گیرد و در حالی مرگ به سراغش می‌آید که گردنش مدیون و بدهکار مردم است.

۵۷- «اللَّهُمَّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي ظُلْمًا كَثِيرًا، وَلَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ، فَاعْفُرْ لِي مَغْفِرَةً مِنْ عِنْدِكَ وَارْحَمْنِي إِنَّكَ أَنْتَ الْعَفُورُ الرَّحِيمُ»^(۱).

«الهی! من بر نفس خود بسیار ظلم کردم، همانا غیر از تو کسی دیگر گناهانم را نمی‌بخشد؛ پس، از جانب خود مرا مورد آمرزش قرار ده و بر من رحم کن، همانا تو بخشنده و مهربانی». معنی کلمات حدیث:

ظَلَمْتُ نَفْسِي: بر خویشتن با ارتکاب آنچه موجب عذاب است ستم نموده‌ام.

رهنمود بر حدیث:

در مورد سبب ورود این حدیث آمده است که ابوبکر صدیق رضی الله عنه که بعد از رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم مؤمن‌ترین فرد این امت محسوب می‌شود به رسول الله گفت: به من دعایی بیاموز تا در نماز بخوانم؟ رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم این دعای جامع را که در برگرفته‌ی اسباب آمرزش است به ایشان آموزش داد.

فوائد حدیث:

- ۱- انسان جایز الخطا است گرچه صدیق این امت باشد.
- ۲- اقرار به وحدانیت الله متعال و اینکه آمرزش گناهان فقط در دست اوست.
- ۳- استحباب استفاده از دانش انسان دانشمند و میزان شیفتگی ابوبکر صدیق در فراگیری دانش.

۴- مشروعیت خواندن این دعا در سجده و همچنین بعد از تشهد در نماز به دلیل اینکه ابوبکر گفت: به من دعایی بیاموز که در نماز بخوانم.

۵۸- «اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي مَا قَدَّمْتُ، وَمَا أَخَّرْتُ، وَمَا أَسْرَرْتُ، وَمَا أَعْلَنْتُ، وَمَا أَسْرَفْتُ، وَمَا أَنْتَ أَعْلَمُ بِهِ مِنِّي، أَنْتَ الْمُقَدِّمُ وَأَنْتَ الْمُؤَخِّرُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ»^(۲).

«الهی! گناهان قبلی و بعدی، مخفی و آشکار مرا بیامرز، و زیاده روی‌های مرا و آنچه را که تو از من بهتر می‌دانی ببخش، همانا پیش برنده به جلو و طرد کننده به عقب تویی، معبود

۱- بخاری (۱۶۸/۸) و مسلم (۲۰۷۸/۴).

۲- مسلم (۵۳۴/۱).

بحقی جز تو وجود ندارد».

معنی کلمات حدیث:

الْمُقَدَّمُ: به جلو پیش می‌بری.

الْمُؤَخَّرُ: به عقب می‌راند.

رهنمود حدیث:

این دعا به فراگیر بودن علم الهی و اینکه هیچ چیزی بر او پوشیده نمی‌ماند اشاره می‌کند.

انسان گاهی آنچه را انجام داده فراموش میکند ولی خداوند به هیچ وجه فراموش نخواهد کرد چنانکه می‌فرماید: «احصاه الله ونسوه» «الله آنها را برشمرد و خودشان فراموش نمودند» همچنین می‌فرماید: «وما كان ربك نسيا» «پروردگارت فراموش کار نیست». و نیز این دعا بیانگر میزان زاری و ابراز نیاز رسول الله در پیشگاه رب و طلب آموزش از ایشان است که هم فروتنی وی در مقابل الله متعال را می‌رساند و هم برای آموزش امتش می‌باشد.

فوائد حدیث:

۱- اثبات این مطلب که الله متعال طبق حکمت خویش هرکه را بخواهد به‌وسیله‌ی طاعت خویش عزت می‌بخشد و هر که را بخواهد به‌وسیله مصیبت، خوار و زبون می‌کند.

۲- توبه‌ی، واقعی با ترک گناهان صغیره و کبیره و ترس و حیا در مقابل الله متعال ممکن است.

۵۹- «اللَّهُمَّ أَعِنِّي عَلَى ذِكْرِكَ، وَشُكْرِكَ، وَحُسْنِ عِبَادَتِكَ»^(۱).

«بار الها! به من توفیق ده تا تو را یاد کنم، و سپاس گویم و به بهترین روش، بندگی

نمایم».

معنی کلمات حدیث:

أَعِنِّي: کمکم کن و موفقم مدار.

رهنمود حدیث:

معاذ می‌گوید: باری رسول اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دست مرا گرفت و فرمود: معاذ! من تو را

۱- ابوداود (۸۶/۲) و نسائی (۵۳/۳) و ألبانی در صحیح ابوداود (۲۸۴/۱) آنرا صحیح دانسته است.

دوست دارم سپس به او وصیت نمود که دعای فوق را بخواند که در آن از الله متعال برای سه چیز یاری طلبیده شده است که عبارت‌اند از یاری بر ذکر الله یعنی بندگی زبان و یاری بر شکر یعنی بندگی قلب و یاری بر نیکو انجام دادن عبادتها که بندگی اعضای جسم است.

فوائد حدیث:

۱- جایگاه معاذ نزد رسول اکرم ﷺ و بیان این مطلب که برای استمرار این محبت، باید ورد بالا را همیشه بخواند.

۲- انسان مسلمان اگر برادر مسلمان خود را دوست دارد بهتر است، که این دوستی آن را آشکار کند.

۳- بازگشت راستین به سوی الله نشانه‌ی توفیق الهی است.

ضمننا: باید دانست که رسول اکرم ﷺ به معاذ توصیه نمود تا این دعا را در پایان هر نماز بخواند که ممکن است هدف پس از اتمام نماز و خواندن آن بعد از سلام باشد و هم ممکن است مراد پایان نماز قبل از سلام باشد که نظر مؤلف کتاب نیز همین است.

۶۰- «اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْبُخْلِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الْجُبْنِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ أَنْ أُرَدَّ إِلَى أَرْضِ الْعُمُرِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ الدُّنْيَا وَعَذَابِ الْقَبْرِ»^(۱).

«بار الها! من از بخل و بُزدلی به تو پناه می‌برم، و از اینکه به علّت پیری، سست و درمانده شوم، به تو پناه می‌برم، و از آزمایش‌های سخت دنیا و عذاب قبر به تو پناه می‌برم».

معنی کلمات حدیث:

أُرَدَّلِ الْعُمُرِ: فرتوت شدن و حواس باختگی.

الْجُبْنِ: ترس و بزدلی.

رهنمود حدیث:

امام بخاری در کتاب جهاد (۲۸۲۲) بیان نموده که راوی این حدیث سعد بن ابی‌وقاص، دعای فوق را به فرزندانش آموزش می‌داد همانگونه که یک آموزگار به دانش آموزان نوشتن را آموزش می‌دهد. و اما پناه جستن به الله متعال از بخل و بزدلی به‌خاطر اینکه هر دو باعث می‌شوند که انسان در ادای واجبات و انجام وظائف شرعی

کوتاهی کند؛ معمولا انسان ترسو و بزدل در یاری دین الله و گفتن سخن حق و انجام عمل حق گریانه و بخیل در پرداختن حقوق مالی و حق بندگان کوتاهی خواهد کرد.
فوائد حدیث:

- ۱- این حدیث نشانگر میزان شیفتگی اصحاب رسول اکرم ﷺ در آموزش سنت‌های رسول اکرم ﷺ به فرزندانشان.
 - ۲- عمر طولانی باعث اختلال حواس و ناتوانی در انجام طاعات می‌گردد تا جایی که اخلاق و رفتار انسان، کودکانه می‌شود.
 - ۳- استحباب دعا با جملاتی که باعث سلامتی در دنیا و آخرت گردد.
- [این حدیث بیانگر ثبوت عذاب قبر نیز می‌باشد چنانکه عقیده اهل سنت و جماعت در این باره همین است که نخستین مکانی است که انسان در آن مورد بازخواست قرار می‌گیرد و مشمول نعمت یا عذاب می‌گردد. آیه ۲۷ سوره‌ی ابراهیم نیز به همین مطلب اشاره دارد آنجا که می‌فرماید: ﴿يُنَبِّئُ اللَّهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ﴾ [ابراهیم: ۲۷]. «خداوند مؤمنان را در دنیا و آخرت (قبر) بر سخن ثابت (کلمه توحید) تثبیت می‌نماید»^(۱).

۶۱- «اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْجَنَّةَ وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ النَّارِ»^(۲).

«بار الها! من از تو خواهان بهشتم، و از آتش به تو پناه می‌برم».

معنی کلمات حدیث:

أَعُوذُ: پناه می‌برم.

رهنمود حدیث:

در سبب ورود این دعا داستان جالبی بیان شده و آن اینکه رسول اکرم ﷺ به یکی از یارانش فرمود: در نماز چه می‌خوانی؟ گفت: تشهد می‌خوانم و سپس از الله بهشت می‌طلبم و از عذاب آتش به او پناه می‌برم و نمی‌دانم که زمزمه‌ی شما و معاذ چیست؟ رسول اکرم ﷺ فرمود: زمزمه ما نیز گرد همین‌هاست. یعنی ما نیز از الله بهشت می‌طلبیم و از دوزخ به او پناه می‌بریم. نام معاذ را ذکر کرد به‌خاطر اینکه آن صحابی معمولا پشت سر معاذ نماز می‌خواند.

۱- شرح حصن المسلم مجدی ابن عبدالوهاب احمد.

۲- ابوداود، ونگا: صحیح ابن ماجه (۳۲۸/۲).

فوائد حدیث:

- ۱- بر خورد پدران و محبت آمیز رسول اکرم ﷺ با یارانش و آموزش هر کدام از آنها طبق فهم و برداشت خودش.
- ۲- رستگاری بزرگ با ورود به بهشت و نجات از دوزخ تحقق خواهد یافت.
- ۳- شیفته بودن اصحاب، به بهشت و طلب نمودن آن از الله متعال.

۶۲- «اللَّهُمَّ بَعِّلْمِكَ الْغَيْبِ، وَقُدْرَتِكَ عَلَى الْخَلْقِ أَحْيِيَنِي مَا عَلِمْتَ الْحَيَاةَ خَيْرًا لِي، وَتَوَفَّنِي إِذَا عَلِمْتَ الْوَفَاةَ خَيْرًا لِي، اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ حَشِيَّتَكَ فِي الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ، وَأَسْأَلُكَ كَلِمَةَ الْحَقِّ فِي الرِّضَا وَالْعُصْبِ، وَأَسْأَلُكَ الْقَصْدَ فِي الْغِنَى وَالْفَقْرِ، وَأَسْأَلُكَ نَعِيمًا لَا يَنْفَدُ، وَأَسْأَلُكَ قُرَّةَ عَيْنٍ لَا تَنْقَطِعُ، وَأَسْأَلُكَ الرِّضَا بَعْدَ الْقَضَاءِ، وَأَسْأَلُكَ بَرْدَ الْعَيْشِ بَعْدَ الْمَوْتِ، وَأَسْأَلُكَ لَذَّةَ النَّظَرِ إِلَى وَجْهِكَ وَالشَّوْقَ إِلَى لِقَائِكَ فِي غَيْرِ ضَرَاءٍ مُضِرَّةٍ وَلَا فِتْنَةٍ مُضِلَّةٍ، اللَّهُمَّ زَيِّنَا بِرِزْنَةِ الْإِيمَانِ وَاجْعَلْنَا هُدَاةً مُهْتَدِينَ»^(۱).

ترجمه: «بار الها! به علم غیب و قدرتت بر آفرینش، تا زمانی مرا زنده نگهدار که زندگی برایت خوب باشد، و مرا بمیران زمانی که مردنم را به نفعم می دانی. الهی! من خشوع و ترس از تو را در نهان و آشکار می طلبم. [گفتن] کلمه‌ی حق را در شادی و غضب از تو می خواهم. میانه روی را در ثروت و فقر مسألت می نمایم. نعمتی را که نابود نشود، و نور چشمی را که قطع نگردد، و رضا را بعد از قضا، و راحتی زندگی بعد از مرگ، و لذت نگاه به چهره‌ات و شوق به ملاقاتت را درخواست می کنم. بدون اینکه گرفتار مصیبتی سخت، یا فتنه‌ای گمراه کننده شوم. پروردگارا! ما را با زیبایی ایمان، زینت بخش و ما را در زمره‌ی هدایت دهندگان و هدایت یافتگان قرار ده.»

معنی کلمات حدیث:

الْقَصْدُ: اعتدال، میانه روی

لَا يَنْفَدُ: تمام نمی شود به پایان نمی رسد.

بَرْدَ الْعَيْشِ: رفاه، آسایش.

ضَرَاءٌ مُضِرَّةٌ: کارهای آسیب دهنده.

فِتْنَةٌ مُضِلَّةٌ: آزمایش لغزاننده از راه راست.

۱- نسائی (۵۴/۵۵/۴) و أحمد (۳۶۴/۴) و ألبانی در صحیح نسائی (۲۸۱/۱) آنرا صحیح می دانند.

رهنمود حدیث:

روزی عمار بن یاسر پیشنماز مردم شد و نماز را با اختصار به پایان رسانید. برخی گفتند: نماز را خیلی کوتاه خواندی؟ گفت: من دعاهایی خواندم که از رسول اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شنیده بودم سپس دعای جامع فوق را خواند. این حدیث بیانگر آن است که الله از شبیدن دعا و ستایش بنده خسته نمی‌شود مگر اینکه بنده خسته شود.

فوائد حدیث:

- ۱- گذشتگان نیک چقدر شیفته‌ی اعتدال و آرامش در نماز بودند.
- ۲- از الله با توسل به نام‌ها و صفاتش، باید درخواست کرد.
- ۳- اثبات ملاقات و دیدن الله متعال در قیامت.
- ۴- مؤمن از الله زندگی و عمر به‌خاطر بندگی بیشتر می‌خواهد.
- ۵- جواز دعا خواستن برای رسیدن مرگ هنگامی که امکان وقوع در فتنه وجود داشته باشد.

۶۳- «اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ يَا اللَّهُ بِأَنَّكَ الْوَاحِدُ الْأَحَدُ الصَّمَدُ الَّذِي لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ، أَنْ تَغْفِرَ لِي ذُنُوبِي إِنَّكَ أَنْتَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ»^(۱).

«بارها! من با توسل به اینکه تو یگانه‌ای و شریکی نداری و بی‌نیاز هستی، نه زاده‌ای و نه زاده شده‌ای و هیچ همتایی برای خود نداری، از تو مسألت می‌نمایم که گناهانم را ببامری، همانا که تو آمرزگار و مهربان هستی».

معنی کلمات حدیث:

الصَّمَدُ: سروری که در مشکلات و نیازها به او پناه برده می‌شود.
كُفُوًا: نظیر، هم‌تا و شریک.

رهنمود حدیث:

از آنجا که رسول اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ همواره اقوال و رفتار اصحاب و اطرافیان خود را کنترل می‌نمود روزی وارد مسجد شد. متوجه مردی گردید که در پایان نماز پس از خواندن تشهد و قبل از سلام دعای فوق را خواند. رسول اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به ایشان تا سه بار این مژده را داد که الله متعال گناهانش را آمرزیده است. گرچه این جریان به همان فرد

۱- نسائی با این لفظ (۵۲/۳) و أحمد (۳۳۸/۴) و أبانوی در صحیح نسائی (۲۸۰/۱) آنرا صحیح دانسته است.

اختصاص دارد ولی امید می‌رود هر مسلمانی مخلصانه این دعا را بخواند مشمول این نوید گردد.

فوائد حدیث:

۱- استحباب توسل به این صفات الله متعال و تشویق به آن: احد (یگانه) صمد (تکیه‌گاه) «لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ» «نه کسی از او و نه او از کسی متولد شده» و نه همتا و نذیری دارد.

۲- ابطال دعای غیر الله به دلیل اینکه فقط او در ذات و صفاتش یگانه است و فقط او را باید خواند.

۶۴- «اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِأَنَّ لَكَ الْحَمْدُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ وَحَدِّكَ لَا شَرِيكَ لَكَ، الْمَنَّانُ، يَا بَدِيعَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ، يَا حَيُّ يَا قَيُّوْمُ، إِنِّي أَسْأَلُكَ الْجَنَّةَ وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ النَّارِ»^(۱).

«پروردگارا! من فقط از تو می‌خواهم؛ چرا که حمد فقط از آن توست، هیچ معبود بحقی جز تو وجود ندارد، و یکتایی و شریک نداری یا مَنَّان! ای بوجود آورنده‌ی آسمان‌ها و زمین! ای صاحب عظمت و بزرگی! ای زنده‌ی پایدار! من بهشت را از تو خواهانم، و از آتش به تو پناه می‌برم».

فوائد حدیث:

۱- بیان این مطلب که سنت‌های رسول الله دارای انواع فعلی، قولی و تقریری (سکوت و تأیید) هستند.

۲- صحابه اهمیت دعا را می‌دانستند و شیفته‌ی آن بودند.

۳- اسم اعظم الله، «یا حی و یا قیوم» است البته در احادیث صحیح دیگری نام‌های دیگری تحت عنوان اسم اعظم بیان شده‌اند و احتمال بیشتر این است که همان کلمه‌ی: «الله» اسم اعظم پروردگار عالم باشد.

۶۵- «اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِأَنِّي أَشْهَدُ أَنَّكَ أَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، الْأَحَدُ الصَّمَدُ الَّذِي لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ»^(۲).

«پروردگارا! من تنها از تو [احتیاجاتم را] می‌خواهم، چرا که شهادت می‌دهم که تو الله

۱- اهل سنن و نگا: صحیح ابن ماجه (۳۲۹/۲).

۲- أبوداود (۶۲/۲) و ترمذی (۵۱۵/۵) وابن ماجه (۱۲۶۷/۲) وأحمد (۳۶۰/۵) و نگا: صحیح ابن

ماجه (۳۲۹/۲) و صحیح ترمذی (۱۶۳/۳).

هستی، و هیچ معبود بحقی جز تو وجود ندارد، تو آن یکتا و بی نیازی هستی که نه زاده و نه زائیده شده است، و همتایی ندارد».

معنی کلمات حدیث:

أَشْهَدُ: اعتراف می‌کنم و باور دارم.

رهنمود حدیث:

در جریان این دعا نیز بیان شده که رسول گرامی اسلام دعای فوق را از زبان یکی از یارانش در پایان نماز و قبل از سلام شنید و فرمود: او الله را با اسم اعظمش خواند.... که این خود بیانگر اهمیت این دعا و دعا‌های مشابهی است که در آن از الله، نفی زاد و ولد شده است بر خلاف عقیده‌ی یهود و نصارا که می‌گویند: عزیز و مسیح فرزندان خدا هستند و نفی کفو و شبیه و شریک از الله ردی است بر عقاید کسانی که الله را شبیه مخلوقاتش می‌دانند و اما اثبات صفاتی که در قرآن و سنت برای الله بیان شده است با رعایت این قاعده واصل قرآنی که می‌فرماید: ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ﴾ [الشوری: ۱۱]. «هیچ چیزی شبیه او نیست» اشکالی ندارد و تشبیه و تجسیم نامیده نمی‌شود.

فوائد حدیث:

۱- استحباب دعا با توسل به نام‌ها و صفات الله چنانکه خود فرموده است. ﴿وَلِلَّهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ فَادْعُوهُ بِهَا﴾ [الأعراف: ۱۸۰]. «الله دارای نام‌های نیکی است او را بدانها بخوانید».

۲- توسل به حق یا حرمت فلان پیامبر یا ولی، توسل ناجیز و بدعت‌آمیزی است که باید از آن پرهیز نمود.

(۲۵) اذکار بعد از سلام نماز

۶۶- «أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ [سه مرتبه] اللَّهُمَّ أَنْتَ السَّلَامُ وَمِنْكَ السَّلَامُ، تَبَارَكْتَ يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ». [مسلم ۴۱۴/۱]

«از الله طلب آمرزش می‌کنم الهی! تو سلامی، و سلامتی از جانب تو است، تو بسیار بابرکتی، ای صاحب عظمت و بزرگی».

معنی کلمات حدیث:

ذَالْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ: دارای عظمت و بزرگواری.

رهنمود حدیث:

این حدیث بیانگر میزان ترس و امید رسول اکرم ﷺ است تا جایی که بعد از نماز کامل و با خشوعی که می خواند، استغفار می گفت و از الله طلب آموزش می نمود و به اینصورت به امتش یاد داد تا همیشه بعد از انجام عبادت‌ها و کارهای نیک، استغفار و طلب آموزش نمایند تا اگر در انجام آن عبادات نقصی بوده، برطرف گردد.

فوائد حدیث:

- ۱- ترس از الله، هراس و خشیت از وی جزو صفات پرهیزکاران است.
- ۲- کارهای نیکی که انسان انجام می دهد نباید او را دچار کبر و غرور سازد بلکه همواره پس از آن استغفار کند.
- ۳- هر عمل نیک باعث پدید آمدن اعمال نیک دیگری می شود و گناه نیز زمینه‌ی گناهان دیگری را فراهم می سازد.
- ۴- بنده همواره باید به کوتاهی خود اعتراف نماید و اینکه هر چند بندگی کند، حق بندگی را ادا ننموده است.

۶۷- «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، اللَّهُمَّ لَا مَانِعَ لِمَا أَعْطَيْتَ، وَلَا مُعْطِي لِمَا مَنَعْتَ، وَلَا يَنْفَعُ ذَا الْجَدِّ مِنْكَ الْجَدُّ»^(۱).

ترجمه: «معبود بحق جز الله، وجود ندارد. شریکی ندارد، پادشاهی از آن اوست، ستایش شایسته‌ی اوست و او بر هر چیزی توانا است. الهی! آن چه تو بدهی، هیچ کس مانع آن نمی‌گردد، و آنچه تو منع کنی، هیچ کس نمی‌تواند آن را بدهد. توانگر را، ثروتش از عذاب تو نجات نمی‌دهد (یا طبق تفسیری: هیچ کس را نَسَبش از عذاب تو نجات نمی‌دهد)».

معنی کلمات حدیث:

الْجَدُّ: ثروت، بهره.

رهنمود حدیث:

این حدیث بیانگر میزان شیفتگی گذشتگان نیک نسبت به یادگیری سنت‌های رسول اکرم ﷺ و پخش و نشر آن میان مردم می‌باشد چنانکه در ذیل این حدیث

بیان شده که معاویه رضی الله عنه به مغیره بن شعبه که در آن زمان امیر کوفه بود نوشت: دعاهایی را که رسول اکرم صلی الله علیه و آله بعد از نماز می خواند برای من بنویس. مغیره در جواب همین دعا را نوشت و فرستاد معاویه آن را در میان مردم پخش کرد و دستور داد تا همه آن را از بر کنند.

فوائد حدیث:

۱- گفتن این ورد متصل بعد از نمازهای فرض مستحب است و نه بعد از نوافل.

۲- بخشیدن چیزی و پس گرفتن آن فقط در دست الله است.

چنانکه می فرماید: ﴿مَا يَفْتَحُ اللَّهُ لِلنَّاسِ مِنْ رَحْمَةٍ فَلَا مُمْسِكَ لَهَا وَمَا يُمْسِكُ فَلَا مُرْسِلَ لَهُ مِنْ بَعْدِهِ﴾ [فاطر: ۲].

«در رحمتی را که الله بر بندگان بگشاید کسی جلوی آن را نتوان گرفت و آنچه را که او نخواهد کسی نتواند گشود».

۶۸- «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ، وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ. لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَلَا نَعْبُدُ إِلَّا إِيَّاهُ، لَهُ التَّعَمُّةُ وَلَهُ الْفَضْلُ وَلَهُ الثَّنَاءُ الْحَسَنُ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ»^(۱).

ترجمه: «معبود بحق جز الله وجود ندارد، یگانه است و شریکی ندارد، پادشاهی از آن اوست و ستایش مخصوص اوست، و او بر هر چیز توانا است. هیچ نیروی بازدارنده از گناهان و توفیق دهنده به نیکی، به جز الله وجود ندارد. هیچ معبود بحق جز او نیست. جز او کسی دیگر را عبادت نمی کنیم، نعمت و فضل از آن اوست، ستایش نیکو مخصوص اوست، معبود بحق جز او وجود ندارد، همه ی ما با اخلاص او را بندگی می کنیم، هر چند کافران دوست نداشته باشند».

کلمات حدیث:

الثَّنَاءُ الْحَسَنُ: ستایش و ذکر نیک.

رهنمود حدیث:

رسول الله همواره به یاد الله بود و با اذکار مختلف او را ستایش می نمود. یگانگی الله را بیان می داشت و او را مالک و گرداننده ی امور مخلوقات می دانست و فقط او را معبود بحق و همه معبودان دیگر را باطل می دانست.

فوائد حدیث:

- ۱- تدوام ذکر الله باعث حیات و طراوت قلب و قدرت جسم خواهد بود.
- ۲- دیانت بدون اخلاص و پیروی از رسول الله محقق نخواهد شد.
- ۳- همه اذکاری که از رسول اکرم ﷺ به ثبوت رسیده‌اند هر از گاهی باید خوانده شوند و به یکی اکتفا نشود البته در صورت امکان خواندن همه‌ی آنها بهتر است.

۶۹- «سُبْحَانَ اللَّهِ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ، وَاللَّهُ أَكْبَرُ [۳۳ بار سپس] لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ»^(۱).

«بجز الله یگانه، معبود بحق نیست، شریکی ندارد، پادشاهی از آن اوست، ستایش شایسته اوست و او بر هر چیزی تواناست».

رهنمود حدیث:

در این حدیث رسول اکرم ﷺ فضیلت تسبیح، حمد، تکبیر گفتن و توحید را برای امت خویش بیان نموده فقط او شایسته چنین حمد و ستایشی است و مزدهی بزرگی برای کسانی که این ورد را بعد از هر نماز بخوانند بیان فرمود و آن اینکه گناهانش گرچه به اندازه‌ی کف دریاها باشند بخشیده خواهد شد و این فضل و بخشش بزرگی از جانب الله متعال است و هدف از گناهان در اینجا، احتمالاً گناهان کوچک هستند چرا که گناهان بزرگ نیاز به توبه و استغفار دادند.

فوائد حدیث:

- ۱- بیان میزان فضل و بخشش الله متعال در حق این امت.
- ۲- عمل فردی نیز باعث جلب پاداش فراوان می‌شود برخلاف پندار برخی که می‌گویند فقط عمل اجتماعی باعث اجر فراوان است.
- ۳- اعداد و ارقامی که در مورد برخی از اذکار بیان شده نباید برآن افزود چرا که کمیت مهم نیست بلکه مهم پیروی از سنت و متابعت از رسول الله است چنانکه خداوند می‌فرماید: «لِیَبْلُوكُمْ أَيْكُمُ أَحْسَنُ عَمَلًا (تا شما را بیازماید که کدامتان عمل بهتری انجام می‌دهید) و نه فرمود: عمل بیشتری».

۱- مسلم (۴۱۸/۱) «کسی که آنرا بعد از هر نماز بگوید گناهانش بخشوده می‌شود! هر چند به اندازه‌ی کف دریا باشد»، مسلم (۴۱۸/۱).

۷۰- ﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾

﴿قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ۝ اللَّهُ الصَّمَدُ ۝ لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ ۝ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ﴾ [الإخلاص: ۱-۴].

ترجمه: «به نام الله بخشنده‌ی مهربان. بگو: الله یگانه است، الله، بی‌نیاز است، نه زاده، و نه زاده شده است، و نه همتایی دارد».

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ ۝ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ ۝ وَمِنْ شَرِّ غَاسِقٍ إِذَا وَقَبَ ۝ وَمِنْ شَرِّ النَّفَّاثَاتِ فِي الْعُقَدِ ۝ وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ﴾ [الفلق: ۱-۵].

ترجمه: «به نام الله بخشنده‌ی مهربان (بگو پناه می‌برم به پروردگار سپیده‌دم. از شرّ آنچه آفریده است و از شرّ شب بدانگاه که کاملاً فرامی‌رسد و از شرّ کسانی که در گره‌ها می‌دمند و از شرّ حسود بدانگاه که حسد می‌ورزد».

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ ۝ مَلِكِ النَّاسِ ۝ إِلَهِ النَّاسِ ۝ مِنْ شَرِّ الْوَسْوَاسِ الْخَنَّاسِ ۝ الَّذِي يُوَسْوِسُ فِي صُدُورِ النَّاسِ ۝ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ﴾ (۱)

[الناس: ۱-۶].

ترجمه: «به نام الله بخشنده‌ی مهربان، «ای پیامبر) بگو: پناه می‌برم به پروردگار مردمان، به مالک و حاکم [واقعی] مردم، به معبود [به حق] مردم، از شرّ وسوسه‌گر پنهان شونده [و بازگردنده به هنگام ذکر خدا]، همان که در دل‌های مردم وسوسه می‌کند. از جنیان (باشد) و (یا از) آدمیان».

بعد از هر نماز خوانده شوند.

کلمات حدیث:

۱- لَمْ يَلِدْ: کسی از او متولد نشده، نه زاده بنابراین فنا ناپذیر و همیشگی است.

۲- وَلَمْ يُولَدْ: از کسی زاده نشده پس نوزاد و جدید نیست.

۱- ابوداود (۲/ ۸۶) و نسائی (۳/ ۶۸) و نکا: صحیح ترمذی (۲/ ۸). سوره‌های سه‌گانه را معوذات می‌گویند. نکا: فتح الباری (۹/ ۶۲).

۳- وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ: شبیه، نظیر و همتا ندارد.

۴- الْفَلَقِ: سپیده دم.

۵- غَاسِقٍ إِذَا وَقَبَ: شب وقتی تاریک کند.

۶- التَّفَلُّتِ: زنان جادوگر، دمنده.

۷- الْعُقَدِ: گره‌ها.

۸- الْوَسْوَاسِ: شیطان و سوسه‌گر.

۹- الْحَتَّائِينَ: با شنیدن ذکر الله مخفی می‌شود.

۱۰- مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ: شیاطین انس و جن.

رهنمود حدیث:

این حدیث بیانگر میزان خیر خواهی رسول اکرم ﷺ در حق امت خویش می‌باشد زیرا که این سه سوره شامل مفاهیم بزرگی هستند مانند تثبیت توحید و یگانگی الله در دل‌های مؤمنان و پناه جستن به الله از شر انسانها، جنها و حیوانات و حشرات چرا که فقط او قادر به چنین کاری است

۷۱- ﴿اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ لَا تَأْخُذُهُ سِنَّةٌ وَلَا نَوْمٌ لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِّنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَلَا يَئُودُهُ حِفْظُهُمَا وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ﴾^(۱) [البقرة: ۲۵۵]. بعد از هر نماز خوانده شود.

ترجمه: «الله که، هیچ معبود بحق جز او نیست، خداوندی که زنده و قائم به ذات خویش است، هیچ‌گاه خواب سبک و سنگین او را فرا نمی‌گیرد، برای اوست آنچه در آسمان‌ها و زمین است، کیست که نزد او جز به فرمانش شفاعت کند، آنچه را پیش روی آنها (بندگان) و پشت سر آنهاست می‌داند و از گذشته و آینده آنان آگاه است، آنها جز به مقداری که او بخواهد احاطه به علم او ندارند، کرسی او آسمان‌ها و زمین را دربر گرفته و حفظ و نگهداری آسمان و زمین برای او گران نیست و او بلند مرتبه و باعظمت است.»

۱- هرکس پس از هر نماز آنرا بخواند مانعی از ورود بهشت او نمی‌شود مگر مردنش. نسائی در کتاب: (عمل الیوم واللیلة) شماره‌ی (۱۰۰) وابن السنی شماره‌ی (۱۲۱). و ألبانی در صحیح الجامع (۳۳۹/۵) و سلسله الأحادیث الصحیحة (۶۹۷/۲) شماره‌ی (۹۷۲) آن را صحیح دانسته است.

معنی کلمات حدیث:

وَلَا يَسُوذُهُ: خسته‌اش نمی‌کند، سنگینی نمی‌کند.

رهنمود حدیث:

رسول اکرم ﷺ خواندن آیه الکرسی را برای ما بعد از هر نماز سنت قرار داده، فرموده است هر کس آن را بعد از هر نماز بخواند در میان او و بهشت فقط مرگ وجود دارد یعنی با مردن وارد بهشت خواهد شد و این منت بزرگی از جانب الله متعال است. این آیه مفاهیم بزرگی را در بر دارد چنانکه در آن الوهیت فقط برای الله اختصاص داده شده و در حق دیگران باطل اعلام گردیده است همچنین تمامی صفات کمال و عظمت برای الله بیان شد. پس او زنده و دارای حیات کاملی است که هرگز مرگ به سراغش نمی‌آید و قیوم یعنی پایدار که از قبل بوده و خواهد بود و به کسی نیازی ندارد و همه به او نیازمند می‌باشند. نه خواب سبک و نه خواب عمیق به سراغش می‌رود چرا که خواب علامت ضعف است و کسی که دارای ضعف و ناتوانی باشد چگونه می‌تواند به امور مهمی مخلوقات، روزی تدبیر کارها و حفاظت آنها رسیدگی کند همچنین در این آیه شفاعت به او اختصاص داده شده یعنی شفاعت فقط با اجازه و رضایت او خواهد بود علاوه بر اینها در مورد کرسی و مسایل دیگری سخن به میان آمده که نمی‌توان به همه آنها در اینجا پرداخت پس او بزرگ و مقدس است.

۷۲- «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ»^(۱).

«معبود بحق جز الله یگانه نیست، شریکی ندارد، پادشاهی از آن اوست و ستایش برای اوست، زنده می‌کند و می‌میراند، و او بر هر چیزی تواناست».

معنی کلمات حدیث:

يُحْيِي: زنده می‌کند.

يُمِيتُ: می‌میراند.

رهنمود حدیث:

در فضیلت این ورد، رسول اکرم ﷺ فرمود: هر کسی که آن را بخواند گویا برده‌ای از فرزندان اسماعیل پیامبر را آزاده نموده است و علاوه بر آن، در دفتر نیکی‌هایش ده

نیکی نوشته می‌شود و ده گناه از گناهانش بخشید و ده درجه به مقامش افزوده خواهد شد و اگر هنگام صبح خواند تا شامگاه و اگر در وقت شام بخواند تا صبح از گزند شیطان در امان خواهد ماند.

فوائد حدیث:

- ۱- کثرت راه‌های بخشیده شدن گناهان.
- ۲- عمل نیک مخلصانه باعث رفع درجات صاحب خویش در بهشت می‌شود.
- ۳- ذکر الله همانند قلعه‌ای است که انسان مسلمان از دشمن خویش که ابلیس و سربازانش هستند در آن پناه می‌برد.

۷۳- «اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ عِلْمًا نَافِعًا، وَرِزْقًا طَيِّبًا وَعَمَلًا مُتَقَبَّلًا»^(۱). پس از اتمام نماز

صبح خوانده شود.

«الهی! از تو علم سودمند، روزی پاک و عمل مقبول را می‌خواهم».

معنی کلمات حدیث:

رِزْقًا طَيِّبًا: روزی حلال و پاکیزه.

رهنمود حدیث:

این ورد از رسول اکرم ﷺ ثابت است که بعد از نماز فجر می‌خوانده و در آن اشاره به این مطلب است که انسان از آغاز روز در پی چیزی برمی‌آید که در دنیا و آخرت به نفع او باشد. بنابراین رسول اکرم ﷺ به امت خویش یا داد تا هر روز صبح از الله علم و دانش مفید بخواهد علمی که نتیجه‌اش عمل و دعوت مردم به سوی الله باشد همچنین از الله روزی پاک و حلال بخواهد چراکه انسان در مسیر کسب و کار، گاهی با مال مشکوک و یا حرام روبه‌رو می‌شود که کسب و خوردن آن باعث محرومیت از پذیرفته شدن دعا می‌گردد و در پایان از الله توفیق عمل مقبول، خواست تا اعمالی را که انجام می‌دهد بیهوده و بی‌نتیجه نشود. و قطعاً عمل وقتی مفید و مثمر خواهد بود که براساس ایمان به الله و با اخلاص و پیروی از رسول اکرم ﷺ انجام گیرد.

فوائد حدیث:

- ۱- آغاز نمودن هر روز با نماز، ذکر و دعا باعث جلب خیر و برکت می‌شود.

۱- ابن ماجه وغيره و نگا: صحیح ابن ماجه ۱/۱۵۲ و مجمع الزوائد ۱۰/۱۱۱.

- ۲- باید شیفته‌ی کسب علم شرعی بود.
- ۳- دعا برای کسب روزی حلال سنت پیامبران بود و به‌خاطر پذیرفته شدن دعاها ضروری است.
- ۴- دعای توفیق عمل نیک و پذیرفته شدن آن تا نتیجه و پاداشش را نزد الله دریافت نماید.

(۲۶) دعای نماز استخاره

۷۴- جابر بن عبد الله می‌گوید: رسول الله ﷺ استخاره را در هرکاری همانند سوره‌ای از قرآن به ما می‌آموخت و می‌فرمود: هرگاه یکی از شما خواست کاری انجام دهد، غیر از نماز فرض، دو رکعت نماز بخواند، سپس بگوید:

«اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْتَخِيرُكَ بِعِلْمِكَ، وَأَسْتَفِدُّكَ بِقُدْرَتِكَ، وَأَسْأَلُكَ مِنْ فَضْلِكَ الْعَظِيمِ، فَإِنَّكَ تَقْدِرُ وَلَا أَقْدِرُ، وَتَعْلَمُ وَلَا أَعْلَمُ، وَأَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ، اللَّهُمَّ إِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنَّ هَذَا الْأَمْرَ - وَيُسَمِّي حَاجَتَهُ - خَيْرٌ لِي فِي دِينِي وَمَعَاشِي وَعَاقِبَةِ أَمْرِي - أَوْ قَالَ: عَاجِلِهِ وَأَجَلِهِ - فَاقْدِرْهُ لِي وَيَسِّرْهُ لِي ثُمَّ بَارِكْ لِي فِيهِ، وَإِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنَّ هَذَا الْأَمْرَ شَرٌّ لِي فِي دِينِي وَمَعَاشِي وَعَاقِبَةِ أَمْرِي - أَوْ قَالَ: عَاجِلِهِ وَأَجَلِهِ - فَاصْرِفْهُ عَنِّي وَاصْرِفْنِي عَنْهُ وَاقْدِرْ لِي الْخَيْرَ حَيْثُ كَانَ، ثُمَّ أَرْضِنِي بِهِ»^(۱).

ترجمه: «ای الله! به وسیله‌ی علمت از تو طلب خیر می‌کنم، و به وسیله‌ی قدرتت از تو توانایی می‌خواهم، از تو فضل بسیار را مسألت می‌نمایم، زیرا تو توانایی و من ناتوان، و تو می‌دانی و من نمی‌دانم، و تو داننده‌ی امور پنهان هستی. الهی! اگر در علم تو این کار - حاجت خود را نام می‌برد - باعث خیر من در دین و آخرت است - یا می‌گوید: در حال و آینده‌ی کارم - آن را برایم مقدور و آسان بگردان، و در آن برکت عنایت فرما، و چنانچه در علم تو این کار برایم در دنیا و آخرت باعث بدی است - یا می‌گوید: در حال و آینده‌ی کارم - پس آن را از من، و مرا از آن، منصرف بگردان، و خیر را برای من هر کجا که هست مقدر نما، و آنگاه مرا با آن خشنود بگردان».

کسی که از خالق، طلب خیر نماید و از مخلوق، مشورت بگیرد، و در کارش ثابت

قدم باشد، پشیمان نمی‌شود، خداوند می‌فرماید: ﴿وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ﴾ [آل عمران: ۱۵۹] «در کارها با مردم، مشورت کن، و هرگاه تصمیم به انجام کاری گرفتی، به خدا توکل کن».

کلمات حدیث:

۱- استخاره: از میان دو کار طلب کردن آنچه به خیر اوست.

۲- هم: عزم، اراده.

۳- اسْتَقْدِرُكَ: از قدرت و نیروی خودت به من ببخش.

۴- مَعَاشِي: زندگی‌ام.

۵- عَاقِبَةِ أَمْرِي: پایان کار، عاقبت و قیامت.

۶- أَرْضِيَنِي: مرا بدان قانع و راضی کن.

رهنمود حدیث:

در این حدیث برکت استخاره بیان شده است که هرگاه انسان اراده‌ی انجام کار مباحی را بکند ولی در دل متردد باشد. استخاره در اینجا سنت است که از الله بخواهد تا او را به آنچه که خیر اوست راهنمایی کند. بدینصورت که ابتدا دو رکعت نماز نافله بخواند و در پایان چه قبل از اسلام و چه بعد از اسلام این دعا را بخواند که در بر گیرنده‌ی مسایل مهمی است. اولاً در این دعا علم و دانش به الله تفویض شده که فقط او از عاقبت و نتیجه و خیر و شر همه چیز با خبر است و فقط او توانایی جلب خیر و دفع ضرر و زیان را دارد. چه بسا انسان دست به کاری می‌زند مثلاً با فلان فرد مورد نظر ازدواج می‌کند ولی نهایتاً می‌بیند که این کار به ضرر او تمام می‌شود. همچنین در این دعا به ما آموزش داده شده تا از الله بخواهیم که ما را به آنچه خیر ما در آن است را فراهم کند و قانع سازد اگر کاری که می‌خواهیم انجام دهیم به نفع ماست آن‌را ممکن و میسر سازد و گرنه کاری کند که در قلب هیچ وابستگی‌ای نسبت به آن احساس نکنیم. نکته‌ی دیگری که در این حدیث حایز اهمیت است میزان شفقت و خیر خواهی رسول اکرم ﷺ نسبت به امت خویش می‌باشد که سعی بر آن داشت تا همه‌ی آنچه را که به نفع دین و دنیای ماست به ما آموزش دهد چنانکه روای حدیث می‌گوید: رسول اکرم ﷺ دعای استخاره را به ما مانند سوره‌ای از قرآن آموزش

می‌داد. پس نیاز یک مسلمان به استخاره مانند نیاز وی به یادگیری و خواندن سوره‌ای از قرآن است.

فوائد حدیث:

- ۱- توجه و اهمیت بالغ رسول الله به آموزش این دعا بیان‌گر اهمیت آن در زندگی مسلمان‌ها است.
- ۲- در کار واجب، حرام و مکروه استخاره لازم نیست.
- ۳- اثبات این مطلب که علم، قدرت و فضل به الله اختصاص دارد و در نعمت‌هایش هیچ احدی حقی ندارد.
- ۴- خیر و شر فقط در دست الله متعال است ولی ادب حکم می‌کند که نباید شر و بدی را به الله نسبت داد.
- ۵- انسان مسلمان، در همه کارها به الله متعال مراجعه می‌کند و به حول و قوه‌ی او اعتماد می‌نماید.

* (۲۷) اذکار صبح و شام

۷۵- ﴿اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ لَا تَأْخُذُهُ سِنَّةٌ وَلَا نَوْمٌ لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِّنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَلَا يَئُودُهُ حِفْظُهُمَا وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ﴾^(۱) [البقرة: ۲۵۵].

* - از جمله اذکار و دعاهایی که شرع مبین اسلام، مسلمان را موظف به آنها نموده است اذکار صبح و شام می باشد بلکه می توان گفت بیشترین اذکار مربوط به همین دو وقت بوده که تاکید و تشویق بیشتری به خواندن آنها شده است چنان که الله متعال می فرماید: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا ﴿۱۱﴾ وَسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ﴿۱۲﴾ [الأحزاب: ۴۱-۴۲]. «ای کسانی که ایمان آورده اید! الله را بسیار یاد کنید. * و صبح و شام او را تسبیح گوید». و هدف از «اصیل» فاصله ی عصر تا غروب خورشید است.

همچنین فرموده است: ﴿وَأَذْكُرْ رَبَّكَ كَثِيرًا وَسَبِّحْ بِالْعَشيِّ وَالْإِبْكَرِ ﴿۱۱﴾ [آل عمران: ۴۱] «و پروردگارت را بسیار یاد کن، و شامگاهان و صبحگاهان (او را) تسبیح بگو». «إبکار» به اول و «عشی» به آخر وقت روز، گفته می شود. و نیز فرموده است: ﴿وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ الْغُرُوبِ ﴿۳۶﴾ [ق: ۳۹] «و پیش از طلوع خورشید و پیش از غروب (آن) به ستایش پروردگارت تسبیح گوی».

همچنین می فرماید: ﴿فَسَبِّحْ لِلَّهِ حِينَ تُسْوَىٰ وَحِينَ تُصْبِحُونَ ﴿۱۷﴾ [الروم: ۱۷]. «پس الله را تسبیح گوید؛ هنگامی که شام می کنید و هنگامی که صبح می کنید».

در این باره آیات زیادی وجود دارد. بهترین وقت اذکار صبح، بعد از نماز فجر تا قبل از طلوع خورشید و بهترین وقت اذکار شام، فاصله ی بین نماز عصر تا غروب خورشید می باشد البته اگر کسی در این اوقات فراموش نمود، اشکالی ندارد اذکار صبح را بعد از طلوع خورشید و اذکار شام را بعد از غروب خورشید بخواند چرا که در این مورد چندان محدودیتی وجود ندارد. «فقه الأدعية والأذکار».

۱- هر کس هنگام صبح این آیه را بخواند، تا شب از جن محفوظ می ماند و هر کس آنرا شب بخواند، تا صبح از جن محفوظ می ماند. حاکم ۵۶۲/۱، و ألبانی در کتاب صحیح الترغیب والترهیب (۲۷۳/۱) آنرا صحیح دانسته است، و به نسائی و طبرانی نسبت داده است، و گفته: اسناد طبرانی مطمئن است.

ترجمه: «الله که، هیچ معبود بحقی جز او نیست، خداوندی که زنده و قائم به ذات خویش است، هیچ گاه خواب سبک و سنگین او را فرا نمی‌گیرد، برای اوست آنچه در آسمان‌ها و زمین است، کیست که نزد او جز به فرمانش شفاعت کند، آنچه را پیش روی آنها (بندگان) و پشت سر آنهاست می‌داند و از گذشته و آینده‌ی آنان آگاه است، آنها جز به مقداری که او بخواهد احاطه به علم او ندارند، کرسی او آسمان‌ها و زمین را دربرگرفته و حفظ و نگهداری آسمان و زمین برای او گران نیست و او بلند مرتبه و باعظمت است.»

۷۶- بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ﴿قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ۝ اللَّهُ الصَّمَدُ ۝ لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ ۝ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ﴾ [الإخلاص: ۱-۴].

ترجمه: «به نام الله بخشنده‌ی مهربان. بگو: الله یگانه است، الله، بی نیاز است، نه زاده، و نه زاده شده است، و نه همتایی دارد.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ﴿قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ ۝ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ ۝ وَمِنْ شَرِّ غَاسِقٍ إِذَا وَقَبَ ۝ وَمِنْ شَرِّ النَّفَّاثَاتِ فِي الْعُقَدِ ۝ وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ﴾ [الفلق: ۱-۵].

«به نام الله بخشنده‌ی مهربان (بگو پناه می‌برم به پروردگار سپیده‌دم. از شرّ آنچه آفریده است و از شرّ شب بدانگاه که کاملاً فرا می‌رسد و از شرّ کسانی که در گره‌ها می‌دمند و از شرّ حسود بدانگاه که حسد می‌ورزد.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ﴿قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ ۝ مَلِكِ النَّاسِ ۝ إِلَهِ النَّاسِ ۝ مِنْ شَرِّ الْوَسْوَاسِ الْخَنَّاسِ ۝ الَّذِي يُوَسْوِسُ فِي صُدُورِ النَّاسِ ۝ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ﴾ [الناس: ۱-۶].

ترجمه: «به نام الله بخشنده‌ی مهربان، «ای پیامبر) بگو: پناه می‌برم به پروردگار مردمان، به مالک و حاکم [واقعی] مردم، به معبود [به حق] مردم، از شرّ وسوسه‌گر پنهان شونده [و بازگردنده به هنگام ذکر خدا]، همان که در دل‌های مردم وسوسه می‌کند. از جنیان (باشد) و (یا از) آدمیان.»

بعد از هر نماز خوانده شوند. [هر کدام از این سوره‌ها سه بار خوانده شود]^(۱).

۱- هر کس این آیات را سه مرتبه صبح هنگام و شب هنگام بخواند از هر چیز کفایتش می‌کند. ابوداود (۳۲۲/۴) و ترمذی (۵۶۷/۵) و نکا: صحیح ترمذی (۱۸۲/۳).

۷۷- «أَصْبَحْنَا وَأَصْبَحَ الْمَلِكُ لِلَّهِ^(۱) وَالْحَمْدُ لِلَّهِ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، رَبِّ أَسْأَلُكَ خَيْرَ مَا فِي هَذَا الْيَوْمِ وَخَيْرَ مَا بَعْدَهُ^(۲)، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا فِي هَذَا الْيَوْمِ وَشَرِّ مَا بَعْدَهُ، رَبِّ أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْكَسَلِ، وَسُوءِ الْكِبَرِ، رَبِّ أَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابٍ فِي النَّارِ وَعَذَابٍ فِي الْقَبْرِ»^(۳).

ترجمه: «ما و تمام جهانیان، شب را برای الله به صبح رسانیدیم، و حمد از آن اوست، هیچ معبود بحقی جز الله که یکتاست و شریکی ندارد، وجود ندارد. پادشاهی و حمد فقط از آن اوست و او بر هر چیز قادر است. الهی! من خیر این روز و خیر بعد از آن را از تو می‌طلبم، و از شرّ این روز و ما بعد آن، به تو پناه می‌برم. الهی! من از تنبلی و بدی پیری به تو پناه می‌برم، بار الها! من از عذاب آتش و قبر به تو پناه می‌برم»
معنی کلمات حدیث:

الْكَسَلِ: تنبلی، سستی، بی‌حالی.

سُوءِ الْكِبَرِ: آخرین درجه‌ی پیری و فرسودگی.

رهنمود حدیث:

زبان انسان مسلمان همواره در ساعت‌های مختلف شبانه روز، مشغول ذکر، دعا و زاری است. خردمند کسی است که قلبش نیز هماهنگ با زبانش به مفهوم این اذکار و دعاها بیندیشد.

فوائد حدیث:

- ۱- خیر دنیا و آخرت فقط در دست الله متعال است.
- ۲- از تنبلی و سستی باید به خدا پناه برد چرا که این دو، انسان را از خیر دنیا و آخرت محروم می‌کنند.
- ۳- در این دعا به ربوبیت و الوهیت الله متعال اعتراف شده است.
- ۴- در هر حال باید در پیشگاه الله متعال ابراز فقر و نیازمندی کرد و از او خواست که انسان را مورد حفاظت و رعایت خویش قرار دهد.

۱- و هنگام شب بجای جمله فوق می‌فرمود: «أَمْسَيْنَا وَأَمْسَى الْمَلِكُ لِلَّهِ».

۲- و هنگام شب بجای جمله‌ی فوق می‌فرمود: «رَبِّ أَسْأَلُكَ خَيْرَ مَا فِي هَذِهِ اللَّيْلَةِ وَخَيْرَ مَا بَعْدَهَا، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا فِي هَذِهِ اللَّيْلَةِ وَشَرِّ مَا بَعْدَهَا».

۳- مسلم (۲۰۸۸/۴).

۷۸- «اللَّهُمَّ بِكَ أَصْبَحْنَا، وَبِكَ آمَسَيْنَا^(۱)، وَبِكَ نَحْيَا، وَبِكَ نَمُوتُ وَإِلَيْكَ النُّشُورُ»^(۲).

«بار الها! با لطف تو صبح کردیم، و با عنایت تو به شب رسیدیم، و به خواست تو زنده‌ایم و به خواست تو می‌میریم، و رستاخیز ما بسوی تو است.»

معنی کلمات حدیث:

النُّشُورُ: برخاستن بعد از مرگ.

المصیر: بازگشت.

رهنمود حدیث:

این حدیث بیان‌گر آن است که قدرت و نیرو فقط در دست الله متعال است و او در مملکت فراگیرش هیچ رقیبی ندارد بنابراین شایسته است که انسان عاقل با قلب و قالب به‌سوی معبود و مولایی که او را آفریده و به نیکوترین وجه قد و قامت بخشیده رو بیاورد.

فوائد حدیث:

۱- ترسیخ اعتقاد به زنده شدن پس از مرگ جهت پس دادن حساب و گرفتن پاداش.

۲- انسان مسلمان همه‌ی کارهایش را به الله متعال می‌سپارد.

۳- پیروی از سنت‌های رسول اکرم ﷺ که شامل صبح و شام و اوقات مختلف می‌باشد بیان‌گر شمولیت این دین مبارک است.

۷۹- «اللَّهُمَّ أَنْتَ رَبِّي لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، خَلَقْتَنِي وَأَنَا عَبْدُكَ، وَأَنَا عَلَى عَهْدِكَ وَوَعْدِكَ مَا

اسْتَطَعْتُ، أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا صَنَعْتُ، أَبُوءُ لَكَ بِنِعْمَتِكَ عَلَيَّ، وَأَبُوءُ بِذَنْبِي فَاغْفِرْ لِي فَإِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ»^(۳).

هر کس هنگام شب آن‌را با یقین بگوید و در آن شب بمیرد و یا صبح بگوید و در همان روز بمیرد وارد بهشت می‌شود.

ترجمه: «الهی! تو پروردگار منی، جز تو معبود بحقی نیست، تو مرا آفریدی، من بنده‌ی تو هستم، و بر پیمان و وعده‌ام با تو بر حسب استطاعت خود، پایبندم، و از شر آنچه که انجام

۱- و هنگام شب می‌فرمود: «اللَّهُمَّ بِكَ آمَسَيْنَا، وَبِكَ أَصْبَحْنَا، وَبِكَ نَحْيَا، وَبِكَ نَمُوتُ وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ».

۲- ترمذی (۴۶۶/۵) و نکا: صحیح ترمذی (۱۴۲/۳).

۳- بخاری (۱۵۰/۷).

داده‌ام به تو پناه می‌برم، به نعمتی که به من عطا فرموده‌ای، اعتراف می‌کنم و به گناهم اقرار می‌نمایم، پس مرا ببخشای، چرا که جز تو کسی گناهان را نمی‌بخشاید».

معنی کلمات حدیث:

أَبُوؤ: اقرار و اعتراف می‌کنم.

رهنمود حدیث:

این دعا از دعاهای جامعی است که رسول الله همواره آن را می‌خواند و خودش از آن به‌عنوان سید الاستغفار یعنی سرور استغفار یاد نموده است چراکه در برگیرنده تمامی مفاهیم توبه است. و همچنین در آن به یگانگی الله در ربوبیت و الوهیت اعتراف شده و به عهد و پیمانی که از آدم و فرزنداناش گرفته شده مبنی بر این که فقط الله را پرستش نمایند و با او هیچ کس و هیچ چیزی شریک نوزند تأکید شده است. و از گناهان و معصیتها به الله پناه برده شده و این مطلب خاطر نشان گشته که گناهان را جز الله متعال کسی نمی‌بخشد چنان که فرموده است:

﴿وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَحِشَةً أَوْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ ذَكَرُوا اللَّهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ وَمَنْ يَغْفِرُ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ شَرٍّ أَصَابَهُمْ إِلَّا عَذَابٌ ظَنِينٌ﴾ [آل عمران: ۱۳۵].

ترجمه: «و آنان که چون کار زشتی انجام دهند یا بر خویشان ستم نمایند، الله را یاد می‌کنند و برای گناهشان آمرزش می‌خواهند. - و چه کسی جز الله، گناهان را می‌بخشد؟ - و آگاهانه به گناه کردن ادامه نمی‌دهند».

و به کسی که صبح یا شام این دعا را بخواند و بمیرد مزدهی بهشت داده شده است.

فوائد حدیث:

- ۱- تشویق به تداوم توبه و استغفار از تمامی گناهان.
- ۲- از شرایط پذیرفته شدن توبه و استغفار دست کشیدن از گناهان است چراکه توبه‌ی زبانی بدون دست کشیدن از گناه، تمسخری بیش نیست.
- ۳- اعتراف به کوتاهی در حق الله متعال جزو گام‌های آغازین در راه توبه به شمار می‌رود.
- ۴- انسان، قادر به انجام اوامر الهی و دست کشیدن از منهیات نیست مگر توفیق الهی شامل حالش شود.

۸۰- «اللَّهُمَّ إِنِّي أَصْبَحْتُ^(۱) أَشْهَدُكَ وَأَشْهَدُ حَمَلَةَ عَرْشِكَ، وَمَلَائِكَتَكَ وَجَمِيعَ خَلْقِكَ، أَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ وَحَدِّكَ لَا شَرِيكَ لَكَ وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُكَ وَرَسُولُكَ»^(۲).

«این دعا چهار بار خوانده شود».

«الهی! من در این صبحگاه، تو را و حاملان عرش و تمام فرشتگانت و همه مخلوقات را گواه می‌گیرم بر این که تو، الله هستی، جز تو معبود بحقی وجود ندارد، تو یگانه‌ای و شریکی نداری، محمد ﷺ بنده و فرستاده‌ی تو است».

معنی کلمات حدیث:

أَشْهَدُكَ: تو را گواه می‌گیرم (تا این گواهی در آخرت برایم سودمند واقع شود).

رهنمود حدیث:

انسان مسلمان با زبان به یگانگی الله اعتراف می‌کند و قلبش نیز بدان باور دارد و الله را نیز بر این امر گواه می‌گیرد و صبح و شام این عمل را تکرار می‌کند تا انابت به سوی الله همچنان ادامه پیدا کند.

فوائد حدیث:

- ۱- اثبات وجود فرشتگان حامل عرش الهی که تعدادشان هشت نفر است بدون اینکه الله متعال نیازی به آنها و مخلوقات دیگرش داشته باشد.
- ۲- بنده همیشه باید به وحدانیت الله و رسالت پیامبرش اعتراف داشته باشد. به‌خاطر اهمیت موضوع مراجعه شود به سلسله احادیث ضعیفه (۱۰۴۱) و صحیحه (۲۶۷).

۸۱- «اللَّهُمَّ مَا أَصْبَحَ بِي مِنْ نِعْمَةٍ أَوْ بِأَحَدٍ مِنْ خَلْقِكَ فَمِنْكَ وَحَدِّكَ لَا شَرِيكَ لَكَ، فَلَكَ الْحَمْدُ وَلَكَ الشُّكْرُ»^(۳).

۱- هنگام شب گفته شود: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَمْسَيْتُ».

۲- هر کس صبح یا شب این دعا را چهار بار بخواند، خداوند او را از آتش نجات می‌دهد. ابوداود (۳۱۷/۴) و بخاری در کتاب: الأدب المفرد شماره‌ی (۱۲۰۱) و نسائی در کتاب: عمل الیوم واللیلة شماره‌ی (۹) و ابن السنی با شماره‌ی ۷۰، و شیخ ابن باز در کتاب: (تحفة الأخیار ص ۲۳) سند نسائی و ابوداود را حسن دانسته است.

۳- هر کس این دعا را هنگام صبح بخواند، شکر آن روز را ادا کرده است، و هر کس هنگام شب آن را بخواند، شکر آن شب را ادا نموده است. ابوداود (۳۱۸/۴) و نسائی در کتاب: عمل الیوم واللیلة

«الهی! هر نعمتی که در این صبح، شامل حال من یا یکی از مخلوقات شده، از طرف تو بوده، تو شریکی نداری، پس ستایش و شکر از آن تو است.»
رهنمود حدیث:

این ورد بیانگر اعتراف به نعمت‌های فروان و پی در پی الله متعال بر بندگان اعم از مؤمنان، کفار و انس و جن می‌باشد و استمرار این نعمت‌ها بستگی به شکر و سپاسگزاری دارد.
فوائد حدیث:

۱- تنها انسان مؤمن قدر ولی نعمت خویش را می‌داند و او را به خاطر نعمت‌هایش سپاسگزاری می‌کند.

۲- تداوم نعمت‌ها بستگی به تداوم اطاعت و ذکر و شکر دارد.

۸۲- «اللَّهُمَّ عَافِنِي فِي بَدَنِي، اللَّهُمَّ عَافِنِي فِي سَمْعِي، اللَّهُمَّ عَافِنِي فِي بَصَرِي، لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، اللَّهُمَّ أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْكُفْرِ، وَالْفَقْرِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ، لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ»^(۱).

«بارالها! در بدنم عافیت ده، بارالها! در گوشم عافیت ده، در چشمم عافیت ده، جز تو معبود بحق وجود ندارد، از کفر، فقر عذاب قبر به تو پناه می‌برم، جز تو معبود بحق وجود ندارد.»

رهنمود حدیث:

عبدالرحمان بن ابی بکره از پدرش علت گفتن این ورد را در هر صبح و شام پرسید؟ پدرش گفت: رسول اکرم ﷺ را دیده که این ورد را خوانده است. بنابراین دوست دارد که به پیروی از ایشان همواره این را بخواند.

رسول اکرم ﷺ در این دعا از الله متعال درخواست عافیت نموده است عافیتی تمام عیار و فراگیر که شامل روح و جسم می‌شود تا انسان بتواند پروردگارش را بندگی کند و شکر نعمت‌هایش را بجا آورد.

شماره‌ی (۷) وابن السننی شماره‌ی (۴۱) وابن حبان در کتاب: «موارد» شماره‌ی (۲۳۶۱) و ابن باز در کتاب: (تحفة الأخیار ص ۲۴) سندش را تحسین نموده است.

۱- ابوداود (۳۲۴/۴) وأحمد (۴۲/۵) ونسائی در کتاب: عمل الیوم واللیلة شماره‌ی (۲۲) وابن السننی شماره‌ی (۶۹) و بخاری در کتاب: الأدب المفرد وعلامه ابن باز در کتاب: (تحفة الأخیار ص ۲۶) سندش را تحسین نموده است.

فوائد حدیث:

- ۱- صحابه واقعاً در پیروی از سنت‌های رسول اکرم ﷺ و آموزش آن به فرزندان‌شان مشتاق بودند.
- ۲- حفظ اعضای بدن از وقوع در گناه، یکی از مصادیق شکر نعمت‌های الهی است چراکه جسم انسان از نعمت‌های شاخص الهی است.
- ۸۳- «حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ»^(۱) «هر کس این دعا را صبح و شام هفت بار بخواند الله امور مهم دنیا و آخرتش را کفایت می‌کند».
- (الله برای من کافی است، جز او معبود بحقی نیست، بر او توکل کردم و او پروردگار عرش بزرگ است).

رهنمود حدیث:

انسان مسلمان همواره امور خویش را به الله می‌سپارد. در کارها به او تکیه می‌کند و بدین‌صورت خود را از هر نوع وسوسه، غم و اندوه می‌رهاند چراکه نتیجه‌ی کارها فقط در دست الله متعال است.

فوائد حدیث:

- ۱- تشویق به سپردن همه‌ی کارها به الله ﷻ و توکل و اعتماد بر او.
 - ۲- جایگاه توکل، قلب آدمی است گرچه با زبان تکرار می‌شود.
 - ۳- باید یقین کرد که هرگاه کارها را به الله متعال بسپاریم او ما را کفایت خواهد کرد.
- تذکر: شیخ شعیب ارناؤوط می‌گوید: این حدیث به ابودرداء ختم می‌شود و در آن جمله‌ی: «صادقا کان بها اوکاذبا» «چه راست بگوید چه دروغ» منکر و غیر قابل قبول است.

۸۴- «أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّاتِ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ». «هنگام شب، سه بار خوانده شود»^(۲).

۱- ابن السنی شماره (۷۱) با سند مرفوع و ابوداود (۳۲۱/۴). و شعیب و عبدالقادر الأرناؤوط سندش را صحیح دانسته‌اند. نگا: زاد المعاد (۳۷۶/۲).

۲- هر کس شامگاه سه مرتبه آنرا بخواند سختی‌های آن شب به او ضرری نمی‌رساند. أحمد (۲۹۰/۲) و نسائی در کتاب: عمل الیوم واللیلة شماره‌ی (۵۹۰) و ابن السنی شماره‌ی (۶۸) و نگا: صحیح الترمذی (۱۸۷/۳) و صحیح ابن ماجه (۲۶۶/۲) و تحفة الأخیار ص (۴۵).

«از شر! آنچه خداوند آفریده است، به کلمات کامل او پناه می‌برم».

معنی کلمات حدیث:

بِكَلِمَاتِ اللَّهِ: سخنان الله.

التَّامَّاتِ: کامل و جامع و بدون عیب و نقص.

رهنمود حدیث:

بنده باید همواره از شر مخلوق و انس و جن به معبود و پرودگار خویش پناه ببرد. یکی از روایان این حدیث می‌گوید: افراد خانواده‌ی ما این دعا را هر شب می‌خواندند. شبی دختر کسی که این دعا را خوانده بود (توسط مادر یا عقربی) نیش زده شد ولی احساس درد نکرد.

البته به شرطی که این دعا براساس نیت صحیح، حضور قلب و یقین به این مطلب که رسول الله راست گفته و مورد تصدیق الله متعال بوده، خوانده شود.
فوائد حدیث:

۱- کلام الله، صفت باری تعالی او و غیر مخلوق است.

۲- کلمات و سخنان الله راست و منصفانه است.

۳- این دعا هنگام اردو زدن در هر مکانی به‌ویژه در سفر خوانده می‌شود.

۸۵- «اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ

فِي دِينِي وَدُنْيَايَ، وَأَهْلِي، وَمَالِي، اللَّهُمَّ اسْتُرْ عَوْرَاتِي، وَأَمِنْ رَوْعَاتِي، اللَّهُمَّ احْفَظْنِي مِنْ بَيْنِ يَدَيْ، وَمِنْ خَلْفِي، وَعَنْ يَمِينِي، وَعَنْ شِمَالِي، وَمِنْ فَوْقِي، وَأَعُوذُ بِعَظَمَتِكَ أَنْ أُغْتَالَ مِنْ تَحْتِي»^(۱).

ترجمه: «الهی! عفو و عافیت دنیا و آخرت را از تو می‌خواهم. بارالها! عفو و عافیت دین، دنیا، خانواده و مالم را از تو مسألت می‌نمایم. بارالها! عیوب مرا بپوشان و ترس مرا به ایمنی مبدل ساز، الهی! مرا از جلو، پشت سر، سمت راست و چپ و بالای سرم، محافظت بفرما، و به بزرگی و عظمت تو پناه می‌برم از این که بطور غافلگیرانه ترور شوم».

معنی کلمات حدیث:

الْعَفْوَ: بخشیده شدن گناهان.

الْعَافِيَةَ: سلامتی و عافیت.

عَوْرَاتٍ: عورت انسان.

رَوَعَاتٍ: ترسناک.

أَعْتَالَ مِنْ تَحْتِي: فرو رفتن در زمین و کشته شدن به صورت غافلگیرانه

رهنمود حدیث:

روای حدیث می‌گوید: رسول اکرم ﷺ در هر صبح و شام این دعا را می‌خواند که شامل اموری است که انسان مسلمان در همه‌ی اوقات به آنها نیاز دارد. رسول اکرم ﷺ در این دعا از الله خواست تا او را از همه‌ی جهات ششگانه مورد حفاظت قرار دهد و از فرورفتن در زمین که نشانه‌ی عذاب الهی است. نیز به الله پناه برد.

فوائد حدیث:

۱- عافیت در دین و دنیا راه رسیدن به بهشت است که محل همه‌ی خوبی‌ها و نعمت‌هاست

۲- انسان مسلمان لحظه‌ای از مؤاخذة الله متعال احساس امنیت نمی‌کند.

۳- مشروعیت پناه جستن به الله از مرگ ناگهانی.

۸۶- «اللَّهُمَّ عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَاطِرِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ، رَبِّ كُلِّ شَيْءٍ وَمَلِيكُهُ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ نَفْسِي، وَمِنْ شَرِّ الشَّيْطَانِ وَشَرِّهِ^(۱)، وَأَنْ أَقْتَرِفَ عَلَى نَفْسِي سُوءًا، أَوْ أُجْرَهُ إِلَى مُسْلِمٍ»^(۲).

ترجمه: «بارها! ای داننده‌ی نهان و آشکار، آفریدگار آسمان‌ها و زمین، پروردگار و مالک هر چیز، من گواهی می‌دهم که بجز تو، معبود دیگری نیست، از شرّ نفس و از شرّ شیطان و دام فریبش، و از این که خود مرتکب کار بدی شوم و یا به مسلمانی، بدی برسانم، به تو پناه می‌برم».

معنی کلمات حدیث:

مَلِيكُهُ: مالک، صاحب.

شَرِّهِ: وسوسه‌ی او. [دام و ریسمان‌های که شیطان با آن شکار کند]

۱- این قسمت دعا، با این الفاظ نیز روایت شده است: «وَمِنْ شَرِّ الشَّيْطَانِ وَشَرِّهِ» یعنی: از شرّ شیطان و آنچه به آن دعوت و وسوسه می‌کند، همچون [شرک آوردن] به خداوند متعال».

(مُصَحَّح)

۲- ترمذی و ابوداود. و نگا: صحیح ترمذی (۱۴۲/۳).

أَقْتَرَفَ: مرتکب شوم.

رهنمود حدیث:

ابوبکر صدیق رضی الله عنه به رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم گفت: به من کلماتی بیاموز که صبحگاهان و شامگاهان بخوانم، رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم دعای فوق را به ایشان آموزش داد که در آن به علم و دانش کامل و فراگیر الله متعال اشاره شده و این نکته تصریح شده است که الله متعال در مملکت خویش هر چه بخواهد و هرگونه بخواهد عمل می‌کند. همچنین با قلب و زبان به وحدانیت الله اعتراف شده است و در پایان از بدی و چیرگی نفس اماره به ایشان پناه خواسته که انسان در حق خویشتن و احدی از مخلوقات ظلم و ستمی روا دارد. چراکه انسان در برابر تمامی گفته‌ها و کرده‌های خود، مؤاخذه خواهد شد.

فوائد حدیث:

- ۱- مشروعیت خواندن این ورد در صبح و شام و هنگام خواب.
- ۲- اشاره به گستردگی دانش الله متعال بر همه کس و همه چیز و تمامی افعال بزرگ و کوچک بندگان بنابراین هیچ چیزی از دید ایشان مخفی نمی‌ماند.
- ۳- الله متعال را باید همیشه مراقب دانست چراکه او آگاه به همه‌ی حرکات و احوال ماست.
- ۴- پناه جستن به الله متعال از شر شیطان و نقشه‌های آن چنان‌که شاعر می‌گوید:

«با نفس و شیطان مخالفت کن و از فرمان آنها سرباز زن».

۸۷- «بِسْمِ اللَّهِ الَّذِي لَا يَضُرُّ مَعَ اسْمِهِ شَيْءٌ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ وَهُوَ السَّمِيعُ

الْعَلِيمُ»^(۱). «به نام خدایی که با نام وی هیچ چیز در زمین و آسمان، گزندی نمی‌رساند و او شنوا و دانا است».

معنی کلمات حدیث:

بِسْمِ اللَّهِ: به نام الله پناه می‌برم

۱- هر کس سه بار در وقت صبح و سه بار در وقت شب این دعا را بخواند هیچ چیزی به او ضرر نمی‌رساند. روایت ابوداود (۳۲۳/۴) و ترمذی (۴۶۵/۵) و ابن ماجه و أحمد. نگا: صحیح ابن ماجه (۳۳۲/۲) و علامه عبدالعزیز بن باز در (تحفة الأخيار ص ۳۹) سندش را حسن دانسته است.

رهنمود حدیث:

این حدیث بیان‌گر آن است که حفاظت حقیقی فقط در دست الله متعال است چه او صاحب آسمان‌ها و زمین و دارای عظمت، قدرت و کبریائی است و نیز او سمیع و علیم (شنوا و دانا) است که همزمان همه‌ی صداها را می‌شنود. تا جایی که صدای پای مورچه سیاه را در دل تاریک شب می‌شنود این امر انسان مسلمان را بر آن می‌دارد تا همواره مراقب باشد که الله متعال از او جز سخن نیک چیز دیگری نشنود و نیز او علیم است و بنده باید کارهایش را به او بسپارد و از کارهای زشت دست بکشد و به کارهای نیک و شایسته رو بیاورد.

فوائد حدیث:

۱- فقط بر الله متعال باید توکل و اعتماد کرد چراکه سود و زیان فقط در دست اوست.

۲- در مملکت و حکومت الله، جز آنچه او بخواهد اتفاق نمی‌افتد.

۳- این مطلب که الله هر آنچه بر زبان می‌آوریم می‌شنود و آنچه را در دل داریم می‌داند باید تبدیل به باور قطعی شود.

۸۸- «رَضِيتُ بِاللَّهِ رَبًّا، وَبِالْإِسْلَامِ دِينًا، وَبِمُحَمَّدٍ ﷺ نَبِيًّا وَرَسُولًا»^(۱).

«هر کس این دعا را سه بار در صبح و سه بار در شب بخواند الله بر خود فرض کرده که در روز قیامت او را راضی کند».

«به ربوبیت الله، و به داشتن دین اسلام، و پیامبری محمد ﷺ راضی و خشنودم».

معنی کلمات حدیث:

رَضِيتُ: خشنودم، پسندیدم.

رهنمود حدیث:

انسان مسلمان با زبان این ورد را می‌گوید و با قلب آن را باور می‌کند چرا که رضایت از الله بمعنی تسلیم شدن در برابر شریعت اسلام و پیروی از پیامبر و با نشانه‌ی محبت واقعی به الله و پیامبرش می‌باشد. چنان که فرموده است:

۱- روایت أحمد (۳۳۷/۴) و نسائی در کتاب: عمل اليوم والليلة شماره (۴) وابن السنی شماره‌ی (۶۸) و ابوداود (۳۱۸/۴) و ترمذی (۴۶۵/۵) و عبدالعزیز بن باز در کتاب: (تحفة الأخیار ص ۳۹) سندش را حسن دانسته است.

﴿قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ﴾ [آل عمران: ۳۱].

«بگو اگر الله را دوست دارید از من پیروی کنید تا الله شما را دوست بدارد».

همچنین این اعلام رضایت از الله متعال شامل رضا به قضا و قدر نیز می‌باشد و رضایت از اسلام بعنوان دین یعنی تسلیم شدن در برابر الله و رسول در همه‌ی ابعاد زندگی چنان که می‌فرماید: ﴿فَلَهُمْ أَسْلَمُوا وَبَشِّرِ الْمُخْبِتِينَ﴾ [الحج: ۳۴]. «پس به فرمان] او گردن نهید. و فروتنان را بشارت ده».

فوائد حدیث:

۱- استمرار سعی و تلاش برای تحقق بخشیدن به این رضایت در گفتار و کردار و عقیده و همین است راه رستگاری.

۲- اثبات پاداش بزرگ برای گوینده‌ی این ورد هر کس که باشد.

۳- الله نیز گوینده‌ی این ذکر را خشنود و راضی خواهد ساخت چنانکه این مطلب در دنباله‌ی حدیث بیان شده است.

۸۹- «سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ، عَدَدَ خَلْقِهِ، وَرِضَا نَفْسِهِ، وَزِنَةَ عَرْشِهِ وَمِدَادَ كَلِمَاتِهِ».

«هنگام صبح، سه بار بخواند»^(۱).

«تسبیح و پاکی الله و ستایش او را به تعداد آفریدگانش و خشنودی خودش و به اندازه

سنگینی عرشش و جوهر سخنانش، بیان می‌نمایم».

معنی کلمات حدیث:

عَدَدَ خَلْقِهِ: به تعداد آفریده‌هایش.

رِضَا نَفْسِهِ: رضایت الله از بندگانی که مورد رضایت او بوده‌اند از انبیاء، صدیقین،

شهدا و نیکان.

مِدَادَ كَلِمَاتِهِ: به تعداد سخنان الله که قابل شمارش نیستند.

رهنمود حدیث:

رسول اکرم ﷺ روزی از خانه‌ی همسر گرامی‌اش، جویریہ در حالی بیرون شد که

ایشان در مصلا‌ی خود نشسته بود. رسول اکرم ﷺ به وقت چاشتگاه به خانه برگشت

متوجه شد که جویریہ بازهم همانجا نشسته و مشغول خواندن ذکر و اوراد است. با

تعجب پرسید: هنوز همانجا نشسته‌ای؟ پاسخ داد: بلی. رسول اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمود: من چهار کلمه را سه مرتبه گفته‌ام که اگر همه‌ی آنچه که از صبح تا حالا خوانده‌ای با آنها مقایسه شود برابری نخواهد کرد سپس ورد فوق را بیان نمود.

فوائد حدیث:

- ۱- پاداش اذکار پر معنی و جامع فراتر از پاداش سایر اذکار است.
- ۲- مشروعیت انتخاب مکان ویژه درون خانه برای عبادت بانوان.
- ۳- پیروی از سنت نزدیک‌ترین راه برای کسب پاداش بیشتر است.
- ۴- در عبادت کمیت و تعداد مهم نیست بلکه کیفیت و روش سنت، مهم است.
- ۵- در این دعا به دو صفت خلق و کلام برای الله به گونه‌ای که شایسته‌ی او است اشاره شده همچنین اثبات نفس «ذات» برای الله بدون این که با کسی مشابهتی داشته باشد. ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾ [الشوری: ۱۱]

۹۰- «سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ»^(۱). «صد مرتبه خوانده شود».

«پاک و منزّه است خداوند، و من ستایش او را بیان می‌کنم».

رهنمود حدیث:

در این حدیث مزدهی بزرگی برای گوینده‌ی این ورد مبارک بیان شده چنان که می‌فرماید: هر کس صبح و شام صد مرتبه بگوید: «سبحان الله وبحمده...» روز قیامت هیچ کس بهتر از آنچه که او به‌همراه دارد نخواهد داشت مگر کسی که همین ورد را روزانه صد مرتبه یا بیشتر خوانده باشد و این پاداش بزرگ به‌خاطر آن است که این ورد بیان‌گر پاکی الله از هر عیب و نقص و اقرار به دارا بودن تمامی صفات کمال برای وی می‌باشد.

فوائد حدیث:

- ۱- ذکرالله متعال جزو بهترین اعمال است که باعث کسب بالاترین پاداش‌هاست.
- ۲- ذکرالله متعال باید با قلب و زبان باشد.

۱- هر کس در وقت صبح و شب (۱۰۰) مرتبه این ذکر را بخواند در روز قیامت هیچ کس درجه‌ای برتر از او را نخواهد داشت، مگر کسی که این ذکر را مانند او، یا بیشتر از او خوانده باشد. مسلم (۲۰۷۱/۴).

۳- اسلام می‌خواهد قلب پیروانش را با آخرت ربط دهد و توجه آنها را همواره به پاداش اخروی جلب نماید.

۴- جواز زیاد گفتن اذکاری که مشروط به گفتن تعداد مشخصی نیستند. به دلیل آیات و احادیثی که تشویق به زیاد گفتن ذکر نموده‌اند.

۹۱- «يَا حَيُّ يَا قَيُّوْمُ بِرَحْمَتِكَ أَسْتَغِيْثُ أَصْلِحْ لِيْ شَأْنِيْ كُلَّهُ وَلَا تَكِلْنِيْ إِلَى نَفْسِيْ طَرْفَةَ عَيْنٍ»^(۱).

«ای زنده و پا برجا! به وسیله‌ی رحمت تو از تو کمک می‌خواهم، همه‌ی امورم را اصلاح بفرما، و مرا به اندازه‌ی یک چشم به هم زدن به حال خود رها مکن».

معنی کلمات حدیث:

أَسْتَغِيْثُ: کمک می‌طلبم.

لَا تَكِلْنِيْ: رهایم مکن.

رهنمود حدیث:

در این حدیث رسول اکرم ﷺ به دخترش فاطمه رضی الله عنها این دعای خجسته را آموزش داد تا صبح و شام بخواند. دعایی که در آن امت به بهترین وجه توسط رسول اکرم ﷺ توجه و تربیت شده که اصلاح همه‌ی امور زندگی خویش را از الله بخواند و قطعاً اصلاح عقیده و ایمان فرد در مورد الله و اسما و صفات وی بیش از هر چیز دیگری حایز اهمیت است.

فوائد حدیث:

الله متعال متصف به صفت زندگی و حیات است که با زندگی آفریده‌هایش قابل مقایسه نیست چرا که او زنده است و هرگز نخواهد مرد و بیدار است و هرگز نخواهد خوابید.

مشروعیت این دعا که الله متعال انسان را لحظه‌ای به حال خودش وانگذارد چراکه نفس آدمی وادار کننده‌ی به بدی‌ها است ﴿إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوْءِ﴾ [یوسف: ۵۳]. «چرا که نفس قطعاً به بدی امر می‌کند».

۱- هدایت در دست الله متعال است و انسان هیچ چاره‌ای جز متوسل شدن به الله

۱- حاکم، و سندش را صحیح دانسته، و ذهبی (۵۴۵/۱) با او موافقت کرده است. نگا: صحیح الترغیب والترهیب (۲۷۳/۱).

ندارد.

۹۲- «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ».

«جز الله معبود بحق نیست، او شریکی ندارد، پادشاهی از آن اوست، و او بر هر چیز توانا

است». [ده بار بخواند^(۱) و هنگام کسالت و بی‌حوصلگی، یک بار کافی است]^(۲).

معنی کلمات حدیث:

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ: معبود بحق جز الله نیست.

رهنمود حدیث:

این ورد نیز مانند ورد سابق دارای پاداش فراوانی است به خواننده‌ی آن، ثواب آزاد کردن ده برده می‌رسد. رسول اکرم ﷺ در روایت دیگری می‌فرماید: «هر کس که برده‌ای را آزاد نماید الله متعال در عوض هر عضو، اعضای او را از آتش جهنم آزاد می‌سازد. علاوه بر یکصد نیکی و معاف شدن یکصد گناه صغیره» چراکه برای بخشیده شدن گناهان کبیره نیاز به توبه‌ی ویژه هست. همچنین این کلمات برای او حفاظ و نجاتی از شر شیطان می‌شوند و خداوند او را به فضل خویش از وسوسه‌ها، ترس و گمان‌ها می‌رهاند.

فوائد حدیث:

۱- جواز گفتن این تعداد ذکر پشت سر هم یا جداگانه که البته یکجا و پشت سر هم بهتر است.

۲- این پاداش به کسی تعلق می‌گیرد که این ورد را در حالی که معنی آن را می‌داند با زبان تلفظ کند و باقلب به مفهوم آن بیندیشد.

۳- نباید به فضل و گستردگی بخشش الله متعال بادیده تردید نگریست.

۹۳- «أَصْبَحْنَا وَأَصْبَحَ الْمُلْكُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ^(۳)، اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ خَيْرَ هَذَا الْيَوْمِ^(۱)»:

۱- نسائی در کتاب: عمل الیوم واللیلة شماره‌ی (۲۴) و نکا: صحیح الترغیب والترهیب (۲۷۲/۱) و کتاب: (تحفة الأخیار) اثر شیخ ابن باز ص(۴۴) نکا: فضیلت آن در حدیث شماره‌ی (۲۵۵) همین کتاب.

۲- أبوداود (۳۱۹/۴) و ابن ماجه وأحمد (۶۰/۴) و نکا: صحیح الترغیب والترهیب (۲۷۰/۱). صحیح ابوداود (۹۵۷/۳) و صحیح ابن ماجه (۳۳۱/۲) و کتاب زاد المعاد (۳۷۷/۲).

۳- و هنگام شب گفته شود: «أَمْسَيْنَا وَأَمْسَى الْمُلْكُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ».

فَتَحَّهُ، وَنَصْرَهُ، وَنُورَهُ، وَبِرْكَتَهُ، وَهُدَاهُ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا فِيهِ وَشَرِّ مَا بَعْدَهُ»^(۲).

ترجمه: «ما و تمام جهانیان، شب را به صبح رسانیدیم برای خدایی که پروردگار جهانیان است. بار الها! من از تو خوبی امروز، یعنی گشایش، پیروزی، نور، برکت و هدایتش را مسألت می‌نمایم، از بدی آنچه امروز و بعد از آن، پیش می‌آید، به تو پناه می‌برم».

معنی کلمات حدیث:

فَتَحَّهُ: خوبی آن.

رهنمود حدیث:

این ورد بیان‌گر آن است که همه‌ی امور در دست پروردگار است او انسان را به کارهای خیر توفیق می‌دهد اما نفس و شیطان در پی ناکامی انسان هستند. بنابراین انسان مسلمان روزش را با ذکر الله متعال. از وی می‌خواهد که او را بر نفس و شیطان پیروز بگرداند از پروردگار خویش نوری می‌طلبد که به کمک آن دانش مفید، عمل صالح، روزی حلال و هدایت و برکت نصیبش گردد و این‌ها بدون پیروی از راه هدایت و مخالفت با هواهای نفسانی ممکن و میسر نیست. سنت است که انسان مسلمان این دعا را در صبح و شام بخواند با این تفاوت که هنگام صبح بگوید: «أصبحنا وأصبح الملك...» و هنگام شام بگوید: أمسنا وأمسى الملك... همچنین کلمات: «اليوم والليلة» به تناسب زمان جایگزین یکدیگر شوند.

فوائد حدیث:

۱- زیاد گفتن اذکار شرعی در گوینده‌ی خویش شوق بندگی را خواهد افزود.

۲- ذکر برای انسان مؤمن سلاحی است برای مبارزه با شیطان.

۹۴- رسول اکرم ﷺ فرمود: «هر کس صبح هنگام بگوید: «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ، وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ» گویا برده‌ای از فرزندان اسماعیل آزاد نموده است و ده گناه از او بخشیده و به درجات او ده درجه افزوده می‌شود و تا غروب از شر شیطان در امان خواهد ماند و اگر در وقت شام بخواند تا صبح

۱- و هنگام شب گفته شود: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ خَيْرَ هَذِهِ اللَّيْلَةِ فَتَحَهَا وَنَصْرَهَا وَنُورَهَا وَبِرْكَتَهَا وَهُدَاهَا، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا فِيهَا وَشَرِّ مَا بَعْدَهَا».

۲- أبوداود (۳۲۲/۴) و شعيب و عبدالقادر الأرنؤوط در تحقيق كتاب زاد المعاد (۲۷۳/۲) سندش را حسن دانسته‌اند.

در امان خواهد ماند.

معنی کلمات حدیث:

عدل: برابر، اندازه، مانند

رهنمود حدیث:

رسول اکرم ﷺ فرمود هر کسی که این ذکر را با یقین و باور بخواند مانند این است که برده‌ای از فرزندان اسماعیل پیامبر آزاد کرده است و علاوه بر آن برای گوینده‌ی این ذکر، ده نیکی نوشته می‌شود و ده گناه معاف می‌گردد و ده درجه به درجاتش در بهشت افزوده می‌شود و اگر شب هنگام بخواند تا صبح و اگر صبح هنگام بخواند تا شب از شر شیطان در امان خواهد ماند و این فضل و بخشش الهی است که شامل کسی می‌شود که الله بخواند.

فوائد حدیث

۱- ذکر الله متعال جزو بزرگ‌ترین و آسانترین دروازه‌های خیر و نیکی، است.

۲- انسان مسلمان در هر حال لب به حمد و ستایش الله می‌گشاید چه در فراخدستی و نعمت که آنرا حمد شکر و چه در تنگدستی و مصیبت که آنرا حمد تفویض می‌نامند به‌خاطر این که الله بهتر می‌داند که با بنده‌اش چگونه رفتار نماید.

۹۵- رسول اکرم ﷺ صبح و شام این دعا را می‌خواند: «أَصْبَحْنَا عَلَىٰ فِطْرَةِ الْإِسْلَامِ^(۱)، وَعَلَىٰ كَلِمَةِ الْإِخْلَاصِ، وَعَلَىٰ دِينِ نَبِيِّنَا مُحَمَّدٍ ﷺ، وَعَلَىٰ مِلَّةِ آبَائِنَا إِبْرَاهِيمَ، حَنِيفًا مُّسْلِمًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ»^(۲).

«ما بر فطرت اسلام، کلمه‌ی اخلاص، دین پیامبرمان محمد ﷺ و آئین پدرمان ابراهیم؛ صحیح کردیم، ابراهیم حقگرا و مسلمان که از مشرکان نبود».

معنی کلمات حدیث:

كَلِمَةِ الْإِخْلَاصِ: یعنی گواهی دادن به «لا إله إلا الله محمد رسول الله».

۱- و هنگام شب می‌فرمود: «أَمْسَيْنَا عَلَىٰ فِطْرَةِ الْإِسْلَامِ».

۲- أحمد (۳/۴۰۶ و ۴۰۷) و ابن السنی در کتاب: عمل الیوم و اللیلة، شماره‌ی (۳۴) و نکا: صحیح الجامع (۴/۲۰۹).

رهنمود حدیث:

این حدیث بخوبی بیان گر آن است که فطرت سالم همان فطرت اسلامی است. چراکه الله متعال انسان‌ها را بر همین امر بزرگ یعنی توحید سرشته چنان که فرموده است: ﴿فَطَرَتِ اللَّهُ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ﴾ [الروم: ۳۰].

ترجمه: «و از فطرتی پیروی کن که مردم را بر اساس آن سرشته است. آفرینش الله قابل تغییر نیست. این، دین استوار و مستقیم (توحیدی) است؛ ولی بیشتر مردم نمی دانند». و نیز رسول اکرم ﷺ فرموده است: هر نوزادی بر فطرت سلیم متولد می شود. سپس پدر و مادرش او را به دین یهود، یا نصارا و یا مجوس و آتش پرستان سوق می دهند.

و مراد از این فطرت همان یک سوئی و صفای عقیده است که آیین همه‌ی پیامبران، به ویژه ابراهیم بوده است. فواید حدیث:

۱- دعوت همه پیامبران در اصل مشترک بود که چیزی جز دعوت به توحید و یگانگی الله متعال نبود.

۲- دعوت به توحید و اخلاص، وظیفه‌ای است همیشگی.

۹۶- عبدالله بن خبیب می گوید: رسول اکرم ﷺ فرمود: «هنگام صبح و شام سه مرتبه قل هو الله احد و معوذتین ﴿قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ﴾^(۱) و ﴿قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ﴾^(۲) را بخوان تو را از هر چیز دیگری کفایت خواهد کرد^۱. نگا شماره ۷۰

۹۷- «أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ»^(۲).

«من از الله طلب آمرزش می کنم و به سوی او برمی گردم». [روزانه صد بار گفته شود] نگا شماره ۲۴۸

۹۸- «اللَّهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ عَلَى نَبِيِّنَا مُحَمَّدٍ». «هنگام صبح، ده بار خوانده شود»^(۱).

۱- ابوداود (۳۲۲/۴) و صحیح ترمذی (۱۸۲/۳)

۲- بخاری مع الفتح (۱۰۱/۱۱) و مسلم (۲۰۷۵/۴).

«بار الها! بر پیامبرمان محمد ﷺ سلام و درود بفرست.»

رهنمود حدیث:

در این حدیث به گوینده این درود علاوه بر شفاعت عمومی بیان شده است. همچنین این حدیث بیانگر اهمیت و جایگاه درود فرستادن بر رسول اکرم ﷺ می باشد که علاوه بر شفاعت دارای پاداش بزرگی است.

فوائد حدیث:

- ۱- شفاعت در قیامت بر دو نوع ویژه و عمومی است.
- ۲- درود فرستادن بر رسول اکرم ﷺ جزو بهترین اعمال و گرانبها ترین اذکار است.
- ۳- رسول الله نزد پروردگار خویش از جایگاه رفیعی برخوردار است.

(۲۸) اذکار قبل از خواب

۹۹- رسول اکرم ﷺ هنگام خوابیدن، دو دستش را همانند دعا کنار هم قرار می داد و سوره های زیر را می خواند و در آن می دمید، سپس دو دستش را تا جایی که می رسید به بدنش می مالید، و این کار را از سر و صورت و قسمت جلوی بدن آغاز می نمودی و آن را سه بار تکرار می نمود.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ﴿قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ۱﴾ اللَّهُ الصَّمَدُ ﴿لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ ۲﴾ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ ﴿﴾ [الإخلاص: ۱-۴].

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ﴿قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ ۱﴾ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ ۲﴾ وَمِنْ شَرِّ غَاسِقٍ إِذَا وَقَبَ ۳﴾ وَمِنْ شَرِّ النَّفَّاثَاتِ فِي الْعُقَدِ ۴﴾ وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ ۵﴾ [الفلق: ۱-۵].

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ﴿قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ ۱﴾ مَلِكِ النَّاسِ ۲﴾ إِلَهِ النَّاسِ ۳﴾ مِنْ

۱- هر کس صبح ۱۰ بار، و شب ۱۰ بار بر من درود بفرستد، روز قیامت شفاعت من شامل حالش می شود. الطبرانی با دو سند که یکی از آن مورد اعتماد است، نگا: مجمع الزوائد (۱۲۰/۱۰) و صحیح الترغیب والترهیب (۲۷۳/۱).

شَرَّ الْوَسَايِسِ الْخَنَائِسِ ۝ الَّذِي يُوسِسُ فِي صُدُورِ النَّاسِ ۝ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ ﴿٦﴾
[الناس: ۱-۶].

توجه: ترجمه‌ی آیات در قسمت ۷۰ بیان شد.

کلمات حدیث: نگا شماره ۷۰.

رهنمود حدیث:

بدون تردید روز رسول اکرم ﷺ با اقرار به توحید و یگانگی الله آغاز می‌شد چنانکه در روایت بخاری آمده که وقتی رسول اکرم ﷺ از خواب بیدار می‌شد می‌فرمود: «الحمد لله الذي أحيانا بعد ما أماتنا وإليه النشور». «ستایش مر خدایی را که ما را بعد از آنکه میرانده بود زنده کرد و بازگشت نیز به سوی او است».

همچنین در طول روز مردم را به سوی یگانگی الله فرا می‌خواند پس بی‌جهت نبود که پایان روزش نیز با بیان یگانگی الله باشد چنان که خواندن سوره‌های اخلاص، فلق و ناس سه بار و با کیفیتی که بیان گردید معمول همیشگی ایشان بود.

این سه سوره شامل مفاهیم عظیمی همچون اخلاص قولی و عملی در پیشگاه رب العالمین هستند. همچنین رسول اکرم ﷺ هرگاه دچار بیماری یا سردرد می‌شد این سه سوره را به‌خاطر فواید و خیر و برکتی که در آنها وجود دارد می‌خواند.

فوائد حدیث:

- ۱- دعوت و فراخواندن به یگانگی الله کلید هر خیر و دوری از هر شری است.
- ۲- جادو، چشم زخم و حسد بدون اراده الله نه واقع می‌شود و نه رفع می‌گردد.
- ۳- همه مخلوقات تحت مالکیت الله و پرورش او به سر می‌برند.

﴿اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ لَا تَأْخُذُهُ سِنَّةٌ وَلَا نَوْمٌ لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِّنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَلَا يَئُودُهُ حِفْظُهُمَا وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ﴾ [البقرة: ۲۵۵]. «خداست که معبودی جز او نیست؛ زنده و برپادارنده است؛ نه خوابی سبک او را فرو می‌گیرد و نه خوابی گران؛ آنچه در آسمانها و آنچه در زمین است، از آن اوست. کیست آن کس که جز به اذن او در پیشگاهش شفاعت کند؟ آنچه در پیش روی آنان و آنچه در پشت سرشان است می‌داند. و به چیزی از علم او، جز به

آنچه بخواهد، احاطه نمی‌یابند. کرسی او آسمانها و زمین را در بر گرفته، و نگهداری آنها بر او دشوار نیست، و اوست والای بزرگ».

هرکس این آیه را در بسترش بخواند، محافظی از طرف الله متعال برایش گماشته می‌شود و شیطان تا صبح به او نزدیک نمی‌شود. [بخاری مع الفتح ۴/۴۸۷].

ترجمه‌ی آیه در قسمت ۷۱ بیان شد.

معنی کلمات حدیث: نگا شماره ۷۱.

رهنمود حدیث:

این حدیث بیان‌گر مشروعیت خواندن این آیه قبل از خواب می‌باشد. و درباره‌ی آن اتفاقی بیان شده که ذکرش خالی از لطف نیست. ابوهریره که از طرف رسول الله نگهبانی اموال زکات را بعهدہ داشت می‌گوید: فردی شب هنگام می‌آمد و به اموال بیت المال دست‌برد می‌زد. من او را دستگیر کردم و پس از این که تعهد می‌داد که دوباره تکرار نکند آزادش نمودم و این کار تا سه شب تکرار شد. شب سوم به ابوهریره گفت: مرا آزاد کن و اگر می‌خواهی از شر من خلاص شوی هنگام خواب آیه الکرسی را بخوان. ابوهریره او را رها کرد و صبح هنگام جریان را برای رسول اکرم ﷺ بیان نمود. ایشان فرمود: او شیطان است راست گفته گر چه بسیار دروغگو است.

فوائد حدیث:

آیه فوق، شامل پنج نام و بیست و شش صفت الله متعال می‌باشد. در این باره به فتح الباری مراجعه شود.

یکی از صفات الله متعال در این آیه «علی» است که بیان‌گر علو و برتری الله بر بندگانش می‌باشد بر خلاف عقیده کسانی که می‌گویند الله (با ذات) همه‌جا است.

۳- خواندن این آیه با فهم و تدبیر باعث حفاظت بنده از شر شیطان خواهد بود.

۱۰۱- ﴿عَمَّنَ الرَّسُولُ بِمَا أَنْزَلَ إِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ ۚ وَالْمُؤْمِنُونَ كُلٌّ آمَنَ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ ۚ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِّن رُّسُلِهِ ۚ وَقَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا ۚ غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ ﴿۳۸﴾ لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا ۚ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ ۗ رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِن نَّسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا ۗ رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا إِصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ ۗ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِنَا ۗ رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ ۗ وَاعْفُ عَنَّا وَارْحَمْنَا ۗ أَنْتَ مَوْلَانَا فَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿۳۹﴾ [البقرة: ۲۸۵-۲۸۶]. «پیامبر [خدا] بدانچه از جانب

پروردگارش بر او نازل شده است ایمان آورده است، و مؤمنان همگی به خدا و فرشتگان و کتابها و فرستادگانش ایمان آورده‌اند [و گفتند:] «میان هیچ یک از فرستادگانش فرق نمی‌گذاریم» و گفتند: «شنیدیم و گردن نهادیم، پروردگارا، آمرزش تو را [خواستاریم] و فرجام به سوی تو است» خداوند هیچ کس را جز به قدر توانایی‌اش تکلیف نمی‌کند. آنچه [از خوبی] به دست آورده به سود او، و آنچه [از بدی] به دست آورده به زیان اوست. پروردگارا، اگر فراموش کردیم یا به خطا رفتیم بر ما مگیر، پروردگارا، هیچ بار گرانی بر [دوش] ما مگذار؛ همچنانکه بر [دوش] کسانی که پیش از ما بودند نهادی. پروردگارا، و آنچه تاب آن نداریم بر ما تحمیل مکن؛ و از ما درگذر؛ و ما را ببخشای و بر ما رحمت آور؛ سرور ما تویی؛ پس ما را بر گروه کافران پیروز کن».

هر کس این دو آیه را در شب قرائت نماید، او را کفایت می‌کنند. [بخاری مع الفتح ۱۹/ ۹۴ و مسلم ۱/ ۵۵۴، و هر دو آیه در سوره بقره: ۲۸۵-۲۸۶ می‌باشد].

معنی کلمات حدیث:

۱- سَمِعْنَا: این جا مراد از شنیدن، فهم و پیروی است.

۲- وَسِعَ: توان.

۳- كَسَبْتُ: خیری که کسب کرده.

۴- أَكْتَسَبْتُ: شری که مرتکب شده.

۵- إِصْرًا: تکالیف طاقت فرسا.

۶- الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا: یهود و نصارا.

رهنمود حدیث:

در این حدیث رسول اکرم ﷺ به ما یاد داده که هر کس دو آیه‌ی آخر سوره بقره را شب هنگام بخواند برای او کافی خواهد بود. بعضی گفته‌اند هدف از کافی بودن یعنی از خواندن نماز شب او را بی‌نیاز می‌سازند. و بعضی گفته‌اند هدف این است که از نظر اعتقادی همین دو آیه برای او کافی است چرا که شامل امور ایمان و اعمال می‌باشند، مطلب دوم اینکه که پیشینیان و اصحاب، از نظر ظاهر و باطن تسلیم اوامر الهی و پیامبرش بودند. چرا که وقتی آیه قبلی نازل شد آنها شدیداً ترسیدند به خاطر این که از برخی وسوسه‌ها و خیالات ناخواسته در امان نبودند. آنگاه ارحم الراحمین به آنها تخفیف داد و این دو آیه را نازل نمود.

فوائد حدیث:

- ۱- خواندن آیات آخر سوره بقره که گنجی از گنج‌های بهشت می‌باشند دارای فضیلت زیادی است.
 - ۲- ایمان به سایر پیامبران قبلی چه نامی از آنها به میان آمده چه نیامده باشد.
 - ۳- ایمان به کتاب‌های قبلی به شرطی که دست نخورده باشند لازم است البته باید بدانیم که اسلام ناسخ ادیان قبلی و بهترین جایگزین آنها است.
 - ۴- این امت جایگاه ویژه‌ای نزد الله متعال دارد.
- ۱۰۲- اگر یکی از شما از بسترش برخاست و دوباره به آن برگشت، جایش را جاروب کند؛ زیرا او نمی‌داند که پس از رفتنش چه چیزی بر سر بسترش آمده است و این دعا را بخواند: «بِاسْمِكَ رَبِّي وَضَعْتُ جَنْبِي، وَبِكَ أَرْفَعُهُ، فَإِنْ أَمَسَكَتْ نَفْسِي فَارْحَمْهَا، وَإِنْ أَرَسَلْتَهَا فَاحْفَظْهَا بِمَا تَحْفَظُ بِهِ عِبَادَكَ الصَّالِحِينَ»^(۱).

«پروردگارا! به نام تو پهلوئی خود را بر زمین نهادم، و به کمک تو آن را از زمین، بلند می‌کنم، اگر در حالت خواب روح مرا قبض کردی، آن را ببخشای، و اگر دوباره به او اجازه‌ی زندگی دادی، از آن محافظت فرما، همچنان که از بندگان نیکت محافظت می‌کنی».

معنی کلمات حدیث:

داخل إزاره: قسمت داخلی ازار

أَمَسَكَتْ: نگهداشتی، میراندی

أَرَسَلْتَهَا: رها نمودی، به زندگی باز گرداندی.

رهنمود حدیث:

مستحب است انسان قبل از خوابیدن رختخوابش را کنترل نماید و گوشه‌ی ازار و یا ابزار دیگری بر آن بکشد چرا که ممکن است حشره موذی و یا سوزن و چیز دیگری باشد که با چشم دیده نشود و باعث زیان جبران ناپذیر گردد. خود این عمل به‌خاطر پیروی از رسول الله خالی از اجر و پاداش نیست. همچنین خواندن ورد فوق قبل از خواب به‌گوینده‌ی خود نوعی دلگرمی، طمأنینه و آرامش می‌بخشد.

فوائد حدیث:

- ۱- دعوت به استفاده از اسباب مباح جهت حفاظت خویش ضمن ایمان به این که

هر کاری به اراده و قدرت الله متعال اتفاق خواهد افتاد.

۲- استفاده از اسباب مشروع، با توکل بر الله متعال در تضاد نیست.

۳- ابراز نیازمندی در برابر الله متعال در هر زمان و مکان لازم و ضروری است.

۱۰۳- «اللَّهُمَّ إِنَّكَ خَلَقْتَ نَفْسِي وَأَنْتَ تَوَفَّاهَا، لَكَ مَمَاتُهَا وَمَحْيَاهَا، إِنَّ أَحْيَيْتَهَا فَاحْفَظْهَا، وَإِنْ أَمَتَّهَا فَاعْفِرْ لَهَا، اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْعَافِيَةَ»^(۱).

«بارالها! تو جان مرا آفریدی، و تو آن را دوباره پس می‌گیری، مرگ و زندگی‌اش بدست تو است. الهی! اگر زنده‌اش نگهداشتی، از او محافظت کن، و اگر آن را میراندی، پس مورد آمرزش قرار ده. الهی! من از تو عافیت می‌خواهم».

معنی کلمات حدیث:

الْعَافِيَةُ: سلامت دین و دنیا.

رهنمود حدیث:

این حدیث بیان‌گر آن است که ولی نعمت واقعی فقط الله متعال است. او از نیستی بوجود آورد و همه کارهای ریز و درشت فقط در دست او است و بازگشت و پایان نیز نزد او است. بنابراین شایسته است که انسان مسلمان این ورد را برای ابراز سپاس از حق تعالی، قبل از خواب بر زبان بیاورد.

فوائد حدیث:

۱- اذعان به این مطلب که مرگ و زندگی فقط در دست الله متعال است.

۲- استمرار دعا جزو بزرگترین اسباب موفقیت و عافیت است.

۱۰۴- زمانی که رسول الله ﷺ می‌خواست بخوابد، دست راستش را زیر گونه‌ی راستش قرار می‌داد و این دعا را سه بار می‌خواند:

«اللَّهُمَّ قِنِي عَذَابَكَ يَوْمَ تَبْعَثُ عِبَادَكَ»^(۲).

«الهی! روزی که بندگانت را حشر می‌کنی، مرا از عذابت نجات ده».

معنی کلمات حدیث:

قِنِي: نجاتم ده.

تَبْعْتُ: بر می‌انگیزی، دوباره زنده می‌کنی.

۱- مسلم (۲۰۸۳/۴) و أحمد (۷۹/۲) با همان لفظ آورده است.

۲- ابوداود (۳۱۱/۴) با همان لفظ، و نکا: صحیح ترمذی (۱۴۳/۳).

رهنمود حدیث:

این دعا انسان مسلمان را به یاد آخرت و صحنه‌های هولناک آن می‌اندازد. تا باشد که انسان قبل از خواب توجه کند و اگر ظلم و ستمی نسبت به کسی روا داشته حلالی بطلبد زیرا ممکن است این خواب آخرش باشد.

فوائد حدیث:

- ۱- تشویق به ترسیدن از عذاب الله متعال تا شاید انگیزه‌ای برای توبه کردن باشد.
- ۲- ایمان به زنده شدن پس از مرگ و حساب و کتاب و پاداش، جزو مهمترین مسایل عقیدتی انسان مسلمان به حساب می‌آیند.

۱۰۵- «بِاسْمِكَ اللَّهُمَّ أَمُوتُ وَأَحْيَا»^(۱).

«بار الها! با نام تو می‌میرم [می‌خوابم] و با نام تو زنده می‌شوم [بیدار می‌شوم]».

معنی کلمات حدیث:

بِاسْمِكَ: به یاد نامت

رهنمود حدیث:

این ورد بیان‌گر استمرار ذکر الله متعال در هر حال می‌باشد که ترک آن، باعث غفلت و نهایتاً قساوت قلبی می‌شود.

فوائد حدیث:

- ۱- دائماً به فکر مرگ بودن انسان را در راه بندگی الله کمک می‌کند.

۱۰۶- «سُبْحَانَ اللَّهِ [۳۳] وَالْحَمْدُ لِلَّهِ [۳۳] وَاللَّهُ أَكْبَرُ [۳۴]»^(۲).

رهنمود حدیث:

فاطمه رضی الله عنها خدمت پدر بزرگوار خویش رسید و ابراز داشت که دست‌هایش در اثر آرد کردن گندم با آسیاب دستی و همچنین بازوهای همسرش علی در اثر آب کشیدن از چاه آسیب دیده است و اطلاع پیدا کرده بودند که نزد رسول اکرم صلی الله علیه و آله اسیرانی آورده اند بنابراین از ایشان خادمی طلب نمود؟ رسول اکرم صلی الله علیه و آله فرمود که این‌ها را برای هزینه‌های اهل صفا که جزو مهاجرین فقیر بودند خواهد فروخت و به آنها (علی و فاطمه) وردی آموزش داد که هنگام خواب بخوانند و خاطر نشان ساخت که نفعش

۱- بخاری مع الفتح (۱۱۳/۱۱) و مسلم (۲۰۸۳/۴).

۲- هر کس این تسیبیحات را هنگام خوابیدن بخواند، از داشتن خادمی برای او بهتر است. [و در رفع خستگی و کسالت به او کمک می‌کند]. بخاری مع الفتح (۷۱/۷) و مسلم (۲۰۹۱/۴).

به مراتب از نفع خادم برای آنها بیشتر است. علی هیچ‌گاه قبل از خواب این ورد را ترک نمود حتی شبی که در میدان صفین مشغول نبرد بود آن‌را از یاد نبرد.
فوائد حدیث:

۱- وضعیت معیشتی‌ای که اصحاب پیامبر عموماً و به‌ویژه نزدیک‌ترین خویشاوندان ایشان داشتند به خوبی نمایان است که با آن دست و پنجه نرم می‌کردند.

۲- اشاره به این نکته است که هر کس هنگام خواب بر این ورد پایبند باشد در کارها هر چند که دشوار باشند یاری داده خواهد شد.

۳- میزان شفقت رسول اکرم ﷺ نسبت به دختر و دامادش.

۴- اشاره به این که دنیا زودگذر است و باید به آنچه نزد الله تعالی وجود دارد چشم دوخت.

۱۰۷- «اللَّهُمَّ رَبَّ السَّمَوَاتِ السَّبْعِ وَرَبَّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ، رَبَّنَا وَرَبَّ كُلِّ شَيْءٍ، فَالِقَ الْحَبِّ وَالنَّوَى، وَمُنزِلَ التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ وَالْفُرْقَانِ، أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ كُلِّ شَيْءٍ أَنْتَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهِ. اللَّهُمَّ أَنْتَ الْأَوَّلُ فَلَيْسَ قَبْلَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الْآخِرُ فَلَيْسَ بَعْدَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الظَّاهِرُ فَلَيْسَ فَوْقَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الْبَاطِنُ فَلَيْسَ دُونَكَ شَيْءٌ، إِقْضِ عَنَّا الدَّيْنَ وَأَغْنِنَا مِنَ الْفَقْرِ»
[صحیح مسلم ۲۰۸۴/۴].

ترجمه: «الهی! پروردگار آسمان‌ها و زمین، و پروردگار عرش بزرگ، پروردگار ما و همه‌ی چیز، شکافنده‌ی دانه و هسته، و فرود آورنده‌ی تورات و انجیل و فرقان، از شرّ هر آنچه که پیشانی‌اش در دست تو است به تو پناه می‌برم. الهی! توئی اول، قبل از تو چیزی نیست. و توئی آخر، بعد از تو چیزی نیست. تو آشکاری، و هیچ چیز آشکارتر از تو نیست. تو پنهانی، و هیچ چیز پنهان‌تر از تو نیست. الهی! وام‌های ما را ادا کن، و ما را از تنگدستی به غنا و توانگری برسان.»

معنی کلمات حدیث:

﴿فَالِقِ الْحَبِّ وَالنَّوَى﴾ [الأنعام: ۹۵]. «شکافنده دانه و هسته».

الفرقان: قرآن

رهنمود حدیث:

این دعا جزو دعا‌های جامع و فراگیر رسول الله است که مسائل مختلف عقیدتی را در بر دارد در آن به ربوبیت و مالکیت الهی پرداخته شده و این که او نازل کننده

کتاب‌های آسمانی است و قطعاً فرو فرستادن از بالا به پایین صورت می‌گیرد پس او از همه چیز بالاتر است. همچنین این مطلب خاطر نشان گردیده که الله متعال، اول و آخر و ظاهر و باطن است. اول است بدون ابتدا و آخر است بدون انتها همواره بوده و خواهد بود و هر چه بخواهد همان می‌شود. و در پایان از فقر و تنگدستی به الله متعال پناه برده شده است.

فوائد حدیث:

- ۱- استحباب خواندن این ذکر بعد از دراز کشیدن به سمت راست.
- ۲- اثبات این مطلب که علم و دانش الله متعال در برگیرنده‌ی هر ریز و درشت و ظاهر و باطنی است. و او دانای کل است.
- ۳- استحباب خواندن الله متعال با نام‌ها و صفات نیکش چنان‌که خود فرموده است:

﴿وَلِلَّهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ فَادْعُوهُ بِهَا﴾ [الأعراف: ۱۸۰]. «الله دارای نام‌های نیکی است

او را بدانها بخوانید».

۱۰۸- «الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَطْعَمَنَا وَسَقَانَا، وَكَفَانَا، وَأَوَّانَا، فَكَمْ مِمَّنْ لَا كَافِيَ لَهُ وَلَا

مُؤْوِيٌّ». [صحيح مسلم ۴/۲۰۸۵].

«تمام ستایش‌ها خدائی راست که ما را خورانید و نوشانید، و تمام امور را کفایت کرد و به ما جای پناه داد، براستی که چقدر از مردم هستند که هیچ‌گونه مددکار و پناه دهنده‌ای ندارند».

معنی کلمات حدیث:

كَفَانَا: هزینه زندگی ما را تامین کرد.

أَوَّانَا: ما را پناه داد بر ما ترحم نمود.

رهنمود حدیث:

این دعا بیان‌گر سپاس از الله متعال در برابر نعمت‌های فراوان، ظاهری و باطنی‌اش می‌باشد و این که بی بردن به نعمت‌های الله وقتی بیشتر احساس می‌شود که در مورد دیگران که فاقد این نعمت‌ها بوده، از داشتن نان شب و سر پناه محروم هستند بیندیشیم.

فوائد حدیث:

- ۱- یکی از اسباب رضایت به قضا، نگریستن به حال و وضع کسانی است که از نظر مادی پایین‌تر از ما هستند و همچنین نگاه به کسانی که از نظر دیانت و تقوا

بالاتر از ما هستند.

۲- مراد از کفایت در این جا یا فراهم نمودن راه هدایت به اسلام ویا توفیق شکر نعمت‌ها است.

۳- اعتراف به این که انسان بدون تمسک به الله متعال هیچ راه و چاره‌ای ندارد.

۱۰۹- «اللَّهُمَّ عَالِمَ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَاطِرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ، رَبَّ كُلِّ شَيْءٍ وَمَلِيكُهُ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ نَفْسِي، وَمِنْ شَرِّ الشَّيْطَانِ وَشَرِّكَهٖ، وَأَنْ أَقْتَرِفَ عَلَى نَفْسِي سُوءًا، أَوْ أُجْرَهُ إِلَى مُسْلِمٍ»^(۱). [ترجمه آن در حدیث ۱۱/۸۵ بیان شد].

رهنمود حدیث:

این از دعاهایی است که در صبح و شام خوانده می‌شود چنان که وقتی ابوبکر صدیق از رسول اکرم ﷺ خواست به او دعایی بیاموزد که در صبح و شام بخواند رسول اکرم ﷺ همین دعا را به ایشان آموزش داد.

۱۱۰- «رسول اکرم ﷺ تا سوره ﴿الْم * تَنْزِيلُ﴾ [یعنی سوره سجده] و سوره ﴿تَبَارَكَ الَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ﴾ [یعنی سوره ملک] را نمی‌خواند، نمی‌خواهید»^(۲).

معنی کلمات حدیث:

﴿الْم * تَنْزِيلُ﴾: یعنی سوره سجده.

رهنمود حدیث:

خواندن سوره‌های مخصوصی هنگام خواب مستحب است از جمله خواندن سوره سجده و ملک؛ در مورد خواندن سوره ملک در هنگام شب روایات صحیح و ضعیفی وجود دارد علاوه بر آن رسول اکرم ﷺ قبل از خواب، سوره‌های فلق، ناس و الکافرون، زمر و اسراء را می‌خواند و همچنین روایت است که تا وقتی سوره‌هایی را که با کلمه «سبح» شروع می‌شوند نمی‌خواند، نمی‌خواهید و می‌فرمود در آنها آیه‌ای وجود دارد که از هزار آیه بهتر است. این‌ها علاوه بر اذکار و اورادی است که قبل از خواب می‌خواند.

فوائد حدیث:

۱- زندگی واقعی، زندگی در سایه عبادت الله متعال است.

۱- ابوداود (۳۱۷/۴) و نگا: صحیح سنن ترمذی (۱۴۲/۳).

۲- ترمذی و نسائی، و نگا: صحیح الجامع (۲۵۵/۴).

۲- جواز اکتفا بر بعضی اذکار گرچه خواندن همه بهتر است.

۳- سنت رسول اکرم ﷺ به گونه‌ای است که در برگیرنده‌ی ابعاد مختلف زندگی شبانه روزی انسان مسلمان می‌شود.

۱۱۱- «اللَّهُمَّ أَسْلَمْتُ نَفْسِي إِلَيْكَ، وَفَوَّضْتُ أَمْرِي إِلَيْكَ، وَوَجَّهْتُ وَجْهِي إِلَيْكَ، وَاللَّجَأْتُ ظَهْرِي إِلَيْكَ، رَغْبَةً وَرَهْبَةً إِلَيْكَ لَا مَلْجَأَ وَلَا مَنجَا مِنْكَ إِلَّا إِلَيْكَ، آمَنْتُ بِكِتَابِكَ الَّذِي أَنْزَلْتَ وَبِنَبِيِّكَ الَّذِي أَرْسَلْتَ»^(۱).

ترجمه: «بار الها! جانم را به تو سپردم، و کار خود را به تو تفویض نمودم، و چهره‌ام را به سوی تو گرداندم، و به تو اتکا کردم، در حالی که به نعمت‌های تو امیدوارم و از عذابت بیمناکم، به جز تو پناهگاهی و جای نجاتی ندارم. الهی! به کتابی که تو نازل فرمودی، و پیامبری که تو مبعوث کردی، ایمان آوردم».

معنی کلمات حدیث:

أَسْلَمْتُ نَفْسِي: خودم را در همه کارها تسلیم تو کردم.

وَجَّهْتُ وَجْهِي: چهره‌ام به سمت تو گرداندم و هدفم فقط تویی.

رَغْبَةً وَرَهْبَةً: به امید نعمت‌هایت و ترس از عذابت.

لَا مَلْجَأَ وَلَا مَنجَا: هیچ پناهگاه و راه نجاتی جز خودت نیست.

رهنمود حدیث:

در این حدیث توصیه مفیدی از طرف رسول اکرم ﷺ برای امتش هست روای می‌گوید: رسول اکرم ﷺ فرمود: هر گاه می‌خواهی بخوابی، وضوی کامل بگیر، آنگاه به پهلوئی راست بخواب و این دعا را بخوان. باید دانست که خوابیدن با وضو فوائد زیادی دارد از جمله این که انسان اگر در خواب بمیرد با طهارت جسم مرده و قلبش نیز از پاکیزگی برخوردار است همچنین با طهارت خوابیدن در دیدن خواب‌های نیک موثر است.

اما خوابیدن به پهلوئی راست نیز فوایدی دارد از جمله این که بیدار شدن از خواب راحت‌تر انجام می‌گیرد و از نظر پزشکی نیز به اثبات رسیده که این نوع خوابیدن برای جسم مفیدتر است.

۱- بخاری مع الفتح (۱۱۳/۱۱) و مسلم (۲۰۸۱/۴).

همچنین انسان در این دعا، همه کارهایش را به الله متعال می‌سپارد و به او پناه می‌برد.

مساله دیگری که در این حدیث جلب توجه می‌کند این که راوی حدیث، براء بن عازب به جای کلمه «نبیک» گفت: رسولک، آنگاه رسول اکرم ﷺ سخن او را تصحیح نمود و فرمود: بگو «وَبِنَبِيكَ» در حالی که نبی و رسول از نظر معنی تفاوت زیادی ندارند ولی مهم پیروی از رسول اکرم ﷺ است چرا که ایشان کلمه «نبیک» را فرموده بود. نتیجه می‌گیریم که عبادت و به ویژه اذکار توقیفی اند و باید صد درصد از آنچه رسول اکرم ﷺ فرموده است تبعیت نمود.

[در این حدیث سه سنت مستحب بیان گردیده است: یکی وضو گرفتن هنگام خواب دوم: خوابیدن به پهلو راست و سوم: به یاد الله متعال بودن با ورد زبان و در پایان حدیث فرمود: اگر بر این حالت بمیری بر فطرت سلیم (یعنی اسلام) مرده‌ای] ^(۱).
فوائد حدیث:

- ۱- مستحب است که این ورد تا قبل از خواب به تاخیر انداخته شود و آخرین ورد باشد.
- ۲- بیان این که گوینده این ورد بر فطرت سلیم یعنی دین اسلام قرار دارد.
- ۳- بهتر است کسانی که عادت به خوابیدن بر پهلو چپ یا بر شکم دارند خود را عادت دهند که به پهلو راست بخوابند.
- ۴- وجوب خواندن اذکار با رعایت کلماتی که از رسول اکرم ﷺ به اثبات رسیده است.

۲۹) دعا هنگام غلتیدن از پهلوئی به پهلوئی دیگر در شب

۱۱۲- رسول اکرم ﷺ شب‌ها وقتی از پهلوئی به پهلوئی دیگر می‌غلتید این دعا را می‌خواند: «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ، رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا الْعَزِيزُ

۱- شرح حصن المسلم مجدی بن عبدالوهاب احمد.

الْغَفَّارُ»^(۱).

«هیچ معبود بحق جز الله یکتا و قادر مطلق، وجود ندارد. پروردگار آسمان‌ها و زمین و آنچه در میان آنهاست، او شکست ناپذیر، بسیار آمرزنده».

معنی کلمات حدیث:

تصور: غلتیدن از پهلویی به پهلوی دیگر یا از حالتی به حالتی دیگر.

الْقَهَّارُ: بسیار چیره و غالب. کسی که همه مغلوب اراده و قدرت او هستند.

رهنمود حدیث:

از آنجا که خواب نشانه‌ای از نشانه‌های قدرت الهی است و انسان در خواب کنترل حواس خویش را از دست می‌دهد و در واقع مغلوب قدرت الله می‌شود، رسول اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خواندن ورد فوق را هنگام خواب مسنون قرار داد که در آن انسان به یگانگی الله، چیرگی و قدرتش اعتراف می‌کند و او را بخشنده‌ای می‌داند که با وجود قدرت انتقام، به حال بندگانش ترحم می‌نماید و آنها را مورد بخشش قرار می‌دهد.

فوائد حدیث:

- ۱- انسان مسلمان به یاد پروردگار خویش در همه‌ی حالات است.
- ۲- انسان مسلمان دائماً پروردگار خویش را با اوصافی که او شایسته‌ی آن است، مورد تعریف و ستایش قرار می‌دهد.
- ۳- ابراز فقر و نیاز به درگاه آن ذات بی‌نیاز.

(۳۰) دعای موقع هول و هراس و پریشانی در خواب

۱۱۳- «أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّاتِ مِنْ غَضَبِهِ وَعِقَابِهِ، وَشَرِّ عِبَادِهِ، وَمِنْ هَمَزَاتِ الشَّيَاطِينِ وَأَنْ يَحْضُرُونِ»^(۲).

«به وسیله‌ی کلمات کامل الهی از خشم و مجازات او، بدی بندگانش و وسوسه‌های شیاطین و از این که آنها نزد من بیایند، به الله پناه می‌برم».

معنی کلمات حدیث:

۱- حاکم (۵۴۰/۱) و آنرا صحیح دانسته، و ذهبی با او موافقت کرده است، و نسائی در کتاب: اليوم واللیلة، و ابن السنی، و نگا: صحیح الجامع (۲۱۳/۴).

۲- ابوداود (۱۲/۴)، و نگا: صحیح ترمذی (۱۷۱/۳).

كَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّاتِ: سخنان کامل و بی عیب و نقص الله.

هَمَزَاتٍ: وسوسه‌ها و توطئه‌ها

رهنمود حدیث:

این حدیث بیان‌گر آن است که هرگاه انسان در خواب بترسد و یا وحشت کند فوراً باید به خالق و پروردگار خویش پناه ببرد و به کلمات کامل او متوسل شود چرا که اختیار همه جنبنده‌های عالم فقط در دست الله است. همچنین در این دعا استقامت بر دین و عقیده صحیح خواسته شده که با برطرف کردن وسوسه‌ها و توطئه‌های شیطان که باطل را حق و حق را باطل جلوه می‌دهد. و بر مسلمانان امور دینشان را مشتبه می‌سازد چنین چیزی ممکن است و دفع همه این کارها فقط در دست الله متعال است.

فوائد حدیث:

- ۱- نیاز شدید انسان به پناه بردن به الله متعال از شر شیطان.
- ۲- شیطان در دل‌ها وسوسه و شبهه می‌اندازد که راه خلاصی از آن پس از فضل و کرم الهی، علم مفید است.

(۳۱) پس از دیدن خواب نیک و بد چه باید کرد؟

رسول اکرم ﷺ فرمود: خواب نیک از طرف الله متعال و خواب‌های پریشان از طرف شیطان است بنابراین وقتی که خواب خوبی می‌بینید فقط برای کسی آن را تعریف کنید که او را دوست دارید (بخاری و مسلم).

اما در مورد خواب بد در احادیث چنین آمده است:

۱۱۴- الف) «يَنْفُثُ عَنْ يَسَارِهِ» «ثَلَاثًا». [مسلم ۱۷۷۲/۴] «سه بار به طرف چپ خود فوت کند - فوتی که با کمی رطوبت آب دهان همراه باشد» ب) «يَسْتَعِيدُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ وَمِنْ شَرِّ مَا رَأَى» «ثَلَاثَ مَرَّاتٍ» [مسلم ۱۷۷۲/۴، ۱۷۷۳] «سه بار از شیطان و از شر آنچه که دیده است به الله پناه ببرد» ج) «لَا يُحَدِّثُ بِهَا أَحَدًا» [مسلم ۱۷۷۲/۴]. «در مورد آن با کسی صحبت نکند» د) «يَتَحَوَّلُ عَنْ جَنْبِهِ الَّذِي كَانَ عَلَيْهِ» [مسلم ۱۷۷۳/۴] «پهلوی خود را جابجا کند».

(۱۱۵) «يَقُومُ يُصَلِّيْ اِنْ اَرَادَ ذَلِكَ» [مسلم ۱۷۷۳/۴] «اگر خواست برخیزد و نماز بخواند».

معنی کلمات حدیث:

نُفْتُ: تف کردن خفیف بدون آب دهن.

رهنمود حدیث:

در احادیث فوق انواع سه گانه‌ی خواب بیان گردید که عبارتند از:

نوع اول: خواب نیک که از طرف الله متعال و مؤده‌ای برای انسان مومن است و چهل و ششمین درجه نبوت به حساب می‌آید و صاحب چنین خوابی می‌تواند آن را برای هر کسی که دوست دارد بازگو کند.

نوع دوم: خواب‌های بد و ترسناک: این نوع خواب‌ها از طرف شیطان و سوسه می‌شود و باعث ایجاد ترس و دلهره و پریشانی برای فرد بیننده می‌گردد. رسول اکرم ﷺ برای علاج این نوع خواب‌ها موارد زیر را بیان فرمود:

۱- سه بار دمیدن یا تف انداختن خفیف به سمت چپ خویش.

۲- پناه جستن به الله متعال از شر شیطان با گفتن اعوذ بالله من الشیطان الرجیم و غیره.

۳- تغییر حالت دادن از کیفیتی که بر آن خوابیده است به کیفیت دیگری.

۴- بازگو نکردن چنین خواب‌هایی به مردم چرا که این دلیل بر ترس و باور نمودن آن است.

۵- و علاج آخر این که برخیزد و پس از طهارت به نماز ایستد چرا که شیطان با ذکر الله خود را پنهان می‌کند و پا به فرار می‌گذارد.

نوع سوم: حدیث النفس یعنی دیدن مشغولیت‌های ذهنی و کارهای روزمره خود در خواب. این خواب‌ها هیچ سود و زیانی ندارند و قابل تعبیر نیستند.

فوائد حدیث:

۱- خواب‌های نیک برای انسان نیک رخ می‌دهد.

۲- نباید خواب را جز برای انسان دانشمند و یا کسی که او را دوست دارد بازگو نماید.

۳- نباید بدون رعایت ضوابط شرعی خودسرانه و بدون دانش به تعبیر خواب بپردازد.

- ۴- پناه جستن به الله متعال در هر حال.
 ۵- بیان کردن خواب دروغین، گناه و جزو بزرگ‌ترین دروغ‌ها محسوب می‌شود.

(۳۲) دعای قنوت در نماز وتر

۱۱۶- «اللَّهُمَّ اهْدِنِي فِيمَنْ هَدَيْتَ، وَعَافِنِي فِيمَنْ عَافَيْتَ، وَتَوَلَّنِي فِيمَنْ تَوَلَّيْتَ، وَبَارِكْ لِي فِيمَا أَعْطَيْتَ، وَقِنِي شَرَّ مَا قَضَيْتَ، فَإِنَّكَ تَقْضِي وَلَا يُقْضَى عَلَيْكَ، إِنَّهُ لَا يَدُلُّ مَنْ وَالَيْتَ [وَلَا يَعِزُّ مَنْ عَادَيْتَ]، تَبَارَكَتَ رَبَّنَا وَتَعَالَيْتَ»^(۱).

ترجمه: «الهی! مرا در زمره کسانی قرار ده که آنها را هدایت کرده‌ای، و مرا جزو کسانی قرار ده که به آن‌ها عافیت عطا فرموده‌ای. الهی! مرا جزو کسانی قرار ده که تو یاور آنانی، و هر چه که به من عنایت فرموده‌ای، مبارکش بگردان، و مرا از قضایای بد، حفاظت کن، توئی که حکم می‌کنی، احدی بر تو حاکمیت ندارد، همانا کسی که تو او را حمایت کنی، ذلیل و خوار نمی‌شود و کسی که تو با او دشمنی کنی، هرگز عزت نمی‌یابد. پروردگارا! تو بابرکت و بلندمرتبه هستی».

معنی کلمات حدیث:

تَبَارَكَتَ: یعنی دارای خیر و برکت فراوان و فراگیر در دنیا و آخرت هستی.

تَعَالَيْتَ: بلند مرتبه و از شبیه و شریک پاک و منزهی.

رهنمود حدیث:

رسول اکرم ﷺ این دعا را به دخترش؛ فاطمه؛ آموزش داد تا آن را در نماز وتر بعد از برخاستن از رکوع بخواند البته قبل از رکوع نیز خواندن آن اشکالی ندارد چنان که روایات دیگری موید این مطلب هستند.

این دعا در برگیرنده‌ی جملات پر باری است از جمله طلب ثبات و استقامت بر هدایت که باعث همنشینی و همراهی با پیامبران، صدیقین، شهدا و نیکان در آخرت می‌باشد. و در آن از الله متعال، عافیت طلبیده شده که شامل عافیت قلب از بیماری‌های اعتقادی و عافیت جسم از بیماری‌های جسمی می‌شود. و نیز از الله

۱- اصحاب سنن أربعة، احمد، دارمی، حاکم و بیهقی. آنچه بین دو گروه است از بیهقی روایت شده است. و نگا: صحیح ترمذی (۱/۱۴۴) و صحیح ابن ماجه (۱/۱۹۴) و إرواء الغلیل (۲/۱۷۲) أثر ألبانی.

متعال طلب دوستی و همراهی نموده چرا که الله با هر کسی باشد او را غمی نیست.
فوائد حدیث:

هدایت فقط از طرف الله متعال بوده، دارای دو نوع است:

الف) بیان و راهنمایی که با ارسال پیامبران و فرو فرستادن کتابها بوجود می‌آید.
ب) توفیق و رسیدن به مقصود که این فضل الهی است.

۲- از پیامدهای خوب طاعت و بندگی می‌توان به برکت در فهم، علم و عمل به آن و همچنین برکت در مال، عمر و فرزندان اشاره کرد.

ضمنا: دعای فوق مخصوص نماز وتر است و خواندن آن در قنوت نماز فجر، اشتباهی بیش نیست.

۱۱۷- «اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِرِضَاكَ مِنْ سَخَطِكَ، وَبِمَعَاذِكَ مِنْ عِقَابِكَ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْكَ، لِأَحْصِي ثَنَاءً عَلَيْكَ، أَنْتَ كَمَا أَثْنَيْتَ عَلَى نَفْسِكَ»^(۱).

ترجمه: «الهی! از خشم تو به خشنودیت، و از عذاب تو به عفو، پناه می‌برم، از خشمت به تو پناه می‌برم. الاهی! من نمی‌توانم تو را آنطور که شایسته‌ای، مدح کنم، تو آن چنانی که خود را مدح کرده‌ای».

کلمات حدیث:

نگا: شماره ۴۷.

رهنمود حدیث:

مستحب است که این دعا در این موارد خوانده شود چنان که جزو دعاهایی است که در سجده نیز خوانده می‌شود چنان که در شماره ۴۷ بیان گردید.

۱۱۸- «اللَّهُمَّ إِنَّا نَعْبُدُ، وَلَكَ نُصَلِّي وَنَسْجُدُ، وَإِلَيْكَ نَسْعَى وَنَخْفَى، نَرْجُو رَحْمَتَكَ، وَنَخْشَى عَذَابَكَ، إِنَّ عَذَابَكَ بِالْكَافِرِينَ مُلْحَقٌ، اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْتَعِينُكَ، وَنَسْتَغْفِرُكَ، وَنُثْنِي عَلَيْكَ الْخَيْرَ، وَلَا نَكْفُرُكَ، وَنُؤْمِنُ بِكَ، وَنَخْضَعُ لَكَ، وَنَخْلَعُ مِنْ يَكْفُرِكَ»^(۲).

ترجمه: «بار الها! فقط تو را بندگی می‌کنیم، و برای تو نماز می‌خوانیم، و تو را سجده می‌نمائیم، و به سوی تو تلاش می‌کنیم [عملی انجام می‌دهیم که به تو نزدیک

۱- أصحاب سنن أربعة وأحمد. نگا: صحیح ترمذی (۱۸۰/۳) و صحیح ابن ماجه (۱۹۴/۱) وإرواء الغلیل (۱۷۵/۲).

۲- بیهقی در کتاب السنن الكبرى (۲۱۱/۲) و سندش را صحیح دانسته و شیخ ألبانی در کتاب إرواء الغلیل (۱۷۰/۲) گفته: سندش صحیح است و آنرا به عمر رضی الله عنه نسبت داده است.

شویم] و به رحمت تو امیدواریم، و از عذاب تو می‌ترسیم، هر آینه عذاب به کفار خواهد رسید. بار الها! از تو مدد می‌جوییم، و آمرزش می‌خواهیم، و برای تو ثنای نیک می‌گوییم، و به تو کفر نمی‌ورزیم، و به تو ایمان می‌آوریم، و برای تو خشوع می‌کنیم، و از کسی که به تو کفر می‌ورزد، کناره می‌گیریم».

معنی کلمات حدیث:

نَسَعَى: باشتاب خواهیم آمد.

نَخَفِدُ: شتاب ورزیدن در اجرای دستورات الهه.

مُلْحَقٌ: خواهد رسید.

نَخْلَعُ: اعلام بیزاری می‌کنیم.

رهنمود حدیث:

در این ذکر اعتراف به یگانگی و توحید خالص از روی امید به رحمت‌های الهه متعال و ترس از عذابش شده عذابی که حتما کافران و دشمنان الهه با آن مواجه خواهند بود. همچنین از شرک و مشرکین اعلام برائت شده و اقرار به عبودیت کامل فقط برای الهه تعالی گرفته است.

فوائد حدیث:

۱- مشروعیت دعا و قنوت و طلب کمک از الهه متعال در نمازهای پنج‌گانه هنگام

بروز حوادث

۲- یکی از بزرگ‌ترین اسباب دفع بلا و مصیبت، تحقق توحید خالص است.

۳- شیفتگی عمر بن خطاب در پیروی از رسول الهه تا جایی که به پیروی از ایشان

قنوت نازل می‌خواند.

(۳۳) ذکر پس از سلام نماز وتر

۱۱۹- رسول اکرم ﷺ در نماز وتر سوره‌های ﴿سَبِّحْ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى﴾ و ﴿قُلْ

يَا أَيُّهَا الْكٰفِرُونَ﴾ و ﴿قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ﴾ را می‌خواند و بعد از سلام کردن این ذکر را

سه بار بر زبان می‌آورد:

«سُبْحَانَ الْمَلِكِ الْقُدُّوسِ» [رَبِّ الْمَلَائِكَةِ وَالرُّوحِ] بار سوم با صدای بلند و کشیده

می خواند^(۱).

رهنمود حدیث:

خواندن این ورد بعد از نماز وتر مستحب می باشد و از جمله اذکاری است که به نماز وتر اختصاص دارد و بیان گر پاکی الله متعال از هر عیب و نقص می باشد.
فوائد حدیث:

- ۱- شناخت الله با نامها و صفاتش جزو اهداف بلند دین مبین اسلام است.
- ۲- تداوم ستایش الله به وسیله صفات عالی مقامش.

(۳۴) دعای هنگام غم و اندوه

۱۲۰- «اللَّهُمَّ إِنِّي عَبْدُكَ، ابْنُ عَبْدِكَ، ابْنُ أُمَّتِكَ، نَاصِيَتِي بِيَدِكَ، مَاضٍ فِي حُكْمِكَ، عَدْلٌ فِي قَضَائِكَ، أَسْأَلُكَ بِكُلِّ اسْمٍ هُوَ لَكَ، سَمَّيْتَ بِهِ نَفْسَكَ، أَوْ أَنْزَلْتَهُ فِي كِتَابِكَ، أَوْ عَلَّمْتَهُ أَحَدًا مِنْ خَلْقِكَ، أَوْ اسْتَأْثَرْتَ بِهِ فِي عِلْمِ الْغَيْبِ عِنْدَكَ، أَنْ تَجْعَلَ الْقُرْآنَ رَبِيعَ قَلْبِي، وَنُورَ صَدْرِي، وَجَلَاءَ حُزْنِي، وَذَهَابَ هَمِّي»^(۲).

ترجمه: «الهی! من بندهی تو و فرزند بنده و کنیز تو هستم، پیشانی من (زمامم) در دست تو است، فرمان تو در حق من نافذ، فیصلهات در حق من عین عدالت است. الاهی! من به وسیلهی هر اسمی که خود را با آن مسمی کرده‌ای، یا در کتابت نازل کرده‌ای، یا به یکی از مخلوقات تعلیم داده‌ای، یا ترجیح داده‌ای که نزد تو در علم غیب بماند، از تو مسألت می‌نمایم که قرآن را بهار دل، نور سینه، برطرف کننده‌ی غم و اندوه من بگردانی».

معنی کلمات حدیث:

نَاصِيَتِي: پیشانی‌ام یعنی همه امورم.

عَدْلٌ: حق، انصاف.

اسْتَأْثَرْتُ: ترجیح داده‌ای که نزد خودت محفوظ بماند.

رَبِيعَ قَلْبِي: بهار دلم.

۱- نسائی ۲۴۴/۳ و دارقطنی (۳۱/۲) و غیره، و بین دو گروه از دارقطنی است و سندش صحیح است. نگا: کتاب زاد المعاد تحقیق شعیب الأرنؤوط و عبد القادر الأرنؤوط (۳۳۷/۱).
۲- أحمد ۳۹۱/۱ و البانی آنرا صحیح دانسته است.

رهنمود حدیث:

این دعا بیان‌گر رضا به قضای الهی و تسلیم در برابر اوامر اوست انسان مسلمان در معرض ناملايمات زندگي قرار می‌گیرد ولی به ستوه در نمی‌آید و لب به شکوه نمی‌گشاید به خاطر این که می‌داند امتحان و آزمایش جزو سنت‌های الهی است و دنیا جای خوش‌گذرانی نیست همان گونه که بهترین بندگان الله یعنی پیامبران و اولیاء الهی در این دنیا رنگ خوشگذرانی و رفاه را ندیدند. بنابراین رسول اکرم ﷺ دعای فوق را به ما آموزش داد تا بعد از سپردن امور خویش به الله متوسل به پروردگار خویش شویم و این نوع توسل جزو توسل‌های مشروعی است که الله آن را دوست دارد و می‌پسندد. همچنین این دعا بیان‌گر نکته بسیار مفید دیگری است و آن این که تلاوت قرآن و اندیشیدن در آیاتش از بزرگترین و سایل دفع غم و اندوه بشمار می‌آید.

فوائد حدیث:

- ۱- خواندن این دعا با صداقت و اخلاص باعث زدوده شدن غم و اندوه می‌گردد.
 - ۲- الله متعال نام‌هایی نیز دارد که هیچ کس از بندگان آنها را نمی‌داند.
 - ۳- سعادت حقیقی با بندگی الله متعال و پیروی از دینش متحقق خواهد شد.
 - ۴- اقرار به بندگی الله.
 - ۵- بنده مالک نفع و ضرر خویش نیست.
- ۱۲۱- «اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْهَمِّ وَالْحَزَنِ، وَالْعَجْزِ وَالْكَسَلِ، وَالْبُخْلِ وَالْجُبْنِ، وَضَلَعِ الدَّيْنِ وَغَلْبَةِ الرَّجَالِ»^(۱).
- «بارالها! من از غم و اندوه، و ناتوانی و سستی، بخل و ترس، سنگینی وام، و غلبه‌ی مردان، به تو پناه می‌برم».

معنی کلمات حدیث:

اللَّهُمَّ: آنچه در حال حاضر فکر انسان را به خود مشغول دارد.

الْحَزَنُ: آنچه در گذشته فکر انسان را مشغول داشته.

ضَلَعِ الدَّيْنِ: سنگینی وام.

غَلْبَةِ الرَّجَالِ: چیرگی مردان و قوه قهریه‌شان.

۱- بخاری (۱۵۸/۷) نکا: بخاری مع الفتح (۱۷۳/۱۱).

رهنمود حدیث:

این دعا نیز از دعاهای جامع و فراگیری است که طبق قول راوی حدیث؛ انس بن مالک؛ رسول اکرم ﷺ خیلی زیاد این ورد را بر زبان می‌آورد. در این دعا از هر آن چیزی که باعث غم و اندوه برای انسان می‌شود به الله پناه خواسته شده است. چرا که این گونه موارد باعث مشغولیت فکری و ضعف و کسالت جسمی می‌شود و انسان را در طلب روزی حلال و همچنین انجام عبادات، فاقد نیرو می‌کند و این امر منجر به بخل، خودداری از انفاق و بزدلی که جزو بدترین خصلت‌ها هستند می‌شود.

و در پایان از ورشکستگی مالی و مدیون شدن و از چیرگی مردان که همان صاحبان دین هستند به الله پناه خواسته است که همه این‌ها نتیجه همان ضعف و ناتوانی است چه بسا انسان از کسی مالی قرض می‌گیرد سپس نمی‌تواند برگرداند و قرض دهنده عرصه را بر او تنگ و زندگی را به کامش تلخ می‌گرداند.

فوائد حدیث:

- ۱- پیوسته دعا کردن یکی از اسباب دفع بلا و مصیبت است.
- ۲- ناتوانی در پرداخت دیون باعث از دست دادن روحیه فرد می‌شود.
- ۳- رهایی قلب از ترس و بزدلی و تندرستی تن از ضعف و تنبلی جزو اسباب موفقیت به شمار می‌روند.

(۳۵) دعا به هنگام مشقت

۱۲۲- «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْعَظِيمُ الْحَلِيمُ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ رَبُّ السَّمَوَاتِ وَرَبُّ الْأَرْضِ وَرَبُّ الْعَرْشِ الْكَرِيمِ»^(۱).

«هیچ معبود بحق جز الله بزرگ و بردبار که پروردگار عرش بزرگ و پروردگار آسمان‌ها و زمین و عرش گرامی است، وجود ندارد».

معنی کلمات حدیث:

الْحَلِيمُ: بردبار، کسی که با وجود قدرت مؤاخذه را به تاخیر می‌اندازد.

رهنمود حدیث:

این حدیث بیان‌گر این مطلب است که رسول اکرم ﷺ در همه حالات به الله

متعال پناه می‌جست. معمولاً ایشان وقتی مشکلی پیش می‌آمد این دعا را می‌خواندند. دعایی که با بیان توحید و یگانگی الله و دو صفت عظمت و حلم آغاز می‌شود. یعنی الله متعال بقدری عظیم است که هیچ کاری بر او دشوار نیست و از آنجا که نسبت به بندگانش بردبار است، غم و اندوه آنان را فوراً برطرف می‌سازد. سپس با اقرار به ربوبیت الله به‌ویژه این که رب و صاحب عرش عظیم و صاحب آسمان‌ها و زمین و همه موجودات است به ستایش او پرداخت.

فوائد حدیث:

۱- کسی که در پی تحقق توحید باشد، قلبش جز به یاد الله متعال به کسی و چیزی جز او وابسته نخواهد بود.

۲- اثبات صفت حلم و بردباری برای الله متعال بیان‌گر میزان گستردگی رحمت وی نسبت به همه مخلوقاتش می‌باشد.

۴- شناخت اسما و صفات الهی باعث نزدیکی بیشتر بنده با آفریدگارش می‌شود.

۵- تسبیح و ستایش الله متعال از اسباب رفع مشکلات و غم و اندوه می‌باشد

چنان که خود می‌فرماید: ﴿فَلَوْلَا أَنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُسَبِّحِينَ ﴿۱۴۳﴾ لَلْبَيْتُ فِي بَطْنِهِ إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿۱۴۴﴾ [الصافات: ۱۴۳-۱۴۴].

ترجمه: «و اگر از تسبیح‌کنندگان نبود به طور قطع تا روزی که (همه) برانگیخته می‌شوند، در شکم ماهی می‌ماند».

۱۲۳- «اللَّهُمَّ رَحْمَتَكَ أَرْجُو فَلَا تَكِلْنِي إِلَى نَفْسِي طَرْفَةَ عَيْنٍ، وَأَصْلِحْ لِي شَأْنِي كُلَّهُ، لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ»^(۱).

«ای الله! به رحمت تو امیدوارم، مرا به اندازه‌ی یک چشم به هم زدن به حال خودم وامگذار و تمام امورم را اصلاح کن، جز تو معبود بحقی وجود ندارد».

معنی کلمات حدیث:

لَا تَكِلْنِي: رهايم نکن.

طَرْفَةَ عَيْنٍ: چشم به هم زدن.

رهنمود حدیث:

رسول اکرم ﷺ گفتن این دعا را هنگام مواجه شدن با مشکلات توصیه نمود و

۱- ابوداود (۳۲۴/۴) و أحمد (۴۲/۵). و ألبانی در صحیح ابوداود (۹۵۹/۳) آنرا حسن دانسته است.

آن را «دعای مکروب» (غم و اندوه) نامیده است.

از این دعا چنین درس می‌گیریم که انسان مسلمان هنگام مواجه شدن با ناملایمات زندگی امیدش را به الله متعال از دست نمی‌دهد بلکه به رحمت او متوسل می‌شود و می‌گوید: **اللَّهُمَّ رَحْمَتَكَ أَرْجُو...** و امر خویش را به آفریدگارش می‌سپارد و از ایشان می‌خواهد که او را لحظه‌ای به حال خودش رها نسازد و با این کار به قدری از روحیه بالایی برخوردار می‌شود که می‌گوید: **« وَأَصْلِحْ لِي شَأْنِي كُلَّهُ... »**. «بار الها همه کارهای مرا اصلاح نما».

فوائد حدیث:

- ۱- مسلمان واقعی، به قضای الهی راضی است، چه شیرین باشد و چه تلخ.
- ۲- اعتماد به الله متعال باعث دفع وسوسه‌های شیطانی و دفع ناامیدی از رحمت الله می‌شود.

۳- چاره اندیشی الله متعال برای بنده بهتر از چاره اندیشی خود بنده است.

۱۲۴- **﴿لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ﴾**^(۱).

«هیچ معبود بحق جز تو وجود ندارد، پاک و منزّهی و من از زمره‌ی ستمکاران بودم».

رهنمود حدیث:

رسول اکرم ﷺ در مورد این دعا فرمود: دعای ذالنون پیامبر، یعنی یونس عليه السلام است که در شکم ماهی آن را خواند.

همچنین فرمود: هر انسان مسلمانی این دعا را بخواند الله متعال حاجتش را برآورده خواهد ساخت البته بستگی به ایمان، یقین و توکل خواننده دارد.

فوائد حدیث:

- ۱- بیان اهمیت یقین و توکل بر الله متعال که اینها جزو اعمال قلب به شمار می‌روند.

۲- اقرار به کمال الوهیت الله متعال با اعتراف به کوتاهی عملکرد خویش در طاعت الله، بیان‌گر صداقت بنده است.

۱- ترمذی (۵۲۹/۵) و حاکم (۵۰۵/۱) آنرا صحیح دانسته و ذهبی با حاکم موافقت کرده است، و

نگا: صحیح ترمذی (۱۶۸/۳).

۳- مزده به وقوع گشایش با پناه بردن صادقانه به الله متعال و استمداد از وی چنان که برای یونس عَلَيْهِ السَّلَامُ به وقوع پیوست.

۱۲۵- «اللَّهُ اللَّهُ رَبِّي لَا أُشْرِكُ بِهِ شَيْئًا»^(۱).

«الله، الله پروردگار من است و هیچ چیزی را با او شریک قرار نمی‌دهم».

رهنمود حدیث:

این دعا را رسول اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به اسما دختر عمیس رَضِيَ اللهُ عَنْهَا آموزش داد تا هنگام مصیبت و مشکلات آن را بخواند. اسما نیز آن را به فرزندش عبدالله بن جعفر آموزش داد که این بیان‌گر حسن تربیت یک فرزند بر اساس سنت نبوی از طرف یک مادر مؤمن است.

فوائد حدیث:

- ۱- میزان شیفتگی گذشتگان نیک در فراگیری علم و عمل و نشر آن.
- ۲- اعلام انزجار از انواع شرک بزرگ و کوچک.
- ۳- توسل به الله متعال با ابراز توحید جهت دفع غم و اندوه و مصیبت.

(۳۶) دعای هنگام روبرو شدن با دشمن یا صاحب قدرت

۱۲۶- «اللَّهُمَّ إِنَّا نَجْعَلُكَ فِي نُحُورِهِمْ وَنَعُوذُ بِكَ مِنْ شُرُورِهِمْ»^(۲).

«الهی! ما تو را در برابرشان (دشمنان) قرار می‌دهیم و از شرارت آنان به تو پناه می‌آوریم».

معنی کلمات حدیث:

نُحُورِهِمْ: قسمت بالای سینه، بین سینه و گلو. چنان که به روز عید اضحی

می‌گویند: یوم النحر.

رهنمود حدیث:

در این دعا از الله متعال علیه ظالمان و ستمگران کمک طلبیده شده است. معمولاً می‌گویند: فلانی در مقابل دشمن قرار گرفته یعنی مانع از رسیدن دشمن به مقصد شده است. در اینجا نیز از الله متعال خواسته شده تا در مقابل دشمن قرار گیرد و

۱- ابوداود (۸۷/۲) و نگا: صحیح ابن ماجه (۳۳۵/۲).

۲- ابوداود (۸۹/۲) و حاکم (۱۴۲/۲). و حاکم آن را صحیح دانسته و ذهبی با وی موافقت نموده است.

نگذارد از طرف آنان آسیبی به ما برسد و نقشه و توطئه‌هایشان را به خودشان بازگرداند.

فوائد حدیث:

- ۱- مسلمان واقعی در هر حال دائماً به یاد الله متعال و در پناه او به سر می‌برد.
- ۲- نبرد بین حق و باطل از سنت‌های همیشگی الله متعال است که تا قیامت ادامه خواهد داشت.

۱۲۷- «اللَّهُمَّ أَنْتَ عَضِدِي، وَأَنْتَ نَصِيرِي، بِكَ أَجُولُ، وَبِكَ أَصُولُ، وَبِكَ أَقَاتِلُ»^(۱).

«الهی! تو یار و مددکار منی، به کمک تو تاخت و تاز می‌نمایم، و به کمک تو [بر دشمنان]

حمله می‌کنم، و با مدد تو می‌جنگم».

معنی کلمات حدیث:

عَضِدِي: تکیه گاه، مددکار، بازو.

أَجُولُ: تغییر تاکتیک می‌دهم.

أَصُولُ: بر دشمن یورش می‌برم.

رهنمود و حدیث:

در این حدیث، رسول اکرم ﷺ به امت خویش خاطر نشان می‌سازد که نباید دل‌ها جز به الله متعال به کسی دیگر وابسته باشند چرا که یاری و پیروزی فقط در دست الله متعال است و فقط او به راز سینه‌ها و پنهان کاری‌ها آگاه است.

فوائد حدیث:

- ۱- توکل بر الله متعال باعث جلب نعمت و دفع مضرت می‌شود.
- ۲- مشارکت شخص رسول الله در جنگ‌ها دلیل بر این است که استفاده از اسباب، منافی با توکل بر الله نیست.

۳- چنگ زدن به الله و یاری خواستن از او در هر حال ضروری است.

۱۲۸- «حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ»^(۲).

«الله برای ما کافی است، و بهترین کارساز است».

معنی کلمات حدیث:

۱- ابوداود (۴۲/۳) و ترمذی (۵۷۲/۵). و نگا: صحیح ترمذی (۱۸۳/۳).

۲- بخاری (۱۷۲/۵).

حَسْبُنَا: برای ما کافی است.

الْوَكِيلُ: کارساز، تکیه‌گاه و چرخاننده‌ی امور بندگان.

رهنمود حدیث:

بیان فضیلت این ورد مبارک که بر گرفته از این آیه است: ﴿الَّذِينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ إِيمَانًا وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ﴾ [آل عمران: ۱۷۳]. «کسانی که مردم به آنها گفتند: دشمن علیه شما گرد آمده است از آنان بترسید؟ ایمان‌شان افزوده شد و گفتند: الله برای ما کافی است و او بهترین یار و مددکار است».

ابراهیم پیامبر وقتی که در آتش انداخته شد همین را گفت و هنگامی که محمد ﷺ را از گردهمایی دشمنان ترسانیدند، همین را بر زبان آورد. و این جریان وقتی اتفاق افتاد که رسول اکرم ﷺ، یارانش را برای شرکت در غزوه «حمراء الاسد» فرا خواند و آنها در حالی که تازه از جنگ احد برگشته، خسته، زخمی و عزادار بودند به دعوت پیامبر لبیک گفتند و عازم نبرد شدند. الله نیز آنها را کمک کرد و در دل دشمنان‌شان رعب و وحشت انداخت و پیامبر و یارانش بدون این که نبردی رخ دهد باز گشتند.

فوائد حدیث:

- ۱- شناخت مقام والای اصحاب پیامبر که در یاری دین الله همه چیز را در طبق اخلاص گذاشتند.
- ۲- الله طبق گمان بنده و میزان توکل وی از او حمایت خواهد کرد و به کمکش خواهد شتافت.

(۳۷) دعای ترس از ظلم فرمانروا

۱۲۹ - «اللَّهُمَّ رَبَّ السَّمَوَاتِ السَّبْعِ، وَرَبَّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ، كُنْ لِي جَارًا مِنْ فَلَانِ ابْنِ فَلَانٍ، وَأَحْزَابِهِ مِنْ خَلَائِقِكَ، أَنْ يَفْرُطَ عَلَيَّ أَحَدٌ مِنْهُمْ أَوْ يَطْعِي، عَزَّ جَارُكَ، وَجَلَّ ثَنَاؤُكَ، وَلَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ»^(۱).

۱- بخاری در کتاب: الأدب المفرد (۷۰۷). و ألبانی در کتاب صحیح الأدب المفرد (۵۴۵) آنرا صحیح دانسته است.

ترجمه: «یا الله! ای پروردگار هفت آسمان، پروردگار عرش بزرگ، در برابر فلانی فرزند فلانی و دار و دسته‌اش که از مخلوقات تو هستند، پناه من باش، از این که کسی از آنها بر من ظلم کند، یا طغیان نماید، زیرا هر کس به تو پناه آورد، عزت می‌یابد، همانا ستایش تو والاست و جز تو معبود بحقی نیست».

۱۳۰ - «اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَعَزُّ مِنْ خَلْقِهِ جَمِيعًا، اللَّهُ أَعَزُّ مِمَّا أَحَافُ وَأَحْذَرُ، أَعُوذُ بِاللَّهِ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْمُمْسِكِ السَّمَوَاتِ السَّبْعِ أَنْ يَقَعْنَ عَلَى الْأَرْضِ إِلَّا بِإِذْنِهِ، مِنْ شَرِّ عَبْدِكَ فَلَانٍ، وَجُنُودِهِ وَأَتْبَاعِهِ وَأَشْيَاعِهِ مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ، اللَّهُمَّ كُنْ لِي جَارًا مِنْ شَرِّهِمْ، جَلَّ تَنَاوُكَ وَعَزَّ جَارُكَ، وَتَبَارَكَ اسْمُكَ، وَلَا إِلَهَ غَيْرُكَ»^(۱).

ترجمه: «الله بزرگ‌تر از همه است، الله از تمام مخلوقاتش قوی‌تر است، الله از آنچه که من می‌ترسم و پرهیز می‌کنم، نیرومندتر است، پناه می‌برم به الله که معبود به‌حقی جز او نیست اوست که هفت آسمان را از این که بر زمین بیفتند، نگه می‌دارد، و آسمان بر زمین نمی‌افتد مگر به اجازه‌ی او. بار الها! از شرّ فلان بنده ات و لشکریان، پیروان و طرفداران جن و انس‌اش، پناه من باش. چرا که ثنای تو والاست و هرکس به تو پناه آورد، عزت می‌یابد و نامت مبارک است و جز تو معبود بحقی وجود ندارد».

معنی کلمات حدیث:

أَحْرَابٍ: معاونین و همکاران و همدستان.

يَفْرُطًا: مرا غافلگیر کند. بر من بدون این که بتوانم دفاع کنم ستم روا دارد.

يَطْغِي: طغیان کند.

عَزَّ جَارُكَ: کسی که به تو پناهنده شود قدرت خواهد یافت.

رهنمود حدیث:

دعا و توسلی است به الله متعال؛ پروردگار و چرخاننده‌ی جهان تا غم و اندوه و مصیبت را برطرف سازد چه او مالک و غالب است و هیچ چیزی او را به ستوه در نمی‌آورد و او مددکاری است که بر او باید توکل نمود و جز او کسی چاره و توانی ندارد.

فوائد حدیث:

۱- مؤمن راستین، با مصیبت‌ها و آزمایش‌ها، بیشتر به دین و ایمانش پایبند

۱- بخاری در کتاب: الأدب المفرد (۷۰۸) و ألبانی در کتاب صحیح الأدب المفرد (۵۴۶) آنرا صحیح دانسته است.

می شود.

۲- انسان مؤمن در هر حال با الله متعال در ارتباط است.

۳- هر کس در پناه الله متعال جای گیرد، الله به فضل و منت خویش او را کفایت خواهد کرد.

(۳۸) دعا علیه دشمن

۱۳۱- «اللَّهُمَّ مُنزِلَ الْكِتَابِ، سَرِيعَ الْحِسَابِ، إِهْزِمِ الْأَحْزَابَ، اللَّهُمَّ اهْزِمْهُمْ وَزَلِّزْلُهُمْ».

[صحیح مسلم ۱۳۶۲/۳].

«پروردگار! ای فرودآورنده‌ی کتاب، و ای سریع الحساب! دشمنان را شکست ده. الهی!

آنها را شکست بده و متزلزل بگردان».

معنی کلمات حدیث:

سَرِيعَ الْحِسَابِ: کسی که در حسابرسی سرعت دارد و یا این که در آوردن یوم

الحساب سریع است.

زَلِّزْلُهُمْ: هنگام رویارویی توان مقاومت را از آنان بگیر و قدرت تفکر و مقابله ایشان را

در هم کوب.

فوائد حدیث:

این دعا اشاره به انواع پیروزی‌هایی دارد که نصیب مسلمانان شد و به وسیله کتاب،

خداوند به آنان پیروزی بخشید و به جهاد تشویق‌شان نمود. و فرمود: ﴿قَتَلُوهُمْ يُعَذِّبُهُمْ

اللَّهُ بِأَيْدِيكُمْ﴾ [التوبة: ۱۴]. «با آنان بجنگید تا الله آنها را به وسیله‌ی شما عذاب بچشاند».

و به وسیله ابر و باران مجاهدین را یاری رسانید و هازم الاحزاب اشاره به نعمتی

است که قبلا در غزوه احزاب نصیب مسلمانان شده بود.

در کل، این دعا شامل سه نعمت بزرگ است: نعمت فرود آوردن کتاب (قرآن) که با آن

نعمت اسلام بدست آمده است و نعمت جریان ابرها که باعث بدست آمدن رزق و روزی

می شود و شکست دشمنان (احزاب) که باعث حفاظت هر دو نعمت فوق، گردید.

فوائد حدیث:

۱- اخلاص در توکل بر الله.

۲- اعتراف به نعمت‌های دنیوی و اخروی که همه از جانب الله هستند.

۳- استحباب دعا و طلب کمک از الله هنگام روبه رو شدن با دشمن.

(۳۹) دعای کسی که از گروهی می‌ترسد

۱۳۲- «اللَّهُمَّ اكْفِنِيهِمْ بِمَا شِئْتَ» [صحیح مسلم ۴/۲۳۰۰].

«ای الله! تو در برابر دشمنان به هر روشی که می‌خواهی، مرا کفایت فرما».

رهنمود حدیث:

این دعا برگرفته از داستانی است که رسول اکرم ﷺ از امت‌های پیشین نقل نمود و فرمود: در زمان قدیم پادشاهی بود که جادوگری داشت هنگامی که جادوگر به سن پیری رسید از پادشاه خواست تا پسر بچه‌ای را نزد او جهت یادگیری جادوگری بفرستد. او نیز پذیرفت و پسر بچه‌ای را فرستاد. از قضا روزی پسر بچه در مسیر راهش با عابد موحدی روبه رو شد. آن مرد او را به‌سوی یگانگی الله فرا خواند. پسر بچه پذیرفت و مسلمان شد. و دیری نگذشت که کراماتی به دستش ظهور پیدا کرد و این امر باعث پخش آوازه وی و هجوم مردم نزد وی گردید. او نیز از فرصت استفاده نمود و مردم را به سوی یگانگی الله فرا خواند کاری که خشم پادشاه را برانگیخت و در صدد قتل وی بر خاست اما هر بار نقشه قتل آن پسر بچه توسط پادشاه ناکام می‌ماند، به‌خاطر این‌که پسر بچه هر بار دعای فوق را می‌خواند و خداوند سربازان پادشاه را که قصد کشتن او را داشتند نابود می‌کرد و پسر بچه سالم نزد پادشاه بر می‌گشت... تا آخر داستان که در صحیح مسلم آمده است.

فوائد حدیث:

- ۱- اثبات کرامات برای اولیای الهی.
- ۲- یاری دادن بندگان نیک توسط الله متعال.
- ۳- توحید باعث آرامش و تقویت دل‌هاست.
- ۴- یاری خواستن از الله متعال علیه دشمنان.

(۴۰) دعای شک و وسوسه در ایمان

۱۳۳- «يَسْتَعِيذُ بِاللَّهِ»^(۱).

«به الله پناه ببرد».

«يُنْتَهِي عَمَّا شَكَّ فِيهِ»^(۲).

«آنچه را که در آن، به شک افتاده است، رها کند».

معنی کلمات حدیث:

يُنْتَهِي عَمَّا شَكَّ فِيهِ: باز آمدن از شک و تردید و ادامه ندادن با شیطان

رهنمود حدیث:

این حدیث بیان‌گر معالجه‌ی نبوی برای مبتلایان به بیماری وسوسه، شک و تردید در امور دینی و ایمانی است. چرا که شیطان همچون سگ پارس کننده‌ای دنبال انسان می‌افتد تا توجه او را به سوی خود جلب کرده با خود به دوزخ ببرد. بنابراین می‌طلبد که انسان از گزند شیطان در قلعه محکمی پناه ببرد که قطعاً این قلعه محکم همان ذکر الهی و پناه جستن به الله از وسوسه‌های شیطانی است. زیرا شیطان با شنیدن نام الله خود را پنهان می‌کند و پا به فرار می‌گذارد. ولی کنار آمدن با شیطان در پذیرش وسواس و شبهه‌ها و در صدد پاسخ دادن به آنها شدن گردنه حیرانی است که عاقبتی جز نابودی و سرگردانی و جنون ندارد.

فوائد حدیث:

- ۱- وسوسه‌ها و افکار ذهنی قابل مؤاخذه نیستند مگر این که در ذهن تثبیت شوند.
 - ۲- وسوسه شیطان خود دلیل ایمان آشکار فرد است.
 - ۳- شناخت اسما و صفات الهی با عث از بین رفتن شبهه‌ها می‌شود.
- ۱۳۴- يَقُولُ: «أَمَنْتُ بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ»^(۳). بگوید: «به الله و فرستادگانش ایمان آوردم».

کلمات حدیث:

أَمَنْتُ: ایمان راستین بدون هیچ تردید و کژی.

۱- بخاری مع الفتح (۳۳۶/۶) و مسلم (۱۲۰/۱).

۲- بخاری مع الفتح (۳۳۶/۶) و مسلم (۱۲۰/۱).

۳- مسلم (۱۱۹/۱ - ۱۲۰).

رهنمود حدیث:

این ورد راه شیطان را یکسره می‌بندد. چرا که ایمان به الله و پیامبرانش شامل ایمان به الله و آنچه نازل نموده می‌باشد و راه‌های ایجاد وسوسه و انحراف را بر شیطان می‌بندد.

[حدیث به صورت کامل چنین است که رسول اکرم ﷺ می‌فرماید: شیطان نزد شما می‌آید و می‌گوید: چه کسی این را آفریده چه کسی آن را آفریده تا اینکه می‌گوید: چه کسی پروردگار را آفریده است؟ وقتی به اینجا رسید، از شر شیطان به الله پناه ببرید و دست نگهدارید.

مازری رحمته می‌گوید: خواطری که در ذهن خطور می‌کند بر دو نوع است: نوعی زودگذر و غیر ثابت و نوعی ثابت و مستقر است.

نوع اول با اعوذ بالله گفتن و نوع دوم با استدلال و حجت دفع می‌شود^۱.

فوائد حدیث:

- ۱- ایمان آوردن به سایر پیامبران و کتاب‌هایشان واجب است.
- ۲- دشمنی دیرینه شیطان با فرزندان آدم ادامه دارد.
- ۳- راه نجات از گزند شیطان یادگیری علم شرعی، عمل به آن و دعوت به سوی آن است چرا که دواي بیماری شک و تردید، علم و دانش است.

۱۳۵- این آیه را بخواند: ﴿هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ

عَلِيمٌ﴾^(۲) «او اول است که آغازی ندارد و آخر است که پایانی ندارد، و آشکار است که همه چیز بر او دلالت دارد، و پنهان است که حواس انسان بر او احاطه ندارد، او به همه چیز آگاه است».

معنی کلمات حدیث:

نگا: شماره ۱۰۳.

رهنمود حدیث:

روزی مردی نزد عبدالله بن عباس که دانشمند این امت و مفسر قرآن است آمد. ابن عباس از چهره آن مرد نگرانی را درک کرد و پرسید چه شده است؟ مرد گفت:

۱- شرح اسماء الله الحسنی مجدی ابن عبدالوهاب احمد.

۲- سوره حدید، آیه: ۳. روایت ابوداود (۳۲۹/۴) و ألبانی در صحیح ابوداود (۹۶۲/۳) آنرا حسن دانسته است.

چیزی در دل احساس می‌کنم و سوگند خورد که چیزی بگویم ابن عباس گفت: شبهه‌ای در دلت ایجاد شده و خندید و افزود: هیچ کس از این مسأله در امان نبوده تا جایی که خداوند فرموده است: ﴿فَإِنْ كُنْتَ فِي شَكِّ مِمَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ فَسْئَلِ الَّذِينَ يُقْرَأُونَ الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكَ﴾ [یونس: ۹۴]. «اگر تو ای پیامبر در مورد آنچه بر تو نازل کردیم دچار شک و تردید هستی، از کسانی که قبل از تو کتاب به آنها داده شده و آن را می‌خوانند بپرس» سپس ابن عباس رضی الله عنه به آن مرد گفت: هر گاه در دل شبهه‌ای احساس نمودی این آیه را بخوان.

﴿هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ﴾ [الحديد: ۳]. «اوست اول و آخر و ظاهر و باطن، و او به هر چیزی داناست».

فوائد حدیث:

- ۱- مقام علمی ابن عباس رضی الله عنه که در اثر دعای رسول اکرم صلی الله علیه و آله بدان دست یافت.
- ۲- مراد از علمای اهل کتاب که در آیه ۹۴ سوره یونس از آنها یاد شده افرادی مانند عبدالله بن سلام و یارانش هستند.
- ۳- میزان شیفتگی و حرص گذشتگان نیک بر سلامت باور و اعتقاد.

(۴۱) دعا برای ادای قرض و بدهی

۱۳۶- «اللَّهُمَّ اكْفِنِي بِحَلَالِكَ عَنْ حَرَامِكَ وَأَغْنِنِي بِفَضْلِكَ عَمَّنْ سِوَاكَ»^(۱).

«ای الله! مرا با رزق حلال، از حرام کفایت کن و با فضل خود از دیگران بی‌نیاز کن».

رهنمود حدیث:

مردی نزد امیر المومنین علی بن ابیطالب رضی الله عنه آمد و از او برای ادای وام‌هایش کمک خواست. علی که مالی در دست نداشت تا به او کمک کند فرمود: آیا به تو دعایی نیاموزم که رسول اکرم صلی الله علیه و آله آن را به من آموزش داده است و خداوند به وسیله آن تمامی وام‌هایت را گرچه به اندازه کوه باشند ادا نماید؟ آن گاه دعای فوق را به او آموزش داد.

۱- ترمذی (۵۶۰/۵)، و نگا: صحیح ترمذی ۱۸۰/۳.

فوائد حدیث:

- ۱- این دعا را با یقین کامل به تحقق وعده‌های رسول الله ﷺ، باید خواند.
- ۲- برخورد بردبارانه و مودبانه علی با سائل طبق فرموده الهی است که می‌فرماید:
- ﴿قَوْلٌ مَّعْرُوفٌ وَمَغْفِرَةٌ خَيْرٌ مِّنْ صَدَقَةٍ يَتْبَعُهَا أذى﴾ [البقرة: ۲۶۳] «سخن نیک و معذرت خواهی بهتر از صدقه‌ای است که در پی آن اذیت و آزار باشد».
- ۳- هر کسی که غم و اندوه اصلی‌اش غم دین باشد الله متعال سایر غم‌های او را بر طرف خواهد نمود.

۱۳۷- «اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْهَمِّ وَالْحَزَنِ، وَالْعَجْزِ وَالْكَسَلِ، وَالْبُخْلِ وَالْجُبْنِ، وَضَلَعِ الدَّيْنِ وَعَلْبَةِ الرَّجَالِ»^(۱).

«بار الها! من از غم و اندوه، ناتوانی و سستی، بخل و ترس و سنگینی بدهی، و غلبه‌ی مردان به تو پناه می‌برم». [نگا: شماره ۱۱۷].

(۴۲) دعای وسوسه در نماز یا در قرائت قرآن

۱۳۸- «أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ»^(۲).

«من از شیطان رانده شده به الله پناه می‌برم».

عثمان بن ابی العاص می‌گوید: به رسول اکرم ﷺ گفتم: شیطان گاهی بین من و نمازم می‌آید و قرائت را بر من مشتبه می‌سازد رسول اکرم ﷺ فرمود: او شیطانی به نام خنزب است هرگاه حضورش را احساس نمودی اعوذ بالله بگو و به سمت چپ خود سه بار تف کن.

رهنمود حدیث:

رسول اکرم ﷺ در این حدیث به این صحابی بزرگوار و در واقع به همه امت یاد می‌دهد که هر گاه در نماز احساس وسوسه شیطان نمودند، اعوذ بالله بگویند به سمت چپ خود سه بار تف نمایند. همچنین در این حدیث تصریح شده که نام این شیطان

۱- بخاری ۱۵۸/۷.

۲- مسلم ۱۷۲۹/۴ از حدیث عثمان بن ابی العاص رضی الله عنه و در آن آمده: من این عمل را انجام دادم و خداوند آن وسوسه را از من دور کرد.

خنزب است و اما آنچه در مورد شیطانی که در وضو، ایجاد و سوسه می کند، آمده که نامش ولهان است صحیح نمی باشد.

فوائد حدیث:

- ۱- سعی و تلاش شیطان برای از بین بردن خشوع و تدبیر در نماز.
- ۲- صحابی می گوید: با انجام دادن آنچه رسول اکرم ﷺ فرموده بود دیگر دچار وسوسه نمی شدم.
- ۳- خطر وسوسه و وجوب مداوای آن.
- ۴- استحباب پرسیدن مسائل از انسان دانشمند ماهر.

(۴۳) دعا برای انجام کار مشکل

۱۳۹- «اللَّهُمَّ لَا سَهْلَ إِلَّا مَا جَعَلْتَهُ سَهْلًا وَأَنْتَ تَجْعَلُ الْحَزْنَ إِذَا شِئْتَ سَهْلًا»^(۱).
 «الهی! انجام هیچ کاری آسان نیست مگر آن را تو آسان بگردانی و توئی که هرگاه بخواهی، مشکل را آسان می گردانی».

معنی کلمات حدیث:

الحزن: قسمت سخت و خشن زمین.

رهنمود حدیث:

کارها هر چند به ظاهر دشوار باشند اما الله متعال توانایی آسان نمودن آنها را دارد. هیچ کس و هیچ چیزی در آسمانها و زمین نمی تواند او را عاجز و ناتوان بگرداند.

فوائد حدیث:

- ۱- استحباب گفتن این ورد هنگام مواجه شدن با کارهای سنگین ضمن استفاده از اسباب مشروع و جایز، مستحب است.
- ۲- در هستی هیچ مدیر و مدبری جز الله متعال ندارد.

۱- ابن حبان در صحیح اش (۲۴۲۷) «موارد» وابن السنی (۳۵۱). و حافظ ابن حجر گفته است: این حدیث، صحیح می باشد. و عبد القادر الأرناؤوط در کتاب: تخریج الأذکار للنووی ص (۱۰۶) آنرا صحیح دانسته است.

(۴۴) آنچه که مرتکب گناه باید بگوید و انجام دهد

۱۴۰ - «مَا مِنْ عَبْدٍ يُذْنِبُ ذَنْبًا فَيُحْسِنُ الطُّهُورَ، ثُمَّ يَقُومُ فَيُصَلِّي رَكَعَتَيْنِ، ثُمَّ يَسْتَغْفِرُ اللَّهَ إِلَّا غَفَرَ اللَّهُ لَهُ»^(۱).

«هر بنده‌ای که مرتکب گناهی شود، سپس خوب وضو گرفته، دو رکعت نماز بخواند و از الله طلب آمرزش نماید، الله او را خواهد بخشید».

معنی کلمات حدیث:

الطُّهُورُ با ضمه: یعنی وضو و با فتحه: یعنی موادی که در طهارت مورد استفاده قرار می‌گیرد.

رهنمود حدیث:

این حدیث بیان‌گر وسعت و گستردگی فضل و کرم و رحمت الهی است که در برگیرنده همه اشیا و موجودات است و این که انسان وقتی گناهی مرتکب می‌شود می‌تواند با وضو و نماز و استغفار آن را جبران نماید چرا که آتش با آب خاموش می‌شود و آتش معصیت و گناه را باید با آب طهارت از بین برد.

فوائد حدیث:

- ۱- دروازه‌های توبه تا نرسیدن روح به حلقوم باز است.
- ۲- شتاب ورزی در توبه همراه با پشیمانی و دست کشیدن از گناه نشانه نیکبختی و اصرار بر گناه نشانه بدبختی است.
- ۳- انسان مؤمن گناه خود را همچون کوهی بالای سر خود می‌پندارد که هر لحظه ممکن است بر او بیفتد و از این رو مبادرت به توبه می‌نماید ولی برای انسان منافق عکس قضیه صادق است.
- ۴- این حدیث در مورد گناهان کوچک است اما گناهان کبیره نیاز به توبه و گاهاً اقامه حد شرعی از طرف حاکم مسلمان دارند. مگر این که خود انسان از گناه کبیره خود باخبر باشد و توبه کرده به انجام اعمال نیک زیاد مبادرت کند و در نهایت خداوند در مورد بنده‌اش تصمیم می‌گیرد که او را ببخشد یا کیفر دهد.

۱- ابوداود (۸۶/۲) و ترمذی (۲۵۷/۲) و ألبانی در صحیح ابی داود (۲۸۳/۱) آنرا صحیح دانسته است.

(۴۵) دعای راندن شیطان و وسوسه‌هایش

۱۴۱- «الْاِسْتِعَاذَةُ بِاللَّهِ مِنْهُ»^(۱). «پناه بردن از شیطان به الله».

رهنمود حدیث:

در مورد این حدیث داستان جالبی بیان شده و آن این که رسول اکرم ﷺ در حال نماز بود صحابه شنیدند که می‌فرماید: «اعوذ بالله منك» «از تو به الله پناه می‌برم». این را سه بار فرمود سپس گفت: «نفرین کامل الله بر تو باد» (سه بار) آنگاه دستش را به گونه‌ای که بخواهد چیزی را بگیرد پهن کرد. پس از اتمام نماز فرمود: دشمن الله، ابلیس در حالی که آتش پاره‌ای در دست داشت نزد من آمد سه بار گفتم: اعوذ بالله. سپس او را نفرین کردم.

باز هم دیدم از جایش تکان نمی‌خورد. این جا بود که می‌خواستم او را دستگیر کنم. و در پایان فرمود: به خدا سوگند اگر نبود دعای برادرم سلیمان، او را می‌بستم تا بازیچه دست بچه‌های مدینه شود. (یعنی سلیمان بر جن و شیاطین مسلط بود).

فوائد حدیث:

۱- تلاش شدید شیطان برای از بین بردن خشوع نماز که اصل و اساس نماز است.

۲- مشروعیت و جواز اعوذ بالله گفتن در نماز و بیرون نماز

۳- جواز انجام چنین کارهایی در نماز.

ضمناً بهتر بود صاحب کتاب این حدیث را به جای نسبت دادن به صحیح بخاری به صحیح مسلم نسبت می‌داد به دلیل این که داستان فوق، به صورت کامل در روایت صحیح مسلم آمده است.

۱۴۲- «الْأَذَانُ»^(۲) «أَذَانُ كَفْتَن».

رهنمود حدیث:

رسول اکرم ﷺ فرمود: شیطان با شنیدن صدای اذان در حالی که صدایی از او شنیده می‌شود پا به فرار می‌گذارد. و پس از اتمام اذان بر می‌گردد. و هنگام شنیدن اقامه نماز نیز فرار می‌کند و بعد از آن بر می‌گردد و شروع به وسوسه و یادآوری

۱- أبوداود (۲۰۶/۱) و ترمذی، نگا: صحیح ترمذی (۷۷/۱). و سوره المؤمنون آیه: (۹۸ - ۹۹).

۲- مسلم (۲۹۱/۱) و بخاری (۱۵۱/۱).

مشغولیت‌های ذهنی می‌کند تا انسان را در نماز دچار فراموشی کند که نداند چند رکعت خوانده است.

فوائد حدیث:

- ۱- اذان که شامل توحید، اقرار به رسالت و همچنین دعوت به سوی نماز است که راه نجات در دنیا و آخرت می‌باشد، دارای فضیلت زیادی است.
 - ۲- جواز اذان گفتن هنگام وسوسه گرچه خارج از وقت نماز باشد.
 - ۳- اثبات این نکته که نقشه‌های شیطان ضعیف است و یارای ایستادن در برابر صدای حق و ذکر الله را ندارد.
- ۱۴۳- «ذکر و قرائت قرآن»^(۱). «به آن چه در پاورقی نوشته شده است مراجعه شود».

(۴۶) دعای هنگام حادثه‌ی ناگوار و یا شکست در کار

۱۴۴- «قَدَّرَ اللَّهُ وَمَا شَاءَ فَعَلَ». «همان پیش آمد که تقدیر الله بود، هر چه الله بخواهد، همان می‌شود». رسول الله ﷺ می‌فرماید: «مؤمن قوی نزد الله از مؤمن ضعیف بهتر و محبوب‌تر است، و در هر یک از آنها (مؤمن قوی و ضعیف) خیری نهفته است، پس حریص انجام کاری باش که به تو سودی برسد، و از الله کمک بخواه و احساس عجز مکن، و اگر به مصیبتی گرفتار شدی مگو: اگر چنین می‌کردم، چنین و چنان می‌شد، بلکه بگو: همان پیش آمد که تقدیر الله بود، هر چه الله بخواهد، همان می‌شود، زیرا [گفتن] اگر، راه را برای شیطان باز می‌کند»^(۲).

رهنمود حدیث:

- ۱- پیامبر ﷺ فرمودند: «لَا تَجْعَلُوا بُيُوتَكُمْ مَقَابِرَ إِنَّ الشَّيْطَانَ يَنْفُرُ مِنَ الْبَيْتِ الَّذِي تُقْرَأُ فِيهِ سُورَةُ الْبَقَرَةِ». مسلم (۵۳۹/۱). خانه‌هایتان را به قبرستان تبدیل نکنید، چرا که شیطان از خانه‌ای که در آن سوره‌ی بقره خوانده شود، فرار می‌کند. و همچنین با اذکار صبح و شام و خواب و بیداری و داخل شدن به خانه و خارج شدن از آن و اذکار داخل شدن به مسجد و خروج از آن، و سایر اذکار وارده در قرآن و سنت، مانند خواندن آیه‌ی الکرسی، و دو آیه‌ی سوره‌ی بقره هنگام خوابیدن، شیطان فرار می‌کند، و هر کس صد بار این ذکر «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ» را بخواند در آن روز برایش سپری در برابر شیطان می‌شود.
- ۲- مسلم (۲۰۵۲/۴).

در این حدیث به تفویض و سپردن کارها به الله متعال توصیه شده که هر چیز طبق قضا و قدر الهی پیش می‌رود و انسان اراده‌ای خارج از اراده و مشیت الله متعال ندارد. چنان که می‌فرماید:

﴿وَمَا تَشَاءُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا﴾ [الإنسان: ۳۰].

«هر چه الله بخواهد همان می‌شود و هر چه او نخواهد اتفاق نخواهد افتاد».

فوائد حدیث:

- ۱- ایمان به قضا و قدر با خیر و شر و تلخ و شیرینش واجب است.
- ۲- در حوادث و اتفاقات نباید لب به اعتراض گشود و گفت: «اگر» چرا که گفتن این کلمه دهان شیطان را برای ایجاد وسوسه باز می‌کند.
- ۳- باید از الله متعال کمک خواست و به چیزی مشغول شد که بهتر و مفیدتر باشد.

البته استفاده از کلمه «اگر» در کارهای مباح و شرعی اشکالی ندارد مثل این که کسی بگوید: اگر فلان کار انجام گیرد من نیز چنین یا چنان خواهم کرد و غیره. نگاه: شرح نووی شماره حدیث ۲۶۶۴.

(۴۷) تبریک به کسی که صاحب فرزند شده و جواب آن

۱۴۵- کسی که صاحب فرزندی شد، به او بگوید: «بَارَكَ اللَّهُ لَكَ فِي الْمَوْهُوبِ لَكَ، وَشَكَرْتَ الْوَاهِبَ، وَبَلَغَ أَشُدَّهُ، وَرَزَقْتَ بِرَّهٖ». و او در جواب بگوید: «بَارَكَ اللَّهُ لَكَ وَبَارَكَ عَلَيْكَ، وَجَزَاكَ اللَّهُ خَيْرًا، وَرَزَقَكَ مِثْلَهُ، وَأَجْزَلَ ثَوَابِكَ»^(۱).

«الله در آنچه که به تو عنایت کرده است، برکت بدهد، به تو توفیق شکرگزاری عطا فرماید، و امیدوارم که فرزندت به کمال برسد و تو از نیکی او بهره‌مند شوی)، ترجمه‌ی پاسخ دعا: (برکت خداوند برای تو و بر تو باد! خداوند به تو پاداش نیک عطا فرماید و مانند این را نیز به تو بدهد و ثوابت را افزون فرماید».

معنی کلمات حدیث:

الْمَوْهُوبِ: نوزاد.

۱- نگا: الأذکار اثر نووی ص (۳۴۹)، و صحیح الأذکار اثر سلیم الهلالی (۷۱۳/۲).

الْوَاهِبَ: بخشنده (الله).

بَلَّغَ أَشَدَّهُ: رسیدن به سن بلوغ.

أَجْرَلْ ثَوَابَكَ: پاداشت را بزرگ و چند برابر بگرداند.

رهنمود حدیث:

این دعا از حسن بن علی و یا حسن بصری نقل شده که دعا و تبریکی است در حق نوزاد و دربرگیرنده درخواست خیر و برکت از الله و ادای شکر و سپاس برای آفریدگار بخشنده‌ای است که به فضل و منت خویش قطره‌ای را پس از طی مراحل همچون خون بسته، سپس قطعه گوشتی و بعد از آن استخوان بندی و پوست به انسانی با قیافه‌ای زیبا و دارای چشم و گوش و قلب تبدیل نموده است.

فوائد حدیث:

- ۱- استحباب تبریک گفتن به خانواده نوزاد.
- ۲- جواب دعای خیر، پاداش به مثل است.
- ۳- پا قدم نوزاد مبارک باشد: یعنی برای خانواده، جامعه. امت اسلامی سودمند واقع شود.

(۴۸) دعا برای محافظت فرزند

۱۴۶- رسول الله ﷺ با خواندن این کلمات، حسن و حسین علیهما السلام را به الله می‌سپرد تا آنها را حفاظت کند: «أُعِيذُكُمْ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّةِ مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ وَهَامَّةٍ، وَمِنْ كُلِّ عَيْنٍ لَامَّةٍ» [بخاری ۱۱۹/۴ به روایت ابن عباس رضی الله عنه].

(من شما دو نفر (حسن و حسین) را به وسیله‌ی کلمات کامل الله از بدی هر شیطان و جانور زهردار و زخم چشم به الله می‌سپارم).

معنی کلمات حدیث:

هَامَّةٌ: هر جانور زهر دار.

لَامَّةٌ: ترسناک.

رهنمود حدیث:

رسول اکرم ﷺ نوه‌هایش حسن و حسین را با این ورد به پناه الله در می‌آورد و

می فرمود: پدرتان ابراهیم عليه السلام فرزندان؛ اسماعیل و اسحاق؛ را با همین دعا به پناه الله در می آورد. در این دعا خاطر نشان شده که کلمات و سخنان الله متعال، کامل و فاقد نقص و عیب هستند.

فوائد حدیث:

- ۱- مستحب است که این دعا جهت حفاظت کودکان از شر شیطان انس و جن و از شر چشم زخم و حسد بر آنها خوانده شود.
- ۲- اثبات صفت کلام برای الله متعال که هر طور بخواهد و هر جا بخواهد آن گونه که شایسته اوست سخن می گوید.

(۴۹) دعا برای مریض هنگام عیادتش

۱۴۷- رسول اکرم صلی الله علیه و آله هنگامی که به عیادت بیماری می رفت می گفت: «لَا بَأْسَ طَهُورٌ إِنْ شَاءَ اللَّهُ» [بخاری مع الفتح ۱۱۸/۱۰].

«هیچ باکی نیست، این بیماری به خواست الله، پاک کنندهی [گناهان] است».

معنی کلمات حدیث:

طَهُورٌ: پاک کننده از گناه.

رهنمود حدیث:

این حدیث بیان گر این است که بیماری باعث کفاره گناهان می شود چرا که نوعی بلا و مصیبت است که به انسان مسلمان می رسد. البته این مشروط به صبر و رضا به قضای الهی و عدم بی صبری و داد و فریاد است. به هر حال بیماری برای انسان صابر دو اجر دارد یکی دعای خیر عیادت کننده که برای تندرستی او دعا می کند دیگری بخشیده شدن گناهان بیمار و این بخششی است از جانب الله متعال.

فوائد حدیث:

- ۱- تواضع و فروتنی رسول اکرم صلی الله علیه و آله که در مورد یکایک اصحاب چه کوچک و چه بزرگ پرس و جو می نمود.
- ۲- مژده دادن بیمار به عافیتی از جانب الله و بخشش گناهانش.
- ۳- بیمار باید نسبت به الله، حسن ظن و امید خیر و بهبودی داشته باشد و ناامید نشود.

۱۴۸- هر مسلمانی به عیادت بیماری برود و این دعا را هفت بار بخواند اگر اجلش نرسیده باشد شفا خواهد یافت.

«أَسْأَلُ اللَّهَ الْعَظِيمَ رَبَّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ أَنْ يَشْفِيكَ». (هفت بار بخواند)^(۱).

(از الله عظیم، پروردگار عرش بزرگ، می‌خواهم که تو را شفا دهد).

معنی کلمات حدیث:

عوفی: از عافیت یعنی تندرست می‌شود (این کلمه در اصل حدیث، وجود دارد).

رهنمود حدیث:

در این دعا با توسل به اسما و صفات الهی برای بیمار طلب شفا می‌کنیم چرا که شفا دهنده‌ی حقیقی الله متعال است بنابراین مسلمان گرچه در مداوای بیماری از اسباب مباح استفاده می‌کند ولی اعتقاد بر این دارد که اسباب بدون دستور و خواست الله تاثیری ندارند و این بدان معنا نیست که نباید دنبال طبیب و دارو رفت.

فوائد حدیث:

۱- عیادت بیمار یکی از حقوق مسلمان بر مسلمان است.

۲- عیادت بیمار باعث شکر نعمت تندرستی می‌شود.

۳- قضا و قدر الهی در کل به نفع انسان است چه در دنیا و چه در آخرت.

(۵۰) فضیلت عیادت مریض

۱۴۹- رسول الله ﷺ فرمودند: «إِذَا عَادَ الرَّجُلُ أَحَاهُ الْمُسْلِمَ، مَثَى فِي خِرَافَةِ الْجَنَّةِ حَتَّى يَجْلِسَ، فَإِذَا جَلَسَ عَمَرَتْهُ الرَّحْمَةُ، فَإِنْ كَانَ عُدْوَةً صَلَّى عَلَيْهِ سَبْعُونَ أَلْفَ مَلَكٍ حَتَّى يُمِيسِيَ، وَإِنْ كَانَ مَسَاءً صَلَّى عَلَيْهِ سَبْعُونَ أَلْفَ مَلَكٍ حَتَّى يُصْبِحَ». «هرگاه کسی به عیادت مسلمانی برود، تا وقتی که آنجا می‌رود و می‌نشیند، در میان میوه‌های چیده شده‌ی بهشت، قدم بر می‌دارد، و زمانی که آنجا می‌نشیند، رحمت او را فرا می‌گیرد، و اگر هنگام صبح به عیادت برود، هفتاد هزار فرشته تا شب بر او درود می‌فرستند و اگر شب هنگام به عیادت بیماری برود، هفتاد هزار فرشته تا صبح بر او درود می‌فرستند»^(۲).

۱- ترمذی و ابوداود، و نگا: صحیح ترمذی (۲۱۰/۲) و صحیح الجامع (۱۸۰/۵).

۲- ترمذی و ابن ماجه و أحمد، و نگا: صحیح ابن ماجه (۲۴۴/۱) و صحیح ترمذی (۲۸۶/۱)، و احمد

شاکر آنرا صحیح دانسته است.

معنی کلمات حدیث:

عَادًا: عیادت کند.

خِرَافَةَ الْجَنَّةِ: میوه‌های بهشت.

عَمَرَتْهُ: در بر می‌گیرد.

صَلَّى عَلَيْهِ: برایش طلب آمرزش می‌کنند.

رهنمود حدیث:

این حدیث بیان‌گر فضل بیکران الهی در مورد کسی است که به عیادت بیماری صرفاً جهت خشنود ساختن الله برود. رسول اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ عیادت کننده را مانند کسی دانست که به گشت و گذار در باغ‌ها و میوه‌های بهشت می‌پردازد و علاوه بر آن، هفتاد هزار فرشته در حق وی طلب آمرزش می‌نماید و با این کلمات که در حدیث دیگری آمده اند مورد خطاب قرار می‌گیرد خوش آمدی، قدمت مبارک به جایگاهی در بهشت دست یافتی.

فوائد حدیث:

۱- کوتاه عیادت نمودن و رعایت سایر آداب عیادت، جزو سنت‌های رسول اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ است.

۲- عیادت هر بیمار باید طبق شرائط و روحیات او باشد.

۳- بیان پاداش صبر، برای بیمار.

۴- مشروعیت رفتن به عیادت بیمار چه بیماری معمولی و چه مهم و خطرناک باشد.

(۵۱) دعای مریضی که از زندگی ناامید شده

۱۵۰- «اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي وَارْحَمْنِي وَأَلْحِفْنِي بِالرَّفِيقِ الْأَعْلَى»^(۱).

«بار الها! مرا ببخش، و بر من رحم کن، و مرا به رفیق اعلیٰ ملحق ساز.»

معنی کلمات حدیث:

الرَّفِيقِ الْأَعْلَى: پیامبران اند که در بالاترین مقام بهشت جای دارند.

۱- بخاری (۱۰/۷) و مسلم (۱۸۹۳/۴).

رهنمود حدیث:

انسان مسلمان همواره از پروردگار خویش خواهان رحمت و مغفرت است به ویژه در بیماری‌ای که احتمال مرگ باشد. در چنین وضعیتی جانب امید به رحمت و عفو الهی بر جانب ترس غلبه پیدا می‌کند. و این با منعی که در مورد طلب نمودن مرگ آمده است در تضاد نیست به‌خاطر این که طلب نمودن مرگ هنگامی ممنوع است که شخص به‌خاطر رهایی از مصیبتی که دامنگیرش شده از روی اعتراض به قضا و قدر الهی مرگ را می‌طلبد نباید چنین کند بلکه خود را به الله متعال بسپارد «وإنا لله وإنا إليه راجعون» را ورد زبان سازد.

فوائد حدیث:

۱- میزان ترس شدید رسول الله ﷺ از پروردگار خویش در حالی که دارای بالاترین مقام بندگی است.

۲- اثبات این که رسول اکرم ﷺ بشری است که از حالات بشری مانند گرسنگی، بیماری و مرگ برخوردار است و فرق وی با دیگران در این است که فرستاده‌ی الهی است از جنس بشر.

۳- رسول اکرم ﷺ در حالی مرگ را انتخاب نمود که بین مرگ و زندگی اختیار داده شده بود و این جزو ویژگی‌های پیامبران است.

۱۵۱- عایشه رضی الله عنها می‌گوید: پیامبر ﷺ هنگام مرگ دست‌هایش را در آب فرو می‌برد و صورتش را با آنها مسح می‌کرد و می‌فرمود:

«لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ إِنَّ لِمَوْتِ لَسْكَرَاتٍ»^(۱).

«معبود بحق جز الله وجود ندارد، همانا مرگ دارای سختی و دشواری‌هایی است».

معنی کلمات حدیث:

سکرات: سختی و تلخی مرگ.

رهنمود حدیث:

رسول اکرم ﷺ که محبوب‌ترین و بزرگواری‌ترین و نزدیک‌ترین فرد نزد الله متعال است با سختی مرگ دست و پنجه نرم کرد و این به‌خاطر بالا رفتن بیشتر مقام ایشان بود چنان که مادرمان عایشه می‌گوید: من دوست ندارم کسی دیگر با سختی‌ای که

۱- بخاری مع الفتح (۱۴۴/۸) و در حدیث مسواک زدن نیز بیان شده است.

رسول اکرم ﷺ در مرگ مواجه شد مواجه شود. در بعضی از روایات آمده که هنگام جان کندن و لحظات پایانی زندگی رسول الله، عبدالرحمان فرزند ابوبکر در حالی وارد شد که مسواکی در دست داشت رسول اکرم ﷺ چشم به ایشان دوخت. عایشه رضی الله عنها فهمید که رسول اکرم ﷺ مسواک را می‌خواهد. عایشه آن را از دست عبدالرحمان گرفت و جوید و در دهان رسول اکرم ﷺ گذاشت و دهان مبارک ایشان را مسواک زد.

فوائد حدیث:

۱- مقام والای عایشه رضی الله عنها که رسول اکرم ﷺ در ایام بیماری از بقیه همسرانش اجازه خواست تا در خانه‌ی او بماند.

۲- یکی از بزرگ‌ترین موفقیت‌ها در این لحظه آن است که انسان، موفق به خواندن کلمه توحید باشد.

۳- سختی مرگ و تشویق برای آمادگی عملی جهت مواجه شدن با آن.

۱۵۲- و همچنین این دعا را می‌خواند: «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ»^(۱).

ترجمه‌اش در اذکار قبل بیان شده است.

رهنمود حدیث:

در ایام بیماری مشروع است که گفتن این ورد در برگیرنده توحید و نفی شرک بوده امر را به الله که تقدیر در دست اوست می‌سپارد و در پایان رسول اکرم ﷺ فرموده است: الله در جواب بنده‌اش که این ورد را می‌خواند می‌گوید: «لا اله الا انا وانا اكبر» «جز من معبودی نیست و من بزرگ‌ترم».

فوائد حدیث:

۱- فضیلت کسی که این ذکر را با یقین بخواند سپس بمیرد چنان که رسول اکرم ﷺ فرمود: هر کس آن را در بیماری بخواند و بمیرد آتش دوزخ به او اصابت نمی‌کند.

۲- انسان مسلمان با توحید و بندگی الله متعال زنده است و با آن می‌میرد.

۱- ترمذی و ابن ماجه. و نگا: صحیح ترمذی (۱۵۲/۳) ناصرالدین ألبانی.

(۵۲) تلقین لَ إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ به شخص در حال احتضار (سکرات)

۱۵۳- «مَنْ كَانَ آخِرُ كَلَامِهِ لَ إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ دَخَلَ الْجَنَّةَ»^(۱).

«هر کس آخرین سخنش «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ» باشد، وارد بهشت می‌گردد».

معنی کلمات حدیث:

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ: یعنی کلمه توحید به صورت کامل: لا اله الا الله محمد رسول الله.

رهنمود حدیث:

در این حدیث مزدهی خیلی خوبی برای گویندهی کلمه توحید در پایان زندگی و هنگام مرگ بیان شده است باید دانست که مردم هنگام مرگ بر دو نوع اند:

۱- یکی آن که خودش کلمه را بر زبان می‌آورد.

۲- کسی که گفتن کلمه برایش دشوار است. به چنین فردی باید کلمه را با

مهربانی تمام تلقین نمود چنان که رسول اکرم ﷺ فرمود: «لَقِنُوا مَوْتَكُمْ

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ» به کسانی که در حال مردن هستند کلمه را تلقین کنید. و اما

حدیثی که می‌گوید میت را در قبر تلقین بدهید صحیح نمی‌باشد.

فوائد حدیث:

۱- کسی که با این کلمه از نظر گفتار و کردار و باور زندگی بکند امید زیادی

می‌رود که خاتمه بالخیر شود و موفق به گفتن آن در آخرین لحظات زندگی شود.

چنان که خداوند می‌فرماید:

﴿يُثَبِّتُ اللَّهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ وَيُضِلُّ اللَّهُ

الظَّالِمِينَ وَيَفْعَلُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ﴾ [إبراهيم: ۲۷].

«الله، مؤمنان را در زندگی دنیا و آخرت با سخن استوار، ثابت و پایدار می‌گرداند و الله

ستمکاران را گمراه می‌کند و هر چه بخواهد، انجام می‌دهد».

۲- این کلمه شرایط و موانعی دارد که باید انسان مسلمان به خوبی آنها را فراگیرد

و بداند.

۳- از علامات حسن خاتمه این است که انسان هنگام مرگ، مخلصانه این کلمه را

بر زبان بیاورد و این باعث بخشیده شدن گناهانش می‌شود چرا که اخلاص از

توبه و پشیمانی سرچشمه می‌گیرد.

(۵۳) دعای انسان مصیبت زده

۱۵۴- «إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ، اللَّهُمَّ اجْرِنِي فِي مُصِيبَتِي وَأَخْلِفْ لِي خَيْرًا مِنْهَا»^(۱).

«بدون تردید ما از آن‌الله هستیم و بازگشت همه‌ی ما به‌سوی اوست. الهی! مرا در مقابل

مصیبت، پاداش ده و در عوض آن، چیز بهتری به من عنایت فرما».

کلمات حدیث

اجْرِنِي: به من پاداش ده.

أَخْلِفْ: جایگزین ده.

رهنمود حدیث:

در این حدیث به گفتن «إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ» هنگام مواجه شدن با مصیبت توصیه شده است و به گوینده آن اجر و پاداش بزرگی وعده داده شده. چنان‌که الله متعال می‌فرماید: ﴿وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمُوتَ بَلْ أحيَاءٌ وَلَكِن لَّا تَشْعُرُونَ﴾^(۱۵۴) و تَبَلُّوْكُمْ بِشَيْءٍ مِّنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِّنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالثَّمَرَاتِ وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُمُ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ﴾^(۱۵۵) أُولَئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِّن رَّبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُهْتَدُونَ﴾^(۱۵۶) [البقرة: ۱۵۴-۱۵۷].

ترجمه: «و به کسانی که در راه الله کشته می‌شوند، مُرده نگویید؛ بلکه آنها زنده‌اند، ولی شما احساس نمی‌کنید. ما بطور قطع شما را با اموری (مثل) ترس، گرسنگی، به وجود آمدن نقص در اموال و نیز با مصیبت‌های جانی و کاهش محصولات، آزمایش می‌کنیم. و به صابران مژده بده. کسانی که هرگاه مصیبتی به آنان می‌رسد، می‌گویند: ما از آن‌الله هستیم و به سوی الله باز می‌گردیم. درود و رحمت الله، شامل حال این گروه می‌شود؛ و این‌ها، هدایت یافته‌اند».

و بعد از خواندن این ورد باید از الله طلب اجر و پاداش در مقابل مصیبتی که دست داده نمود و همچنین از او خواست تا عوض بهتری از آنچه از دست رفته است بدهد.

رسول اکرم ﷺ به کسی که با صداقت و یقین این ورد را بخواند وعده داده که الله متعال به او جایگزین بهتری خواهد داد.

فوائد حدیث:

۱- مسلمان واقعی همیشه راضی به قضای الهی بوده هنگام مصیبت صبر را پیشه سازد.

۲- قضا و قدر الهی همه‌اش بر اساس عدل و فضل ایشان است.

۳- گاهی ممکن است کاری که به ظاهر ناپسند و به ضرر است عاقبت و پایان

خوبی داشته باشد که ما نمی‌دانیم ﴿وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ﴾

[البقرة: ۲۱۶]. «الله می‌داند و شما نمی‌دانید».

(۵۴) دعای بعد از خروج روح و بستن چشمان میت

۱۵۵- «اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِفُلَانٍ (بِاسْمِهِ) وَارْفَعْ دَرَجَتَهُ فِي الْمَهْدِيِّينَ، وَاخْلُفْهُ فِي عَقِبِهِ فِي الْغَابِرِينَ، وَاغْفِرْ لَنَا وَلَهُ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ، وَأَفْسَحْ لَهُ فِي قَبْرِهِ وَتَوَّرْ لَهُ فِيهِ»^(۱).

«ای الله! فلان را ببخشای (نامش را بزبان آورد)، و درجه‌ی او را در میان هدایت یافتگان، رفیع بگردان، و فرزندانش را در میان بازماندگان، سرپرستی کن، و ما و او را ببخشای، ای پروردگار جهانیان، یا الله! قبرش را وسیع و منور بگردان».

معنی کلمات حدیث:

الْغَابِرِينَ: بازماندگان.

أَفْسَحْ: وسعت ده.

رهنمود حدیث:

این حدیث بیان‌گر رهنمود زیبایی از جانب رسول اکرم ﷺ به امت خویش است که هر گاه انسان در شرف مرگ و رحلت از این جهان باشد، بستگان و اطرافیان‌ش باید چشمان او را ببندند کاری که رسول اکرم ﷺ با ابو سلمه کرد و فرمود: «روح وقتی از کالبد جدا می‌شود چشم‌ها آن‌را دنبال می‌کنند» با شنیدن این سخن، اطرافیان ابو

سلمه شروع به گریه و شیون کردند. رسول اکرم ﷺ خطاب به آنان فرمود: علیه خودتان جز دعای خیر چیزی نگویید چرا که فرشتگان بر آنچه شما می‌گویید «آمین» می‌گویند. سپس رسول اکرم ﷺ در حق ابو سلمه دعای فوق را خواند.

فوائد حدیث:

- ۱- ابو سلمه دارای جایگاه رفیعی نزد رسول اکرم ﷺ بود چرا که نخستین کسی بود که همراه خانواده به حبشه سپس به مدینه هجرت نمود.
- ۲- اثبات عذاب قبر و نعمت‌هایش به دلیل دعای رسول اکرم ﷺ برای ابو سلمه که فرمود: بارها! قبرش را گشاده و منور ساز.
- ۳- دعا بیش از هر چیز دیگری برای میت سودمند است.

(۵۵) دعا برای میت در نماز جنازه

۱۵۶- «اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَهُ وَارْحَمْهُ، وَعَافِهِ، وَاعْفُ عَنْهُ، وَأَكْرِمْ نُزُلَهُ، وَوَسِّعْ مُدْخَلَهُ، وَاعْسِلْهُ بِالْمَاءِ وَالتَّلِجِ وَالْبَرَدِ، وَنَقِّهِ مِنَ الْخَطَايَا كَمَا نَقَّيْتَ الثَّوْبَ الْأَبْيَضَ مِنَ الدَّنَسِ، وَأَبْدِلْهُ دَارًا خَيْرًا مِنْ دَارِهِ، وَأَهْلًا خَيْرًا مِنْ أَهْلِهِ، وَزَوْجًا خَيْرًا مِنْ زَوْجِهِ، وَأَدْخِلْهُ الْجَنَّةَ، وَأَعِذْهُ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ [وَعَذَابِ النَّارِ]»^(۱).

«بار الها! او را ببخش، و بر او رحم کن، و عافیت نصیبش بگردان، و از وی گذشت کن. الهی! میهمانی او را گرمی بدار، و قبرش را وسیع بگردان، و او را با آب و برف و تگرگ بشوی، و از گناهان، چنان پاکش بگردان که لباس سفید را از آلودگی، پاک و تمیز می‌گردانی. پروردگارا! به او خانه ای بهتر از خانه اش، و خانواده ای بهتر از خانواده اش، و همسری بهتر از همسرش، عنایت بفرما، و او را وارد بهشت کن، و از عذاب قبر و دوزخ پناهِش ده».

معنی کلمات حدیث:

عَافِهِ: از مصیبت‌های بعد از مرگ نجاتش ده.

أَكْرِمْ نُزُلَهُ: با رحمت خویش او را وارد بهشت ساز.

۱- مسلم (۶۶۳/۲). و اگر میت زن باشد از ضمیر مؤنث استفاده می‌شود یعنی: «اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَهَا

وَارْحَمْهَا و...». (مترجم)

وَسَّعَ مُدْخَلَهُ: قبرش را وسیع کن.

رَوْجًا خَيْرًا مِنْ رَوْجِهِ: به او همسری بهتر عطا کن یعنی زنی از زنان بهشتی نصیبش کن.

رهنمود حدیث:

این دعا یکی از دعایی‌ها است که رسول اکرم ﷺ در نمازهای میت و بعد از گفتن تکبیر سوم می‌خوانده است و هر چه تعداد نمازگزاران بیشتر باشد بهتر است چرا که آنها شفاعت کنندگان در حق میت هستند، به‌ویژه اگر دارای اعتقاد سالم و عمل نیک باشند.

فوائد حدیث:

۱- سودمند شدن دعای انسان‌های نیک برای میت که این از برکات الهی در حق امت توحید است.

۲- نماز بر میت نشانه‌ی همدردی اجتماعی بین مسلمان‌ها است.

۳- در دعا برای میت مرد، کلمات و ضمیر مذکر و برای میت زن کلمات و ضمیر مؤنث بکار برده شود و اگر می‌داند که میت مذکر است یا مونث و از کلمه و ضمیر مونث استفاده کند و هدفش جنازه باشد اشکالی ندارد مثل این که بگوید: «اغفرها... یعنی للجنازة...».

- در پایان این حدیث سخنی از راوی نقل شده که ذکر آن در اینجا خالی از لطف نیست او می‌گوید: با شنیدن این دعای پر خیر و برکت آنهم از رسول اکرم ﷺ، آرزو کردم من جای آن میت بودم و رسول اکرم ﷺ این دعا را در حق من می‌خواند.

۱۵۷- «اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِحَيِّنَا وَمَيِّتِنَا، وَشَاهِدِنَا، وَعَائِبِنَا وَصَغِيرِنَا وَكَبِيرِنَا، وَذَكَرِنَا وَأُنثَانَا. اللَّهُمَّ مَنْ أَحْيَيْتَهُ مِنَّا فَأَحْيِهِ عَلَى الْإِسْلَامِ، وَمَنْ تَوَفَّيْتَهُ مِنَّا فَتَوَفَّهُ عَلَى الْإِيمَانِ، اللَّهُمَّ لَا تَحْرِمْنَا أَجْرَهُ وَلَا تُضِلَّنَا بَعْدَهُ»^(۱).

«الهی! زنده و مرده، حاضر و غایب، کوچک و بزرگ، مرد و زن ما را مورد آمرزش قرار دهد، یا الله! هر کسی را از میان ما زنده نگه می‌داری، بر اسلام زنده‌اش نگاه دار، و هر کسی را میرانی، بر ایمان بمیران. بار الها! از اجر این متوفی ما را محروم مگردان، و بعد از وی ما را

۱- ابن ماجه (۴۸۰/۱) و أحمد (۳۶۸/۲)، و نگا: صحیح ابن ماجه (۲۵۱/۱).

گمراه نکن».

معنی کلمات حدیث:

لَا تَحْرِمُنَا أَجْرَهُ: ما را از پاداش خواندن نماز بر او محروم نساز.

رهنمود حدیث:

این حدیث بیان گر میزان شفقت و خیرخواهی رسول اکرم ﷺ نسبت به امتش می باشد. چنان که این مطلب از دعای ایشان که مستجاب الدعاء بود به خوبی هویدا است. ایشان در دعای خویش فرمود:

زندگی مرا بر اسلام قائم بدار یعنی تسلیم دستورات و ارکان ظاهری دین باشیم و این چیزی است که تا وقتی انسان در قید حیات است باید، پایبند آن باشد سپس فرمود: ما را برایمان بمیران یعنی با باور قلبی و تصدیق باطنی به احکام و فرامین دینی ای که در زندگی با آن سر و کار داشته ایم و زندگی را با آن سپری نموده ایم.

فوائد حدیث:

- ۱- ثبوت دعاهای متنوع از رسول اکرم ﷺ به ویژه در حق اموات.
- ۲- دعای خالصانه چیزی است که هم میت بدان نیاز دارد و هم خود دعا کننده. زیرا برای میت بمنزله‌ی شفاعت در حق اوست.
- ۳- استحباب طلب استقامت همیشگی بر دین و ایمان چرا که انسان تا زنده است از شر شیطان و فتنه‌ها در امان نیست.

۱۵۸- «اللَّهُمَّ إِنَّ فُلَانًا بَنَ فُلَانًا فِي ذِمَّتِكَ، وَحَبْلُ جِوَارِكَ، فَقِهِ مِنْ فِتْنَةِ الْقَبْرِ وَعَذَابِ النَّارِ، وَأَنْتَ أَهْلُ الْوَفَاءِ وَالْحَقِّ، فَاعْفِرْ لَهُ وَارْحَمْهُ إِنَّكَ أَنْتَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ»^(۱).

«یا الله! همانا فلان پسر فلان در امان و پناه تو است، پس او را از فتنه‌ی قبر و عذاب دوزخ نجات بده، بدون شک تو اهل وفا و حق هستی. الها! او را ببخشای و بر وی رحم کن، همانا تو بخشاینده و مهربانی».

کلمات حدیث

ذِمَّتِكَ: در حفظ و رعایت تو.

حَبْلُ جِوَارِكَ: یعنی از کسانی که به ریسمان تو (قرآن) چنگ زده‌اند و شاید اشاره به

این آیه داشته باشد: ﴿وَأَعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا﴾ [آل عمران: ۱۰۳]. «همگی به

۱- ابن ماجه، و نگا: صحیح ابن ماجه (۲۵۱/۱)، و ابوداود (۲۱۱/۳).

ریسمان الهی چنگ بزید».

[«حَبْلِ جَوَارِكٍ» اشاره به تعهدات فامیلی رایج در میان اعراب دارد وقتی شخص در اماکن در می‌آید کسی حق تعرض به او ندارد در اینجا شخص در امان الله متعال در می‌آید و از آفات و بلاها محفوظ می‌ماند].^۱

رهنمود حدیث

در دعا برای میت باید زاری و التماس نمود چراکه میت به ملاقات پروردگارش رفته و نیاز شدید به دعای برادران مخلص و یکتاپرست خود دارد. همچنین الله متعال در این دعا توصیف شده که اهل وفا و پایبند به تعهدات است که این کار با ترحم و بخشش بندگانی که به ندای الله و پیامبرش لبیک گفته، به او ایمان آورده‌اند و بر ایمان از دنیا رفته‌اند تحقق می‌یابد.

فوائد حدیث

۱- مشروعیت دعا برای میت با ذکر نام و نام پدرش، زیرا نسب انسان چه در دنیا و چه در آخرت به پدرش ختم می‌شود و نه به مادرش آن‌گونه که برخی پنداشته‌اند.

۲- گاهی دعا با صدای بلند به‌خاطر آموزش مردم اشکالی ندارد. چنانچه در این روایت روای می‌گوید: شنیدم که رسول اکرم ﷺ چنین دعا می‌کرد.

۱۵۹ - «اللَّهُمَّ عَبْدُكَ وَابْنُ أُمَّتِكَ إِحْتَاَجُ إِلَى رَحْمَتِكَ، وَأَنْتَ غَنِيٌّ عَنْ عَذَابِهِ، إِنْ كَانَ مُحْسِنًا فَرِّدْ فِي حَسَنَاتِهِ، وَإِنْ كَانَ مُسِيئًا فَتَجَاوَزْ عَنْهُ»^(۲).

«ای الله! این شخص بنده‌ی تو و فرزند کنیز تو است که به رحمت تو نیازمند است، و تو از عذاب دادن او بی‌نیازی، اگر نیکوکار است بر نیکی‌هایش بیفزای، و اگر بدکار است از او گذشت بفرما».

کلمات حدیث:

تَجَاوَزْ عَنْهُ: از او بگذر. یعنی او را مورد رحمت و بخشش قرار ده.

رهنمود حدیث

انسان چه مرده و چه زنده از رحمت الله بی‌نیاز نیست. ولی پروردگار عالم نه از

۱- شرح حصن المسلم مجدی بن عبدالوهاب احمد.

۲- حاکم (۳۵۹/۱) و آترا صحیح دانسته و ذهبی با او موافقت کرده است، و نگا: أحكام الجنائز اثر ألبانی ص (۱۲۵).

اطاعت و بندگی بندگان سودی می‌برد و نه از نافرمانی آنان متضرر می‌شود. چرا که او بی‌نیاز از آفریدگان و همه‌ی آفریدگان به شدت نیازمند به او هستند. از این رو ما در حق مردگانی که دارای اعمال نیک بوده اند دعا می‌کنیم که الله متعال به نیکی‌ها و مقام آنها در بهشت بیفزاید و اگر خطا کار و ستم پیشه بوده اند از الله می‌خواهیم که از گناهان و لغزش‌های آنان صرف نظر کند.

فوائد حدیث:

- ۱- دعا در حق مردگان - اگر الله بخواهد - برای آنان مفید واقع خواهد شد.
- ۲- همه‌ی کارها در دست الله متعال است بنابراین روا نیست که جز الله به فریاد خوانده شود نه فرشته‌ی مقربی و نه پیامبری و نه کسی دیگر از اولیاء الهی را.

(۵۶) دعا در نماز میت برای کودک

۱۶۰- «اللَّهُمَّ أَعِذْهُ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ»^(۱).

«خداوندا! او را از عذاب قبر پناه ده».

اگر دعای زیر خوانده شود نیز خوب است:

«اللَّهُمَّ اجْعَلْهُ فَرْطًا وَذُخْرًا لَوَالِدَيْهِ، وَشَفِيعًا مُجَابًا. اللَّهُمَّ ثَقِّلْ بِهِ مَوَازِينَهُمَا وَأَعْظِمْ بِهِ أَجُورَهُمَا، وَأَلْحِفْهُ بِصَالِحِ الْمُؤْمِنِينَ، وَاجْعَلْهُ فِي كِفَالَةِ إِبْرَاهِيمَ، وَقِهِ بِرَحْمَتِكَ عَذَابَ الْجَحِيمِ، وَأَبْدِلْهُ دَارًا خَيْرًا مِنْ دَارِهِ، وَأَهْلًا خَيْرًا مِنْ أَهْلِهِ، اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَأَسْلَافِنَا، وَأَفْرَاطِنَا، وَمَنْ سَبَقَنَا بِالْإِيمَانِ»^(۲).

«خداایا! او را میزبان و ذخیره و شفاعت کننده ای که شفاعتش قبول شود برای پدر و مادرش قرار بده. خداایا! به‌وسیله‌ی او ترازوی حسنات پدر و مادرش را سنگین بگردان، و بر پاداش آنها بیفزای، و او را به مؤمنان نیکوکار ملحق بگردان، و در کفالت ابراهیم قرار ده، و به رحمت خود از عذاب دوزخ حفظ کن، و خانه‌ای بهتر از خانه‌اش، و خانواده‌ای بهتر از

۱- سعید بن مسیب: می‌گوید: پشت سر ابو هریره رضی الله عنه بر کودکی نماز خواندم که هرگز مرتکب گناه و اشتباهی نشده بود و شنیدم که وی گفت: «اللَّهُمَّ أَعِذْهُ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ». مالک در کتاب: الموطأ (۲۸۸/۱) وابن ابی شیبہ در کتاب: المصنف (۲۱۷/۳) و بیهقی (۹/۴)، و شعیب الأرنؤوط سندش را در تحقیق کتاب: شرح السنة اثر امام بغوی (۳۵۷/۵) صحیح دانسته است.

۲- نگا: المغنی ابن قدامه (۴۱۶/۳) و کتاب: الدروس المهمة لعامة الأمة لابن باز ص (۱۵).

خانواده اش به او عطا فرما، خدایا! گذشتگان و کسانی را که پیش از ما رفته اند و آنهایی را که در ایمان بر ما سبقت جسته اند بیامرز».

معنی کلمات حدیث:

فَرَطًا: عمل نیک از پیش فرستاده شده.

ذُخْرًا: اندوخته ای.

أَسْلَافِنَا: گذشتگان ما.

رهنمود حدیث:

این حدیث جواز خواندن نماز جنازه کودکان را می‌رساند. به دلیل عموم گفتار رسول اکرم ﷺ که می‌فرماید: «والطفل یصلي علیه». «بر کودک نماز خوانده شود» اما سنت است که برای پدر و مادر آن کودک دعای مغفرت و رحمت کرد. چرا که کودک گنجشکی از گنجشک‌های بهشت است. البته نا گفته نماند که ما اجازه نداریم در مورد فرد خاصی اذعان کنیم که اهل بهشت است مگر کسی که در حق او نص صریحی وجود داشته باشد.

ضمنا:

۱- نماز جنازه بر کودکان واجب نیست بدلیل این که رسول اکرم ﷺ بر فرزند خردسالش؛ ابراهیم نماز جنازه نخواند، ولی خواندن نیز اشکالی ندارد.

۲- همچنین نماز و دعا در حق کودکی مشروع است که روح در او دمیده شده باشد و قبل از آن نیست.

۱۶۱- حسن سوره‌ی فاتحه را بر کودک می‌خواند و سپس این ذکر را می‌خواند

«اللَّهُمَّ اجْعَلْهُ لَنَا فَرَطًا، وَسَلَفًا، وَأَجْرًا»^(۱).

«خدایا! او را برای ما پیش کسوت و ذخیره و ثوابی قرار ده».

حسن بر کودکان سوره فاتحه را می‌خواند سپس می‌گفت: «اللهم اجعله لنا فرطا

وسلفا وأجره».

معنی کلمات حدیث:

۱- بغوی در شرح السنة (۳۵۷/۵) و عبد الرزاق (۶۵۸۸)، و بخاری به‌طور تعلیق در کتاب الجنائز (۶۵) باب: قراءة فاتحة الكتاب على الجنابة ۱۱۳/۲ آورده است.

فَرَطًا: پیش کسوت در بهشت.

سَلَفًا: پیش کسوت در بهشت.

رهنمود حدیث:

الله متعال در کتابی نزد خود که به هیچ وجه قابل تغییر و تبدیل نیست همه‌ی مقادیر از جمله مدت عمر هر انسان را طبق حکمت خویش نوشته است. بنابراین، انسان فقط باید خوشبین و خشنود و تسلیم امر پروردگار چرا که الله متعال به حال بندگانش از خودشان نیز مهربانتر است.

فوائد حدیث:

- ۱- همیشه باید جهت استقبال از مرگ آماده بود چرا انسان نمی‌داند که چه وقت مرگش فرا می‌رسد.
- ۲- الله متعال برای کسی که فرزند یا فرزندان خردسالش بمیرد و صبر پیشه سازد پاداش بزرگی تدارک دیده است.
- ۳- مرگ بستگی به سن و سال انسان ندارد بلکه سر موعد مقرر می‌رسد.

(۵۷) دعای تسلیت گفتن

۱۶۲- «إِنَّ لِلَّهِ مَا أَخَذَ، وَلَهُ مَا أُعْطِيَ وَكُلُّ شَيْءٍ عِنْدَهُ بِأَجَلٍ مُّسَمًّى ... فَلْتَصْبِرْ وَتُحْتَسِبْ» [بخاری ۸۰/۲ و مسلم ۶۳۶/۲].

«همانا آنچه را که خداوند گرفت، از آن خودش بود، و آنچه را که داده است نیز مال خود او می‌باشد، مسلماً هر چیز، میعاد معینی دارد، لذا باید صبر کنی و امید ثواب داشته باشی».

«أَعْظَمَ اللَّهُ أَجْرَكَ وَأَحْسَنَ عَزَاءَكَ وَعَفَرَ لِمِيتِكَ»^(۱).

«الله! اجرت را بزرگ گرداند و عزایت را نیکو کند، و میتت را بیامرزد». و اگر دعای فوق

را بخواند خوب است.

معنی کلمات حدیث:

وَلْتُحْتَسِبْ: صبر به نیت ثواب پیشه کند.

رهنمود حدیث:

۱- الأذکار أُنزِلَ من أَمْرِ إِمَامٍ نَوَوِي ص (۱۲۶).

زینب؛ دختر گرامی رسول اکرم ﷺ کسی را دنبال پدر بزرگوار خویش فرستاد تا بر بالین فرزند خردسال زینب که در حال مردن بود تشریف بیاورد. رسول اکرم ﷺ به دخترش سلام فرستاد و او را توصیه به صبر و دعا نمود. زینب دوباره کسی نزد ایشان فرستاد و سوگند داد که حتما تشریف بیاورد. رسول اکرم ﷺ با جمعی از یارانش تشریف برد و کودک را در حالی که به نفس نفس افتاده بود در دست گرفت و اشک از چشمان رسول اکرم ﷺ سرازیر شد. سعد بن عباده در مورد اشک ریختن رسول الله پرسید؟ فرمود: این‌ها نشانه‌ی رحمتی است که الله متعال در دل بندگان قرار داده و رحمت او شامل بندگان خواهد بود که اهل ترحم باشند.

فوائد حدیث:

- ۱- فرزند امانتی است الهی و هر گاه او امانتش را پس گرفت باید صبر را پیشه ساخت و سر تسلیم فرود آورد.
 - ۲- جواز فرا خواندن انسان نیک و بزرگوار بر بالین بیماری که در حال وفات است.
 - ۳- استحباب عیادت بیمار گر چه کوچک باشد.
 - ۴- جواز گریه کردن و اشک ریختن برای میت به شرطی که همراه با نوحه و دیگر کارهای ناجایز نباشد.
- حدیثی که تعزیه را تا سه روز محدود می‌داند صحیح نمی‌باشد^۱.
- همچنین حدیثی که می‌گوید: پاداش عرض تعزیه به مصیبت دیده مانند پاداش خود مصیبت دیده است اگر صبر پیشه سازد، ضعیف است. نگا (الاوراء: ۷۶۵).

(۵۸) دعا هنگام نهادن میت در قبر

۱۶۳- «بِسْمِ اللَّهِ وَعَلَى سُنَّةِ رَسُولِ اللَّهِ»^(۲).

سُنَّةِ رَسُولِ اللَّهِ: یعنی روش و عملکرد رسول الله.

- ۱- منظور از تعزیه در اینجا تسلیت گفتن به خویشاوندان میت است، اما بنا بر حدیث متفق علیه، رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم از اینکه زن بیش از سه روز برای غیر از شوهرش در عزا بنشیند و از زینت مباح خودداری کند نهی فرموده است. (بازبینی)
- ۲- ابوداود ۳/۳۱۴ با سند صحیح و أحمد با لفظ «بِسْمِ اللَّهِ وَعَلَى مِلَّةِ رَسُولِ اللَّهِ». و سند آن صحیح است.

رهنمود حدیث:

مستحب است که این دعا هنگام گذاشتن میت درون قبر توسط کسی که این کار به عهده اوست خوانده شود. البته این دعا به دو سبک دیگر نیز نقل شده که عبارت‌اند از:

۱- بسم الله على ملة رسول الله.

۲- بسم الله وبالله و على ملة رسول الله. نکا: «احکام جنایز».

و همه‌ی این‌ها بیان‌گر یک واقعیت است و آن این‌که مرگ و زندگی انسان مسلمان باید طبق رهنمود رسول اکرم ﷺ باشد.

فوائد حدیث:

۱- یادگیری سنت رسول اکرم ﷺ و یاد دادن و نشر آن خیر بزرگی در دنیا و آخرت به همراه خواهد داشت.

۲- دین اسلام، ابعاد مختلف زندگی بشر از تولد تا مرگ را در بر می‌گیرد.

(۵۹) دعای بعد از دفن میت

۱۶۴- رسول اکرم ﷺ بعد از دفن میت قدری توقف می‌نمود و می‌فرمود: برای برادران طلب آموزش و استقامت کنید چرا که او اکنون مورد بازخواست قرار خواهد گرفت. «اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَهُ اللَّهُمَّ تَبِّتْهُ»^(۱).

«بار الها! او را بیامرز و او را [در پاسخ به سؤالات منکر و نکیر] ثابت قدم بدار».

معنی کلمات حدیث:

تَبِّتْهُ: یعنی هنگام سوال فرشتگان او را ثابت قدم نگهدار.

رهنمود حدیث:

این حدیث بیان‌گر اثبات سوال دو فرشته در قبر می‌باشد. و در مورد محتوای سؤالات در احادیث صحیح دیگری نقل شده که از او در مورد پروردگار، دین و پیامبر می‌پرسند. و این براساس رحمت الهی است که پیشاپیش، سؤالات را به ما گفته است تا

۱- زیرا اکنون از او سؤال می‌شود. ابوداود (۳/۳۱۵) و حاکم (۱/۳۷۰) و آنرا صحیح دانسته و ذهبی با حاکم موافقت کرده است.

در فکر پاسخ آنها باشیم. گر چه پاسخ دادن در آنجا کار آسانی نیست مگر کسی که در زندگی این سه چیز را داشته باشد و بر آن بمیرد. چنان که الله متعال می فرماید:

﴿يُنَبِّئُ اللَّهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ وَيُضِلُّ اللَّهُ الظَّالِمِينَ وَيَفْعَلُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ﴾ [إبراهيم: ۲۷].

ترجمه: «الله، مؤمنان را در زندگی دنیا و آخرت با سخن استوار، ثابت و پایدار می گرداند و الله ستمکاران را گمراه می کند و هر چه بخواهد، انجام می دهد».

- ۱- استحباب طلب آموزش برای میت پس از دفنش و دعای استقامت برای وی.
- ۲- اثبات سؤال قبر توسط دو فرشته به نام های منکر و نکیر.
- ۳- تلقین میت بعد از دفن در مورد پاسخ فرشته ها درست نبوده، اگر روایتی در این باره نقل شود صحیح نیست.

(۶۰) دعای زیارت قبور

۱۶۵- «السَّلَامُ عَلَيْكُمْ أَهْلَ الدِّيَارِ، مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُسْلِمِينَ، وَإِنَّا إِن شَاءَ اللَّهُ بِكُمْ لَاحِقُونَ [وَيَرْحَمُ اللَّهُ الْمُسْتَقْدِمِينَ مِنَّا وَالْمُسْتَأْخِرِينَ] أَسْأَلُ اللَّهَ لَنَا وَلَكُمْ الْعَافِيَةَ»^(۱).

«سلام بر شما ای اهل این منزل، که مؤمن و مسلمان هستید، همانا ما نیز - این شاء الله - به شما ملحق خواهیم شد، و خداوند بر گذشتگان و آیندگان ما رحم کند، از خدا برای خودمان و شما عافیت می طلبیم».

معنی کلمات حدیث:

- ۱- أَهْلَ الدِّيَارِ: یعنی ساکنان قبرستان.
- ۲- الْعَافِيَةَ: رهایی از آزمایش و عذاب قبر.

رهنمود حدیث:

این حدیث بیان گر استحباب دعا و طلب رحمت و آموزش برای خفتگان در خاک توسط کسی است که از کنار قبرستان عبور می کند یا به قصد پند و عبرت گرفتن به آنجا سر می زند همچنین بیان گر شفقت رسول اکرم ﷺ نسبت به مرده های امتش

۱- مسلم (۶۷۱/۲) وابن ماجه (۴۹۴/۱) و لفظ از ابن ماجه به روایت بُرَيْدَةَ ؓ می باشد. و آنچه بین گروهی است از حدیث عایشه ؓ در صحیح مسلم (۶۷۱/۲) روایت شده است.

می‌باشد. بنابراین به یاران و دیگر افراد امت خویش می‌آموزد که در حق گذشتگان و اموات مسلمین دعا کنند. همچنین این دعا اشاره به این مطلب دارد که روزی همه خواهند مرد و به کاروان خفتگان در خاک خواهند پیوست و کسانی که قبلاً مرده‌اند پیش کسوتان ما به حساب می‌آیند.

فوائد حدیث:

- ۱- شایسته است که برای اموات مسلمین دعای خیر و رحمت نمود و از ذکر معایب آنان باید خود داری کرد.
- ۲- جواز استفاده از واژه‌ی «اهل» برای ساکنان هر مکانی چه زنده باشند چه مرده.
- ۳- مرده باید در قبرستان دفن شود نه در مسجد و نه در مکان‌های دور و تنها؛ و اگر کسی چنین وصیتی هم بکند نباید به وصیتش عمل کرد.

(۶۱) دعا هنگام وزیدن باد

۱۶۶- «اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ خَيْرَهَا، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّهَا». [أبو داود ۳۲۶/۴ وابن ماجه ۱۲۲۸/۲ ونگا: صحیح ابن ماجه ۳۰۵/۲].

«بار الها! من از تو خیر این باد را می‌خواهم، و از شر آن به تو پناه می‌برم».

معنی کلمات حدیث:

- أَسْأَلُكَ خَيْرَهَا: یعنی خیر و خوبی باد را از تو می‌خواهم مانند اینکه ابرهای باران‌زا که خیر فراوانی به دنبال دارد.

- أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّهَا: یعنی از شر باد به تو پناه می‌برم مانند بادهای ویران کننده.

روح الله: رحمت الله.

رهنمود حدیث:

در این حدیث که دعای فوق بخشی از آن است رسول اکرم ﷺ از ناسزاگویی به باد منع کرده، فرموده است باد از جانب خدا با رحمت و عذاب می‌آید به آن ناسزا نگوئید فقط از الله متعال خوبی آن را طلب کنید و از بدی آن به وی پناه ببرید.

فوائد حدیث:

- ۱- باد مأموری از مأموران الهی است که فقط به اذن و اراده‌ی او می‌وزد.

۲- باد نشانه‌ای از نشانه‌های خداوند است که ناسزا گویی به آن جایز نیست چرا که فرستنده‌ی آن الله است و هرگونه ناسزا گویی بر می‌گردد به ایشان.

۳- برای انسان مؤمن شایسته نیست که به سایر موجودات ناسزا بگوید تا چه رسد به انسان‌ها.

۱۶۷- «اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ خَيْرَهَا وَخَيْرَ مَا فِيهَا، وَخَيْرَ مَا أُرْسِلَتْ بِهِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّهَا وَشَرِّ مَا فِيهَا، وَشَرِّ مَا أُرْسِلَتْ بِهِ». [مسلم ۶۱۶/۲، و بخاری ۷۶/۴].

«الهی! من از تو خیر این باد، و خیر آنچه را که در آن قرار دارد، و خیر آنچه را که این باد برای آن فرستاده شده است، مسألت می‌نمایم، و از شرّ این باد، و شرّ آنچه در آن قرار دارد، و شرّ آنچه برای آن فرستاده شده است، به تو پناه می‌برم».

رهنمود حدیث:

این حدیث بیانگر میزان شفقت رسول اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نسبت امت خویش می‌باشد چنان‌که عایشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا می‌گوید: رسول اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ در روزهای غبار آلود و روزی که باد تندی می‌وزید رنگ چهره‌اش دگرگون می‌شد و بیقرار به این سو و آن سو قدم می‌زد تا این‌که باران می‌بارید، خوشحال می‌شد و آن حالت بر طرف می‌گردید. عایشه می‌گوید: علت این امر را جویا شدم؟ فرمود: «می‌ترسم که عذابی بر امت من فرود آید».

اشاره به عذابی می‌نمود که به‌صورت باد بر قوم عاد فرود آمد چنان‌که الله متعال می‌فرماید: ﴿فَلَمَّا رَأَوْهُ عَارِضًا مُسْتَقْبِلَ أَوْدِيَّتِهِمْ قَالَوا هَذَا عَارِضٌ مُّمْطِرُنَا﴾ [الأحقاف: ۲۴].

ترجمه: «پس هنگامی که عذاب را به صورت ابر گسترده‌ای مشاهده کردند که رو به دشت‌ها و آبگیرهایشان نهاده بود، گفتند: «این، ابری است که بر ما خواهد بارید».

فوائد حدیث:

۱- بادها بر دو نوع‌اند:

(الف) بادهای عادی که ترسناک نیستند و هنگام وزیدن آنها نیاز به خواندن دعایی نیست.

(ب) بادهای شدید و طوفان‌های ویران‌کن که هنگام وزیدن آنها خواندن دعای فوق سنت است.

۲- نباید انسان مسلمان در طلب باران چشم امید به بادها بدوزد بلکه امیدش فقط بر الله متعال باشد که او طبق علم و حکمت خویش باران می‌باراند.

۳- هنگام بروز هر حادثه طبیعی باید به الله متعال پناه برد و از او کمک خواست.

(۶۲) دعای موقع رعد و برق

۱۶۸- عبدالله بن زبیر وقتی صدای رعد و برق را می شنید هر سخن دیگری را قطع می کرد و این ورد را می خواند: «سُبْحَانَ الَّذِي يُسَبِّحُ الرَّعْدُ بِحَمْدِهِ وَالْمَلَائِكَةُ مِنْ خِيفَتِهِ»^(۱).

«پاک و منزّه است آن ذاتی که رعد، پاکی اش را بیان می نماید و او را ستایش می کند، و فرشتگان نیز از بیم او، تسبیح می گویند».

معنی کلمات حدیث:

مِنْ خِيفَتِهِ: از ترس وی به خاطر عظمتش.

رهنمود حدیث:

به هر حال جهان هستی چه قسمت بالا و چه قسمت پائین همه از آن الله متعال و مقهور فرمان اوست و این ورد بر گرفته از آیه دوازدهم سوره رعد است: ﴿هُوَ الَّذِي يُرِيكُمُ الْبَرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا وَيُنزِلُ السَّحَابَ الشِّقَالِ﴾^(۱۴) وَيُسَبِّحُ الرَّعْدُ بِحَمْدِهِ وَالْمَلَائِكَةُ مِنْ خِيفَتِهِ ﴿[الرعد: ۱۲-۱۳]. ترجمه: «او ذاتی است که برق را برای بیم و امید به شما نشان می دهد و ابرهای سنگین و بارور را پدید می آورد. و رعد، با حمد و ستایش پروردگار او را به پاکی یاد می کند و فرشتگان از بیمش او را می ستایند و سپاس می گزارند».

از این رو وقتی ابن زبیر صدای رعد و برق را می شنید سخن را قطع می نمود و ورد فوق را می خواند.

[علی، ابن عباس و بیشتر مفسرین می گویند: «رعد» نام فرشته ای است که ابرها را به این سو و آنسو می برد. چنانکه در روایتی که امام احمد و ترمذی آنرا نقل کرده اند و شیخ آلبنانی آنرا صحیح دانسته است رسول اکرم ﷺ در جواب یهودیان در مورد رعد فرمود که فرشته ای است که ابرها را جابجا می کند. پرسیدند صدای رعد از چیست؟ رسول الله فرمود: این صدای برخورد ابرها است. یهودیان سخن رسول الله را تایید کردند]^(۲).

فوائد حدیث:

۱- موطأ (۹۹۲/۲) و ألبانی گفته این حدیث صحیح و سندش منسوب به صحابه است.

۲- شرح حصن المسلم مجدی بن عبدالوهاب احمد.

- ۱- تسبیح گفتن رعد و برق و فرشتگان برای الله متعال عبارت است از نفی شریک و فرزند از وی و اعتراف به این که فقط او پروردگار جهانیان است.
- ۲- فراگیر بودن پادشاهی الله و دانش فراگیر وی که در برگیرنده هر چیزی است باعث افزایش ایمان بنده نسبت به الله متعال می شود.
- ۳- رد ادعای اهل زیغ که می گویند: رعد صدای علی بن ابی طالب است چنان که شهرستانی در «ملل و نحل» نقل نموده است (ص ۱۵۱).

(۶۳) دعای طلب باران

۱۶۹- «اللَّهُمَّ اسْقِنَا غَيْثًا مُغِيثًا مَرِيئًا مَرِيئًا، نَافِعًا غَيْرَ ضَارٍّ، عَاجِلًا غَيْرَ آجِلٍ»^(۱).
 «الهی! به ما بارانی عطا فرما که باعث نجات گردد، گوارا و با خیر و برکت باشد، مفید و بدون ضرر باشد، زود بیارد و دیر نکند».
معنی کلمات حدیث:

- ۱- غَيْثًا مُغِيثًا: بارانی که ما را در کارهای خیر یاری می دهد.
- ۲- مَرِيئًا: پایان و نتیجه‌ی خوبی داشته و مضر نباشد.
- ۳- مَرِيئًا: زیاد.

رهنمود حدیث:

این یکی از دعاهایی است که رسول اکرم ﷺ در نماز طلب باران می خواند. این نماز در خشک سالی و قحطی باران خوانده می شود. امام با مردم دو رکعت مانند نماز عید می خواند سپس به ارشاد و نصیحت مردم می پردازد، آنها را به توبه از گناهان و ترک ظلم و ستم و بر گردانیدن حقوق و ترک کینه، دشمنی و حسادت فرا می خواند.
 رسول اکرم ﷺ با خشوع و فروتنی تمام، برای برگزاری این نماز بیرون می رفت و به زاری و التماس پروردگار خویش می پرداخت، ردایش را بر می گردانید. راوی حدیث می گوید: آنگاه به برکت دعای پیامبر از آسمان باران زیادی می بارید.
فوائد حدیث:

- ۱- استغفار، توبه و پشیمانی باعث دفع بلا و مصیبت می گردد. چنانکه الله متعال

۱- ابوداود (۳۰۳/۱) و البانی در صحیح ابی داود (۲۱۶/۱) آنرا صحیح دانسته است.

فرموده است: ﴿فَقُلْتُ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّارًا ﴿۱۰﴾ يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا ﴿۱۱﴾ وَيُمْدِدْكُمْ بِأَمْوَالٍ وَبَنِينَ وَيَجْعَلْ لَكُمْ جَنَّاتٍ وَيَجْعَلْ لَكُمْ أَنْهْرًا ﴿۱۲﴾﴾ [نوح: ۱۰-۱۲]. ترجمه: «و گفتیم: از پروردگارتان آمرزش بخواهید که به راستی او، آمرزنده است. تا باران آسمان را پیاپی بر شما فرو فرستد. و با اموال و فرزندان، کمکتان کند و باغها و جویبارهایی برای شما پدید آورد».

۲- برگردانیدن ردا به خاطر نیک فالی است که الله حالت آنها را به حالتی بهتر تبدیل نماید.

۳- پذیرفته شدن فوری دعای رسول اکرم ﷺ دلیل رسالت و نشانه‌ی کرامت ایشان نزد پروردگارش می‌باشد.

۱۷۰- «اللَّهُمَّ اغْنِنَا، اللَّهُمَّ اغْنِنَا، اللَّهُمَّ اغْنِنَا»^(۱).

«بار الها! بر ما باران ببار، بر ما باران ببار، بر ما باران ببار».

رهنمود حدیث:

در مورد سبب ورود این دعا آمده است که مردی روز جمعه در حالی که رسول اکرم ﷺ در حال ایراد خطبه بود وارد مسجد شد و گفت: ای رسول اکرم! چارپایان و مواشی از بین رفتند از الله بخواه تا باران ببارد. رسول اکرم ﷺ دست‌هایش را به سوی آسمان بلند کرد و سه بار فرمود: «اللَّهُمَّ اسْقِنَا» «بار الها! ما را آب بنوشان» راوی می‌گوید: به خدا سوگند دیری نگذشت که کاربحایی رسید که تا شش روز خورشید را ندیدیم یعنی یک هفته کامل باران می‌بارید.

فوائد حدیث:

۱- جواز گفتگو با امام در صورت نیاز در حال ایراد خطبه.

۲- استحباب تکرار دعا سه بار و بیشتر.

۳- جواز دعای طلب باران داخل خطبه.

۴- اکتفا به نماز جمعه به جای نماز طلب باران.

۱۷۱- «اللَّهُمَّ اسْقِ عِبَادَكَ، وَبَهَائِمَكَ، وَأَنْشُرْ رَحْمَتَكَ، وَأَحْيِ بَلَدَكَ الْمَيِّتَ»^(۲).

«الهی! بندگانت و حیواناتت را سیراب بگردان، پروردگارا! رحمت خود را بگستران و زمین

۱- بخاری (۲۲۴/۱) و مسلم (۶۱۳/۲).

۲- ابوداود (۳۰۵/۱)، و ألبانی در صحیح أبي داود (۲۱۸/۱) آنرا حسن دانسته است.

مردهات را زنده بگردان».

کلمات حدیث:

۱- عَبَادَ: یعنی انسانها اعم از مرد، زن، برده و آزاده.

۲- بَهَائِمَ: یعنی همه‌ی جنبندگان و حشرات.

رهنمود حدیث:

پدید آورنده فقط پروردگار جهانیان است و باریدن باران دلیل رحمت او بر بندگان و جنبندگان است و زندگی در زمین به آب بستگی دارد.

فوائد حدیث:

۱- رسول اکرم ﷺ نسبت به مردم و سایر مخلوقات بسیار مهربان بود چنانکه

این امر از دعای فوق به خوبی آشکار است.

۲- نیاز دلها به وحی الهی مانند نیاز زمین به آب باران است.

(۶۴) دعای هنگام باریدن باران

۱۷۲- «اللَّهُمَّ صَيِّبًا نَافِعًا»^(۱).

«بار الها! باران بسیار و سودمند نازل فرما».

معنی کلمات حدیث:

الصَّيْبُ: باران فراوان که روی زمین جاری شود.

رهنمود حدیث:

فرود آوردن باران از آسمان نعمتی از نعمت‌های الهی بر بندگان است چنانکه باری

تعالی خود از این نعمت به‌عنوان منتهی بر بندگان چنین یاد نموده است: ﴿وَهُوَ الَّذِي

يُنزِلُ الْغَيْثَ مِنْ بَعْدِ مَا قَنَطُوا وَيَنْشُرُ رَحْمَتَهُ﴾ [الشوری: ۲۸]. «اوست که باران را بعد از

آن که آنها نا امید شده‌اند فرود می‌آورد و رحمتش را می‌گستراند».

رسول اکرم ﷺ معمولاً وقتی بارش باران آغاز می‌شد لباسش را از رویش بر

می‌داشت تا آب به جسم مبارکش اصابت کند و می‌فرمود: اینها از جانب پروردگار

می‌آید. چنانکه در روایت مسلم آمده است.

فوائد حدیث:

- ۱- سپاسگزاری از الله، جزو بزرگترین اسباب حفظ و بقای نعمت‌ها است که با باور قلبی، حمد زبانی و عمل اعضا و جوارح محقق می‌شود.
- ۲- استحباب دعا نمودن هنگام باریدن باران چرا که از جمله اوقات قبول شدن دعاها است.

(۶۵) دعا پس از باریدن باران

۱۷۳- «مُطِرْنَا بِفَضْلِ اللَّهِ وَرَحْمَتِهِ»^(۱).

«به فضل و رحمت الله بر ما باران نازل شد».

رهنمود حدیث:

در حدیثی که این دعا بخشی از آن است رسول اکرم ﷺ یارانش را به وجوب تمسک به توحید فرا می‌خواند. چنانکه بعد از نماز فجر روز حدیبیه، بعد از آن که شب باران، باریده بود رسول اکرم ﷺ رو به صحابه نمود و فرمود: می‌دانید الله چه فرموده؟ گفتند: الله و رسولش بهتر می‌دانند. فرمود: الله متعال می‌گوید: بندگانم در حالی صبح کردند که برخی مؤمن و برخی کافر شدند. آنهایی که گفتند: به فضل و رحمت خدا باران بارید به من مؤمن و به ستاره کافر شدند و آنهایی که گفتند: به خاطر ظاهر شدن فلان ستاره باران بارید به من کافر و به ستاره، مؤمن شدند.

فوائد حدیث:

- ۱- جواز مطرح نمودن سؤال توسط استاد و معلم جهت آموزش شاگردان.
- ۲- رعایت ادب و احترام توسط اصحاب نسبت به رسول اکرم ﷺ.
- ۳- نباید کارهای پروردگار را به اسباب نسبت داد.
- ۴- کسی که معتقد باشد ستاره و باد در فرود آوردن باران تاثیر مستقل دارد کافر و مشرک می‌شود.

شیخ ابن عثیمین می‌گوید: این سخن بدون تردید جزو گناهان کبیره است اما اینکه، گفتن چنین جمله‌ای انسان را کافر می‌کند یا خیر بستگی به عقیده و باور گوینده دارد.

۵- اثبات صفت فضل و رحمت برای الله.

(۶۶) دعای هنگام باران زیاد

۱۷۴- «اللَّهُمَّ حَوَالَيْنَا وَلَا عَيْنِنَا، اللَّهُمَّ عَلَى الْأَكَامِ وَالظَّرَابِ، وَبُطُونِ الْأُودِيَةِ، وَمَنَابِتِ الشَّجَرِ»^(۱).

«بار الها! باران را به اطراف ما بباران، نه بر ما، ای الله! باران را بر روی تپه‌ها و کوه‌ها، و دره‌ها و محل روئیدن درختان بباران».

معنی کلمات حدیث:

۱- الْأَكَام: تپه‌ها، کوه‌های کوچک.

۲- الظَّرَاب: کوه‌های گسترده.

۳- بُطُونِ الْأُودِيَةِ: بستر دره‌ها.

رهنمود حدیث:

بعد از اینکه دعای رسول اکرم ﷺ اجابت شد و یک هفته‌ی کامل باران بارید، همان کسی که هفته‌ی قبل در خواست دعای باران نموده بود، وارد مسجد شد و گفت: ای رسول اکرم! چارپایان از بین رفتند و راه‌های عبور و مرور مسدود شدند از پرودگارت بخواه که جلوی باران را بگیرد؟ رسول اکرم ﷺ لبخندی زد و دست‌هایش را بلند کرد و دعای فوق را خواند که در آن رعایت ادب نسبت به الله آشکار است زیرا رسول اکرم ﷺ از الله متعال نخواست باران را که رحمتی از جانب الله است بر دارد بلکه بگونه‌ای دعا کرد که جلوی ضرر مردم گرفته شود. راوی می‌گوید: فوراً باران بند آمد و ما در حالی از مسجد بیرون شدیم که آفتاب همه جا را گرفته بود.

رهنمود حدیث:

۱- بارانی که مثمر ثمر باشد از نعمت‌های الهی است چنانکه در روایت صحیح

مسلم نقل شده است که رسول اکرم ﷺ فرمود: خشکسالی این نیست که

باران نیارد بلکه خشکسالی آن است که باران ببارد و چیزی نرود.

۲- هر گاه نعمتی از جانب الله چنان باشد که با خود عوارض و مشکلاتی بیاورد

باید از الله خواست که همان عوارض و مشکلات را بر طرف نماید نه اینکه

نعمت را پس گیرد.

۳- جواز لبخند زدن خطیب بر منبر به خاطر چیزی شگفت‌انگیز.

(۶۷) دعای رؤیت هلال (ماه نو)

۱۷۵- «اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُمَّ أَهْلَهُ عَلَيْنَا بِالْأَمْنِ وَالْإِيمَانِ، وَالسَّلَامَةِ وَالْإِسْلَامِ، وَالتَّوْفِيقِ لِمَا نُحِبُّ رَبَّنَا وَتَرْضَى، رَبَّنَا وَرَبُّكَ اللَّهُ»^(۱).

«الله اکبر، ای الله! ماه را با امنیت و ایمان و سلامت و اسلام و توفیق عملی که تو دوست داری و می‌پسندی، بر ما نو کن، پروردگار ما و پروردگار تو ای ماه، الله است».

رهنمود حدیث:

در این دعا از الله، تندرستی و عافیت خواسته شده چیزی که جز با ایمان به ذات یگانه‌ی الله بدست نمی‌آید چنان که فرموده است: ﴿الَّذِينَ ءَامَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ أُولَئِكَ لَهُمُ الْأَمْنُ وَهُمْ مُهْتَدُونَ﴾ [الأنعام: ۸۲]. «امنیت، از آن کسانی است که ایمان آوردند و ایمان‌شان را به شرک نیامیختند؛ آنان، هدایت‌یافته‌اند».

همچنین اشاره به این مطلب دارد که با امنیت و ایمان الله تعالی هر ضرر و زبانی را دفع و با ایمان و اسلام هر منفعت و سودی را جلب می‌نماید.

فوائد حدیث:

- ۱- خطاب قرار دادن ماه نو با گفتن «ربنا وربك الله» توسط رسول اکرم ﷺ اشاره به این مطلب دارد که هیچ کس در تدبیر امور جهان با الله متعال شریک نیست و او پروردگار همه است.
- ۲- استحباب گفتن این دعا هنگام دیدن هلال. ضمناً تا سه شب به ماه نو هلال گفته می‌شود.

(۶۸) دعای هنگام افطار

۱۷۶- «ذَهَبَ الظَّمَأُ وَابْتَلَّتِ الْعُرُوقُ، وَتَبَّتْ الْأَجْرُ إِِنْ شَاءَ اللَّهُ»^(۲).

«تشنگی برطرف شد، رگها تر شدند و پاداش - این شاء الله - ثابت گشت».

۱- ترمذی (۵۰۴/۵) و دارمی با همین لفظ (۳۳۶/۱) و نکا: صحیح ترمذی (۱۵۷/۳).

۲- ابوداود (۳۰۶/۲) و غیره و نکا: صحیح الجامع (۲۰۹/۴).

معنی کلمات حدیث:

الظَّمَا: تشنگی.

رهنمود حدیث:

این دعا بیانگر جواز پاداش خواستن در مقابل روزه از الله متعال می باشد بگونه ای که فرد روزه دار این امر را به خواست و مشیت الهی می سپارد نه اینکه به صورت طلبکارانه از او بخواهد. همچنین اشاره به شادی و لذتی دارد که هنگام افطار به فرد روزه دار دست می دهد چنانکه رسول اکرم ﷺ می فرماید: روزه دار با روزه اش به دو شادی و لذت دست می یابد یکی هنگام افطار کردن و دیگری هنگام ملاقات با پرودگارش به خاطر همین است که الله متعال، روزه را عملی ویژه برای خود قرار داده فرموده است: «روزه از آن من است و خودم پاداش آن را خواهم داد».

فوائد حدیث:

- ۱- استحباب خواندن این ورد هنگام افطار با خرما و در صورت نبودن با آب.
 - ۲- شیوهی سنت در افطار این است که ابتدا با خرما یا آب افطار کرده، نماز بخواند و بعد از نماز، افطار را ادامه دهد.
 - ۳- روزه، تمرین صبر و تحمل است تا انسان را به تقوا که هدف اصلی روزه است برساند چنانکه الله متعال فرموده است: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿۱۸۳﴾ [البقرة: ۱۸۳].
- ترجمه: «ای کسانی که ایمان آورده اید! روزه بر شما فرض شده، چنانچه بر کسانی که پیش از شما بودند، فرض شده بود؛ باشد که تقوا پیشه کنید».

۱۷۷- عبد الله بن عمرو بن عاص می گوید: رسول اکرم ﷺ فرمود: از روزه دار هنگام افطار دعایی حتما پذیرفته خواهد شد. ابن ابی ملیکه می گوید: عبدالله بن عمرو هنگام افطار این دعا را می خواند: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِرَحْمَتِكَ الَّتِي وَسَعَتْ كُلَّ شَيْءٍ أَنْ تَغْفِرَ لِي»^(۱).

«الهی! من از تو به وسیلهی رحمتت که همهی چیز را فراگرفته است، می خواهم که مرا بیامیزی».

۱- ابن ماجه (۵۵۷/۱) از دعای عبد الله بن عمرو رضی الله عنه، و حافظ ابن حجر در تخریج کتاب: الأذکار آنرا حسن دانسته است. نگا: شرح الأذکار (۳۴۲/۴).

جهت اهمیت بحث نگا: ارواء الغلیل (۹۲۱) ضمنا لازم به یادآوری است که دعای: «اللَّهُمَّ لَكَ صُمْتُ وَعَلَى رِزْقِكَ أَفْطَرْتُ» از نظر سند ضعیف می باشد.

(۶۹) دعای قبل از خوردن غذا

۱۷۸- «إِذَا أَكَلَ أَحَدُكُمْ طَعَامًا فَلْيَقُلْ: بِسْمِ اللَّهِ، فَإِنْ نَسِيَ فِي أَوَّلِهِ فَلْيَقُلْ: بِسْمِ اللَّهِ فِي أَوَّلِهِ وَآخِرِهِ»^(۱).

«هرگاه، یکی از شما خواست غذا بخورد «بِسْمِ اللَّهِ» بگوید، و اگر در اول غذا خوردن فراموش کرد بگوید: «بِسْمِ اللَّهِ فِي أَوَّلِهِ وَآخِرِهِ».

رهنمود حدیث:

از آنجا که در این حدیث دستور داده شده که هنگام غذا خوردن بسم الله گفته شود نتیجه می گیریم که گفتن بسم الله هنگام شروع غذا واجب است و این کار باعث ممانعت شیطان از مشارکت در خوردن غذا می شود. و اگر احیانا در آغاز غذا خوردن بسم الله را فراموش نمود در اثنای غذا خوردن بگوید: «بِسْمِ اللَّهِ اَوَّلَهُ وَآخِرَهُ» و این دلیل بر این است که شیطان با کسانی که هنگام خوردن و نوشیدن بسم الله نمی گویند حقیقتا شریک می شود و با آنها غذا می خورد چنانکه در روایت صحیح مسلم آمده که هر گاه کسی بدون بردن نام الله و گفتن بسم الله وارد منزل خویش شود شیطان به زیر دستانش می گوید: «اینجا جای ماندن و شام خوردن ماست».

فوائد حدیث:

- ۱- فقط بسم الله گفته شود نه بسم الله الرحمن الرحیم تا بهانه ای نباشد برای اهل بدعت که هر چه دل شان بخواهد بر آن بیفزایند.
 - ۲- فقط در ابتدا یکبار گفته شود نه با هر لقمه.
 - ۳- اگر با صدای نسبتا بلند گفته شود تا دیگران نیز به یاد بیفتند بهتر است.
- ۱۷۹- هرگاه خداوند به کسی طعامی عطا کرد، بگوید: «اللَّهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِيهِ وَأَطْعِمْنَا خَيْرًا مِنْهُ». «بار الها! این غذا را برای ما با برکت بگردان و بهتر از آن به ما عطا فرما».

۱- ابوداود (۳۴۷/۳)، و ترمذی (۲۸۸/۴) و نگا: صحیح ترمذی (۱۶۷/۲).

و هر وقت خداوند به کسی شیر عطا کرد، بگوید: «اللَّهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِيهِ وَزِدْنَا مِنْهُ»^(۱).
«بار الها! این شیر را برای ما با برکت بگردان و آن را بیفزای.»

معنی کلمات حدیث:

وَأَطْعَمَنَا خَيْرًا مِنْهُ: غذای بهتری از آن در بهشت نصیبمان کن.

رهنمود حدیث:

این حدیث بیانگر استحباب طلب برکت در غذا و نوشیدنی از الله متعال می باشد و برکت شامل افزوده شدن، دوام و مفید بودن آن است همچنین اشاره به این مطلب است که شیر نوشیدنی مبارکی است که جای آب و غذا را می گیرد بنابراین رسول اکرم ﷺ بعد از نوشیدن شیر نفرمود: بار الها! به ما بهتر از آن عطا کن به خاطر اینکه چیز بهتری از شیر وجود ندارد.

فوائد حدیث:

۱- غذا و نوشیدنی جزو نعمت های مهم الهی است که انسان باید به خاطر آنها سپاسگزار باشد.

۲- یادگیری سنت و روش رسول اکرم ﷺ در هر کاری، راه نجات دنیا و آخرت است.

۳- جواز اطلاق کلمه ی طعام بر نوشیدنی چنانکه در قرآن نیز آمده است: ﴿فَمَنْ شَرِبَ مِنْهُ فَلَيْسَ مِنِّي وَمَنْ لَمْ يَطْعَمْهُ فَإِنَّهُ مِنِّي﴾. «پس هر کس از آن بنوشد از [پیروان] من نیست، و هر کس از آن نخورد، قطعاً او از [پیروان] من است».

(۷۰) دعای پایان غذا

۱۸۰- «الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَطْعَمَنِي هَذَا وَرَزَقَنِيهِ، مِنْ غَيْرِ حَوْلٍ مِنِّي وَلَا قُوَّةٍ»^(۲).

«سپاس معبودی را که این غذا را به من خورانید و روزی ام گردانید بدون اینکه قدرت و توانی داشته باشم».

معنی کلمات حدیث:

رَزَقَنِيهِ: برایم فراهم نمود.

۱- ترمذی (۵۰۶/۵) و نگا: صحیح ترمذی (۱۵۸/۳).

۲- أصحاب سنن به جز نسائی، و نگا: صحیح ترمذی (۱۵۹/۳).

رهنمود حدیث:

در اینجا به این مطلب پرداخته شده که همه‌ی نعمت‌های ظاهری و باطنی داده‌ی الله متعال است. و از جمله نعمت‌های ظاهری که باید به‌خاطر آن از الله متعال ممنون و سپاسگزار بود، نعمت خوراک می‌باشد که نشانه‌ی قدرت الهی است چرا که انسان فقط تخم را در زمین می‌کارد، سپس الله متعال با قدرت کامل خویش آن را به ثمر می‌نشانند، چنانکه می‌فرماید: ﴿أَفَرَأَيْتُمْ مَا تَحْرُثُونَ﴾ ﴿۱۳﴾ ءَأَنْتُمْ تَزْرَعُونَهُ وَأَمْ نَحْنُ الْأَزْرَعُونَ﴾ ﴿۱۴﴾ [الواقعة: ۶۳-۶۴] «آیا چیزی را که می‌کارید، دیده‌اید؟! * آیا شما آن را می‌رویابید، یا ما می‌رویابیم؟!»

و آنگونه که در آخر حدیث بیان گردیده رسول اکرم ﷺ به گوینده این ورد مزده می‌دهد که همه‌ی گناهان گذشته‌اش بخشیده می‌شود البته مراد از گناهان در اینجا گناه‌ها صغیره می‌باشند.

فوائد حدیث:

- ۱- مستحب بودن حمد و ثنای مجدد به‌خاطر نعمت جدیدتر.
- ۲- روزی، بخششی از جانب الله متعال است و بستگی به تلاش بنده ندارد گرچه بنده موظف است که از اسباب کسب روزی حلال استفاده نماید.

۱۸۱- «الْحَمْدُ لِلَّهِ حَمْدًا كَثِيرًا طَيِّبًا مُبَارَكًا فِيهِ غَيْرَ [مَكْفِيٍّ وَلَا] مُودَعٍ، وَلَا مُسْتَعْنَى عَنْهُ رَبَّنَا»^(۱).

«ستایش بسیار زیاد، پاکیزه و مبارک، خدایی را که بی‌نیاز است و درخواست از او همیشه ادامه دارد، و همه به او نیازمندند، پروردگارا! ستایش‌مان را قبول فرما».

معنی کلمات حدیث:

غَيْرَ مَكْفِيٍّ: نعمت‌هایش برگردانیده نمی‌شود.

وَلَا مُودَعٍ: پایان ناپذیر.

وَلَا مُسْتَعْنَى: دائما نیازمند به او هستیم.

رهنمود حدیث:

این حدیث بیانگر مستحب بودن گفتن حمد و ثنای الله متعال در پایان غذا و هنگام جمع کردن سفره است تا هم ادای شکری کرده و هم طالب بقا و استمرار نعمت باشد.

۱- بخاری (۲۱۴/۶) و ترمذی (۵۰۷/۵) با همین لفظ.

چرا که انسان مسلمان عادتاً نعمت‌های الهی را نادیده نمی‌گیرد بلکه همواره بدان اعتراف می‌کند با زبان و عمل اظهار شکر و بندگی می‌نماید. باید دانست که از بزرگ‌ترین نعمت‌های الهی بر بندگانش نعمت آب و غذا است که به فضل و کرم خویش فراهم نموده است. رسول اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ علاوه بر دعای فوق این دعا را نیز گهگاهی بعد از غذا می‌خواند «الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَطْعَمَ وَسَقَى، وَسَوَّعَهُ وَجَعَلَ لَهُ مَخْرَجًا» «ستایش مر خدایی را که خوارک و نوشیدنی داد و آن را گوارا گردانید و راهی برای بیرون شدن آن گشود».

فوائد حدیث:

- ۱- انسان لحظه‌ای از پرودگارش بی‌نیاز نخواهد بود.
- ۲- الله متعال مطلقاً غنی و بی‌نیاز است و هیچگاه محتاج کسی نمی‌شود.
- ۳- استحباب مبالغه و افراط در تعریف و ستایش الله متعال.

(۷۱) دعای مهمان برای میزبان

۱۸۲- «اللَّهُمَّ بَارِكْ لَهُمْ فِيمَا رَزَقْتَهُمْ، وَاعْفِرْ لَهُمْ وَارْحَمَهُمْ»^(۱).

«الهی! آنچه را که به ایشان ارزانی داشته‌ای، برکت ده و آنها را ببخش، و بر آنها رحم کن».

معنی کلمات حدیث:

بَارِكْ لَهُمْ: بر آن بیفزای.

رهنمود حدیث:

- در سبب ورود این دعا نقل کرده‌اند که رسول اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به ملاقات پدر عبدالله - راوی حدیث - رفت. آنها برای رسول اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خوراک آوردند سپس مقداری خرما تقدیم نمودند. ایشان خرماها را خورد و هسته‌ها را در دست نگه داشت سپس، رسول اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نوشیدنی آوردند، نوشید و بقیه را به کسی که در سمت راست ایشان نشسته بود داشت داد هنگامیکه قصد رفتن نمود و افسار حیوان را در دست گرفت، صاحب خانه در خواست دعا نمود. رسول اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ با دعای فوق که در برگیرنده‌ی خیر دنیا و آخرت می‌باشد در حق آنان دعا نمود.

فوائد حدیث:

- ۱- استحباب خواندن این دعا توسط مهمان در حق صاحب خانه.

- ۲- جواز در خواست دعا از انسان‌های اهل فضل و دانش و درستکاری.
- ۳- رعایت ادب و بهداشت از جانب رسول اکرم ﷺ که هسته‌های خرما را در ظرفی که خرما در آن قرار داشت نمی‌گذاشت بلکه آنها را در دست نگه داشت تا بعداً در مکان مناسبی بیندازد.

(۷۲) دعا برای کسی که به ما آب دهد یا قصد آب دادن داشته باشد

۱۸۳- «اللَّهُمَّ أَطْعِمْ مَنْ أَطْعَمَنِي وَأَسْقِ مَنْ سَقَانِي»^(۱).

«الهی! بخوران به کسی که مرا خوراند، و بنوشان به کسی که مرا نوشانید».

رهنمود حدیث:

این دعا داستانی دارد و آن اینکه رسول اکرم ﷺ سه نفر از اصحاب را که سخت گرسنه و درمانده بودند شب‌ها برای صرف شام دعوت می‌نمود و به آنها فرموده بود شیر سه گوسفندی را که نزد ایشان بودند بدوشند، مقداری خود بنوشد و مقداری برای رسول اکرم ﷺ بگذارند. آنگاه خودش شب‌ها به مسجد می‌رفت و سهمیه شیر خود را می‌نوشید تا اینکه شبی رسول اکرم ﷺ به مسجد رفت و متوجه شد که سهمیه شیر او نوشیده شده و ظرف خالی است آنگاه دعای فوق را خواند و.... (ادامه داستان در صحیح مسلم: (۱۲۶/۳)).

فوائد حدیث:

- ۱- بیان سخاوت و اخلاق نیک رسول الله.
- ۲- رو آوردن به الله متعال با دعا در هر حال.
- ۳- دعا در حق کسی که برای انسان کار خیری انجام داده باشد.

(۷۳) دعای روزه دار برای خانواده‌ای که نزد آنان افطار کند

۱۸۴- «أَفْطَرَ عِنْدَكُمْ الصَّائِمُونَ، وَأَكَلَ طَعَامَكُمْ الْأَبْرَارُ، وَصَلَّتْ عَلَيْكُمْ الْمَلَائِكَةُ»^(۱).

«روزه داران نزد شما افطار کنند، و نیکان غذایتان را بخورند، و فرشتگان بر شما درود بفرستند».

معنی کلمات حدیث:

الْأَبْرَارُ: نیکان و پرهیزکاران.

صَلَّتْ: یعنی دعای مغفرت و رحمت.

رهنمود حدیث:

رسول اکرم ﷺ به خانه‌ی سعد بن عباده رفت. او قطعه نانی با مقدار روغن برای رسول اکرم ﷺ آورد. ایشان بعد از خوردن غذا این دعا را در حق صاحب خانه نمود که بیانگر فروتنی رسول الله و سپاس‌گزاری ایشان در هر حال می‌باشد.

فوائد حدیث:

- ۱- میزان فقر و سختی‌ای که صحابه متحمل بودند.
- ۲- جواب نیکی را با نیکی و بدست آوردن دل برادران خویش با سخن و کردار نیک باید داد.

(۷۴) دعای روزه دار که بر سفره حاضر شود و نخورد

۱۸۵- «إِذَا دُعِيَ أَحَدُكُمْ فَلْيُجِبْ، فَإِنْ كَانَ صَائِمًا فَلْيُصَلِّ وَإِنْ كَانَ مُفْطِرًا فَلْيُطْعِمْ»^(۲).
وَمَعْنَى فَلْيُصَلِّ، أَيُّ فَلْيَدْعُ.

«هرگاه یکی از شما دعوت شد، اجابت کند. اگر روزه دار بود، دعا کند، و اگر نه، غذا بخورد».

معنی کلمات حدیث:

فَلْيُجِبْ: پس بپذیرد.

فَلْيُصَلِّ: دعا کند.

رهنمود حدیث:

این حدیث بیانگر وجوب پذیرش مهمانی و دعوتی است بخصوص اگر، ولیمه‌ی

۱- سنن ابی داود (۳۶۷/۳) و ابن ماجه (۵۵۶/۱) و نسائی در کتاب: عمل الیوم واللیلة شماره‌ی

(۲۹۶-۲۹۸). و حدیث دلالت صریح دارد بر این که رسول الله ﷺ هرگاه نزد خانواده‌ای افطار

می‌کرد، این دعا را می‌خواند. و ابانی در صحیح ابی داود (۷۳۰/۲) آنرا صحیح دانسته است.

(۲) مسلم ۱۰۵۴/۲.

عروسی باشد. باید شرکت نماید و احیانا اگر روزه‌ی نفلی گرفته بود بخورد در غیر این صورت به میزبان بگوید که به خاطر روزه نمی‌تواند غذا بخورد. همچنین سنت است که دعوت شده گان پس از صرف غذا برای میزبان، دعای خیر و برکت نمایند.

فوائد حدیث:

- ۱- پذیرفتن دعوت باعث گسترش الفت و محبت بین مسلمانان می‌شود که جزو اهداف شرع مبین اسلام است.
 - ۲- هدف حضور در مجلس ضیافت فقط خوردن نیست بلکه اهداف دیگری مانند دوستی، خیر خواهی و غیره نیز مد نظر است.
 - ۳- نباید در مجلسی که در آن کارهای غیر شرعی انجام می‌گیرد شرکت کرد.
 - ۴- روزه داری که روزه‌ی نفلی گرفته اختیار دارد روزه‌اش را بخورد یا ادامه دهد.
- ضمناً در روایت صحیح دیگری آمده است «من كان صائماً فليدع» (صحیح الجامع ۵۳۸).

(۷۵) اگر شخصی به روزه‌دار دشنام داد یا اهانت کرد، بگوید:

۱۸۶- «إِنِّي صَائِمٌ إِنِّي صَائِمٌ»^(۱).

«من روزه‌ام، من روزه‌ام».

رهنمود حدیث:

در این حدیث شیوه‌ی بر خورد و اخلاق خوبی که باید فرد روزه دار از آن بر خوردار باشد بیان شده است او باید بدی را به خاطر رضای الله متعال ونه برای تظاهر و ریا پاسخ به نیکی دهد. بنابراین اگر کسی با او گلاویز شد یا به او ناسزا گفت باید در جواب بگوید: ببخشید من روزه‌ام. باشد که این بر خورد، آتش خشم طرف مقابل را فرو بنشانند.

فوائد حدیث:

- ۱- یکی از مهم‌ترین اهداف روزه باز آمدن از گناه؛ مانند غیبت، دروغ و ناسزاگویی است.
- ۲- جواز اظهار عبادت، هر گاه مصلحت اقتضا کند به شرطی که خوف تظاهر و ریا

۱- بخاری مع الفتح (۱۰۳/۴) و مسلم (۸۰۶/۲).

نباشد.

۳- انسان مسلمان با نفس خویش مبارزه می کند تا خشم و غضبش فقط به خاطر الله متعال باشد نه برای منافع شخصی.

(۷۶) دعای دیدن میوهی تازه

۱۸۷- «اللَّهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِي ثَمَرِنَا، وَبَارِكْ لَنَا فِي مَدِينَتِنَا، وَبَارِكْ لَنَا فِي صَاعِنَا، وَبَارِكْ لَنَا فِي

مُدَّنَا» [مسلم ۱۰۰۰/۲].

«بار الها! در میوه‌های ما، شهر ما، و پیمان‌های ما برکت عنایت فرما».

معنی کلمات حدیث:

صاع ومد: صاع پیمان‌های در حدود چهار مد و مد همان «مَن» است.

رهنمود حدیث:

در آغاز این حدیث که دعای فوق بخشی از آن است نقل شده که صحابه در فصل میوه، اولین میوه را تقدیم رسول اکرم ﷺ می کردند. ایشان نیز با خواندن دعای فوق که شامل دعای خیر و برکت برای مدینه و ساکنان آن است در حق آنان دعا می نمود دیری نگذشت که الله متعال دعای او را پذیرفت، شهر مدینه شاهد خیر و برکت فراوانی گردید. مسجد رسول اکرم ﷺ رونق گرفت. مسلمانان زیاد شدند تعدادد اسب‌های جنگی افزایش یافت تا جایی که در زمان خلیفه دوم؛ عمر بن خطاب؛ تعدادشان به چهار هزار رسید. و این مصداق دعای رسول اکرم ﷺ است که فرمود: «برکة فی برکة» چنانکه در روایت ابن ماجه آمده است: یعنی برکت بر برکت».

معمولا اولین میوه‌ای که به رسول اکرم ﷺ تقدیم می نمودند ایشان آن را به خردسال‌ترین فرزند خود می داد چنانکه این مطلب در پایان همین حدیث تصریح شده است.

فوائد حدیث:

- ۱- میزان محبت صحابه با رسول اکرم ﷺ و شوق و رغبتشان به دعای پیامبر.
- ۲- پذیرفته شدن دعای برکتی که رسول اکرم ﷺ در حق شهر مدینه کرد که شامل برکت دینی و مادی بود و دیری نگذشت که از هر دو نظر خیر فراوانی نصیب این شهر گردید.

- ۳- بیان میزان مهر و محبت پیامبر ﷺ نسبت به خردسالان.
 ۴- استحباب اختصاص دادن هدیه به انسان بزرگ و دانشمند و طلب دعا از وی.

(۷۷) دعای عطسه و آداب آن

۱۸۸- هرگاه یکی از شما عطسه زد، بگوید: «الْحَمْدُ لِلَّهِ»، و برادر یا دوستی که می‌شنود، بگوید: «يَرْحَمُكَ اللَّهُ»، و او در جوابش بگوید: «يَهْدِيكُمْ اللَّهُ وَيُصْلِحُ بِالْكُمِّ». [بخاری ۱۲۵/۷].

معنی کلمات حدیث:

يُصْلِحُ بِالْكُمِّ: حال و وضعیت شما را بهبود بخشد.

رهنمود حدیث:

از آنجا که عطسه زدن نوعی نعمت محسوب می‌شود، رسول اکرم ﷺ برای ما مسنون قرار داده که بعد از آن بگوئیم «الحمد لله» و الله متعال را سپاس گوئیم. حتی اگر عطسه زننده در نماز باشد آنگونه که رای بیشتر صحابه است با زبان «الحمد لله» بگوید و اگر در توالی و مکان نا مناسبی باشد در دل «الحمد لله» بگوید. و کسی که شاهد عطسه و گفتن الحمد لله است در پاسخ بگوید: «يَرْحَمُكَ اللَّهُ» خدا بر تو رحم کند» و عطسه زننده در جواب برای او دعا و اصلاح نماید و بگوید: «يَهْدِيكُمْ اللَّهُ وَيُصْلِحُ بِالْكُمِّ». و احياناً اگر عطسه زننده بیش از یک عطسه سر داد دیگران به او بگویند تو سرما خورده‌ای یا زکام گرفته‌ای چنانکه این مطلب در روایت ترمذی آمده است.

فوائد حدیث:

- ۱- فقط وقتی در جواب عطسه زننده «يَرْحَمُكَ اللَّهُ» گفته شود که او بعد از عطسه، «الحمد لله» بگوید. چنانکه این مطلب در حدیث مسلم تصریح شده است.
- ۲- سنت است که هنگام عطسه زدن جلوی دهان و بینی را با دست یا پارچه‌ای بپوشاند.
- ۳- عطسه کار خوبی است و الله آنرا می‌پسندد ولی خمیازه از طرف شیطان

است و الله آن را نمی‌پسندد. بنابراین باید جلوی خمیازه را گرفت و نگذاشت که شیطان بر انسان بخندد چنانکه این مطلب در حدیث صحیح، بیان شده است.

۴- استحباب جواب سلام و دعا به بهتر از آن، چنانکه الله متعال فرموده است.

﴿وَإِذَا حُيِّتُمْ بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا بِأَحْسَنَ مِنْهَا أَوْ رُدُّوهَا﴾ [النساء: ۸۶].

ترجمه: «هرگاه به شما تحیه گفته شد شما به بهتر از آن و یا خود آن پاسخ دهید».

(۷۸) جواب عطسه کافر

۱۸۹- «يَهْدِيكُمُ اللَّهُ وَيُصْلِحُ بِالْكُفْمِ»^(۱).

«خدا تو را هدایت کند و اصلاح نماید».

رهنمود حدیث:

این حدیث که رسول اکرم ﷺ جواب عطسه‌ی یهودیان را می‌داد نشانگر برخورد رسول اکرم ﷺ با همسایگان غیر مسلمان جهت تالیف و بدست آوردن دل‌هایشان می‌باشد برای اینکه مسلمان بشوند. معمولاً یهودیان که می‌دانستند رسول اکرم ﷺ، پیامبری است که از جانب الله فرستاده شده ولی از روی کبر و عناد به حقانیت اسلام اعتراف نمی‌کردند، در حضور رسول اکرم ﷺ عمدا عطسه می‌زدند تا مشمول دعای ایشان بشوند ولی رسول اکرم ﷺ به جای دعای رحمت که مخصوص مؤمنان است برای آنان دعای هدایت و ایمان می‌نمود و می‌فرمود: «يَهْدِيكُمُ اللَّهُ وَيُصْلِحُ بِالْكُفْمِ».

فوائد حدیث:

- ۱- جواز دعای هدایت و ایمان برای غیر مسلمانان.
- ۲- یهود از قدیم انسان‌های مکار و فریب کار و خیانت پیشه‌ای هستند که فقط با خودشان رو راست هستند و با همه خلق خدا کج اندیشه و کج رفتارند.

۱- ترمذی (۸۲/۵) و أحمد (۴۰۰/۴) و ابوداود (۳۰۸/۴) و نکا: صحیح ترمذی ۳۵۴/۲.

(۷۹) دعای تبریک ازدواج

۱۹۰- «بَارَكَ اللهُ لَكَ، وَبَارَكَ عَلَيْكَ، وَجَمَعَ بَيْنَكُمَا فِي خَيْرٍ»^(۱).

«خداوند به شما برکت عنایت فرماید، و کار شما را بابرکت کند، و پیوندتان را مبارک و باعث خیر گرداند».

رهنمود حدیث:

استحباب دعا و تبریک گفتن به داماد و عروس با این دعا بر خلاف تبریک‌های جاهلانه از جمله اینکه می‌گفتند: «با خوشبختی و فرزندان سپری کنید» که رسول اکرم ﷺ آن را منع کرد و دعای فوق را جایگزین آن نمود. همچنین با این کلمات از ایشان به اثبات رسیده است که فرمود: «اللَّهُمَّ بَارِكْ فِيهِمَا، وَبَارِكْ لَهُمَا فِي بِنَائِهِمَا» یا اینکه: «عَلَى الْخَيْرِ وَالْبَرَكَاتِ، وَعَلَى خَيْرِ طَائِرٍ» «مشمول خیر و برکت و بهترین نصیب گردید».

فوائد حدیث:

- ۱- تلاش اسلام برای از بین بردن عادات زمان جاهلیت.
- ۲- دعای خیر به خواست الله، برای زندگی مشترک، آغاز خوب و موفقیت‌آمیزی است.
- ۳- نهادینه کردن سنت‌های رسول اکرم ﷺ بین مسلمانان با عث خیر و برکت فراوانی در دنیا و آخرت خواهد بود.

(۸۰) دعای کسی که ازدواج می‌کند و یا خادم یا شتری می‌خرد

۱۹۱- هرگاه یکی از شما ازدواج کرد یا خادمی خرید، بگوید: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ خَيْرَهَا وَخَيْرَ مَا جَبَلْتَهَا عَلَيْهِ وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّهَا وَشَرِّ مَا جَبَلْتَهَا عَلَيْهِ»^(۲).

«بار الها! من از تو خیرش، خُلق و خوی نیکویش را مسألت می‌نمایم و از بدی‌اش و بدی خُلق و خوییش به تو پناه می‌برم».

هرگاه یکی از شما شتری خرید، دست بر کوهانش بکشد و دعای فوق را بخواند.

۱- أصحاب سنن بجز نسائی و نگا: صحیح ترمذی (۳۱۶/۱).

۲- ابوداود (۲۴۸/۲) و ابن ماجه (۶۱۷/۱) و نگا: صحیح ابن ماجه (۳۲۴/۱).

معنی کلمات حدیث:

۱- جَبَلْتَهَا عَلَيْهِ: خصلت زیبایی که در وجود او گذاشته‌ای.

۲- ذروة سنامه: قله‌ی کوهان.

رهنمود حدیث:

در این حدیث به درخواست کردن توفیق از الله متعال در همه‌ی کارها دستور داده شده به‌ویژه در مسأله ازدواج چرا که زن نیک، و فرمانبر، پارسا کند مرد درویش را پادشاه و یار و یاور شوهر در امر دین و دنیا می‌شود و باعث تقویت روابط صله رحم به‌ویژه پدر و مادر و نزدیکان شوهر خواهد بود بر خلاف زن، که طعم زندگی را به کام شوهر و اطرافیانش تلخ می‌نماید. همچنین خواندن دعای فوق هنگام استخدام پیش خدمت و خرید مرکب توصیه شده است.

فوائد حدیث:

۱- اثبات این مطلب که الله خالق خیر و شر است؛ بر خلاف عقیده بعضی از گروه‌های منحرف.

۲- انسان مسلمان همواره با پروردگار خویش در ارتباط بوده از او برکت و منفعت می‌طلبد.

(۸۱) دعای قبل از همبستر شدن

۱۹۲- «بِسْمِ اللَّهِ، اللَّهُمَّ جَنِّبْنَا الشَّيْطَانَ، وَجَنِّبِ الشَّيْطَانَ مَا رَزَقْتَنَا»^(۱).

«به نام الله! بارالها! ما را از شیطان دور بدار، و شیطان را از آنچه به ما عنایت می‌فرمائی (یعنی فرزند) دور ساز.»

معنی کلمات حدیث:

جَنَّبْنَا: از ما بر کنار و دور کن.

رهنمود حدیث:

این ورد قبل از همبستر شدن جهت فراری دادن شیطان و همچنین حفاظت فرزندی که قرار است از این همبستری نصیب زوجین شود از گزند شیطان توصیه

۱- بخاری (۱۴۱/۶) و مسلم (۱۰۲۸/۲).

شده است.

فوائد حدیث:

- ۱- انسان مسلمان همواره به یاد الله متعال است حتی هنگام شهوت او را فراموش می کند.
- ۲- شیطان همیشه در کنار انسان است و فقط با ذکر الله از او دور می شود.
- ۳- انسان مسلمان به خاطر افزایش تعداد مسلمانان و تربیت و تعلیم امت می خواهد فرزند داشته باشد.

(۸۲) دعای هنگام خشم

۱۹۳- «أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ»^(۱).

«از شیطان رانده شده به الله پناه می برم».

رهنمود حدیث:

از آنجا که شیطان، انسان را به خشم می آورد و این کار زشت را برای انسان نیک جلوه می دهد تا از آن مفسد بزرگ و غیر قابل جبرانی پدید آرد، رسول اکرم ﷺ به ما توصیه نموده تا هنگام خشم از شر شیطان به الله پناه ببریم چرا که گفتن اعوذ بالله برنده ترین سلاح برای دفع شیطان است و خداوند کسی را که خشم خود را فرو می برد چنین ستوده است: ﴿وَالْكَاظِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ﴾ [آل عمران: ۱۳۴]. «کسانی که خشم خود را فرو می برند و مردم را می بخشند».

﴿وَإِذَا مَا غَضِبُوا هُمْ يَغْفِرُونَ﴾ «و هنگامی که خشمگین می شوند، می بخشند».

همچنین در مورد کسی که خشم خود را کنترل می نماید رسول اکرم ﷺ فرموده است: روز قیامت در انظار همه ی خلائق او را می خوانند تا از میان حوران بهشتی هر کدام را که می پسندد انتخاب کند چنانکه این مطلب در صحیح ابو داود آمده است. (۳۹۹۷).

فوائد حدیث:

- ۱- فرو بردن خشم، انسان را در تحقق بندگی الله متعال کمک می کند.

۲- انسان مسلمان فقط هنگامی که دستورات و حرام‌های الهی مورد تعرض قرار می‌گیرند ناراحت و خشمگین می‌شود نه به‌خاطر مسائل شخصی.

۳- آنچه که به کنترل خشم کمک می‌کند عبارت است از: اعوذ با لله گفتن و همچنین وضو گرفتن بدلیل اینکه خشم از جانب شیطان است و شیطان از آتش آفریده شده و آب، آتش را خاموش می‌گرداند و نیز اگر ایستاده است بنشیند و اگر نشسته است، تکیه و یا لم دهد و یا اینکه از آنجا خارج شود. همه‌ی اینها به کنترل و پائین آوردن خشم کمک می‌کنند.

(۸۳) دعای دیدن شخص مبتلا به مصیبت

۱۹۴- «الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي عَافَانِي مِمَّا ابْتَلَاكَ بِهِ وَفَضَّلَنِي عَلَى كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقَ تَفْضِيلًا»^(۱).

«ستایش خدایی را که مرا از آنچه تو را بدان مبتلا ساخته، عافیت بخشیده و بر بسیاری از مخلوقات، برتری داده است».

رهنمود حدیث:

در این حدیث رسول اکرم ﷺ می‌فرماید: هر کس هنگام دیدن فرد مبتلا به مصیبتی دعای فوق را بخواند خودش هرگز دچار آن مصیبت نمی‌گردد. چنانکه در روایت صحیح ترمذی آمده است: «لم يصبه ذلك البلاء» (۲۷۲۹) فرق نمی‌کند که مصیبت ظاهری و جسمی یا معنوی و روحی باشد البته ادب اقتضا می‌کند که گوینده بگونه‌ای دعا را بخواند که فرد مبتلا به مصیبت متوجه نشود.

فوائد حدیث:

- ۱- دیدن فرد یا افراد مبتلا به مصیبت باعث می‌شود که انسان قدر نعمت و عافیت را دانسته همیشه سپاسگزار پرودگار خویش باشد.
- ۲- هر مصیبتی از جانب الله متعال به‌خاطر حکمتی است که او مد نظر دارد و انسان مسلمان در هر حال صبر پیشه می‌کند و شکر الله را بجا می‌آورد.

۱- ترمذی (۴۹۳/۵ و ۴۹۴/۵)، و نکا: صحیح ترمذی (۱۵۳/۳).

(۸۴) دعای مجلس

۱۹۵- ابن عمر رضی الله عنهما می گوید: رسول الله صلی الله علیه و آله قبل از اینکه از مجلس برخیزد، انطور که مردم می شمردند، صد بار این دعا را می خواند:

«رَبِّ اغْفِرْ لِي وَتُبْ عَلَيَّ إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الْعُفُورُ»^(۱).

«الهی! مرا بیامرز و توبه ام را بپذیر زیرا که تو بسیار توبه پذیر و بخشاینده ای».

معنی کلمات حدیث:

الْعُفُورُ: واژه مبالغه یعنی بسیار و همیشه بخشنده.

رهنمود حدیث:

این حدیث بیانگر میزان ترس و خشیت رسول اکرم صلی الله علیه و آله از پرودگارش می باشد چنانکه خودش می فرماید: من روزانه صد بار و در روایتی فرمود بیش از هفتاد بار توبه و استغفار می کنم. و بدینصورت به امت خویش درس توبه و استغفار و بندگی را می دهد. و قبل از ایشان در مورد برخی از پیامبران نیز توبه و استغفار نقل شده چنانکه قرآن به نقل از ابراهیم خلیل می گوید: ﴿رَبَّنَا وَاجْعَلْنَا مُسْلِمِينَ لَكَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِنَا أُمَّةً مُسْلِمَةً لَكَ وَأَرِنَا مَنَاسِكَنَا وَتُبْ عَلَيْنَا إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ﴾ [البقرة: ۱۲۸].

ترجمه: «پروردگارا! ما را تسلیم خویش بگردان و از فرزندانمان امتی پدید آور که فرمانبردارت باشند و روش عبادت را به ما بیاموز و توبه‌ی ما را بپذیر؛ همانا تو، توبه‌پذیر و مهربانی».

فوائد حدیث:

۱- امت به کثرت توبه و استغفار توصیه شده است چرا که انسان همیشه جایز الخطا و در معرض گناه است.

۲- استغفار، گاهی به خاطر ارتکاب گناه و گاهی به خاطر کوتاهی در عبادت انجام می گیرد.

۳- استغفار و توبه باید خالصانه و به خاطر الله باشد. چنانکه می فرماید:

﴿وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهُ الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾ [النور: ۳۱].

۱- ترمذی وغیره، و نگا: صحیح ترمذی (۱۵۳/۳)، و صحیح ابن ماجه (۳۲۱/۲) و لفظ حدیث از ترمذی است.

«ای مؤمنان همگی به سوی الله بازگردید تا رستگار شوید».

۴- هدف زیاد استغفار کردن است بنا براین مقید به تعداد مشخصی نیست.

(۸۵) دعای کفاره‌ی مجلس

۱۹۶- «سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ»^(۱).

«بارالها! تو پاک و منزّهی، تو را ستایش می‌کنم، و گواهی می‌دهم که جز تو، معبود بحقی وجود ندارد و از تو آمرزش می‌خواهم و بسوی تو باز می‌گردم».

عایشه رضی الله عنها می‌گوید: رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم در هر مجلسی که می‌نشست یا نماز می‌خواند یا تلاوتی می‌نمود، در پایان همین دعای ختم مجلس را می‌خواند. و هنگامی که از ایشان علت این امر را جویا شدم فرمود: اگر کسی کار خیری انجام دهد با این ذکر مهری بر کار خیرش زده می‌شود و اگر کار بدی انجام دهد خواندن این ذکر باعث کفاره‌ی گناه آن کار بد وی می‌شود.

رهنمود حدیث:

ذکر باعث جبران خطاها و محو گناهانی می‌شود که در مجلس انجام گرفته‌اند چرا که در برگیرنده‌ی حمد و تسبیح و شهادت به وحدانیت الله متعال است و این امور بیانگر قدرت بی‌حد و مرز پروردگار عالم می‌باشد همچنین به این نکته اشاره شده که فقط او به فضل و کرم و رحمت خویش گناهان را می‌آمرزد از این رو می‌بینیم که دعای فوق، با طلب استغفار و اظهار توبه، به اتمام رسیده است.

فوائد حدیث:

- ۱- بیان گستردگی رحمت الله و تشویق به توبه در هر حال.
- ۲- انسان مسلمان، در مجالس خود به غیبت و سخن چینی و دروغ نمی‌پردازد بلکه از گناهان بزرگ پرهیز می‌نماید.
- ۳- الگو قراردادن رسول الله در کردار و گفتار جزو خصلت‌های بارز یک انسان

۱- أصحاب سنن. و نگا: صحیح ترمذی (۱۵۳/۳). نسائی در کتاب: عمل الیوم واللیلة شماره‌ی (۳۰۸) و أحمد (۷۷/۶) و دکتر فاروق حماده در تحقیق کتاب: عمل الیوم واللیلة اثر امام نسائی ص (۲۷۳) این حدیث را صحیح دانسته است.

مسلمان محسوب می‌شود.

(۸۶) جواب کسی که بگوید: غَفَرَ اللهُ لَكَ

۱۹۷- عبدالله بن سرجس می‌گوید: نزد رسول اکرم ﷺ آمدم و با او غذا خوردم سپس به ایشان گفتم: ای رسول اکرم، الله متعال تو را بیامزد. فرمود: تو را همچین. «وَلَكَ»^(۱) «خداوند تو را هم ببخشد».

رهنمود حدیث:

این حدیث سادگی، صمیمیت و محبت رسول اکرم ﷺ با صحابه را می‌رساند. چنانکه راوی حدیث راحت، رسول اکرم ﷺ را ملاقات می‌کند و با ایشان هم غذا می‌شود و برای ایشان دعای مغفرت می‌کند که در واقع به معنای ارتقای مقام رسول اکرم ﷺ نزد پروردگار می‌باشد با آنکه ایشان دارای عالی‌ترین مقام در بهشت است. شاید این صحابی به خاطر اینکه عادت رسول الله را می‌دانستند که در حق کسی که برای ایشان دعای خیر بکند دعا می‌کنند چنین کرد تا رسول اکرم ﷺ برای وی دعا کنند که چنین هم شد و در پایان حدیث آمده است که راوی، مهر نبوت را در شانه رسول اکرم ﷺ مشاهده نمود.

فوائد حدیث:

- ۱- هم غذا شدن با انسان‌های بزرگ، دانشمند و رؤسا.
- ۲- رعایت ادب و احترام رسول اکرم ﷺ توسط صحابه و شیفتگی آنان برای بهره‌مندی از دعای رسول اکرم ﷺ.

(۸۷) دعا برای کسی که به تو نیکی کرده است

۱۹۸- وقتی برای کسی کار خیری انجام داده شد و او به انجام دهنده‌ی آن کار خیر بگوید: «جَزَاكَ اللهُ خَيْرًا» «الله به تو بهترین پاداش دهد» در واقع حق مطلب را ادا

۱- أحمد ۸۲/۵ و نسائی در کتاب: عمل اليوم والليلة ص (۲۱۸) شماره‌ی (۴۲۱) تحقیق دکتر فاروق حماده.

نموده است^(۱).

«خداوند به شما جزای خیر عطا فرماید».

رهنمود حدیث:

در این حدیث، انسان مسلمان تشویق شده تا پاداش نیکی را به نیکی دهد. چنانکه

الله متعال فرموده است: ﴿هَلْ جَزَاءُ الْإِحْسَانِ إِلَّا الْإِحْسَانُ﴾ [الرحمن: ۶۰]. «آیا پاداش نیکی جز نیکی است».

همچنین اشاره به این مطلب است که وقتی انسان بتواند از بنده‌ای که در حق او احسان نموده، قدر دانی کند بهتر می‌تواند از پروردگار خویش که نعمت‌های بی‌حد و حصری در اختیار او قرار داده قدردانی و تشکر به‌عمل آورد. چنانکه رسول اکرم ﷺ فرموده: «من لا یشکر الناس لا یشکر الله» «سپاس گزار الله نمی‌شود کسی که سپاس‌گزار انسان نباشد».

فوائد حدیث:

- ۱- اسلام با چنین درس‌هایی در پی گسترش الفت و محبت و تحکیم ریسمان اخوت و ایمان است.
 - ۲- الله متعال انسان‌ها را وسیله‌ی رسانیدن نعمت‌های الهی توسط برخی به برخی دیگر قرار داده است.
 - ۳- قدر دانی و تشکر از کسی که کاری برای انسان انجام داده، جزو نشانه‌های اخلاق حسنه و علامت فروتنی است.
- گذشتگان امت گفته اند: اگر دستت از پاداش به مثل در کارهای نیک کوتاه است زبانت نباید از سپاسگزاری و دعا کوتاه باشد.

(۸۸) اعمالی که باعث نجات از شرّ دجال می‌شوند

۱۹۹- هرکس ده آیه‌ی اوّل سوره‌ی کهف را حفظ کند از فتنه‌ی دجال محفوظ می‌ماند^(۲). و همچنین پناه بردن به الله از فتنه‌ی دجال در تشهد اخیر هر نماز، باعث

۱- ترمذی شماره‌ی (۲۰۳۵)، و نگا: صحیح الجامع (۶۲۴۴) و صحیح ترمذی (۲۰۰/۲).

۲- مسلم (۵۵۵/۱) و در روایتی (۵۵۶/۱) در آخر سوره‌ی کهف.

حفاظت از شرّ دجال می‌شود^(۱).

رهنمود حدیث:

در این حدیث به دلسوزی و شفقت رسول اکرم ﷺ نسبت به امت خویش پی می‌بریم چنانکه ایشان به امتش راه نجات از بزرگترین فتنه‌ی روی زمین که همان دجال باشد را می‌آموزد. بنا براین فرمود: اگر اکنون که من زنده هستم بیاید، خودم به تنهایی او را بسنده می‌کنم و اگر بعد از من بیاید، الله جانشین من است.

فتنه‌ی دجال به‌خاطر آن بزرگ و فراگیر است که الله متعال جهت آزمون بندگان خود به او قدرت عجیب و غریب و غیر طبیعی خواهد داد. بگونه‌ای که هرکس از این امتحان بزرگ، جان سالم بدر برد، نزد الله واقعا انسان شریف و با کرامتی است. رسول اکرم ﷺ همواره از شرّ دجال به الله پناه می‌برد به‌ویژه بعد از تشهد آخر و قبل از سلام.

فوائد حدیث:

۱- هر کسی که ده آیه نخست سوره کهف را بخواند الله متعال او را به فضل خویش از شرّ دجال نجات خواهد داد.

۲- دعوت به خواندن کتاب الله و عمل به آن در سنت صحیح، به‌خاطر آنست که این دو، راه نجات از فتنه‌ها در دنیا و آخرت می‌باشند.

۳- ظهور دجال در آخرالزمان اتفاق خواهد افتاد که از نشانه‌های بزرگ قیامت محسوب می‌شود.

۴- تلاوت ده آیه آغازین سوره‌ی کهف و تدبر در آن و عمل به مفاهیم آنها جزو اسباب نجات از فتنه‌ها می‌باشد همچنین در روایت صحیح دیگری در مسلم خواندن ده آیه آخر این سوره توصیه شده است^(۲).

(۸۹) دعا برای کسی که میگوید: (تو را به‌خاطر الله دوست دارم)

۲۰۰- «أَحَبُّكَ الَّذِي أَحْبَبْتَنِي لَهُ»^(۳).

«تو را آن کسی دوست بدارد که به‌خاطر او مرا دوست داری».

۱- نگا: حدیث شماره‌ی (۵۵)، و حدیث شماره‌ی (۵۶) همین کتاب.

۲- الصّحیحة ۲۶۵۱.

۳- ابوداود (۳۳۳/۴)، و‌الْبانی در صحیح سنن أبی داود (۹۶۵/۳) آنرا حسن دانسته است.

رهنمود حدیث

این حدیث به گسترش و نشر دوستی و محبت میان مسلمانان تشویق می‌کند. چنانکه رسول اکرم ﷺ فرمودند وقتی کسی را دوست دارید به او اعلام کنید که او را دوست دارید (صحیح ترمذی). دوستی به‌خاطر الله، محکم‌ترین دستاویز ایمان است چرا که دوستی ایمانی، دوستی حقیقی و دائمی است که فقط مرگ می‌تواند به آن پایان دهد. البته الله متعال به چنین دوستانی وعده داده که آنها را در قیامت که هیچ سایه‌ای جز سایه‌ی عرش الهی وجود ندارد زیر سایه‌ی خویش جای دهد. چنانکه این حدیث در صحیحین وارد شده است.

فوائد حدیث:

- ۱- اظهار دوستی و محبت به کسی که دوستش داری باعث تحکیم و افزایش دوستی و محبت می‌گردد.
- ۲- در مورد دوستی با پیامبر و صحابه و کسانی که به نیکی از آنان پیروی کرده‌اند تاکید فراوانی آمده است چرا که در قیامت انسان با کسی حشر می‌شود که با او دوستی داشته است.
- ۳- دوستی به‌خاطر الله، حلاوتی شیرین‌تر از عسل دارد و انسان مؤمن با آن به سرور و خوشحالی غیر قابل وصفی دست می‌یابد.
- ۴- دوستی به‌خاطر الله متعال بیانگر اخلاص صاحب آن است چرا که دوستی به‌خاطر مال و پست و مقام از بین رفتنی است و فقط دوستی به‌خاطر الله، ماندگار خواهد بود.
- ۵- آنچه به‌خاطر الله باشد، دوام خواهد داشت و آنچه به‌خاطر غیر الله باشد خیلی زود از بین خواهد رفت.

(۹۰) دعا برای کسی که مالش را به تو پیشنهاد کند

۲۰۱- «بَارَكَ اللَّهُ لَكَ فِي أَهْلِكَ وَمَالِكَ»^(۱).

«خداوند، در خانواده و دارائیت برکت اندازد».

أَهْلِكَ: در اینجا مراد همسر است.

رهنمود حدیث

این دعای برکت در مورد کسی است که مال یا مرکب خویش را تقدیم برادر مسلمانش می‌کند این دعایی است که عبدالرحمان بن عوف در حق سعد بن ربیع الانصاری نمود وقتی که رسول اکرم ﷺ میان عبدالرحمان و سعد پیمان برادری برقرار کرد، سعد به عبدالرحمان پیشنهاد داد نصف دارایی و یکی از همسرانش را بعد از طلاق در اختیار او بگذارد. عبدالرحمان گفت: الله خانواده و مالت را برایت مبارک بگرداند مرا به بازار راهنمایی کن. هدفش این بود تا در بازار به کار و کسب و داد و ستد بپردازد لازم به یاد آوری است که رسول اکرم ﷺ میان مهاجرین و انصار پیمان اخوت برقرار نمود تا مهاجرینی را که در راه اسلام، وطن و مال و فرزندان خود را گذاشته بودند از وحشت غربت برهاند.

فوائد حدیث

- ۱- دعوت مسلمانان به اینکه مانند پیکر واحدی باشند که درد و حاجت دیگران را درد و حاجت خویشان بدانند و به‌خاطر رضای الله در پی برطرف نمودن آن باشند.
- ۲- به میزان ایثار و فداکاری صحابه در نصرت دین الله پی می‌بریم.
- ۳- مسلمان باید عفت چهره‌ی خویش را حفظ نماید و تا شدیداً نیازمند نشده از کسی چیزی سوال نکند.

(۹۱) دعا هنگام پرداخت بدهی، برای طلبکار

۲۰۲- «بَارَكَ اللهُ لَكَ فِي أَهْلِكَ وَمَالِكَ، إِنَّمَا جَزَاءُ السَّلْفِ الْحَمْدُ وَالْأَدَاءُ»^(۱).

«خداوند در خانواده‌ات و مالت برکت اندازد، همانا پاداش قرض دهنده، تشکر و ادای قرض اوست».

رهنمود حدیث

این حدیث بیانگر اخلاق و رفتار نیک رسول اکرم ﷺ در همه‌ی امور زندگی است همچنین به تنگ دستی ایشان اشاره دارد تا جایی که مجبور به گرفتن قرض به مبلغ

۱- نسائی در کتاب "عمل الیوم واللیلة" ص (۳۰۰) و ابن ماجه (۸۰۹/۲) و نگا: ابن ماجه (۸۰۹/۲) و صحیح ابن ماجه (۵۵/۲).

چهل هزار گردید؛ آنگونه که در روایت آمده است و احتمالاً این مبلغ را به خاطر هزینه کردن در غزوه و یا امر دیگری از امور مسلمانان قرض گرفته بود. سپس وقتی مالی بدست ایشان افتاد قرض را به صاحبش برگردانید و دعای فوق را در حق او بر زبان آورد.

فوائد حدیث

۱- جواز قرض گرفتن به قصد برگردانیدن چنانکه رسول اکرم ﷺ فرمود: هر کسی که قرضی به قصد برگردانیدن بگیرد الله متعال او را در برگردانیدن آن یاری خواهد کرد.

۲- نصیحت رسول اکرم ﷺ به کسی که قرض می‌گیرد این است که به نیکوترین وجه آن را برگرداند چنانکه فرموده است: بهترین شما کسی است که قرض را به بهترین وجه برگرداند. (صحیح ابن ماجه ۱۹۶۷).

۳- قرض حسنه دلیل بر تعاون و ترحم امت با یکدیگر است به خلاف وام‌های ربوی که باعث بوجود آمدن کینه و دشمنی می‌گردند و زیان دنیوی و اخروی در پی دارند.

۴- جواز دادن چیزی اضافه بر مقدار وام به شرطی از طرف قرض دهنده مشروط نباشد.

(۹۲) دعای ترس از شرک

۲۰۳- «اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ أَنْ أَشْرِكَ بِكَ وَأَنَا أَعْلَمُ، وَأَسْتَغْفِرُكَ لِمَا لَا أَعْلَمُ»^(۱).

«بار الها! از اینکه با آگاهی برای تو شریکی قرار دهم، به تو پناه می‌برم، و اگر بدون آگاهی برایت شریک قرار دهم از تو آمرزش طلبم».

شُرِكٌ: یعنی شریک قرار دادن با الله در عبادات و اعمال.

رهنمود حدیث

این حدیث بیانگر خطر بزرگ شرک است فرق نمی‌کند که شرک کوچک باشد یا بزرگ. چنانکه رسول اکرم ﷺ در آغاز حدیث فرمود: «صدای پای شرک در میان شما

۱- أحمد (۴۰۳/۴) و غیره، و نگا: صحیح الجامع ۲۳۳/۳، و صحیح الترغیب والترهیب أثر ألبانی

از صدای پای مورچه نیز آهسته‌تر است» یعنی اصلاً متوجه نفوذ شرک نمی‌شوید سپس دعای فوق را جهت حفاظت، از وقوع در شرک تجویز نمود. بنابراین لازم است انسان مسلمان شدیداً از شرک که سراسر خباثت و پلیدی است بپرهیزد.

فوائد حدیث:

۱- میزان شفقت رسول اکرم ﷺ نسبت به امت خویش که همواره آنها را از وقوع در شرک بر حذر داشته، شیوه‌ی نجات از آن را نیز به آنها آموزش داده است.

۲- یادگیری توحید جزو مهم‌ترین واجبات شرعی است چنانکه رسول اکرم ﷺ فرموده: هرکس در حالی با الله روبرو شود که با وی شرک نورزیده است وارد بهشت می‌شود ولی اگر مرتکب عمل شرک شده است به دوزخ خواهد رفت (صحیح مسلم).

۳- شرک بر دو نوع است:

(الف) شرک اکبر که انسان را از دایره‌ی اسلام بیرون می‌کند و عبارت است از پرستیدن افراد و اشیا و ترس و امید از آنان.

(ب) شرک اصغر مانند سوگند خوردن به غیر الله و گفتن سخنانی شبیه این سخن اگر الله و فلانی بخواهد، اگر تو و الله نبودید و...

(۹۳) دعا برای کسی که می‌گوید: الله به شما برکت دهد

۲۰۴- عایشه رضی الله عنها می‌گوید: به رسول اکرم ﷺ گوشت گوسفندی هدیه دادند فرمود: آن را تقسیم کنید - راوی می‌گوید- هرگاه خادم (گوشت را به همسایه‌ها می‌رسانید و بر می‌گشت عایشه رضی الله عنها می‌پرسید: چه گفتند: او می‌گفت: آنها گفتند: «بارک الله فیکم» «الله به شما برکت دهد» عایشه رضی الله عنها نیز در جواب می‌گفت: «وفیهم بارک الله» «یعنی الله به آنها برکت دهد» و می‌افزود: این جواب دعای آنها است و اما پاداش ما نزد الله متعال محفوظ است^(۱).

رهنمود حدیث

این حدیث بیانگر سیمای زندگی پر مهر و محبت و دلسوزی صحابه است که بر

۱- ابن السنی ص (۱۳۸) شماره‌ی (۲۷۸)، و نگا: کتاب: الوابل الصیب اثر ابن قیم (۳۰۴) تحقیق بشیر محمد عیون.

اساس رهنمودهای رسول اکرم ﷺ به فکر یکدیگر بودند.

فوائد حدیث

- ۱- مشروعیت این دعا به خاطر عمل ام المؤمنین عایشه رضی الله عنها است.
- ۲- تشویق به همدردی و همکاری با همسایگان و دوستان و گرفتن دست آنها در تنگ دستی.
- ۳- دعوت اسلام به استحکام روابط ایمانی با کردار و گفتار.
- ۴- داشتن امید پاداش صرفاً از الله متعال.

(۹۴) دعای بدفالی

۲۰۵- «اللَّهُمَّ لَا طَبِيرَ إِلَّا طَبِيرُكَ، وَلَا خَيْرَ إِلَّا خَيْرُكَ، وَلَا إِلَهَ غَيْرُكَ»^(۱).

«الهی! هیچگونه بدفالی‌ای وجود ندارد مگر آنچه تو بخواهی [فال بد زدن هیچ تأثیری ندارد] و بجز خیر تو، هیچ خیری وجود ندارد، و بجز تو معبود بحقی نیست».

کلمات حدیث

الطيرة: به فال گرفتن چیزی.

رهنمود حدیث

در این حدیث تمامی رسوم و عادات جاهلی و شرک آمیز دوران جاهلی، باطل اعلام شده‌اند. در آن زمان مردم را عادت بر این بود که اگر قصد سفر یا انجام کاری می‌نمودند با تکیه به پرندگان حرکت می‌کردند اگر پرنده به سمت راست پرواز می‌کرد آن‌را به نیک فالی می‌گرفتند و به سفرشان ادامه داده، کارشان را انجام می‌دادند و اگر به سمت چپ پرواز می‌نمود دست نگه می‌داشتند. وقتی اسلام پا به عرصه گذاشت، این عملکرد زشت را باطل اعلام نمود چرا که چنین اعتقادی، گمان بد نسبت به الله

۱- أحمد (۲۲۰/۲) وابن السنی شماره‌ی (۲۹۲) و ألبانی در کتاب: الأحادیث الصحيحة (۵۴/۳) شماره‌ی (۱۰۶۵) آن را صحیح دانسته است. اما رسول الله ﷺ فال نیک را می‌پسندیدند، لذا وقتی که از مردی سخن خوبی را شنیدند آن را پسندیدند و فرمودند: «أَحَدُنَا فَأَلَّكَ مِنْ فَيْئِكَ». «فال نیک تو را از دهانت گرفتیم». ابوداود و أحمد، و ألبانی در کتاب: الأحادیث الصحيحة (۳۶۳/۲) آنرا صحیح دانسته است. و أبو الشیخ در کتاب: أخلاق النبی ﷺ ص (۲۷۰).

محسوب می‌شود و از طرفی وسوسه و ترسی است که از طرف شیطان القا می‌شود. بخت آزمایی و سایر کارهای دیگری که در این زمینه انجام می‌گیرد جزو اعمال شرک آمیز و منافی با کمال توحید می‌باشند و باید از آنها شدیداً پرهیز نمود.

فوائد حدیث

- ۱- استحباب خواندن دعای فوق هنگام وسوسه شیطان به فال بد و غیره.
- ۲- توکل بر الله باعث قطع وسواس نسبت به فال بد می‌شود و این به برکت توحید است.
- ۳- اثبات این امر که همه‌ی کارها طبق تقدیر الله پیش می‌رود و چیزی خارج از خواست و اراده‌ی ایشان نیست.
- ۴- البته میان فال بد و نیک فرق است رسول اکرم ﷺ به فالی گفته‌اند فال نیک که پس از شنیدن سخن نیکی در نظر گرفته می‌شود چنین فالی در واقع نوعی حسن ظن نسبت به پروردگار است.

(۹۵) دعای سوار شدن بر مرکب

۲۰۶- بِسْمِ اللَّهِ، الْحَمْدُ لِلَّهِ ﴿سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ﴾^(۱۳) وَإِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ ﴿۱۴﴾.

«الْحَمْدُ لِلَّهِ، الْحَمْدُ لِلَّهِ، الْحَمْدُ لِلَّهِ، اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ، سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي فَاغْفِرْ لِي، فَإِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ»^(۱).

«به نام الله! حمد از آن الله است، پاک است آن ذاتی که این مرکب را در اختیار ما قرار داد در حالی که ما نمی‌توانستیم آن را مسخر گردانیم، همانا بازگشت ما به سوی پروردگار است، آنگاه سه بار «الْحَمْدُ لِلَّهِ»، و سه بار «الله اکبر»، و یک بار «لا إله إلا الله» بخواند، و سپس بگوید: ای الله! تو پاک و منزهی، من بر خود ستم نموده‌ام، مرا ببخشای، چرا که جز تو کسی دیگر گناهان را نمی‌آمرزد».

کلمات حدیث

مقرنین: نمی‌توانستیم بر آن تسلط یابیم.

۱- ابوداود (۳۴/۳) و ترمذی (۵۰۱/۵)، و نکا: صحیح ترمذی (۱۵۶/۳).

منقلبون: برخواییم گشت.

رهنمون حدیث

شایسته است که انسان مسلمان شکر نعمت‌های الله متعال را بجا آورد به‌ویژه هنگام استفاده از آنها او را سپاس گوید. چرا که اگر الله این حیوانات غول پیکر و یا وسایل نقلیه‌ی امروزی را که به مراتب از انسان بزرگتر و قوی‌تر هستند برای انسان رام نمی‌کرد هرگز قادر به استفاده از آنان نبودیم. پس شایسته است که هنگام سوار شدن بر مرکب چه حیوان باشد و چه وسیله‌ی دیگری، با گذاشتن پا روی رکاب، «الحمد لله» بگوئیم سپس دعای فوق را بخوانیم.

- ۱- استحباب زیاد ذکر گفتن در هر حال به‌ویژه هنگام استفاده از نعمت‌های الهی.
- ۲- زیاد استغفار گفتن به انسان کمک می‌کند تا کوتاهی‌های خود در عبادت الله را جبران نماید.

۳- شیفتگی صحابه در پیروی از سنت و روش زندگی رسول اکرم ﷺ.

۴- اعتراف به اینکه انسان در هر کاری نیازمند الله متعال می‌باشد.

(۹۶) دعای سفر

۲۰۷- اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ ﴿سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ﴾ وَإِنَّا إِلَى رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ ﴿۱۴﴾ [الزخرف: ۱۳-۱۴]. «پاک است کسی که این را برای ما رام کرد و [اگر نه] ما را یارای [رام‌ساختن] آنها نبود، و به راستی که ما به سوی پروردگارمان بازخواهیم گشت».

«اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ فِي سَفَرِنَا هَذَا الْبِرَّ وَالتَّقْوَى، وَمِنَ الْعَمَلِ مَا تَرْضَى، اللَّهُمَّ هَوِّنْ عَلَيْنَا سَفَرَنَا هَذَا وَاطْوِ عَنَّا بُعْدَهُ، اللَّهُمَّ أَنْتَ الصَّاحِبُ فِي السَّفَرِ، وَالخَلِيفَةُ فِي الْأَهْلِ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ وَعَثَاءِ السَّفَرِ، وَكَآبَةِ الْمَنْظَرِ، وَسُوءِ الْمُنْقَلَبِ فِي الْمَالِ وَالْأَهْلِ».

و هنگام بازگشت از سفر، علاوه بر دعای فوق، کلمات زیر را به آن بیفزاید: «آيِبُونَ، تَائِبُونَ، عَابِدُونَ، لِرَبِّنَا حَامِدُونَ» [مسلم ۹۹۸/۲].

«الله اکبر، الله اکبر، الله اکبر» پاک است آن ذاتی که این مرکب را در اختیار ما قرار داد در حالی که ما نمی‌توانستیم آن را مسخر گردانیم». «الهی! ما در این سفر خواهان نیکی و تقوی

و عملی هستیم که باعث خشنودی تو باشد. بار الها! این سفر را برای ما آسان بگردان و دوری راه را برای ما نزدیک کن. ای الله! تویی همراه ما در این سفر، و تو جانشین ما در خانواده هستی. بار الها! از مشقت‌های سفر، و دیدن مناظر غم‌انگیز، و تحول ناگوار در مال و خانواده به تو پناه می‌برم». و هنگام بازگشت، اضافه کند: ما توبه کنان، عبادت کنان، و ستایش کنان برای پروردگاران، در حال بازگشت هستیم».

کلمات حدیث

- ۱- اَلْبِرِّ: عمل و اخلاق نیک.
- ۲- وَعَثَاءِ السَّفَرِ: سختی سفر.
- ۳- كَايَةِ الْمُنْظَرِ: مناظر و احوال ناگوار در امر خود، خانواده و مال خویش.
- ۴- آيُّونَ: در حال بازگشت و رجوع.

رهنمود حدیث:

در این حدیث وقت و محل این دعا بیان شده که در آغاز سوار شدن بر مرکب جهت مسافرت است همچنین در این دعا از الله توفیق انجام کار نیکی که موجب رضای او باشد مانند سفر برای جهاد، حج، عمره، کسب روزی حلال، تحصیل علم شرعی و غیره خواسته شده و نیز از وی طلب تقوا کرده چرا که انسان به وسیله تقوا توفیق انجام کار خیر و باز آمدن از کار بد را می‌یابد. همچنین در این دعا کیفیت سپردن کارها به الله متعال بیان شده است.

فوائد حدیث

- ۱- استحباب گفتن این دعا در آغاز سفر و همچنین هنگام بازگشت از سفر با افزودن چند کلمه که در حدیث بیان شده‌اند.
- ۲- از الله برای سفر خویش طلب توفیق نمودن چرا که سفر عذابی بیش نیست.
- ۳- اثبات این مطلب که الله تعالی مسلط و محیط بر هر چیزی است او هم با مسافر است و هم جانشین وی در مال و خانواده‌اش می‌باشد.
- ۴- استحباب دعا کردن هنگام مسافرت چرا که دعای مسافر مورد قبول الله واقع می‌شود.

(۹۷) دعای ورود به روستا یا شهر

۲۰۸- «اللَّهُمَّ رَبَّ السَّمَوَاتِ السَّبْعِ وَمَا أَظْلَلْنَ، وَرَبَّ الْأَرْضَيْنِ السَّبْعِ وَمَا أَقْلَلْنَ، وَرَبَّ الشَّيَاطِينِ وَمَا أَضْلَلْنَ، وَرَبَّ الرِّيَاحِ وَمَا ذَرَيْنِ. أَسْأَلُكَ خَيْرَ هَذِهِ الْقَرْيَةِ وَخَيْرَ أَهْلِهَا، وَخَيْرَ مَا

فِيهَا، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّهَا، وَشَرِّ أَهْلِهَا، وَشَرِّ مَا فِيهَا»^(۱).

«بار الها! ای پروردگار هفت آسمان و آنچه زیر آنها قرار دارد، ای پروردگار زمین‌های هفت گانه و آنچه بر روی آنها قرار دارد، و ای پروردگار شیطان‌ها و آنچه که آن‌ها گمراه کرده‌اند، و ای پروردگار بادها و آنچه که آنها به حرکت در می‌آورند، من از تو خیر این آبادی، و خیر ساکنان، و خیر آنچه در آن هست را مسألت می‌نمایم، و از بدی آن، و بدی ساکنان آن، و بدی آنچه در آن قرار دارد، به تو پناه می‌برم».

کلمات حدیث

أُظْلِلَنَّ: بر آن سایه انداخته‌اند.

أَقْلَلَنَّ: با خود حمل نموده‌اند.

ذَرَيْنَ: پراکنده کرده‌اند چنانکه در فرمایش الله ﴿وَالذَّرِيَّتِ ذَرَوًا﴾ [الذاریات: ۱]

آمده است.

رهنمود حدیث

مستحب است الله متعال را به نیکوترین وجه ستایش کرد این دعا در برگیرنده‌ی جملاتی است که بیانگر ربوبیت الله متعال است و هر آنچه در جهان پیدا و ناپیدا و جهان بالا و پائین وجود دارد تحت قدرت و اراده‌ی الله حرکت می‌کنند. همچنین در این دعا از شر انسان‌های بدکردار به الله پناه خواسته شده چرا که موهای پیشانی همه‌ی بندگان فقط در دست الله متعال می‌باشد.

فوائد حدیث

۱- استحباب گفتن این دعا هنگام عبور از کنار روستاها، شهرها و یا هنگام ورود به آن.

۲- ذکر الله متعال چه در سفر چه در اقامت باعث طمأنینه و آرامش قلب و تقویت جسم می‌شود.

۳- اظهار فقر و ناتوانی دائمی در پیشگاه الله تعالی.

۱- حاکم (۱۰۰/۲) و آنرا صحیح دانسته و ذهبی با حاکم موافقت کرده است. و ابن سنی شماره‌ی (۵۲۴)، و حافظ ابن حجر در کتاب: تخریج الأذکار (۱۵۴/۵) آنرا حسن دانسته است. ابن باز گفته است: این حدیث را نسائی با سند حسن روایت کرده است، نگا: کتاب: (تحفة الأخیار ص ۳۷) أثر شیخ عبدالعزیز بن باز.

(۹۸) دعای ورود به بازار

۲۰۹- «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ، يُحْيِي وَيُمِيتُ وَهُوَ حَيٌّ لَا يَمُوتُ، بِيَدِهِ الْخَيْرُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ»^(۱).

«معبود بحق جز الله متعال وجود ندارد، او را شریکی نیست، پادشاهی و ستایش از آن او است. او زنده می‌کند و می‌میراند، و او زنده ای است که هرگز نمی‌میرد، نیک و بد در دست اوست، و او بر هر چیزی تواناست».

کلمات حدیث

قَدِيرٌ: دارای قدرت کامل.

رهنمود حدیث:

این حدیث بیانگر فضل بیکران الهی است چنانکه رسول اکرم ﷺ میزان پاداشی را که الله متعال به گوینده‌ی این ورد می‌بخشد در پایان حدیث چنین بیان فرموده است:

«برای او یک میلیون نیکی منظور و یک میلیون گناه بخشیده و یک میلیون درجه به مقامش افزوده می‌شود».

و در روایتی فرمود: «برای وی در بهشت خانه‌ای ساخته می‌شود».

علت اختصاص این پاداش برای کسی که آن را در بازار بخواند این است که معمولاً بازار محل کار و کسب و غفلت و محل نگاه شیطان و سربازانش است و کمتر انسانی به یاد الله متعال می‌افتد. بنابراین انسان مسلمانی که حتی در بازار و در میان آنهمه هیاهو به ذکر الله مشغول می‌شود، شایستگی چنین پاداش بزرگی از جانب الله متعال را دارد.

فوائد حدیث

۱- یکی از نشانه‌های موفقیت و رستگاری، غافل نشدن از ذکر الهی است چنانکه

فرموده است: ﴿رَجَالٌ لَا تُلْهِهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَن ذِكْرِ اللَّهِ﴾ [النور: ۳۷].

«مردانی که آنها را تجارت و داد و ستد از ذکر الله غافل نمی‌سازد».

۲- معمولاً در بازارها گناه و معصیت زیادی اتفاق می‌افتد مانند سوگند دروغین،

۱- ترمذی (۲۹۱/۵) و حاکم (۵۳۸/۱) و ألبانی در صحیح ابن ماجه (۲/۲۱) و در صحیح ترمذی

(۱۵۲/۳) آنرا حسن دانسته است.

کم فروشی و اختلاط و بی‌حجابی بنابراین است که رسول اکرم ﷺ فرمود: «بهترین اماکن نزد الله متعال، مساجد و بدترین اماکن بازارها هستند» (صحیح مسلم).

۳- بیان این مطلب که در قبال عمل مخلصانه و مطابق سنت هر چند کم باشد، پاداش بزرگی از جانب الله متعال در نظر گرفته شده است و او بهترین پاداش دهنده است.

(۹۹) دعای لغزیدن سواری

۲۱۰- «بِسْمِ اللَّهِ»^(۱) «به نام الله».

رهنمود حدیث

رسول اکرم ﷺ به امت خویش آموزش داده تا هنگام لغزیدن مرکب، بسم الله بگویند چنانکه در آغاز این حدیث به نقل از راوی آمده است که پشت سر رسول اکرم ﷺ سوار بر حیوانی بود. حیوان در مسیر راه لیز خورد آن صحابی گفت: شیطان نابود گردد. رسول اکرم ﷺ فرمود: چنین مگو که او احساس بزرگی می‌کند و در پوست خود نمی‌گنجد و می‌گوید به قدرت من چنین شد ولی بگو: بسم الله. چرا که شیطان با شنیدن بسم الله مانند مگسی کوچک می‌شود.

فوائد حدیث

- ۱- عدم جواز ناسزا گویی به شیطان (جز نفرین).
- ۲- شیطان فقط با نفرین و شنیدن ذکر الله متعال احساس کوچکی و حقارت می‌کند. چنانکه الله می‌فرماید: ﴿وَإِنَّ عَلَيْكَ لَعَنَتِي إِلَى يَوْمِ الدِّينِ﴾ [ص: ۷۸]. «و بی‌گمان نفرین من تا روز جزا بر تو خواهد بود».
- ۳- تواضع و فروتنی رسول اکرم ﷺ بحدی بود که فردی از اصحاب خویش را پشت سر خود بر مرکب سوار می‌نمود.

(۱۰۰) دعای مسافر برای مقیم

۱ ابوداود (۲۹۶/۴) و نگا صحیح ابی داود (۹۴۱/۳) ألبانی.

۲۱۱- «أَسْتَوِدُّعُكُمُ اللَّهُ الَّذِي لَا تَضِيْعُ وَدَائِعُهُ»^(۱).

«من شما را به خدایی می سپارم که امانت هایش ضایع نمی شود».

رهنمود حدیث

مستحب است که مسافر هنگام بیرون شدن به قصد سفر برای خانواده و افرادی که برای خداحافظی با او آمده اند دعای فوق را بخواند البته این دعا هنگام سفرهای عبادی و مباح خوانده می شود نه سفرهای گناه و ناجایز. در این دعا اشاره به این مطلب شده که الله متعال بهترین نگهدارنده خانواده، مال و فرزندان مسافر است چنانکه رسول اکرم ﷺ فرمود: «هرگاه چیزی نزد الله به امانت گذاشته شود، قطعاً او از آن محافظت بعمل خواهد آورد».

فوائد حدیث

۱- مستحب است که مسافر با خواندن همین دعای مبارک، با مقیمها خداحافظی کند.

۲- انسان مسلمان هنگام سفر از الله متعال یاری می خواهد و خانواده و مالش را به او می سپارد.

۳- مستحب است که مسافر، قبل از آغاز سفر، وصیت خویش را بنویسد و از پدر و مادر و کسانی که به گردن او حقی دارند حلالی بطلبد.

(۱۰۱) دعای مقیم برای مسافر

۲۱۲- «أَسْتَوِدُّعُ اللَّهَ دِينَكَ، وَأَمَانَتَكَ، وَخَوَاتِيمَ عَمَلِكَ»^(۲).

«من دین و امانت و خاتمه‌ی کارهایت را به الله می سپارم».

رهنمود حدیث

این حدیث بیانگر میزان دلسوزی و محبت رسول اکرم ﷺ نسبت به اصحاب خویش است چنانکه ابن عمر م در آغاز همین حدیث می گوید: هرگاه رسول اکرم ﷺ یکی از یارانش را بدرقه می نمود دست او را در دست می گرفت و تا او خودش رها نمی کرد رسول اکرم ﷺ دستش را رها نمی کرد. سپس این دعای زیبا و جامع را در

۱- أحمد ۴۰۳/۲ و ابن ماجه ۹۴۳/۲، و نگا: صحیح ابن ماجه ۱۳۳/۲.

۲- أحمد (۷/۲) و ترمذی (۴۹۹/۵) و نگا: صحیح ترمذی (۱۵۵/۲).

حق او می‌خواند. در این دعا نخست دین او را به امانت الله می‌گذارد چرا که دین مهم‌ترین قضیه در زندگی انسان مسلمان است. سپس برای حفظ امانت او که شامل خانواده و فرزندان می‌شود دعا می‌کرد و در پایان برای حسن خاتمه‌ی وی دعا کرد چرا که فرجام نیک، معیار و ملاک اصلی در دنیا و آخرت می‌باشد.

فوائد حدیث

۱- جواز دست دادن با یک دست چنانکه در این حدیث آمده است به خلاف گفته‌ی کسانی که می‌گویند: مصافحه باید با دو دست انجام گیرد.

۲- سفرها معمولاً با ترس و خستگی همراه است بنابراین، دعای فوق برای مسافر تجویز گردید.

۳- بیان اینکه عمل‌ها به فرجام بستگی دارد و فرجام نیک توفیقی است از جانب الله متعال.

۴- دین برای انسان مسلمان همه چیز او است، حتی از زن و فرزند و مال هم دارای اهمیت بیشتری است.

۲۱۳- «رَوَدَكَ اللَّهُ التَّقْوَى، وَعَفَرَ ذَنْبَكَ، وَيَسِّرَ لَكَ الْخَيْرَ حَيْثُ مَا كُنْتَ»^(۱).

«خداوند، شما را از توشه‌ی تقوا بهره مند سازد، گناهانت را ببخشد، و هر جا که هستید خیر را برای شما میسر گرداند».

کلمات حدیث

رَوَدَكَ اللَّهُ التَّقْوَى: الله به تو توشه‌ی تقوا یعنی توفیق عمل به اوامر الهی و پرهیز از محرّمات را عطا کند.

رهنمود حدیث

قطعاً بهترین توشه‌ای که انسان مسلمان در زندگی دنیا برای آخرت خویش می‌اندوزد تقوا و خداترسی است و وصیتی است که الله متعال به همه‌ی انسان‌ها چه در گذشته و چه در آینده نموده و فرموده است:

﴿وَلَقَدْ وَصَّيْنَا الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَإِيَّاكُمْ أَنْ اتَّقُوا اللَّهَ﴾

[النساء: ۱۳۱].

«ما به کسانی که قبل از شما به آنها کتاب داده شد و به شما توصیه نموده‌ایم که تقوای

۱- ترمذی و نکا: صحیح ترمذی (۱۵۵/۳).

الهی را پیشه سازید».

نکته‌ی دیگری که در این حدیث بیان شده اینکه یاران رسول الله چقدر خود را محتاج دعای ایشان می‌دانستند و همواره از او طلب دعا می‌نمودند چه برای سفر و چه برای دیگر امور زندگی چنانکه در ابتدای حدیث آمده که مردی نزد رسول اکرم ﷺ آمد و گفت: می‌خواهم به سفری بروم به من توشه‌ای عنایت کن؟ رسول اکرم ﷺ فرمود: «رَوَدَكَ اللَّهُ التَّقْوَى» «الله به تو، توشه‌ی تقوا بدهد» و در حق وی دعای فوق را خواند.

فوائد حدیث

- ۱- مستحب است که مسافر، به برادران مؤمن و نیک خود اطلاع دهد که قصد سفر دارد و از آنها طلب دعای خیر نماید.
- ۲- به دست آوردن تقوا، راه بخشیده شدن گناهان و رمز خوشبختی در دنیا و آخرت است.

(۱۰۲) تکبیر و تسبیح در مسافرت

۲۱۴- جابر رضی الله عنه می‌گوید: «كُنَّا إِذَا صَعِدْنَا كَبَّرْنَا، وَإِذَا نَزَلْنَا سَبَّحْنَا» «ما هنگامی که به سوی مکان بلندی در حرکت بودیم تکبیر و هنگامی که به سمت پائین در حرکت بودیم تسبیح می‌گفتیم»^(۱).

کلمات حدیث

كَبَّرْنَا: الله اکبر می‌گفتیم.

سَبَّحْنَا: سبحان الله می‌گفتیم.

رهنمود حدیث

این حدیث بیانگر مشروعیت تکبیر گفتن هنگام صعود به مکان بلند می‌باشد و حکمت آن احساس کبریائی و عظمت الله هنگام مشاهده مخلوقات غول پیکر و صعب العبور است چرا که الله خالق آنها است و از هر چیزی بزرگتر و قوی‌تر است. و شاید حکمت گفتن تسبیح هنگام فرود آمدن، اشاره به تسبیح گفتن یونس پیامبر در شکم ماهی و همچنین به خاطر در نظر آوردن پاکی الله هنگامی که نفس‌های

راحتی بعد از صعود می کشد باشد.

فوائد حدیث

- ۱- انسان آیات و نشانه‌های قدرت پروردگار را در هر چیزی می بیند چرا که همه‌ی موجودات هستی، بیانگر عظمت و قدرت پروردگار عالم می‌باشند.
- ۲- سنت است که تکبیر و تسبیح آهسته گفته شود، چرا که الله متعال می‌شنود و نیازی به گفتن با صدای بلند نیست و این امر در ایجاد اخلاص و تدبیر در معنی ذکر کمک بیشتری می‌کند.

(۱۰۳) دعای مسافر، هنگام سحر

۲۱۵- «سَمِعَ سَامِعٌ بِحَمْدِ اللَّهِ، وَحُسْنِ بَلَائِهِ عَلَيْنَا. رَبَّنَا صَاحِبِنَا، وَأَفْضَلِ عَلَيْنَا عَائِدًا بِاللَّهِ مِنَ النَّارِ»^(۱).

(باشد که شاهی، حمد و ستایش خدا را بشنود و بر خوبی نعمت‌هایش بر ما گواهی دهد.

ای پروردگار ما، تو همراه ما باش، و به ما احسان کن، در حالی که از آتش دوزخ به تو پناه می‌برم).

سَمِعَ سَامِعٌ بِحَمْدِ اللَّهِ: یعنی کسی گواهی داد که ما مشغول ذکر الله هستیم.
صَاحِبِنَا: هر چیزی به ما ببخش و هر شری را از ما دور کن.

عَائِدًا بِاللَّهِ مِنَ النَّارِ: به الله از آتش دوزخ و موجبات ورود به آن پناه می‌بریم.

رهنمود حدیث

مستحب است که انسان مسافر، هنگام سحر این دعا را به پیروی از رسول اکرم ﷺ بر زبان بیاورد چرا که وقت سحر بهترین وقت برای ذکر، استغفار و دعا است چنانکه الله متعال در وصف بندگان مؤمن خویش می‌فرماید: ﴿كَانُوا قَلِيلًا مِّنَ الْأَلْبَابِ مَا يَهْجَعُونَ﴾^(۱۷) وَبِالْأَسْحَارِ هُمْ يَسْتَعْفِرُونَ^(۱۸) [الذاریات: ۱۷-۱۸]. «آنان اندکی از شب می‌خفتند و سحرگهان طلب آمرزش می‌کردند».

۱- مسلم (۲۰۸۶/۴). برای شرح بیشتر این حدیث می‌توانید به کتاب صحیح مسلم شرح امام نووی

(۳۹/۱۷) مراجعه کنید.

در این وقت الله متعال آنگونه که شایسته او است فرود می‌آید و می‌فرماید: آیا کسی هست که از من چیزی بخواهد تا به او به او ببخشم؟ کسی هست که از من طلب آمرزش نماید تا او را ببامرزم؟ و این تا صبح ادامه دارد (صحیح بخاری).
فوائد حدیث:

- ۱- ارشاد امت به دعا کردن در اوقات اجابت تا جایی که حتی در مسافرت نیز از این ارشاد دریغ نورزیده است.
- ۲- تشویق به استفاده از اسباب رهایی از آتش دوزخ و طلب یاری از الله متعال در این مورد.

(۱۰۴) دعای مسافر، هنگامی که جایی توقف نماید

۲۱۶- «أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّاتِ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ»^(۱).

«از شر! آنچه خداوند آفریده است، به کلمات کامل او پناه می‌برم».

کلمات حدیث

نگا: ش ۸۴.

رهنمود حدیث

این ذکر جزو اذکار صبح و شام است و علاوه بر آن در سفر هنگام فرود آمدن در مکانی چه جهت استراحت و چه برای غذا خوردن و غیره خوانده می‌شود. برای خواننده‌ی این ورد پاداش بیشماری بیان گردیده و علاوه بر آن رسول اکرم ﷺ فرموده است به خواننده‌اش تا زمانی که در آن مکان وجود دارد هیچ آسیبی نمی‌رسد.

فوائد حدیث

کلمات و سخنان الله بر دو نوع است:

الف) سخنانی که این جهان از آن بوجود آمده چنانکه فرموده است: ﴿إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا

أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ﴾ [یس: ۸۲]. «او هرگاه اراده‌ی چیزی بکند می‌گوید: باش. پس می‌شود».

ب) سخنانی که از آن شریعت بوجود آمده که همان وحی الهی است.

- ۲- تنها به الله متعال تکیه کردن و از او کمک طلبیدن انسان را در تحقق توحید

خالص کمک می‌کند.

۳- کلام الله، صفت وی می‌باشد و مخلوق نیست و گرنه پناه بردن به آن جایز نمی‌بود.

(۱۰۵) ذکر بازگشت از سفر

۲۱۷- رسول اکرم ﷺ هنگام بازگشت از سفر جهاد یا حج بر هر ارتفاعی سه بار الله اکبر می‌گفت سپس می‌فرمود: «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ، وَلَهُ الْحَمْدُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، آيُونَ، تَائِبُونَ، عَابِدُونَ، لِرَبِّنَا حَامِدُونَ، صَدَقَ اللَّهُ وَعْدَهُ، وَنَصَرَ عَبْدَهُ، وَهَزَمَ الْأَحْزَابَ وَحْدَهُ»^(۱).

«بجز الله معبود بحق وجود ندارد، یگانه است، شریکی ندارد، پادشاهی از آن اوست، ستایش مخصوص اوست، و او بر هر چیز توانا است، توبه کنان، عبادت کنان و حمدگویان برای پروردگاران، باز می‌گردیم، خداوند وعده‌اش را تحقق بخشید، بنده‌اش را نصرت کرد و به تنهایی گروه‌ها را شکست داد».

کلمات حدیث

الشرف: مکان مرتفع و بلند.

آيُونَ: بازگشته به سوی الله.

أَحْزَابَ: یعنی کفار قریش و همدستانشان در جریان خندق.

رهنمود حدیث

این حدیث بیانگر مشروعیت خواندن این دعا هنگام بازگشت از هر سفری به‌ویژه سفر جهاد و حج می‌باشد. و بهتر است آنرا هنگام مشاهده‌ی شهر خویش تا ورود به آن تکرار نماید. در این دعا به فضل و کرم الله که شامل حال مؤمنان شده است اشاره گردیده چنانکه الله متعال می‌فرماید: ﴿وَرَدَّ اللَّهُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِغَيْظِهِمْ لَمْ يَنَالُوا خَيْرًا وَكَفَى اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ الْقِتَالَ﴾ [الأحزاب: ۲۵]. «الله کافران را با دلی لبریز از خشم باز گردانیده در حالی که به هیچ نتیجه‌ای که در نظر داشتند نرسیدند و الله مؤمنان را از جنگ بی‌نیاز کرد».

آری الله متعال با فرستادن بادهای شدید بر کافران و بهم زدن جمع آنان، مؤمنان را یاری نمود.

فوائد حدیث

- ۱- شایسته است که انسان مسلمان وقتی سالم به وطن و منزل خویش می‌گردد الله را به‌خاطر این نعمت سپاس گفته، ذکر او را بر زبان آورد.
- ۲- هدف از استغفار در اینجا توبه از گناهی می‌باشد که ممکن است در سفر اتفاق افتاده است.
- ۳- استغفار رسول اکرم ﷺ به‌خاطر آموزش امت و تشویق آنان به استمرار در طاعت و بندگی بوده است.
- ۴- انسان مسلمان در هر حال به بندگی خویش در برابر الله ادامه می‌دهد.

(۱۰۶) ذکر هنگام شنیدن خبر خوشایند و ناخوشایند

۲۱۸- هنگامی که به رسول الله ﷺ خبری خوشحال کننده می‌رسید، می‌فرمود: «الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي بِنِعْمَتِهِ تَمُّ الصَّالِحَاتُ». «ستایش مر خدایی راست که با نعمت‌هایش نیکی‌ها کامل می‌شوند».

و هنگام شنیدن خبر ناگوار می‌فرمود:

«الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى كُلِّ حَالٍ»^(۱).

«ستایش در همه حال از آن خدا است».

کلمات حدیث

الصَّالِحَاتُ: کارهای نیک و خوشایند.

رهنمود حدیث

این حدیث بیانگر میزان تسلیم شدن و رضایت رسول الله ﷺ در برابر قضا و قدر الهی است. چرا که انسان مسلمان در این دنیا از دو حال خارج نیست یا در نعمت به‌سر می‌برد که باید سپاسگزار باشد و یا در آزمایش و مصیبت که باید صبر پیشه سازد

۱- ابن السنی در کتاب: عمل الیوم واللیلة و حاکم (۴۹۹/۱)، و آنرا صحیح دانسته است و البانی در صحیح الجامع (۲۰۱/۴) آنرا صحیح دانسته است.

و انسان مسلمان به هیچ وجه و در هیچ وضعیتی چه در نعمت و چه در مصیبت، خود را بی نیاز از پروردگار خویش نمی داند.

فوائد حدیث

۱- رسول اکرم ﷺ بشری بیش نیست که مانند سایر افراد بشر گاهی خوشحال و گاهی ناراحت می شود جز اینکه الله متعال از میان دیگران او را برگزیده و پیامبر ﷺ قرار داده است.

۲- کسی که رضا به قضای الهی چه خیر و چه شر، چه شیرین و چه تلخ داشته باشد الله متعال نیز او را در دنیا و آخرت راضی و خشنود خواهد ساخت.

(۱۰۷) فضیلت درود فرستادن بر رسول الله ﷺ

۲۱۹- رسول الله ﷺ فرمود: «مَنْ صَلَّى عَلَيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ بِهَا عَشْرًا»^(۱).

«هرکس بر من یک درود بفرستد، الله بر او ده درود می فرستد».

کلمات حدیث

صَلَّى: یعنی بگوید: اللهم صل على محمد...

رهنمود حدیث

در این حدیث پاداش درود فرستادن بر رسول اکرم ﷺ بیان شده که هر کس یکبار برای ایشان درود بفرستد، الله برای او ده بار درود می فرستد و هدف از درود فرستادن الله، یعنی ستودن او در حضور فرشتگان و مراد از درود فرستادن فرشتگان یعنی دعا کردن ضمناً در برخی از طرق این حدیث ذکر شده که روزی رسول اکرم ﷺ در حالی که چهره اش از خوشحالی می درخشید نزد یارانش آمد. آنها علت خوشحالی وی را پرسیدند؟ فرمود: هم اکنون جبرئیل نزد من آمد و گفت: الله می گوید: ای محمد ﷺ آیا به این راضی نیستی که هر کدام از امتت یکبار بر تو درود یا سلام بفرستد من ده بار بر او درود و سلام می فرستم (صحیح مسلم).

فوائد حدیث

۱- بیان پاداش درود فرستادن بر رسول اکرم ﷺ.

۲- درود فرستادن بر رسول اکرم ﷺ در واقع پوشاندن جامه‌ی عمل به این فرمایش الهی است که می‌فرماید: ﴿إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا﴾ [الأحزاب: ۵۶]. «الله و فرشتگان بر پیامبر درود می‌فرستند، ای مؤمنان بر او درود و سلام بفرستید».

۳- بیان جایگاه بلند رسول اکرم ﷺ نزد پروردگار عالم.

۲۲۰- رسول الله ﷺ فرمود: «لَا تَجْعَلُوا قَبْرِي عَيْدًا وَصَلُّوا عَلَيَّ؛ فَإِنَّ صَلَاتَكُمْ تَبْلُغُنِي حَيْثُ كُنْتُمْ»^(۱).

«قبر مرا محل تجمع و جشن قرار ندهید و بر من درود بفرستید زیرا هر کجا باشید درود شما به من می‌رسد».

کلمات حدیث:

عِيدٌ: محل جشن و تجمع.

رهنمود حدیث

در این حدیث رسول اکرم ﷺ به صراحت از سفر به قصد زیارت قبرش منع کرده است از این رو سفر عبادی فقط به قصد سه مسجد یعنی مسجد النبی، مسجد الحرام و مسجد الاقصی به‌خاطر فضیلت خواندن نماز در آنها، جایز است.

همچنین رسول اکرم ﷺ در این حدیث امت خویش را به درود گفتن زیاد امر نموده که از هر جا درود بفرستند، فرشتگانی ماموریت دارند که سلام و درود آنها را به رسول اکرم ﷺ برسانند.

[شیخ الاسلام ابن تیمیه می‌گوید: در این حدیث اشاره به این مطلب دارد که سلام و درود شما هر کجا که باشید به من می‌رسد پس نیازی به سفر به سوی قبر من و مراسم گرفتن در کنار آن نیست]^(۲).

۱- عدم جواز قصد سفر به زیارت قبر پیامبر ﷺ و مستحب بودن سفر به قصد مسجد پیامبر.

۲- جشن گرفتن و تجمع، گرد قبر پیامبر ﷺ عملی ناجایز است تا چه رسد تجمع

۱- ابوداود (۲/۲۱۸) و أحمد (۲/۳۶۷) و ألبانی در صحیح ابی داود (۲/۳۸۳) آنرا صحیح دانسته است.

۲- شرح حصن المسلم مجدی بن عبدالوهاب احمد.

دور قبر یکی از بزرگان و تحت عنوان جشن میلاد وغیره...

۳- این حدیث دلیل آشکاری است که رسول اکرم ﷺ صدای کسانی را که به او سلام و درود می‌فرستند مستقیماً نمی‌شنود بلکه فرشتگان به ایشان می‌رسانند.

۴- حرمت طواف دور قبر و مماس شدن با آن به نیت تبرک یا خواندن صاحب قبر، اینها جزو اعمال شرک آمیز است.

۲۲۱- رسول الله ﷺ فرمود: «الْبَخِيلُ مَنْ ذُكِرَتْ عِنْدَهُ فَلَمْ يُصَلِّ عَلَيَّ»^(۱).

«بخیل کسی است که نام من نزد او گرفته شود و بر من درود نفرستد».

رهنمود حدیث

در اینجا بخیل واقعی معرفی شده که خود را از پاداش درود فرستادن محروم می‌کند اشاره به این مطلب است که اگر کسی عمداً هنگام شنیدن نام مبارک رسول گرامی، درود نفرستد احتمال می‌رود که با سوء خاتمه روبرو شود. چرا که درود نفرستادن بیانگر بیماری درونی فرد است.

فوائد حدیث

۱- رسول گرامی اسلام ﷺ مستحق این است که به ایشان درود فرستاده شود به‌خاطر اینکه الله به ما چنین دستوری داده و همچنین به‌خاطر برتری ایشان بر امتش می‌باشد.

۲- همیشه درود فرستادن مستحب است اما در روزهای جمعه و هنگام شنیدن نام ایشان تاکید بیشتری شده است.

۲۲۲- نیز رسول الله ﷺ فرمود: «إِنَّ لِلَّهِ مَلَائِكَةً سَيَّاحِينَ فِي الْأَرْضِ يُبَلِّغُونِي مِنْ

أُمَّتِي السَّلَامَ»^(۲).

«خداوند فرشتگان سیاری دارد که روی زمین می‌گردند و سلام امتم را به من می‌رسانند».

رهنمود حدیث

انسان هر چند دور باشد و از همانجا به رسول اکرم ﷺ سلام بفرستد فرشتگان سلام او را به رسول گرامی اسلام می‌رسانند. همچنین این حدیث بیانگر جایگاه رفیع

۱- ترمذی (۵۵۱/۵) وغیره، و نگا: صحیح الجامع ۲۵/۳ و صحیح ترمذی (۱۷۷/۳).

۲- نسائی، و حاکم (۴۲۱/۲) و ألبانی در صحیح نسائی (۲۷۴/۱) آنرا صحیح دانسته است.

رسول اکرم ﷺ نزد پروردگار می‌باشد که به‌خاطر رسانیدن درود و سلام به ایشان فرشتگانی گمارده است.

فوائد حدیث

- ۱- سلام ما هر جا که باشیم به رسول اکرم ﷺ می‌رسد.
- ۲- جایگاه رفیع رسول اکرم ﷺ نزد پروردگار.
- ۳- رسول اکرم ﷺ شخصا درود و سلام ما را نمی‌شنود بلکه فرشتگان به ایشان می‌رسانند.

۲۲۳- نیز رسول الله ﷺ فرمود: «مَا مِنْ أَحَدٍ يُسَلِّمُ عَلَيَّ إِلَّا رَدَّ اللَّهُ عَلَيَّ رُوحِي حَتَّى أُرَدَّ عَلَيْهِ السَّلَامَ»^(۱).

«هرکس که به من سلام دهد، خداوند روحم را به من برمی‌گرداند تا جواب سلامش را بدهم».

کلمات حدیث

رَدَّ اللَّهُ عَلَيَّ رُوحِي: طبق تفسیری یعنی قدرت سخن گفتن به من داده می‌شود تا جواب بدهم چرا که زنده بودن پیامبران داخل قبرهایشان طبق روایات ثابت است. اما در تفسیر دیگری گفته شده که مراد از باز گردانیدن روح، توجه و حضور ذهن به‌سوی سلامی است که به ایشان عرض می‌گردد و الله اعلم.

رهنمود حدیث

از این حدیث به اهمیت سلام کردن به رسول اکرم ﷺ و همچنین پاداش کسی که سلام می‌کند پی می‌بریم تا جایی که شخص رسول اکرم ﷺ جواب سلام را می‌دهد.

فوائد حدیث

- ۱- درود و سلام فرستادن به رسول اکرم ﷺ جزو بهترین عبادت‌ها است.
- ۲- پیامبران در برزخ وضعیتی دارند که با دیگران فرق می‌کند.
- ۳- جایگاه برتر رسول اکرم ﷺ نسبت به سایر پیامبران.

(۱۰۸) رواج دادن سلام

۱- ابوداود شماره‌ی (۲۰۴۱) و‌البنانی در صحیح‌أبی‌داود (۳۸۳/۱) آنرا حسن دانسته است.

۲۲۴- رسول الله ﷺ فرمودند: «لَا تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ حَتَّى تُؤْمِنُوا، وَلَا تُؤْمِنُوا حَتَّى تَحَابُّوا، أَوْ لَا أَدْلُكُمْ عَلَى شَيْءٍ إِذَا فَعَلْتُمُوهُ تَحَابَّبْتُمْ؟ أَفْشُوا السَّلَامَ بَيْنَكُمْ»^(۱).

«به بهشت وارد نمی‌شوید تا اینکه ایمان بیاورید، و ایمان شما کامل نمی‌شود مگر اینکه یکدیگر را دوست داشته باشید، آیا شما را به کاری راهنمایی نکنم که انجام آن، باعث دوستی شما با یکدیگر شود؟ سلام را بین خود رواج دهید».

کلمات حدیث

أَفْشُوا السَّلَامَ: سلام را گسترش دهید به تعبیر امروزی نهادینه کنید.

این حدیث بیانگر اهمیت نشر و گسترش سلام کردن بین مسلمانان است و سلام باید با جمله‌ی معروف «السلام علیکم» باشد نه چیز دیگری البته بعد از گفتن «السلام علیکم» استفاده از دیگر کلماتی که در عرف رایج هستند اشکالی ندارد. اینکه فرمود وارد بهشت نمی‌شوید، هدف این نیست که اصلاً وارد بهشت نمی‌شوید بلکه هدف ورود اولیه است که نیاز به ایمان کامل دارد و ایمان کامل بدون محبت به خاطر الله متحقق نمی‌شود.

[نشر و گسترش سلام در ایجاد محبت نقش بسزائی دارد چرا که سلام از قلب‌های سالم و با صفا سرچشمه می‌گیرد بنابراین، بیمار دلان و مبتکرین مبادرت به سلام گفتن نمی‌کنند و همین امر باعث می‌شود که محبت آنها در دل مردم نشیند پس باید در سلام گفتن مبادرت ورزید تا کبر و غرور از بین برود و صفا و صمیمیت ایجاد شود]^(۲).

فوائد حدیث

- ۱- ورود به بهشت بعد از فضل و کرم الله، بدون داشتن ایمان ممکن نیست بنابراین غیر از مؤمنین کسی دیگر وارد بهشت نخواهد شد.
- ۲- افشا و نشر سلام، کلید ایجاد محبت و دفع نفرت و بیگانگی در میان مسلمانان خواهد بود.
- ۳- اهمیت سلام کردن به یکدیگر و رد نظریه کسانی که به این مسأله اهمیت نمی‌دهند در حالی که رسول اکرم ﷺ آن را راه رسیدن به ایمان معرفی کرده ایمانی که سبب ورود به بهشت می‌شود.

۱- مسلم (۷۴/۱) وغیره.

۲- شرح حصن المسلم مجدی بن عبدالوهاب احمد.

- ۴- نشر و گسترش سلام به انسان درس تواضع و فروتنی می‌دهد.
- ۵- این امور سه‌گانه در برگیرنده‌ی خصلت‌های خوب زیادی هستند بنابراین می‌طلبند که در پی تحقق آنها بود.
- ۶- انفاق در تنگدستی باعث اعتماد بر الله و بی‌رغبتی از دنیا و امید نبستن به آرزوهای دنیوی می‌شود که همه اینها برای آخرت انسان از اهمیت زیادی برخوردار هستند.

۲۲۵- عمار بن یاسر رضی الله عنه می‌گفت: کسی که سه خصلت داشته باشد، ایمانش را کامل کرده است: عدالت با خود، سلام دادن به همه‌ی مردم، و انفاق در تنگدستی^(۱).

رهنمود حدیث:

این سه خصلت جزو نشانه‌های قوت ایمان است چرا که انسان وقتی منصف باشد، حقوق الله و حقوق بندگان به‌ویژه همسر، فرزندان و همسایگانش را به خوبی ادا خواهد کرد و سلام کردن به همه علامت اخلاق نیک و فروتنی بوده، باعث تالیف قلب‌ها و ایجاد دوستی و محبت می‌شود. و انفاق در تنگدستی نشانه‌ی ایثار و ترجیح دادن خشنودی الله بر خشنودی نفس است که البته انفاق در چنین وضعیتی باید پس از هزینه‌های فرزندان و کسانی باشد که نفقه‌ی آنها به عهده‌ی فرد است. همچنین انفاق در تنگدستی بیانگر ایمان و اعتماد فرد به الله متعال می‌باشد.

فوائد حدیث:

- ۱- بیان اندیشه و فهم درست صحابه از دین که بدور از افراط و تفریط بوده است.
- ۲- نشر و گسترش سلام به انسان درس تواضع و فروتنی می‌دهد.
- ۳- این امور سه‌گانه در برگیرنده‌ی خصلت‌های زیاد خوبی هستند. بنابراین می‌طلبند که در پی تحقق آنها بود.
- ۴- انفاق در تنگدستی باعث اعتماد بر الله و بی‌رغبتی در دنیا و امید نبستن به آرزوهای دنیوی می‌شود که همه اینها برای آخرت انسان از اهمیت زیادی برخوردار هستند.

۲۲۶- عبدالله بن عمر رضی الله عنهما روایت می‌کند که مردی از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله پرسید: بهترین عمل در اسلام کدام است؟ آنحضرت صلی الله علیه و آله فرمود: «خوراک دادن و سلام

۱- بخاری مع الفتح (۸۲/۱) که سلسله‌ی سند به عمار رضی الله عنه منسوب شده است.

کردن به آشنا و بیگانه»^(۱).

کلمات حدیث:

أي الإسلام خير: یعنی کدام خصلت اسلامی بهتر است.

رهنمود حدیث

در این حدیث به خوراک دادن تشویق شده چنانکه الله متعال نیز در وصف چنین

افرادی فرموده است: ﴿وَيُطْعِمُونَ عَلَىٰ حَبِّهِ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا﴾^(۸)

[الإنسان: ۸]. «و با وجود نیازی که به غذا دارند، به بینوا و یتیم و اسیر می دهند».

همچنین به نشر سلام بین کسانی که می شناسی یا نمی شناسی تشویق کرده است.

هدف فقط مسلمانان هستند. گرچه سلام کردن به مجلسی که در آن مسلمان و غیر

مسلمان وجود دارد اشکالی ندارد به شرطی که هدف فقط مسلمانان باشند اما در

برخورد با غیر مسلمانان نباید پیش سلام بود.

فوائد حدیث

۱- خوراک دادن و مهمانی گرفتن باعث نزول برکت و تالیف دلها می شود.

۲- میزان شیفستگی صحابه در سؤال کردن از رسول اکرم ﷺ پیرامون آنچه در

دنیا و آخرت به خیر و صلاحشان بود.

جواب دادن به سلام شخص کافر (۱۰۹)

۲۲۷- «إِذَا سَلَّمَ عَلَيْكُمْ أَهْلُ الْكِتَابِ فَقُولُوا: وَعَلَيْكُمْ»^(۲).

«اگر اهل کتاب (یهود یا نصاری) به شما سلام کردند، بگوئید: (وَعَلَيْكُمْ)».

کلمات حدیث

أَهْلُ الْكِتَابِ: یعنی یهود و نصارا.

رهنمود حدیث

این حدیث بیانگر عدل و انصاف اسلام در برخورد با غیر مسلمانان است. و سنت

است که هرگاه آنها سلام کردند در جواب «وعلیکم» گفته شود. چنانکه الله متعال

۱- بخار مع الفتح (۵۵/۱) و مسلم (۶۵/۱).

۲- بخاری مع الفتح (۴۲/۱۱) و مسلم (۱۷۰۵/۴).

می‌فرماید: ﴿وَإِذَا حُيِّتُمْ بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا بِأَحْسَنَ مِنْهَا أَوْ رُدُّوهَا﴾ [النساء: ۸۶] «هرگاه به شما سلام داده شد شما در جواب به بهتر از آن یا با همان پاسخ دهید». و اما علت اینکه در پاسخ آنها کلمه‌ی «السلام» گفته نشود به خاطر این است که یهودیان وقتی با رسول اکرم ﷺ روبرو می‌شدند به جای سلام می‌گفتند: «سام علیکم» که دعای نابودی و بمعنی «مرگ بر تو بود» رسول اکرم ﷺ به مسلمانان فرمود: شما در جواب «وعلیکم» بگویید یعنی آنچه می‌گویید بر شما باد فرق نمی‌کند که سلام بگویید یا چیز دیگری.

[ابن عباس رضی الله عنهما می‌گوید: جواب سلام یهود و نصارا را بدهید به دلیل اینکه قرآن می‌فرماید: «هرگاه سلام دادند جواب آن را به همان نحو یا بهتر از آن بدهید». آنچه از این سخن ابن عباس فهمیده می‌شود این است که اگر آنها به صورت شفاف و واضح «السلام علیکم» گفتند شما جواب آنها را به نحو احسن بدهید اما اگر آنها به صورت غیر واضح سلام دادند آنگاه باید طبق حدیث فوق در جواب فقط «وعلیکم» گفته شود]^(۱).

فوائد حدیث

- ۱- میزان دشمنی و کینه‌ی یهود نسبت به رسول اکرم ﷺ و پیروانش تا جایی که در احوالپرسی و سلام نیز از ابراز آن دریغ نمی‌کردند.
- ۲- عدم جواز گفتن چیزی اضافه بر «وعلیکم» در برخورد با اهل کتاب بدلیل سخن انس که می‌گوید: به ما دستور داده شده که جز «وعلیکم» چیز دیگری در احوالپرسی با اهل کتاب نیفزائیم. چنانکه حافظ ابن حجر سند این روایت را جید دانسته است.

البته برخی از علما به جواز گفتن «وعلیکم السلام» در جواب سلام اهل کتاب اعتقاد دارند مشروط به اینکه گفتن سلام از طرف آنان صریح و آشکار باشد نگا: الفتح (۴۵/۱۱) و الصحیة (۲۲۴۲).

۱- شرح حصن المسلم مجدی بن عبدالوهاب احمد.

(۱۱۰) دعا هنگام شنیدن آواز خروس و صدای الاغ

۲۲۸- «إِذَا سَمِعْتُمْ صِيَاحَ الدِّيَكَةِ، فَاسْأَلُوا اللَّهَ مِنْ فَضْلِهِ فَإِنَّهَا رَأَتْ مَلَكًا وَإِذَا سَمِعْتُمْ نَهِيْقَ الْحِمَارِ، فَتَعَوَّذُوا بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ فَإِنَّهُ رَأَى شَيْطَانًا»^(۱).

«هرگاه بانگ خروس را شنیدید، از الله فضلش را طلب کنید، زیرا او فرشته ای را دیده است، و هرگاه صدای الاغ را شنیدید، از شیطان به الله پناه ببرید؛ زیرا الاغ، شیطان را دیده است».

رهنمود حدیث

در این حدیث دعای هنگام شنیدن آواز خروس بیان شده که متأسفانه اینها جزو سنت‌های متروک است که خیلی از مردم با آن آشنایی ندارند رسول اکرم ﷺ می‌فرماید: هنگام شنیدن آواز خروس از الله فضل و بزرگواری بخواهید چرا که خروس با دیدن فرشته بانگ سر می‌دهد همچنین بیان شده که با شنیدن صدای الاغ، اعوذ بالله بگوئید و از شر شیطان به الله پناه ببرید چرا که با دیدن شیطان آواز می‌دهد. و این بیانگر آنست که حیوانات چیزهایی می‌بینند و می‌شنوند که ما انسانها نمی‌بینیم و نمی‌شنویم چنانکه در حدیث آمده که آنها صدای عذاب قبر را می‌شنوند.

فوائد حدیث

۱- بیان فضل خروس چنانکه رسول اکرم ﷺ از ناسزاگویی به خروس منع کرده و فرموده است او شما را برای نماز بیدار می‌کند. (صحیح ابوداود ۴۲۵۴).

۲- هر کس که به طریقی باعث کار خیری می‌شود نباید به او ناسزا گفت خروس نیز معمولا هنگام نمازها به‌ویژه نماز فجر بانگ سر می‌دهد و باعث بیداری برای نماز می‌شود.

ابن حجر می‌گوید: بعضی از شافعی‌ها به اعتماد بر بانگ خروس جهت تشخیص اوقات نماز فتوا داده‌اند.

و نیز داودی سخنی که ذکر آن خالی از لطف نیست می‌گوید: خروس دارای پنج خصلت است که عبارت‌اند از:

۱- صدای خوش

۱- بخاری مع الفتح (۳۵۰/۶) و مسلم (۲۰۹۲/۴).

۲- بیداری در سحرگاهان

۳- غیرت

۴- سخاوت

۵- کثرت جماع

(۱۱۱) دعا هنگام شنیدن پارس سگ‌ها در شب

۲۲۹- رسول الله ﷺ می‌فرماید: «إِذَا سَمِعْتُمْ نُبَّاحَ الْكِلَابِ وَنَهَيْقَ الْحَيْرِ بِاللَّيْلِ فَتَعَوَّدُوا بِاللَّهِ فَإِنَّهُنَّ يَرَيْنَ مَا لَا تَرَوْنَ»^(۱).

«هرگاه صدای پارس کردن سگ‌ها و عرعر الاغ را در شب شنیدید از آن‌ها به الله پناه ببرید، زیرا آن‌ها چیزهایی را می‌بینند که شما نمی‌بینید».

کلمات حدیث

نُبَّاحُ الْكِلَابِ: پارس کردن سگ.

رهنمود حدیث

در این حدیث به گفتن اعوذ بالله هنگام شنیدن صدای این حیوانات دستور داده شده چرا که حیوانات چیزهایی از عذاب و حوادث را می‌بینند و حس می‌کنند که انسانها نمی‌بینند و حس نمی‌کنند به‌ویژه شب هنگام چنانکه رسول اکرم ﷺ فرمود: شب‌ها بعد از اینکه همه چیز آرام می‌گیرد زیاد بیرون نشوید چرا که الله متعال جنبندگانی دارد که آنها را در زمین منتشر می‌کند (صحیح ابوداود ۴۲۷۵).

فوائد حدیث

۱- پناه بردن به الله متعال راه نجات از هر امر ناگوار است.

۲- میزان دلسوزی رسول اکرم ﷺ نسبت به امتش بقدری بود که هرکار خیر بزرگ و کوچک را به آنها آموزش می‌داد.

(۱۱۲) دعا برای کسی که به او دشنام داده ای

۲۳۰- رسول اکرم ﷺ فرمود: بار الها! هر مؤمنی را که من به او ناسزا گفته ام، آن

۱- ابوداود (۳۲۷/۴) و أحمد (۳۰۶/۳) و ألبانی در صحیح ابوداود (۹۶۱/۳) آنرا صحیح دانسته است.

را برای او در قیامت، باعث قربت خود بگردان (۱).

کلمات حدیث

قربة: وسیله‌ی تقرب و نزدیک شدن به الله.

رهنمود حدیث

این حدیث بیانگر اخلاق والای رسول اکرم ﷺ و همچنین میزان شفقت ایشان بر امت خویش می‌باشد چنانکه در برخی از الفاظ حدیث آمده که فرموده است: «من بشری بیش نیستم و مانند سایر بشر خشمگین می‌شوم» ولی در عین حال ایشان با خدای خویش عهد بسته که خشم او را برای مسلمانان باعث رحمت و پاداش و بخشش گناهان قرار دهد. البته ناگفته پیداست که رسول اکرم ﷺ به خاطر الله خشم می‌گرفت نه به خاطر امور شخصی چنانکه عایشه رضی الله عنها می‌گوید: رسول اکرم ﷺ هیچگاه به خاطر خود از کسی انتقام نگرفت مگر اینکه دستور الله نادیده گرفته می‌شد.

فوائد حدیث

۱- حرص رسول اکرم ﷺ به اینکه درجه‌ی افراد امتش در بهشت هر چه بالاتر برود.

۲- انسان مسلمان باید در گفتار و کردار از سنت رسول اکرم ﷺ پیروی کند که تنها راه نجات در دنیا و آخرت است.

ضمناً برخی از علما بر این باورند که این حدیث به شخص رسول اکرم ﷺ اختصاص دارد و برای کسی دیگر روا نیست که با ناسزاگویی به کسی چنین تصویری داشته باشد بلکه باید از الله طلب آموزش نمود و از آن فرد حلالی طلبید.

(۱۱۳) آنچه را که مسلمان هنگام مدح مسلمان دیگری بگوید

۲۳۱- رسول الله ﷺ فرمود: هرگاه لازم است که دوستان را مدح کنید، چنین بگویید: به نظرم، فلانی چنین و چنان است، ولی خدا محاسبه‌کننده‌ی اوست و من

۱- بخاری مع الفتح (۱۷۱/۱۱) و مسلم (۲۰۰۷/۴) و لفظ مسلم: «فَأَجْعَلْهَا لَهُ زَكَاةً وَرَحْمَةً». «برایش پاکیزگی و رحمت قرار ده».

کسی را نزد خدا تزکیه نمی‌کنم^(۱).

رهنمود حدیث

در این حدیث از ستودن کسی در حضور وی نهی شده به‌ویژه وقتی که امکان خودبالندگی و غرور باشد که معمولاً هم چنین است بنابراین در آغاز حدیث بیان گردید که مردی نزد رسول اکرم ﷺ از مرد دیگری که در آنجا حضور داشت تعریف و تمجید کرد. رسول اکرم ﷺ فرمود: «وای بر تو، گردنش را شکستی» سپس به او یاد داد که هر گاه می‌خواهد از کسی تعریف کند با قاطعیت تعریف نکند بلکه بگوید: خدا بهتر می‌داند ولی به نظر من آدم خوبی است و...

فوائد حدیث

- ۱- نکوهش مداحان چنانکه رسول اکرم ﷺ فرمود: هرگاه با مداحان روبرو شدید به صورتشان خاک بپاشید «صحیح مسلم».
- ۲- نباید در مورد کسی با قاطعیت قضاوت کرد چراکه انسان زنده هر لحظه ممکن است تغییر رفتار بدهد.
- ۳- باید رعایت حال فردی را که مورد ستایش قرار می‌گیرد نمود و او را دچار فتنه نساخت.
- ۴- جواز تعریف در جلوی کسی که احتمال دچار شدن به غرور و فتنه در او نباشد.

(۱۱۴) آنچه که مسلمان هنگام مدح شدنش بگوید

۲۳۲- «اللَّهُمَّ لَا تُؤَاخِذْنِي بِمَا يَقُولُونَ، وَاعْفِرْ لِي مَا لَا يَعْلَمُونَ [وَاجْعَلْنِي خَيْرًا مِمَّا يَظُنُّونَ]»^(۲).

«بار الهی! مرا به‌خاطر آنچه که می‌گویند، مورد بازخواست قرار مده، و آنچه را که از من نمی‌دانند، بیامرز، و مرا بهتر از آنچه که درباره‌ی من گمان می‌کنند، بگردان».

۱- مسلم (۲۲۹۶/۴).

۲ بخاری در کتاب: الأدب المفرد شماره‌ی (۷۶۱). و ألبانی در صحیح الأدب المفرد به شماره‌ی (۵۸۵) آنرا صحیح دانسته است. و بین دو گروه از بیهقی در کتاب: شعب الإیمان (۲۲۸/۴) به روایت دیگری است.

رهنمود حدیث

این حدیث بیانگر میزان ترس صحابه از غرور و دچار فتنه شدن از مدح و تعریف افراد می‌باشد، همچنین قدرت ایمان و درستی یقین آنها را می‌رساند و چنین‌اند اهل ایمان همواره در ترس و دلهره به سر می‌برند و هیچگاه خود را از نفس و شیطان در امان نمی‌بینند چنانکه الله متعال می‌فرماید: ﴿وَالَّذِينَ يُؤْتُونَ مَا آتَوْا وَقُلُوبُهُمْ وَجَلَةٌ أَنَّهُمْ إِلَىٰ رَبِّهِمْ رَاجِعُونَ﴾ [المؤمنون: ۶۰]. ترجمه: «و آنان که آنچه باید بدهند، می‌دهند و با این حال دل‌هایشان از اینکه به‌سوی پروردگارشان بازمی‌گردند، هراسان است».

فوائد حدیث

- ۱- مشروعیت گفتن این دعا هنگام شنیدن تعریف و تمجید خویش از دهان کسی.
- ۲- تواضع و فروتنی جزو اسباب رستگاری و سعادت است.
- ۳- طلب آمرزش از الله متعال به‌خاطر اینکه ستایش کننده از حال ستایش شونده خبر ندارد.

(۱۱۵) لبیک گفتن مُحْرَم در حج یا عمره

۲۳۳- «لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ، لَبَّيْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ، إِنَّ الْحَمْدَ، وَالنَّعْمَةَ، لَكَ وَالْمُلْكَ، لَا شَرِيكَ لَكَ»^(۱).

«گوش بفرمانم، ای الله، گوش بفرمانم، تو شریکی نداری، گوش بفرمانم، همانا ستایش و نعمت و سلطنت از آن تو است، و تو شریکی نداری».

کلمات حدیث

لَبَّيْكَ: در حضورت ایستاده، سرا پا گوش به فرمانم.

رهنمود حدیث

در این حدیث شیوه‌ی صحیح تلبیه و لبیک گفتن هنگام احرام حج و عمره بیان شده که در برگیرنده‌ی مفاهیم توحیدی و عبادی بزرگی است و مالکیت را فقط از آن الله می‌داند. این تلبیه در رد تلبیه‌ای است که در زمان جاهلیت بر زبان می‌آوردند و در آن معبودان خود را با الله شریک قرار می‌دادند. الله از آنچه آنان می‌گفتند بری و پاک

۱- بخاری مع الفتح (۴۰۸/۳) و مسلم (۸۴۱/۲).

و برتر است.

فوائد حدیث

۱- فضیلت توحید و تلبیه که موجب جلب محبت و خشنودی الله متعال می شود.

۲- برکت دعای ابراهیم خلیل وقتی که الله به او چنین دستور داد:

﴿وَأَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَا تُوَكُّرُجَالًا وَعَلَىٰ كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ ﴿٢٧﴾﴾

[الحج: ۲۷]. «و در میان مردم برای [ادای] حج بانگ برآور تا [زایران] پیاده و [سوار] بر هر شتر لاغری - که از هر راه دوری می آیند- به سوی تو روی آورند».

۳- انسان قدرت هیچ کاری جز به یاری الله ندارد بنابراین چاره‌ای جز الله ندارد.

(۱۱۶) تکبیر گفتن هنگام رسیدن به حجر الأسود

۲۳۴- رسول الله ﷺ سوار بر شتر، کعبه را طواف کرد، و هر بار به رکن [حجر الأسود] می رسید با چیزی که در دست داشت به سوی آن اشاره می کرد و تکبیر می گفت^(۱).

رهنمود حدیث

مشروعیت تکبیر گفتن اثنای طواف خانه کعبه و هنگام روبر شدن با حجر الاسود دست زدن و بوسیدن حجر الاسود سنت است اما اگر به خاطر ازدحام یا عذر دیگری نتوانست چنین کند کافی است که با چیزی به سوی آن اشاره کند و اگر نتوانست فقط اشاره با دست راست کافی است البته نیازی به بوسیدن دست خویش نیست. و در عین حال باید معتقد بود که حجر الاسود سنگی است و به کسی نفع و ضرری نمی رساند جز اینکه دست زدن و بوسیدن آن فقط یک امر عبادی است.

فوائد حدیث

۱- در این حدیث به فرمایش رسول اکرم ﷺ که در حج وداع فرمود: «مناسک حجتان را از من بیاموزید» جامه‌ی عمل پوشانیده شده است.

۲- جواز طواف کردن در حال سواری بر مرکب.

۳- بیان این مطلب که سنت در طواف این است که هنگام عبور از کنار حجر الاسود باید به آن روی کرده و سینه را به طرف آن کرد.

(۱۱۷) دعای بین رکن یمانئ و حجر الأسود

۲۳۵- ﴿رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ﴾

[البقرة: ۲۰۱].

«پروردگارا! در دنیا و آخرت به ما نیکی عطا فرما، و ما را از عذاب دوزخ نجات ده».

رهنمود حدیث

این حدیث بیانگر مستحب بودن دعا بین رکن یمانئ و حجر الاسود است و این دعا از دعاهاى فراگیرى است که خیر دنیا و آخرت را در بردارد چرا که خیر دنیا شامل زن نیک، فرزند صالح، علم مفید، عمل صالح و روزى حلال مى شود و خیر آخرت شامل نجات از عذاب قبر، عذاب دوزخ و رستگارى ابدى با ورود به بهشت مى شود.

فوائد حدیث

- ۱- استحباب دعا در همهى اوقات و خصوصاً در اوقات ویژه و مکان‌هاى مبارک.
- ۲- استحباب گفتن این دعا بین رکن یمانئ و حجر الاسود و زیاد گفتن آن همیشه و در هر جا بدلیل اینکه رسول اکرم ﷺ آنگونه که در صحیح بخارى آمده این را بیش از هر دعایى بر زبان مى آورد.
- ۳- دعای کامل، دعایى است که در برگیرنده خیر دنیا و آخرت باشد.

(۱۱۸) دعای توقف بر صفا و مروه

۲۳۶- جابر رضی الله عنه در وصف حج رسول اکرم ﷺ مى گوید: هنگامى که رسول الله ﷺ

به کوه صفا مى رسید، این آیه را مى خواند: ﴿إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِن شَعَائِرِ اللَّهِ﴾ یعنى: «همانا صفا و مروه از شعائر الهی هستند» سپس مى فرمود: سعى را از جایی آغاز مى کنم که خداوند نخست از آن یاد کرده است. آنگاه رسول الله ﷺ سعى را از صفا آغاز مى کرد و بالا مى رفت تا کعبه را مى دید، سپس رو به قبله مى کرد و «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ» و تکبیر مى گفت و این دعا را مى خواند: «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ، وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ، أُنْجَزَ وَعْدُهُ وَنَصَرَ عَبْدَهُ وَهَزَمَ الْأَحْزَابَ وَحْدَهُ»^(۱).

«جز الله، معبود بحق وجود ندارد، یگانه است و شریکی ندارد، پادشاهی از آن اوست، و ستایش مخصوص اوست، او بر هر چیز توانا است، جز او معبود دیگری وجود ندارد، یگانه است، اوست که وعده‌اش را تحقق بخشید، و بنده‌اش را پیروز کرد، و به تنهایی گروه‌ها را شکست داد».

«و در این میان، دعاها «مختلفی» می‌فرمودند و دعای فوق را سه بار تکرار می‌کردند، بالای مروه نیز همین عمل را انجام می‌داد».

رهنمود حدیث

این حدیث روش مسنون حج و عمره را بیان می‌دارد که ابتدا باید هفت بار خانه‌ی کعبه را طواف نمود؛ سه طواف نخست همراه با رمل (دویدن) و چهار طواف آخر به‌صورت عادی و هنگام عبور از کنار حجر و رکن و دست زدن به آن است بعد از اتمام هفت طواف روی آوردن به سوی مقام ابراهیم و خواندن دو رکعت در آنجا سپس دست زدن به حجر الاسود و به سوی صفا رهسپار شدن تا اینکه بر قلعه‌ی آن قرار گرفته روبروی خانه‌ی کعبه بایستد و تکبیر بگوید و ورد فوق را بخواند و بعد از آن بقیه اعمال حج را آنگونه که رسول اکرم ﷺ انجام داده انجام دهد.

فوائد حدیث

- ۱- گرمی داشت شعایر دینی نشانه‌ی تقوای الهی است که راه نجات در دنیا و آخرت می‌باشد.
- ۲- اقرار و اعتراف همیشگی به توحید و تعظیم الله متعال.
- ۳- رفع حرج از کسی که توانایی سعی بین صفا و مروه را ندارد.

(۱۱۹) دعای روز عرفه

۲۳۷- رسول الله ﷺ فرمود: بهترین دعا، دعای روز عرفه است، و بهترین ذکری که من و پیامبران گذشته خوانده‌ایم این است: «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ»^(۱).

یعنی: «هیچ معبودی بجز الله [بحق] وجود ندارد، یکتاست، و شریکی ندارد، پادشاهی و حمد از آن اوست، و او بر هر چیز، تواناست».

۱- ترمذی، وألبانی در صحیح ترمذی (۱۸۴/۳) آنرا حسن دانسته است.

رهنمود حدیث

در این حدیث فضیلت این دعای مبارک در روز عرفه بیان گردیده که رسول اکرم ﷺ در مورد آن فرمود: در هیچ روزی به اندازه‌ی روز عرفه زندانیان دوزخی آزاد نمی‌شوند. الله متعال در آن روز جلوی فرشتگان مباهات می‌کند و در حالی که خودش بهتر می‌داند می‌گوید: اینها چه می‌خواهند؟ (صحیح مسلم).

همچنین در این حدیث دعوت به توحید، وظیفه‌ی همه‌ی پیامبران بیان گردیده که به‌خاطر آن کتاب‌های آسمانی و پیامبران الهی فرستاده شده‌اند.

فوائد حدیث

۱- مستحب است که روز عرفه چه حجاج و چه دیگران زیاد دعا بکنند چرا که این روز بهترین روز سال است.

۲- هر دعوتی که بر اساس توحید نباشد مانند جسدی فاقد روح بوده هیچ بقائی نخواهد داشت.

(۱۲۰) ذکر در مشعر الحرام

۲۳۸- جابر رضی الله عنه می‌گوید: پیامبر اکرم ﷺ سوار بر قصواء (شترش) شد تا اینکه به مشعر الحرام رسید، آنگاه رو به قبله نمود و دعا کرد و «الله اکبر» و «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ» گفت و یگانگی خدا را بیان کرد، و آنقدر ایستاد تا هوا کاملاً روشن شد، سپس قبل از طلوع آفتاب (به‌سوی منا) رفت^(۱).

کلمات حدیث

قصواء: نام شتری است که رسول اکرم ﷺ سوار بر آن حج نمود.

إِسْفَرَ جِدًّا: صبح کاملاً روشن شد و مردم همدیگر را می‌دیدند.

رهنمود حدیث:

توقف در مشعر الحرام جزو مناسک حج می‌باشد و سنت است که در این مکان به دعا، تکبیر، تهلیل و توحید فراوان پرداخته شود.
چنانکه الله تعالی می‌فرماید:

﴿لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَبْتَغُوا فَضْلًا مِّن رَّبِّكُمْ فَإِذَا أَفَضْتُمْ مِّنْ عَرَفَاتٍ فَأَذْكُرُوا اللَّهَ عِنْدَ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ وَاذْكُرُوهُ كَمَا هَدَيْتُمْ وَإِنْ كُنْتُمْ مِّنْ قَبْلِهِ لَمِنَ الصَّالِينَ﴾ [البقرة: ۱۹۸].

ترجمه: «گناهی بر شما نیست که (در ایام حج تجارت کنید و) از فضل پروردگارتان بجویید. هنگامی که از عرفات (به سوی مزدلفه) حرکت کردید، الله را در مشعر الحرام یاد کنید و او را به یاد داشته باشید؛ چنانچه شما را هدایت کرد؛ اگر چه پیش از آن، جزو گمراهان بودید».

و زمان گفتن دعا و اذکار قبل از نماز فجر تا قبل از طلوع خورشید است و این بدان خاطر است تا با عملکرد دوران جاهلی مخالفت شود.
فوائد حدیث:

- ۱- مشعر الحرام، کوه کوچکی است در مزدلفه که داخل حدود حرم می باشد.
- ۲- رسول اکرم ﷺ دوست داشت با عملکرد دوران جاهلی مخالفت کند چرا که این امت، امتی است که زمام و رهبری به دست دارد و باید پیشرو باشد نه پیرو دیگران.

(۱۲۱) تکبیر، هنگام رمی جمرات با هر سنگریزه

۲۳۹- رسول اکرم ﷺ هنگام رمی جمرات سه گانه، با زدن هر سنگریزه، تکبیر می گفت، سپس بعد از رمی جمره اول (کوچک) و دوم (وسط) رو به قبله می ایستاد و دست هایش را بلند می کرد و دعا می نمود، ولی بعد از زدن جمره ی عقبه بدون توقف و دعا راهش را ادامه می داد^(۱).

کلمات حدیث

الجمار الثلاث: محل سه گانه ی زدن سنگ در منی.

رهنمود حدیث

سنت است که حاجی بعد از اینکه از مزدلفه حرکت می کند و به منا می رسد زدن

۱- بخاری مع الفتح (۵۸۳/۳ و ۵۸۴/۳) و لفظش آنجا ذکر شده است. و بخاری مع الفتح (۵۸۱/۳) و مسلم نیز آنرا روایت کرده است.

سنگها را از جمره‌ی عقبه شروع کند، تلبیه را ترک کرده با هفت سنگ ریزه یکی بعد از دیگری و هر بار تکبیر بگوید و برای دعا توقف نکند و بعد از اتمام مناسک، در بازگشت به منی و بعد از گذارندن شب، از جمره‌ی اول زدن سنگها را با هفت سنگریزه یکی بعد از دیگری با تکبیر گفتن در هر بار شروع کند سپس سنت است که مقداری فاصله بگیرد و به سوی قبله دست به دعا بردارد و زاری و التماس کند سپس جمره‌ی دوم را به همین ترتیب و بعد از آن جمره‌ی سوم را به همین ترتیب البته بدون توقف و دعا.

فوائد حدیث

۱- زدن شیطان یک حرکت نمادین و عبادی است و هدف اعلا‌ی ذکر الله متعال و نیازی به زدن شیطان با کفش و چوب و غیره نیست آنگونه که بعضی می‌پندارند.

۲- روش مسنون در سنگریزه‌ها این است که از محل جمرات جمع آوری شوند نه از مزدلفه و برای هر روز در همان روز برداشته شود. (صحیح ابن ماجه ۲۴۷۳).

۳- برداشتن سنگ بزرگ و شستن سنگها بدعت و کار بیهوده‌ای است که رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم انجام نداده است.

(۱۲۲) دعای تعجب و امور خوشحال کننده

۲۴۰- «سُبْحَانَ اللَّهِ»^(۱).

«الله، پاک و منزّه است».

رهنمود حدیث

جواز ابراز شگفتی با گفتن سبحان الله و این را وقتی رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم بر زبان آورد که در مسیری با ابوهیره روبرو شد و دست او را گرفت و چند قدمی جلو رفت و نشست ابوهیره مخفیانه از آنجا رفت و دیری نگذشت که پس از غسل کردن بازگشت. رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم پرسید: کجا رفتی؟ ابوهیره گفت جنب بودم رفتم غسل کردم. رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: سبحان الله! مؤمن که نجس نمی‌شود (یعنی گرچه جنب

۱- بخاری مع الفتح (۲۱۰/۱ و ۳۹۰ و ۴۱۴) و مسلم (۱۸۵۷/۴).

باشد ولی اعضای بدن او پلید نیست که با چیزی مماس نشود یا به کسی دست ندهد).

فوائد حدیث

۱- مستحب بودن ارشاد و راهنمایی کوچکتر توسط بزرگتر حتی بدون درخواست کوچکتر.

۲- جواز تأخیر غسل جنابت (تا قبل از اولین وقت نماز) و رفتن به بازار و غیره.

۳- مؤمن چه زنده چه مرده به هیچ وجه پلید نمی شود.

۲۴۱- «اللَّهُ أَكْبَرُ»^(۱). «الله بزرگترین است».

رهنمود حدیث

این حدیث بیانگر مشروعیت تکبیر گفتن هنگام خبر خوشایند است چنانکه از رسول اکرم ﷺ بیش از چندین بار ثابت شد که در چنین مواقعی تکبیر سر داده در این حدیث بیان شده که مردی به ظاهر مسلمان در میدان نبرد سخت می جنگید و یاران پیامبر در محضر ایشان او را تحسین نمودند رسول اکرم ﷺ فرمود: او دوزخی است. مردی از مسلمانان با شنیدن این سخن رسول اکرم ﷺ، با کنجکاو رفتار آن مرد را کنترل نمود تا اینکه در گیر و دار جنگ زخمی شد و تحمل نکرد و خود را با شمشیر خود کشت. آن صحابی نزد رسول اکرم ﷺ بازگشت و جریان را بازگو نمود. رسول اکرم ﷺ فرمود: «اللَّهُ أَكْبَرُ أَشْهَدُ أَنِّي عَبْدُ اللَّهِ وَرَسُولُهُ» «الله اکبر گواهی می دهم که من بنده و فرستاده الله هستم».

فوائد حدیث

۱- جایز نیست کسی در مورد فرد خاصی به صورت قطعی حکم صادر کند که دوزخی یا بهشتی است مگر اینکه حکم صریحی در قرآن و سنت در مورد او وجود داشته باشد.

۲- عمل ها به خاتمه بستگی دارد و توفیق کار خیر از جانب الله متعال است و بس.

۱۲۳) هنگام دریافت خبر خوشحال کننده چه باید کرد

۲۴۲- هنگامی که برای رسول الله ﷺ خبر خوشحال کننده ای می رسید، یا

۱- بخاری مع الفتح (۴۴۱/۸)، و نگا: صحیح ترمذی (۱۰۳/۲ و ۲۳۵/۲) و مسند أحمد (۲۱۸/۵).

کاری باعث خوشحالی او می‌شد، برای ادای شکر، به سجده می‌افتاد^(۱).

کلمات حدیث

خَرَّ سَاجِدًا: به سجده افتاد.

رهنمود حدیث

این حدیث بیانگر مستحب بودن سجده‌ی شکر برای کسی است که الله به او نعمتی داده یا مصیبتی را برطرف کرده است و این سجده طبق گفته شیخ الاسلام ابن تیمیه نیاز به وضو ندارد چرا که فقط یک سجده است و نماز کامل نیست همچنین در احادیثی که پیرامون آیه سجده آمده‌اند ذکری از تکبیر گفتن به میان نیامده.

فوائد حدیث:

- ۱- شکر نعمت‌های الهی با گفتار و کردار و پرهیز از گناهان، بجا آورده می‌شود.
- ۲- انسان مسلمان همواره با چیزهایی سر و کار داد که در بندگی الله متعال او را کمک نماید.
- ۳- همیشه باید به نعمت‌های کوچک و بزرگ الله و فضل و بخشش وی اعتراف داشت.

(۱۲۴) آنچه هنگام احساس درد گفته می‌شود

۲۴۳- رسول الله ﷺ فرمود: دستت را بر جایی که درد احساس می‌شود بگذار، و سه بار «بِسْمِ اللَّهِ» بگو: سپس هفت بار بگو: «أَعُوذُ بِاللَّهِ وَقُدْرَتِهِ مِنْ شَرِّ مَا أَجِدُ وَأُحَاذِرُ»^(۲). «من به الله و قدرتش پناه می‌برم از شر آنچه به آن دچار می‌شوم و از آن بیم دارم و می‌ترسم».

کلمات حدیث

أُحَاذِرُ: آنچه که از وقوع آن می‌ترسم.

رهنمود حدیث

این حدیث بیانگر دعایی است که به حول و قوه‌ی الهی برای بیمار مفید است و یکی از روش‌های رسول اکرم ﷺ در مداوای بیماران، در کنار روش‌های دیگری که از

۱- اهل سنن بجز نسائی. نگا: صحیح ابن ماجه (۲۳۳/۱) و إرواء الغلیل (۲۲۶/۲).

۲- مسلم (۱۷۲۸/۴).

ایشان به اثبات رسیده مانند دمیدن و خواندن معوذتین.

نکته‌ی دیگری است که حائز اهمیت است اینکه گوینده‌ی این اوراد و دعاها باید به صداقت رسول اکرم ﷺ یقین قطعی داشته باشد که هر چه فرموده از طرف خودش نیست بلکه از طرف الله متعال و برای دفع بیماری و ضرر و زیان است که اسرار آنها را جز الله کسی نمی‌داند.

فوائد حدیث

- ۱- طب نبوی برای جسم‌های پاک است همانگونه که شفای قرآنی نیز برای جسم‌های پاک است.
- ۲- مداوای نبوی به فضل الله از هر مداوای دیگری برای کسانی که دارای ایمانی قوی و عقیده‌ای درست باشند، سودمندتر است.
- ۳- مداوا با داروهای غیر حرام نیز اشکالی ندارد بکله کاملاً شرعی است.
- ۴- درد و بیماری هر چند سخت و پیچیده باشد شفای آن برای الله کار ساده‌ای بیش نیست.

(۱۲۵) دعای کسی که از چشم زخم خود به دیگران بترسد

۲۴۴- زمانی که یکی از شما از برادرش، یا خودش یا از مالش، خوشش آمد، پس برای آن، دعای برکت نماید، چرا که چشم زخم، حقیقت دارد^(۱).

کلمات حدیث

فلیدع بالبركة: یعنی بگوید: بارک الله.

رهنمود حدیث

در این حدیث توصیه شده که هرگاه چیزی شگفت‌انگیزی توجه کسی را به خود جلب کرد برای آن دعای برکت کند تا چشم نخورد. چرا که چشم زخم فقط از روی کینه و حسد نیست و احتمال دارد از روی محبت و اعجاب باشد. نکته‌ی دیگری که از این حدیث فهمیده می‌شود اینکه «چشم زخم» حقیقت دارد و رسول اکرم ﷺ فرمود: اگر قرار باشد چیزی از قضا و قدر پیشی بگیرد چشم خواهد بود (صحیح

۱- احمد (۴۴۷/۴) و ابن ماجه و مالک. و ألبانی در صحیح الجامع (۲۱۲/۱) آنرا صحیح دانسته است. و نگا: تحقیق زاد المعاد (۱۷۰/۴) اثر أرناؤوط.

مسلم) پس چشم زخم خود محصول قضا و قدر الهی است.

فوائد حدیث

۱- چشم بخودی خود مؤثر نیست بلکه به خاطر نیرویی است که الله متعال با علم و قدرت خویش در آن به ودیعت گذاشته است.

۲- چشم زخم خیلی سریع اثر می کند مگر اینکه الله متعال نخواهد.

۳- سنت است کسی که چشم زخم زده وضو بگیرد یا غسل و کسی که چشم خورده با آن، آب تنی کند.

۴- چشم بدون اینکه کسی نیت بدی داشته باشد تاثیر دارد بنابراین با دیدن چیز شگفت انگیز و دوست داشتنی باید برای آن دعای برکت خواند تا از چشم زخم محفوظ بماند.

علامه نووی می گوید: امام و حاکم باید کسانی را که تجربه در چشم زخم دارند نگذارند در میان مردم باشند تا مردم از شر چشمشان در امان بمانند و اگر چنین کسانی فقیر و تنگدست هستند و با خانه نشینی متضرر می شوند حاکم برای آنها حقوقی در نظر بگیرد چرا که ضرر اینها برای جامعه از ضرر کسی که سیر و پیاز می خورد و از وارد شدن به مسجد منع شده و بیش از ضرر کسی است که مبتلا به بیماری پیس است و عمر ﷺ آنها را خانه نشین می کرد و بیش از ضرر حیوانات مبتلا به بیماری مسری است.

(۱۲۶) آنچه هنگام ترس گفته شود

۲۴۵- «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ»^(۱).

«هیچ معبودی به جز الله وجود ندارد».

رهنمود حدیث

هنگامی که انسان در اثر ترس از خواب بیدار می شود سنت است که بگوید: «لا إله إلا الله» چنانکه رسول اکرم ﷺ به حال امت خویش ترسید و برخاست و فرمود: وای بر عرب از شری که نزدیک است دامنگیرش شود. امروز این مقدار در سد یا جوج و ماجوج شکاف ایجاد شد (و این را با حلقه در آوردن دو انگشت نشان داد) زینب دختر

۱- بخاری مع الفتح (۱۸۱/۶) و مسلم (۲۲۰۸/۴).

جش که آنجا نشسته بود پرسید: ای رسول اکرم، آیا ما در حالی که انسان‌های نیک در میان ما هستند دچار هلاکت و نابودی خواهیم شد؟ فرمود: «آری هنگامی که فساد گسترش یابد».

فوائد حدیث

- ۱- ترس و دلهره وقتی به کسی دست دهد فقط با ذکر الله و توحید دفع می‌شود.
- ۲- فساد عرب شر بزرگی است به خاطر اینکه آنها نخستین مخاطبان و حاملان دین مبین اسلام هستند.
- ۳- آثار گسترش یافتن و آشکار شدن گناهان، دامن‌گیر انسان‌های نیک و بد می‌شود.
- ۴- ظهور یاجوج و ماجوج جزو نشانه‌های بزرگ قیامت است که رسول اکرم ﷺ امتش را از این فتنه ترسانیده تا در آنها زمینه‌ی توبه و عمل نیک و آمادگی برای آخرت ایجاد نماید.

(۱۲۷) آنچه هنگام ذبح قربانی گفته شود

۲۴۶- «بِسْمِ اللَّهِ وَاللَّهُ أَكْبَرُ [اللَّهُمَّ مِنْكَ وَلَكَ] اللَّهُمَّ تَقَبَّلْ مِنِّي»^(۱).

«به نام الله، و الله بزرگ‌ترین است، بارالها! از جانب تو است، و برای تو است، الهی! از من بپذیر».

رهنمود حدیث

این حدیث اشاره به این مطلب دارد که ذبح از عباداتی است که فقط باید برای الله انجام شود نه برای ولی، پیامبر، جن و ضریح. زیرا چنین عملی شرک محسوب می‌شود و منافی با توحید است چنانکه، الله متعال می‌فرماید: ﴿فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَأَحْزِرْ﴾ [الکوثر: ۲] «برای الله نماز بخوان و ذبح کن» همچنین گرفتن نام الله و بسم الله گفتن هنگام ذبح حیوان واجب است و در پایان مستحب است که از الله خواسته شود تا ذبح و هر کار خیری را از ما بپذیرد.

فوائد حدیث

- ۱- کسی که برای تقرب به غیر الله ذبح نماید مرتکب شرک صریح شده است.

۱- مسلم (۱۵۵۷/۳) و بیهقی (۲۸۷/۹) و بین کروش از بیهقی (۲۸۷/۹) است و جمله‌ی آخری که با معنی ذکر شده از روایت مسلم می‌باشد.

۲- اعتراف به فضل الهی به خاطر نعمتهایی که ارزانی داشته است.

(۱۲۸) دعایی که برای رفع کید و مکر شیاطین خوانده می‌شود

۲۴۷- «أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّاتِ الَّتِي لَا يَجَاوِزُهُنَّ بَرٌّ وَلَا فَاجِرٌ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ، وَبَرًّا وَدَرًّا، وَمِنْ شَرِّ مَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ، وَمِنْ شَرِّ مَا يَعْرُجُ فِيهَا، وَمِنْ شَرِّ مَا ذَرَأَ فِي الْأَرْضِ، وَمِنْ شَرِّ مَا يُخْرِجُ مِنْهَا، وَمِنْ شَرِّ فِتَنِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ، وَمِنْ شَرِّ كُلِّ طَارِقٍ إِلَّا طَارِقًا يَطْرُقُ بِخَيْرٍ يَا رَحْمَنُ»^(۱).

«ای پروردگار مهربان از شر آنچه که الله آفریده و زیاد کرده است، و از شر آنچه از آسمان فرو می‌فرستد، و از شر آنچه به آسمان صعود می‌کند، و از شر فتنه‌های شب و روز، و از شر هر وارد شونده ای در شب مگر اینکه به خیر و نیکی وارد شود! به کلمات کامل تو که هیچ نیکوکار و بدکاری نمی‌تواند از آن‌ها بگذرد، پناه می‌برم».

کلمات حدیث

كَلِمَاتِ اللَّهِ: سخنان کامل و بی‌عیب و نقص الله.

بدأ: آفریده و بوجود آورده است.

ذَرَأَ: گسترش داده و در جهان پهن‌آور پراکنده ساخته است.

يَعْرُجُ: بالا می‌رود.

الطَّارِقُ: آنچه شب هنگام می‌آید.

رهنمود حدیث

این حدیث بیانگر آنست که نجات حقیقی بدون پناه بردن به پروردگار جهانیان که همه چیز در دست اوست و پیشانی همه در قبضه‌ی اوست و هیچ چیزی بدون علم و اراده‌ی او رخ نمی‌دهد امکان پذیر نیست.

و از نشانه‌های قدرت او علم و دانش فراگیرش می‌باشد چنانکه می‌فرماید:

﴿يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ﴾ [الحديد: ۴].

۱- أحمد ۴۱۹/۳ با إسناده صحيح، و ابن السني شماره‌ی (۶۳۷) و أرناؤوط در تخریج کتاب: الطحاویة ص (۱۳۳) سندش را صحيح دانسته است، و نگا: مجمع الزوائد (۱۲۷/۱۰).

ترجمه: «از آنچه وارد زمین می‌شود و از آنچه از آن خارج می‌گردد، آگاه است و هر چه از آسمان فرود می‌آید و هر چه در آن بالا می‌رود، (همه را) می‌داند. و هر جا که باشید، او با شماست. و الله به کردارتان بیناست».

فوائد حدیث

- ۱- اثبات صفت کلام برای الله متعال او هرگاه و هرگونه که بخواهد متکلم بوده و هست و خواهد بود.
- ۲- جهان هستی برای کسی که با صدق و اخلاص بدان بنگرد و در آن بیندیشد بیانگر وحدانیت الله و قدرت او است.

(۱۲۹) توبه و استغفار

۲۴۸- رسول الله ﷺ می‌فرماید: «به‌خدا سوگند، من روزانه بیش از هفتاد بار از الله طلب مغفرت می‌کنم، و به‌سوی او توبه می‌نمایم»^(۱).

رهنمود حدیث

این حدیث بیانگر جواز سوگند خوردن فرد بدون اینکه کسی او را سوگند دهد می‌باشد حتی اگر شنونده هیچ تردیدی در مورد سخن گوینده به خود راه ندهد آنگونه که صحابه در صداقت سخنان رسول اکرم ﷺ کوچکترین تردیدی نداشتند. همچنین این حدیث بیانگر میزان تعظیم و خشیتی می‌باشد که در قلب رسول الله ﷺ نسبت به الله متعال وجود داشته است.

فوائد حدیث

- ۱- رسول اکرم ﷺ به امتش یاد داد که استغفار و طلب آمرزش را لحظه‌ای فراموش نکنند چنانکه خود ایشان گرچه همه‌ی گناهانش بخشیده شده بود ولی دائماً استغفار می‌نمود.
- ۲- استغفار گاهی به‌خاطر رفع درجات و گاهی به‌خاطر بخشش گناهان است.
- ۳- انسان مسلمان همواره به کوتاهی عملکرد خود در حق پروردگار خویش اعتراف دارد.

۲۴۹- و نیز فرمود: ای مردم! توبه کنید و طلب آمرزش نمائید چرا که من روزانه

۱- بخاری مع الفتح (۱۰/۱۱۱).

صد بار توبه می‌کنم»^(۱).

رهنمود حدیث

در این حدیث رسول اکرم ﷺ امت خویش را به پیروی از خود دعوت به توبه کردن زیاد می‌دهد. همچنین به پیروی از دستور الله که می‌فرماید: ﴿وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهُ الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾ [النور: ۳۱]

«ای مؤمنان همگی به سوی الله برگردید تا رستگار شوید».

باید دانست که توبه دارای پنج شرط به شرح زیر می‌باشد:

- ۱- مخلصانه برای الله باشد.
- ۲- همراه با پشیمانی برگناه باشد.
- ۳- فوری دست از گناه باید کشید.
- ۴- عزم جزم بر عدم بازگشت به گناه باید جزم نمود.
- ۵- توبه قبل از وقتی باشد که توبه پذیرفته نمی‌شود مانند حالت سكرات و...

فوائد حدیث

- ۱- تعظیم امر توبه، جایگاه رفیع توبه نزد الله متعال را می‌رساند و بیان‌گر اینست که توبه، عملی دوست داشتنی نزد وی می‌باشد.
- ۲- توبه‌ی نصح آغاز راه بندگی است که نهایت آن به فضل الهی رسیدن به بهشت است.

۲۵۰- همچنین می‌فرماید: هرکس دعای زیر را بخواند، الله متعال گناهانش را می‌آمرزد، اگر چه از میدان جهاد گریخته باشد: «أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الْعَظِيمَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ»^(۲).

«من از معبود بزرگی که معبودی جز او وجود ندارد و زنده و پاینده است، آمرزش می‌طلبم و به سوی او توبه می‌کنم».

کلمات حدیث

۱- مسلم (۲۰۷۶/۴).

۲- ابوداود (۸۵/۲) و ترمذی (۵۶۹/۵) و حاکم (۵۱۱/۱) آنرا صحیح دانسته است و ذهبی با حاکم موافقت کرده است. و البانی آنرا صحیح دانسته است. نکا: صحیح ترمذی (۱۸۲/۳) و جامع الأصول لأحادیث الرسول ﷺ (۳۸۹/۴ - ۳۹۰) به تحقیق ارنائووط.

الزحف: جنگ و جهاد.

رهنمود حدیث

این حدیث از یک سو بیانگر جایگاه استغفار است که کفاره‌ی گناهانی همچون فرار از جهاد می‌گردد و از سوی دیگر بزرگ بودن چنین گناهی را می‌رساند چرا که فرار از میدان نبرد باعث کم شدن تعداد مسلمانان و تضعیف روحیه‌ی سربازان اسلام و باعث تقویت صفوف دشمن می‌شود و آنها را در شکست دادن مسلمانان کمک می‌کند. به هر حال حتی اگر کسی چنین گناهی مرتکب شود سپس با صدق و اخلاص توبه نماید، الله متعال از او می‌پذیرد به‌خاطر اینکه توبه‌ی صادقانه باعث نابودی گناهان گذشته می‌شود.

فوائد حدیث

- ۱- استغفار زبانی باید هماهنگ با پشیمانی قلبی باشد.
- ۲- در این حدیث تشویق به استغفار به‌صورت عام و با دعای فوق به‌صورت خاص گردیده است.

۲۵۱- و رسول الله ﷺ می‌فرماید: پروردگار، در بخش پایانی شب، از هر زمان دیگر به بنده‌اش نزدیک‌تر است، اگر می‌توانی از کسانی باش که در آن وقت، مشغول ذکر خدایند^(۱).

کلمات حدیث

جوف الیل: یک سوم آخر شب.

رهنمود حدیث

این حدیث به قیام در پیشگاه الله متعال با ذکر، استغفار، دعا و نماز در دل شب تشویق می‌کند که وقت مبارکی است و الله در آن لحظه آنگونه که شایسته‌ی اوست به آسمان دنیا می‌آید و می‌گوید آیا کسی هست که مرا بخواند تا به او پاسخ دهم...

فوائد حدیث

- ۱- یک سوم آخر شب فرصت بسیار مغتنمی است برای انسان‌های اهل توفیق به امید اینکه ما نیز از آنان باشیم.
- ۲- چه خوب است که انسان از این خیر بزرگ محروم نشود و برای زنده نگه

۱- ترمذی و نسائی (۲۷۹/۱) و حاکم. و نگا: صحیح ترمذی (۱۸۳/۳) و جامع الأصول به تحقیق الأرنؤوط (۱۴۴/۴).

داشتن این بخش از شب تا می‌تواند سعی و تلاش نماید.

۳- باید با نفس خویش در دستیابی به فضایل و خیرات مبارزه کرد.

۲۵۲- رسول الله ﷺ می‌فرماید: نزدیک‌ترین حالت بنده به پروردگارش، هنگام سجده است، پس [در آن حالت] بسیار دعا کنید^(۱).

رهنمود حدیث

این حدیث بیانگر فضیلت سجده و فروتنی در پیشگاه رب العالمین است چرا که انسان در سجده بهترین اعضای بدن خویش را که چهره باشد در برابر الله بر زمین می‌گذارد و بدینصورت برای کسی که او را آفریده و به او شکل و قیافه‌ای متناسب و زیبا بخشیده اعلام بندگی می‌نماید.

سجده جامه عمل پوشانیدن به این دستور الهی است که می‌فرماید: ﴿كَلَّا لَا تُطَعُّهُ
وَأَسْجُدْ وَاقْتَرِبْ﴾ [العلق: ۱۹] «چنین نیست (که او می‌پندارد) هرگز او را اطاعت
نکن، و سجده کن و (به الله) تقرب جوی».

آری، سجده محل تقرب و جای قبولی دعا و وسیله‌ی برآورده شدن نیازها است.

فوائد حدیث

۱- کثرت سجده باعث همراهی رسول اکرم ﷺ در بهشت می‌شود چنانکه فرمود: با کثرت سجده مرا یاری کن (صحیح مسلم).

۲- گفتن: «سبحان ربی الأعلى» در سجده بیانگر علو ذاتی و صفاتی الله می‌باشد.

۳- سجده دارای طعم و حلاوت و شیرینی است که اهل ایمان و توحید به وسیله‌ی آن خود را با الله نزدیک می‌بینند.

۲۵۳- همچنین ﷺ فرمود: «إِنَّهُ لَيُعَانُ عَلَى قَلْبِي، وَإِنِّي لَأَسْتَغْفِرُ اللَّهَ، فِي الْيَوْمِ مِائَةَ مَرَّةٍ». «گاهی فراموشی دلم را فرا می‌گیرد، لذا روزانه صد بار از خداوند آمرزش می‌طلبم»^(۲).

۱- مسلم (۳۵۰/۱).

۲- مسلم (۲۰۷۵/۴). ابن اثیر می‌گوید: «لَيُعَانُ» یعنی: پوشانده می‌شود و مراد از آن فراموشی است؛ چرا که رسول الله ﷺ همیشه مشغول ذکر و یاد خدا بودند، و گاهی (که به خاطر انجام کاری) دچار فراموشی می‌شد و آنرا برای خود گناه می‌دانست، لذا به استغفار می‌شتافت. نگا: جامع الأصول (۳۸۶/۴).

کلمات حدیث

لَيْغَانُ: دچار فراموشی می‌شوم یا غم دلم را می‌گیرد.

رهنمود حدیث

این حدیث بیانگر میزان مشغولیت ذهنی پیامبر رحمت در امر امتش می‌باشد که به‌خاطر شفقتی که داشت همواره فکرش مشغول آنها بود بنابراین به استغفار روی می‌آورد تا بدینوسیله از غم و اندوهش کاسته شود در حالی که الله متعال همه گناهان قبلی و بعدی او را بخشیده بود. یا اینکه اگر به‌خاطر رسیدگی به امور مسلمانان لحظه‌ای نمی‌توانست ذکر بکند فوراً بعد از اتمام آن به یاد می‌افتاد و شروع به استغفار می‌کرد که نتوانسته ذکر بکند.

فوائد حدیث

- ۱- قلب‌های زنده و بیدار وقتی ببینند که امت در کارهایی که عزت آنها در گرو آنست سهل انگاری می‌کنند، نگران می‌شوند.
- ۲- باید از رسول اکرم ﷺ در زیاد گفتن استغفار پیروی کرد چراکه ایشان الگو و نمونه است چنانکه الله متعال می‌فرماید: ﴿لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ﴾ [الأحزاب: ۲۱]. «قطعاً برای شما در [اقتدا به] رسول خدا سرمشقی نیکوست».
- ۳- آنچه مطلوب است ابراز نیاز و بندگی و فروتنی دائمی در پیشگاه الله متعال می‌باشد.

(۱۳۰) فضیلت تسبیح و تحمید، و تهلیل، و تکبیر

۲۵۴- و می‌فرماید: هرکس دعای زیر را ده بار بخواند مانند کسی است که چهار تن از فرزندان اسماعیل را آزاد کرده است: «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ»^(۱). (نگا: ش ۹۲، ۹۴)

«هیچ معبود بحق جز الله وجود ندارد، یکتاست و شریکی ندارد، پادشاهی و ستایش از آن او است، و او بر هر چیز تواناست».

۱- بخاری (۶۷/۷) و مسلم (۲۰۷۱/۴) با همین لفظ. و نگا: فضیلت کسی که روزانه صد بار آنرا می‌گوید، در همین کتاب.

۲۵۵- رسول الله ﷺ می‌فرماید: هرکس روزانه صد بار «سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ» بگوید، گناهانش بخشیده می‌شوند اگر چه به اندازه‌ی کف دریا باشند^(۱). (نگا: شماره ۹۰).

۲۵۶- ابوهریره رضی الله عنه می‌گوید: رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: «هر کس در صبح و شام صد بار بگوید: سبحان الله و بحمده» در قیامت هیچ کس عملی بهتر از او با خود همراه نخواهد داشت مگر کسی که این ورد را همانند او یا بیشتر خوانده باشد^(۲). (نگا: شماره ۹۰).

۲۵۷- رسول الله ﷺ می‌فرماید: هرکس دعای زیر را ده بار بخواند مانند کسی است که چهار تن از فرزندان اسماعیل علیهم السلام را آزاد کرده است: «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ»^(۳).
«هیچ معبودی به جز الله «به حق» وجود ندارد، یکتاست و شریکی ندارد، پادشاهی و ستایش از آن او است، و او بر هر چیز تواناست».

۲۵۸- رسول الله ﷺ می‌فرماید: دو کلمه وجود دارد که راحت به زبان می‌آیند و در ترازوی اعمال، سنگین‌اند، و نزد خدای رحمان محبوب‌اند: «سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَظِيمِ»^(۴). «الله پاک و منزّه است، و او را ستایش می‌کنم، خداوند عظیم، پاک و منزّه است».

رهنمود حدیث

در این حدیث نیز به ذکر الله متعال تشویق شده چرا که الله چنین عملی را دوست دارد و می‌پسندد و برای آن پاداش بزرگی مهیا ساخته و با ذکر الله، ترازوی عمل سنگین می‌شود روزی که خیلی از پرونده‌ها سبک باراند. همچنین بیانگر این است که فقط الله دارای کمال مطلق است و او صاحب

۱- بخاری (۱۶۸/۷) و مسلم (۲۰۷۱/۴). و نگا: فضیلت کسی که صبح و شام صد بار استغفار می‌کند، در همین کتاب.

۲- مسلم ۲۰۷۱/۴.

۳- البخاری ۶۷/۷ و مسلم با همین لفظ ۲۰۷۱/۴، و نگا: فضیلت کسی که در هر روز صد بار آن را می‌گوید، در همین کتاب.

۴- بخاری (۱۶۸/۷) و مسلم (۲۰۷۲/۴).

نعمت‌ها و تقسیم کننده‌ی آن است و این دلیل بر عظمت و ربوبیت وی می‌باشد.

فوائد حدیث

۱- در قیامت حقیقتاً ترازو وجود دارد و اعمال به وزن گذاشته می‌شوند ﴿وَالْوِزْنُ

يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ﴾ [الأعراف: ۸] «ترازو در آنروز حقیقت دارد».

۲- اثبات رحمت فراگیر الله که در مقابل عمل اندک و خالص پاداش بزرگ و چند برابر می‌دهد.

۳- جواز دعای موزون و قافیه دار به شرطی که خالی از تکلف باشد.

۴- اثبات صفت محبت برای الله و این محبت شامل کسی می‌شود که رسول اکرم

ﷺ را دوست داشته و از او پیروی کرده چنانکه الله متعال فرموده است:

﴿قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ﴾ [آل عمران: ۳۱].

«بگو اگر الله را دوست دارید از من پیروی کنید تا الله شما را دوست بدارد».

گفتنی است که امام بخاری کتاب صحیح خود را با بحث توحید به پایان رسانیده و در آخر کتاب همین حدیث را آورده تا این مطلب را برساند که به پاکی بیان کردن الله و بری دانستن وی از شرک، پایه و اساس توحید است.

۲۵۹- می‌فرماید: اگر من «سُبْحَانَ اللَّهِ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ، وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَاللَّهُ أَكْبَرُ»

بگویم، نزد من از آنچه که خورشید بر آن طلوع کرده است (یعنی همهی دنیا) دوست داشتنی‌تر است^(۱).

کلمات حدیث

مما طلعت علیه الشمس: یعنی دنیا و آنچه در آن وجود دارد.

رهنمود حدیث

برای این ورد با وجود کم بودن الفاظ آن، فضیلت و پاداش بزرگی بیان شده است چرا که شامل همهی مفاهیم بندگی از تسبیح گرفته تا توحید و تهلیل می‌باشد رسول اکرم ﷺ این اذکار را از دنیا و هر آنچه در آن وجود دارد محبوبتر و پسندیده‌تر دانست چرا که دنیا بدون ذکر الله ارزشی ندارد چنانکه رسول اکرم ﷺ در جای دیگری فرموده است: «دنیا و آنچه در آن وجود دارد نفرین شده است جز ذکر الله و آنچه در ردیف آن قرار دارد و انسان دانشمند و دانش پژوه» (صحیح ابن ماجه).

فوائد حدیث

۱- کوچک شمردن دنیا و متاع آن چنانکه رسول اکرم ﷺ فرمود: «اگر دنیا نزد الله به اندازه‌ی بال مگسی ارزش داشت، به کافران یک قطره آب نمی‌داد». (صحیح ابن ماجه).

۲- نعمت حقیقی همان نعمت‌های همیشگی بهشت است.

۳- به زیاد گفتن این کلمات تشویق شده است.

۴- ذکر الله متعال نزد پیامبران و نیکان از خوراک لذیذ و آب خنک، گواراتر و لذیذتر بوده است.

۲۶۰- و می‌فرماید: «أَيُّعِزُّ أَحَدَكُمْ أَنْ يَكْسِبَ كُلَّ يَوْمٍ أَلْفَ حَسَنَةٍ؟ فَسَأَلَهُ سَائِلٌ مِنْ جُلَسَائِهِ: كَيْفَ يَكْسِبُ أَحَدُنَا أَلْفَ حَسَنَةٍ؟ قَالَ: «يُسَبِّحُ مِائَةَ تَسْبِيحَةٍ، فَيُكْتَبُ لَهُ أَلْفُ حَسَنَةٍ أَوْ يُحُطُّ عَنْهُ أَلْفُ خَطِيئَةٍ»^(۱).

«آیا کسی از شما نمی‌تواند روزانه هزار نیکی بدست آورد؟ یکی از کسانی که در جلسه حضور داشت پرسید: چگونه یکی از ما می‌تواند هزار نیکی بدست آورد؟ فرمود: «هرکس صد بار سبحان الله بگوید برایش هزار نیکی نوشته می‌شود، یا هزار گناه از او بخشیده می‌شود».

کلمات حدیث

يُحُطُّ: کاسته می‌شود.

رهنمود حدیث

این حدیث بیانگر وسعت فضل و رحمت الله متعال می‌باشد که به هرکس بخواهد از روی فضل و کرم خویش پاداش چند برابر می‌بخشد. همچنین گناهان را هر چقدر زیاد باشد به وسیله‌ی اعمالی که مشروع ساخته و پیامبرش بیان نموده محو و نابود می‌گرداند.

فوائد حدیث

۱- بیان اینکه صحابه سنت‌های رسول اکرم ﷺ را تکرار می‌کردند و شیفته‌ی نشر آن میان سایرین بودند.

۲- زیاد گفتن اذکاری که در شریعت به ثبوت رسیده است باعث جلای قلب و زدودن آثار گناه از دلها و کاهش فاصله بین الله و بنده می‌باشد.

۳- ذکر الله باعث از بین بردن گناهان می‌شود چرا که حسنات، سیئات را از بین

می برد.

۲۶۱- هر کس «سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَظِيمِ وَبِحَمْدِهِ» بگوید: یک درخت خرما برایش در بهشت کاشته می شود^(۱).

کلمات حدیث

غرس: کاشته می شود، زده می شود.

رهنمود حدیث

باید دانست که، درختکاری بهشت با ذکر الله تحقق می پذیرد چنانکه ابراهیم پیامبر در شب معراج به پیامبر اسلام فرمود: «ای محمد ﷺ به امت خویش سلام مرا برسان و بگو: زمین بهشت زمین حاصلخیز و دارای آب شیرین و فراوانی است ولی دشتی است خالی و نهال آن: «سبحان الله، الحمد لله، لا اله الا الله والله اکبر» است.

فوائد حدیث

- ۱- این است درخت کاری در بهشت که خاکش از مشک و زعفران است و زمینی بهتر از آن وجود ندارد طبیعی است که درختان چنین زمینی چقدر زیبا، تنومند و ثمردار خواهد بود. پس حمد و منت سزاوار اوست.
- ۲- کثرت راههای خیر و فضل فرا روی این امت، نشانه‌ی گرامی داشت نبی این امت توسط الله متعال می باشد.

۲۶۲- رسول الله ﷺ فرمودند: «يَا عَبْدَ اللَّهِ بْنَ قَيْسٍ أَلَا أَدُلُّكَ عَلَى كَنْزٍ مِنْ كُنُوزِ الْجَنَّةِ؟ فَقُلْتُ: بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَالَ: «قُلْ: لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ»^(۲).

ترجمه: «ای عبدالله بن قیس! آیا تو را به گنجی از گنج‌های بهشت، راهنمایی نکنم؟ گفتم: بلی یا رسول الله! فرمود: بگو: «لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ»».

کلمات حدیث

کَنْزٍ: گنج (چیزی که برای قیامت ذخیره شود).

رهنمود حدیث

این ورد بیانگر سپردن کامل امور و سرنوشت خود به دست الله متعال و تقدیر وی

۱- ترمذی (۵۱۱/۵) و حاکم (۵۰۱/۱) و آنرا صحیح دانسته، و ذهبی با حاکم موافقت کرده است. و نگا: صحیح الجامع (۵۳۱/۵) و صحیح ترمذی (۱۶۰/۳).
 ۲ بخاری مع الفتح (۲۱۳/۱۱) و مسلم (۲۰۷۶/۴).

می‌باشد. این کلمه‌ی بزرگ دربرگیرنده‌ی وحدانیت خالق از یک سو و سپردن کار بدست او از سوی دیگر است چرا که بنده مالک هیچ نفع و ضرری نیست و فقط الله متعال بر هر چیزی قادر است.

فوائد حدیث

۱- الله متعال پاداش بزرگی برای کسی که با اخلاص این ورد را بخواند در نظر گرفته است.

۲- انسان بدون یاری الله موفق به کار خیر نمی‌شود همانگونه که بدون کمک و پشتیبانی وی از کار بد نمی‌تواند پرهیز کند.

۳- فضیلت ابراز نیاز و بندگی خویش در پیشگاه الله متعال.

۲۶۳- و رسول الله ﷺ فرمودند: «أَحَبُّ الْكَلَامِ إِلَى اللَّهِ أَرْبَعٌ: سُبْحَانَ اللَّهِ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ، وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَاللَّهُ أَكْبَرُ، لَا يَضُرُّكَ بَأَيِّهِنَّ بَدَأْتَ»^(۱).

«چهار کلمه نزد خداوند از همهی کلمات محبوب‌تراند: «سُبْحَانَ اللَّهِ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ، وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَاللَّهُ أَكْبَرُ»، با هر یک از آنها که شروع کنی اشکالی ندارد».

رهنمود حدیث

این کلمات دارای فضیلت بزرگ و پاداش سترگی هستند و به‌وسیله‌ی آنها الله متعال مورد تعظیم و تمجید قرار می‌گیرد.

چرا که این اذکار در برگیرنده‌ی صفات کمال و عظمت الهی می‌باشند. نکته‌ی دیگر اینکه اذکار شرعی و مسنون، تمرینی جهت تحقق توحید در دل صاحب خویش است توحیدی که او را سرانجام وارد بهشت می‌سازد و هر کس از آن محروم گردد در واقع خیر فراوانی را از دست داده است. ابن مسعود می‌گفت: نزد من گفتن چندبار «سبحان الله» بهتر از همان تعداد دینار است که در راه الله انفاق کنم.

فوائد حدیث

۱- مداومت بر این اذکار با تدبیر و یقین باعث طرد شیطان و وسوسه‌های شیطانی می‌شود و انسان را در عبادت رحمان یاری می‌رساند.

۲- رو آوردن به الله با قلب و قالب باعث شادابی و خوشحالی بنده می‌شود چنانکه ابن تیمیة رحمته می‌گوید: در دنیا بهشتی وجود دارد که هر کسی وارد آن نشود

وارد بهشت آخرت نخواهد شد.

۳- مکروه بودن انتخاب نام‌های فوق برای فرزندان خود زیرا ممکن است کسی از رباح (نفع) و نجاح (موفقیت) بپرسد؟ شما بگوئید: نیست و این جواب زنده‌ای است و ممکن است کسی آن را به فال بد بگیرد.

۲۶۴- بادیه نشینی نزد رسول الله ﷺ آمد و گفت: جمله‌ای به من بیاموز تا آن را ورد خود سازم، رسول الله ﷺ فرمود: بگو: «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، اللَّهُ أَكْبَرُ كَبِيرًا، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ كَثِيرًا، سُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ». آن مرد گفت: این جملات از آن پروردگار است، برای خود چه بگویم؟ رسول الله ﷺ فرمود: بگو: «اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي، وَارْحَمْنِي، وَاهْدِنِي»^(۱).

یعنی: «بار الها! مرا ببخش، و به من رحم کن، و مرا هدایت کن، و به من روزی عنایت فرما».

کلمات حدیث

اعرابی: بادیه نشین.

رهنمود حدیث

حدیث فوق، بیانگر میزان شیفتگی پیامبر ﷺ در امر آموزش توحید در وحله‌ی اول به امت خویش و صبر در وحله‌ی دوم می‌باشد. همچنین به آن فرد بادیه نشین وقتی که دعایی طلبید دعای جامعی که در برگیرنده‌ی منافع دنیا و آخرت است آموزش داد.

فوائد حدیث

۱- مستحب بودن پرسش از علما در مورد چیزهایی که باعث جلب نفع دنیوی و اخروی می‌باشند.

۲- مستحب بودن گفتن حمد و ثنا قبل از دعا و این طبق فرمایش رسول اکرم ﷺ باعث بهتر قبول شدن دعا خواهد بود.

۳- در دعا باید از مهمتر شروع کرد تا به مهم رسید بنابراین شایسته است که

۱- مسلم (۲۰۷۲/۴) و ابوداود (۲۲۰/۱) اضافه کرده که: هنگامی که به صحرانشین این دعا را آموخت و آن مرد بیرون رفت، پیامبر ﷺ فرمود: «لَقَدْ مَلَأَ يَدَيْهِ مِنَ الْحَيْرِ» «دستانش را از خیر پر کرد».

دعای طلب هدایت و رحمت و مغفرت بر طلب روزی و امور دنیوی مقدم باشد.

۲۶۵- هرگاه فردی مسلمان می‌شد، رسول الله ﷺ نماز را به او می‌آموخت، سپس دستور می‌داد که با این جملات دعا کند:

«اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي، وَارْحَمْنِي، وَاهْدِنِي، وَعَافِنِي وَارْزُقْنِي»^(۱).

«بار الها! مرا ببخش، و به من رحم کن، و مرا هدایت ده، و عافیت بخش، و به من روزی عطا فرما».

رهنمود حدیث

این حدیث اشاره به این مطلب دارد که بهترین عمل بعد از شهادتین، نماز است بنابراین رسول اکرم ﷺ شیفته‌ی این بود که روش درست نماز خواندن را به یاران خود بیاموزد از این رو فرمود: «صَلُّوا كَمَا رَأَيْتُمُونِي أُصَلِّي» «آنگونه که من نماز می‌خوانم نماز بخوانید» (صحیح بخاری) و آنگاه که یکی از آنها را به اعتدال و آرامش در نماز فرا می‌خواند فرمود: «اولین چیزی که در قیامت از آن می‌پرسند نماز است اگر درست از آب در آمد همه‌ی اعمال درست خواهد بود وگرنه همه‌ی اعمال نادرست خواهد بود (صحیح الجامع ۲۵۷۳).

فوائد حدیث

۱- برپا داشتن نماز تحقق بندگی در پیشگاه الله و پیوندی میان بنده و پروردگارش می‌باشد.

۲- لازم است که انسان مسلمان شیوه نماز خواندن رسول الله ﷺ را بیاموزد و برای تحقق خشوع در نماز تلاش کند تا نمازش باعث منع وی از کارهای زشت و منکر بشود.

۲۶۶- «إِنَّ أَفْضَلَ الدُّعَاءِ الْحَمْدُ لِلَّهِ، وَإِنَّ أَفْضَلَ الذِّكْرِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ»^(۲).

«بهترین دعا الْحَمْدُ لِلَّهِ، و بهترین ذکر لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ است».

۱- مسلم (۲۰۷۳/۴) و در روایت دیگر مسلم: «فَإِنَّ هَؤُلَاءِ تَجْمَعُ لَكَ دُنْيَاكَ وَآخِرَتَكَ». «همانا این

کلمات دنیا و آخرت را برای تو جمع می‌کنند، [و تو از آنها بهره مند می‌شوی]».

۲- ترمذی (۴۶۲/۵) و ابن ماجه (۱۲۴۹/۲) و حاکم (۵۰۳/۱) و آنرا صحیح دانسته و ذهبی با

حاکم موافقت کرده است. و نگا: صحیح الجامع (۳۶۲/۱).

رهنمود حدیث

حدیث فوق، بیانگر این مطلب است که هیچ گفتاری با کلمه‌ی توحید برابری نمی‌کند چرا که این کلمه جدا کننده‌ی بین کفر و ایمان بوده، باعث رهایی از همیشه ماندن در دوزخ می‌شود. این کلمه باعث تزکیه‌ی وجود مؤمنان و باعث ترس و وحشت طواغیت و بت پرستان و مشرکین است. بنابراین می‌طلبند کسی که این کلمه را در دل دارد از صمیم قلب الحمدلله بگوید و سپاسگزار باشد و همه‌ی کمالات را مختص الله بداند.

فوائد حدیث

- ۱- بیان فضیلت کلمه‌ی توحید که مطلقاً با فضیلت‌ترین ذکر می‌باشد.
- ۲- فقط الله معبودی است که دل‌ها شیفته‌ی او هستند و از روی ترس و امید و انابت و توکل و استمداد از وی او را بندگی می‌کنند و کسی و چیزی را با وی شریک قرار نمی‌دهند.

۲۶۷- باقیات صالحات (نیکی‌های جاودانه) عبارتند از: «سُبْحَانَ اللَّهِ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ، وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَاللَّهُ أَكْبَرُ، وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ»^(۱).

کلمات حدیث

الباقیات الصالحات: اعمال نیک و ماندگاری که بعد از مرگ برای صاحب خویش مفید باشند.

رهنمود حدیث

این حدیث اشاره به آیه ۷۶ سوره‌ی مریم دارد که می‌فرماید: ﴿وَالْبَقِيَّةُ الصَّالِحَةُ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ مَرَدًّا﴾ [مریم: ۷۶]. ترجمه: «الله بر هدایت‌های یافتگان می‌افزاید. و نیکی‌های ماندگار، پاداش و بازدهی بهتری نزد پروردگارت دارند».

واقعا چه اندوخته‌ای برای آخرت انسان بهتر از نهال بهشت است؟

۱- مسند احمد، شماره‌ی (۵۱۳) با ترتیب احمد شاکر و سندش صحیح است، و نگا: مجمع الزوائد (۲۹۷/۱)، و ابن حجر در کتاب: بلوغ المرام با روایت ابو سعید آنرا به نسائی نسبت داده و گفته: ابن حبان و حاکم آنرا صحیح دانسته‌اند.

آری، ذکر الله باعث پاکیزگی است باید دانست که طهارت قلب با عقیده‌ی پاک و پاک‌ی زبان با سخن پاک و پاک‌ی اعضا با عملکرد، پاک می‌شود بنابراین رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: «مثال کسی که ذکر می‌کند و کسی که ذکر نمی‌کند مانند زنده و مرده است» (صحیح بخاری).

فوائد حدیث

۱- فضیلت زیاد این ذکر به‌خاطر اینکه در برگیرنده‌ی مفهوم توحید، ایمان و تقدیر است.

۲- هدف اساسی از ذکر الله پیوند دادن بنده در هر حال با آفریدگارش می‌باشد.

۳- تشویق به انجام اعمال نیک تا اندوخته‌ای برای پس از مرگ باشد.

(۱۳۱) شیوه‌ی تسبیح گفتن رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم

۲۶۸- عبد الله بن عمرو رضی الله عنهما می‌گوید: پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم را دیدم که تسبیحات خود را با دست راستش می‌شمرد^(۱).

رهنمود حدیث

از این حدیث چنین بر می‌آید که شمردن تسبیح و ذکر سنت است که با انگشتان دست راست صورت گیرد اما شمردن آنها با دانه‌های تسبیح و سنگ ریزه و انگشتان دست چپ خلاف سنت رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم است. و روایتی که بر سر زبانها است و می‌گوید: «نعم المذکر السبحة» «دانه‌های تسبیح بهترین یادآور ذکر است» ساختگی است و حدیث شمردن تسبیح با هسته‌ی خرما نیز ضعیف و غیر قابل استدلال است و علما این عمل را نپسندیده‌اند و شاید حکمت اینکه با انگشتان تسبیح می‌گفته آن باشد که خطاب به برخی از همسرانش فرمود: به کمک انگشتان خود تسبیح بگویید چرا که آنها روز قیامت مورد بازخواست قرار می‌گیرند و به سخن در می‌آیند شیخ آلبانی این روایت را حسن دانسته است.

فوائد حدیث

۱- اصحاب شیفته پیروی از یکایک سنت‌های رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم و انتقال آن به

۱- ابوداود (۸۱/۲) با همین لفظ و ترمذی (۵۲۱/۵)، و نکا: صحیح الجامع (۲۷۱/۴) شماره‌ی (۴۸۶۵).

دیگران بودند.

۲- اعضای بدن در قیامت گواهی خواهند داد که چه کرده‌اند چنانکه الله متعال می‌فرماید: ﴿وَقَالُوا لَوْلَا جُلُودُهُمْ لَمْ شَهِدْتُمْ عَلَيْنَا قَالُوا أَنْطَقَنَا اللَّهُ الَّذِي أَنْطَقَ كُلَّ شَيْءٍ﴾ [فصلت: ۲۱].

«خطاب به پوست و اعضای بدن خویش می‌گویند چرا علیه ما گواهی دادید؟ می‌گویند: ما را کسی به سخن در آورد که هر چیزی را به سخن در آورده است».

۳- رسول اکرم ﷺ دوست داشت که هرکار خوب را با دست راست انجام دهد چنانکه این مطلب را بخاری به نقل از مادرمان؛ عایشه ل روایت کرده است.

(۱۳۲) مجموعه‌ای از آداب نیک اجتماعی

۲۶۹- رسول اکرم ﷺ فرمود: «إِذَا كَانَ جُنْحَ اللَّيْلِ - أَوْ أَمْسَيْتُمْ - فَكُفُّوا صَبِيَانَكُمْ؛ فَإِنَّ الشَّيَاطِينَ تَنْتَشِرُ حِينَئِذٍ، فَإِذَا ذَهَبَ سَاعَةٌ مِنَ اللَّيْلِ فَخَلُّوهُمْ، وَأَعْلِقُوا الْأَبْوَابَ، وَادْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ؛ فَإِنَّ الشَّيْطَانَ لَا يَفْتَحُ بَابًا مُغْلَقًا، وَأَوْكُوا قَرَبَكُمْ وَادْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ، وَخَمَّرُوا آيَاتَكُمْ وَادْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ، وَلَوْ أَنَّ تَعْرُضُوا عَلَيْهَا شَيْئًا، وَأَطْفَأُوا مَصَابِيحَكُمْ». «هنگامی که تاریکی شب، سایه افکند - یا شب شد - کودکانتان را نگذارید بیرون بروند، زیرا در این وقت شیطان‌ها پراکنده می‌شوند، هنگامی که پاسی از شب گذشت آن‌ها را آزاد بگذارید، به شرطی که مشکل دیگری نباشد، و قبل از خوابیدن بسم الله بگویید، و درها را ببندید، زیرا شیطان در بسته را باز نمی‌کند، همچنین بسم الله بگویید، و دهانه‌ی مشک‌تان را ببندید، و روی ظرف‌ها سرپوش بگذارید، اگر چه بطور کامل پوشیده نشوند، و چراغ‌هایتان را خاموش کنید»^(۱).

کلمات حدیث

جُنْحَ اللَّيْلِ: فرارسیدن شب.

أَوْكُوا قَرَبَكُمْ: درب مشکیزه‌ها را ببندید.

خَمَّرُوا: روی آنها سرپوش بگذارید.

رهنمود حدیث

۱- بخاری مع الفتح (۸۸/۱۰) و مسلم (۱۵۹۵/۳).

این حدیث بیانگر میزان دلسوزی و شفقت و ترحم رسول خدا ﷺ نسبت به امت خویش می باشد چنانکه مهم ترین توجیهاات و نصایح نبوی را در این حدیث می بینیم که فرمود: با فرا رسیدن تاریکی شب، کودکانتان را از گشت و گذار باز دارید چرا که جن ها و شیاطین با آغاز شب به این سو و آنسو می روند و دست بکار می شوند همچنین به بستن درها دستور داد تا جن و شیاطین وارد منازل شما نشوند به بستن درب مشکیزه ها و پوشانیدن ظروف آب و غذا دستور داد چرا که ممکن است حشره ای داخل آنها بیفتد یا طبق حدیث پیامبر ﷺ و بانی نازل گردد همچنین به خاموش کردن آتش در شبها دستور داد و فرمود: «آتش، دشمن شماست، آنرا خاموش کنید».

فوائد حدیث

- ۱- تشویق به ذکر الله متعال در هر حال چرا که ذکر فراری دهنده ی شیطان و یاری دهنده بر طاعت رحمان است.
- ۲- پیروی از سنت قولی و عملی رسول خدا ﷺ راه نجات در دنیا و کلید خوشبختی در آخرت است.
- ۳- رسول اکرم ﷺ شیفته ی سلامتی امت خود در دنیا و آخرت بود.

پایان ترجمه شنبه ۱۳۹۰/۳/۱۴

پشت جلد

تحفة المسلم شرح حصن المسلم

تأليف: هانى الحاج و اسامه عبدالفتاح

ترجمه: عبدالله احمدى